

ละครเรื่อง พระมหาชนก ของ เสรี หวังในธรรม
THE DRAMA OF MAHAJANAKA BY SERI WANGNAITHAM

โดย
อนัส มาลาวงษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย
บัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

THE DRAMA OF MAHAJANAKA BY SERI WANGNAITHAM

BY

ANAS MALAWONG

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF FINE ARTS PROGRAM IN THAI DRAMA

GRADUATE SCHOOL BUNDITPATANASILPA

ACADEMIC YEAR 2016

COPYRIGHT OF BUNDITPATANASILPA

หัวข้อวิทยานิพนธ์

นักศึกษา

สาขาวิชา

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ละครเรื่อง พระมหาชนก ของ เสรี หวังในธรรม

นายอนัส มาลาวงษ์

นาฏศิลป์ไทย

รองศาสตราจารย์ ดร. จินตนา สายทองคำ

รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันทร์สุวรรณ

คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... คณบดี
(รองศาสตราจารย์ ดร. จินตนา สายทองคำ)

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อธิภัทร ทองนิ่ม)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
(ดร. ไพโรจน์ ทองคำสุก)

..... กรรมการ
(ดร. นิวัฒน์ สุขประเสริฐ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. จินตนา สายทองคำ)

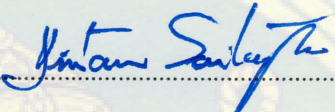
..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันทร์สุวรรณ)

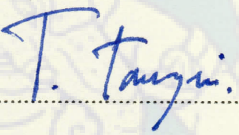
Thesis Title	The Drama of Mahajanaka by Seri Wangnaitham
Student	Mr. Anas Malawong
Field of Study	Thai Drama
Thesis Advisor	Assoc. Prof. Dr. Jintana Saithongkum
Thesis Co-advisor	Assoc. Prof. Dr. Supachai Chansuwan

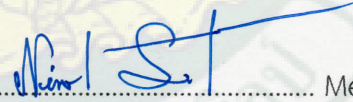
Accepted by the Faculty of Music and Drama, Bunditpatanasilapa Institute in
Partial Fulfillment of the Requirements for the Master of fine Arts

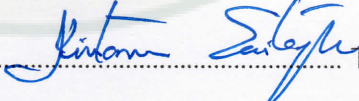
THESIS COMMITTEE

..... Dean
(Assoc. Prof. Dr. Jintana Saithongkum)

..... Chairman
(Asst. Prof. Dr. Theeraphut Tongnim)

..... External Member
(Dr. Pairoj Thongkumsuk)

..... Member
(Dr. Niwat Sukprasirt)

..... Thesis Advisor
(Assoc. Prof. Dr. Jintana Saithongkum)

..... Thesis Co-advisor
(Assoc. Prof. Dr. Supachai Chansuwan)

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง ละครเรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม สำเร็จลงได้เนื่องจากได้รับการตรวจทานแก้ไข แนะนำในส่วนที่ต้องแก้ไข ตลอดทั้งกำกับ และติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดด้วยความเมตตาต่อศิษย์ โดยรองศาสตราจารย์ ดร. จินตนา สายทองคำ อาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันท์สุวรรณ ซึ่งได้เป็นผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำร่างของตัวละคร พระมหาชนก ฉากสังขรณ์ ให้แก่ผู้วิจัย ทั้งกรุณาแนะนำแนวทางแก้ไข เนื้อหาสาระ ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ทำให้ผลงานวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทุกท่าน ที่กรุณาแนะนำแนวทางในส่วนที่ต้องแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้จนสำเร็จสมความมุ่งหมาย และตลอดจนท่านคณาจารย์ทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลเชิงลึก รวมทั้งบทสัมภาษณ์อย่างละเอียดชัดเจน อันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ผลการวิจัยฉบับนี้

ขอขอบพระคุณพี่ๆ น้องๆ ได้แก่ นายภูมรินทร์ มณีวงศ์ และนางสาวตรีรัตน์ วิสุทธิพันธ์ ที่ให้การช่วยเหลือในการพิมพ์และจัดรูปเล่ม ตลอดจนให้ความร่วมมือ อำนวยความสะดวกต่างๆ เคียงข้างเป็นแรงกำลังใจให้แก่ผู้วิจัย รวมทั้งขอขอบพระคุณทุกคนที่ไม่ได้กล่าวนาม ที่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในงานวิจัยฉบับนี้ จนกระทั่งเป็นผลสำเร็จ

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยน้อมรำลึกถึงครอบครัวมาลาวัณย์ ซึ่งคอยช่วยเหลือ และให้กำลังใจอยู่เบื้องหลังด้วยดีมาโดยตลอด ทำให้ผู้วิจัยเดินทางมาสู่จุดหมายในวันนี้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ละครเรื่อง พระมหาราชก ของ เสรี หวังในธรรม
นักศึกษา	นายอนัส มาลาวงษ์
สาขาวิชา	นาฏศิลป์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. จินตนา สายทองคำ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันท์สุวรรณ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาวรรณกรรม เรื่อง พระมหาราชก ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างบทละคร รูปแบบและองค์ประกอบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาราชก ของนายเสรี หวังในธรรม และวิเคราะห์กระบวนการทำรำ ของตัวละครพระมหาราชก ฉากสังฆกรรม ที่รับบทนำแสดงโดยรองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันท์สุวรรณ จากบทละคร เรื่อง พระมหาราชก ที่ประพันธ์และกำกับการแสดงโดยนายเสรี หวังในธรรม

ผลการวิจัยพบว่า บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาราชก แสดงให้เห็นพระปณิธาน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงมีพระประสงค์ที่จะแสดงธรรมเรื่อง ความเพียร และคำสอนเรื่องอื่นๆ แก่ประชาชนผ่านวรรณกรรม ในปีพุทธศักราช 2540 ได้มีการอันเชิญบทพระราชนิพนธ์มาทำเป็นบทละคร มอบให้นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้ประพันธ์ และกำกับการแสดง จัดแสดงครั้งปฐมฤกษ์ เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2540 ณ โรงละครแห่งชาติ ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงแบบละครรำกึ่งละครเวทีผสมผสานกับการแสดงบallet วิงด์ ในการประพันธ์บทละครใช้วิธีการถอดความแล้วดัดแปลงบทพระราชนิพนธ์บทร้อยแก้วสู่บทร้อยกรอง ใช้ถ้อยคำที่สละสลวยเหมาะสมกับการสื่อสารในการแสดง โดยพยายามรักษาคงเนื้อความเดิมตามบทพระราชนิพนธ์ไว้อย่างครบถ้วน ใช้วิธีการกระชับเรื่องราวให้รวดเร็ว ด้วยเทคนิคการสอดแทรกการเจรจาติดตลกลงไปในบทละครได้อย่างเหมาะสม ไม่เสียเนื้อความเดิม มีการสร้างความอลังการ ความหรูหรา ด้วยการเพิ่มเติมระบำสอดแทรกในการแสดงละคร ใช้แนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกายตาม ภาพวาดจิตรกรรม สร้างความสมจริงด้วยเทคนิคพิเศษด้านฉาก แสง สี เสียง ผสมผสานกับวิธีการ บรรจุเพลงตามขนบธรรมเนียม เพื่อช่วยสร้างบรรยากาศและถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครให้ผู้ชมได้ เป็นอย่างดี และการออกแบบกระบวนการทำรำของพระมหาราชก (ฉากสังฆกรรม)จากรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันท์สุวรรณ ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรมครูนาฏศิลป์ อย่างลึกซึ้งมาเป็นระยะเวลาอันช้านานจนซึมซับและผสมผสานกลายเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง สามารถ จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การรำแบบมาตรฐาน และการรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ จากการศึกษาค้นคว้าได้ออกแบบท่ารำจำเป็นต้องเป็นผู้มีความเข้าใจในบทละครอย่างชัดเจน ทั้งหลักภาษาทางกวี เพื่อที่จะได้สื่อสารความหมายภาษาทำนาฏศิลป์ให้ผู้ชมเข้าใจอย่างถูกต้อง

Thesis THE DRAMA OF MAHAJANAKA BY SERI WANGNAITHAM
 Student Mr. Anas Malawong
 Field of Study Thai Drama
 Thesis Advisor Assoc. Prof. Dr. Jintana Saitongkum
 Thesis Co-advisor Assoc. Prof. Dr. Supachai Chansuwan

Abstract

This thesis aimed to study the background of the literature "Mahajanaka", and guidelines of the creation, forms, and elements of the drama "Mahajanaka", written and directed by Seri Wangnaitham, as well as to analyze the dance postures of the character "Mahajanaka" in the Scene of Truth, performed by Assoc. Prof. Dr. Supachai Chansuwan.

The research found that, "Mahajanaka" showed His Majesty King Bhumibol Adulyadej's wish of teaching Dhamma of perseverance and other teachings to people through literature. In the year 1997, the literature has been adapted into drama play, with Seri Wangnaitham as the assigned author and director. The inaugural show was on Sunday, March 30th 1997, at the National Theatre. The play was an integration of theatrical dance and drama play, combined with Tableaux Vivants performance. The play was written by transcription and adaptation from prose to verse, with graceful phrasing appropriated to the show, but trying to maintain the entire story. The fast-paced storytelling technique was applied by the insertion of humorous dialogues. The various styles of dance were also inserted to accentuate the extravagance of the show. The costumes were designed using the concept of painting. Special effects and the traditional insertion of music helped create the mood and emotions of the characters. The dance postures of Mahajanaka (in the Scene of Truth) were designed by Assoc. Prof. Dr. Supachai Chansuwan, The experience that has been passed down from supreme dramatic dance teachers, which have been absorbed and integrated into a unique identity. The dance postures can be classified into two types: the standard dance postures and the gesture dance postures. From the study, it is found that the choreographers require a profound understanding of the plays, as well as the prosodies, in order to correctly communicate the meaning of the dance postures to the audiences.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
 บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
 บทที่ 2 ขาดกที่เกี่ยวข้องพระมหาชนก	
ความหมายและประเภทของขาดก.....	6
ประเภทของขาดก.....	9
ขาดกในนิบาต.....	9
ขาดกนอกนิบาต.....	10
นิทานขาดก.....	13
นิบาตขาดก ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5).....	14
นิบาตขาดก ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7).....	18
มหานิบาตขาดกทศชาติฉบับชินวร.....	19
เนื้อเรื่องย่อ“ทศชาติฉบับชินวร” (ฉากการออกผนวชของพระมหาชนก).....	22
พระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9).....	26
เรื่องย่อพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์.....	29
พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”.....	30

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 2 ขาดกที่เกี่ยวข้องพระมหาชนก (ต่อ)	
ลักษณะของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก.....	33
พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน.....	37
คุณค่าที่ได้จากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก.....	38
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	47
บทที่ 3 ละคร เรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม	
บทละคร.....	50
โครงสร้างบทละคร.....	51
การสร้างบทละคร เรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม.....	51
ประวัติของนายเสรี หวังในธรรม.....	52
แนวทางการสร้างบทละคร เรื่อง พระมหาชนก.....	56
การเขียนบทละคร.....	58
วิเคราะห์การสร้างบทละครของนายเสรี หวังในธรรม.....	75
การกำหนดผู้แสดง.....	77
การฝึกซ้อมการแสดง.....	85
องค์ประกอบการแสดงละครรำ เรื่อง พระมหาชนก.....	89
บทละคร.....	90
เนื้อเรื่อง.....	90
แก่นเรื่อง.....	93
โครงเรื่อง.....	93
ตัวละคร.....	107
ดนตรีและเพลง.....	114
ฉาก แสง สี เสียงและอุปกรณ์ประกอบการแสดง.....	121
เครื่องแต่งกาย.....	130

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 วิเคราะห์กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังกรรม ของศุภชัย จันทรสุวรรณ

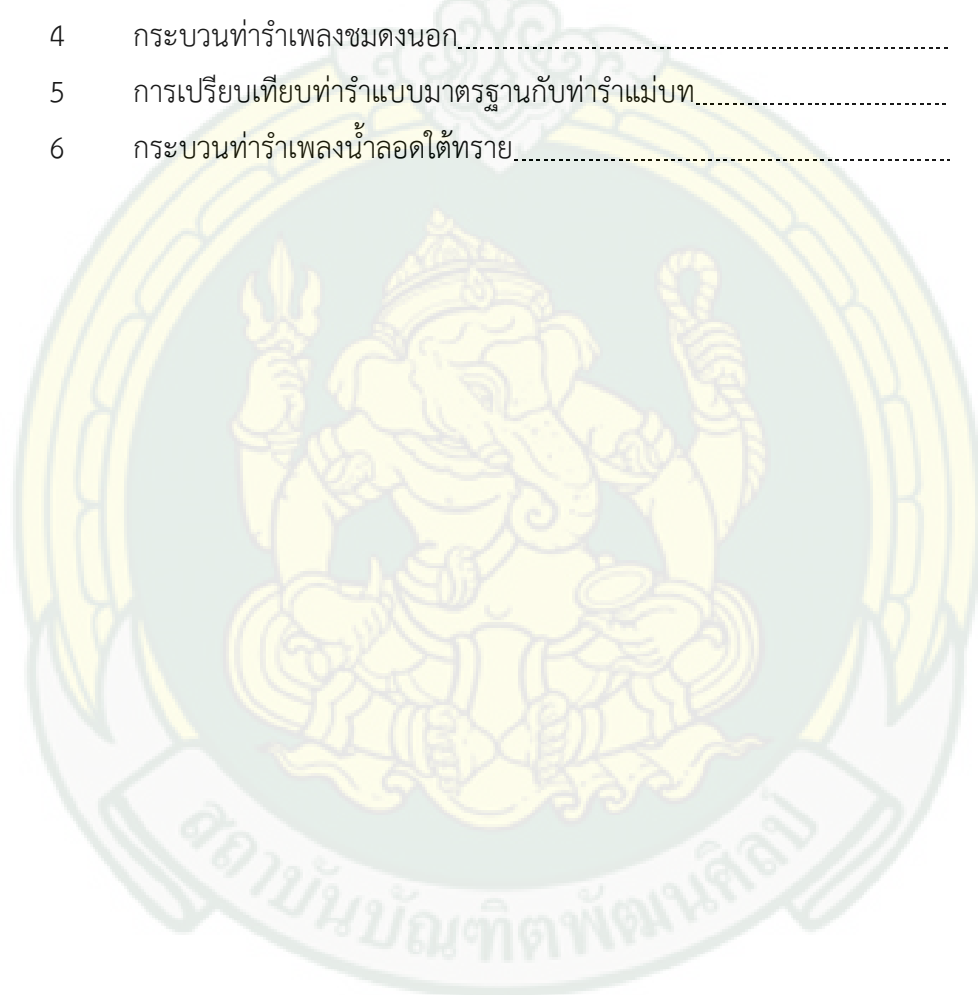
กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังกรรม ของศุภชัย จันทรสุวรรณ.....	145
การรำแบบมาตรฐาน.....	146
การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ.....	163
วิเคราะห์กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังกรรม ของศุภชัย จันทรสุวรรณ.....	174

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....

บรรณานุกรม.....	186
ภาคผนวก.....	191
แบบสัมภาษณ์.....	192
การบันทึกภาพกระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังกรรม.....	195
ประวัติผู้วิจัย.....	197

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เปรียบเทียบ ในการถอดความสู่บทละคร เรื่อง พระมหาชนก.....	101
2	การบรรจุเพลงในละคร เรื่อง พระมหาชนก.....	115
3	เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมพระมหาชนก	134
4	กระบวนการทำรำเพลงชมดงนอก.....	146
5	การเปรียบเทียบทำรำแบบมาตรฐานกับทำรำแม่บท.....	158
6	กระบวนการทำรำเพลงน้ำลอดใต้ทราย.....	164

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 หนังสือพระไตรปิฎกโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	15
2..... หนังสือพระไตรปิฎกโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี จากระัฐบาลสยาม .....ปีพุทธศักราช 2438.....	16
3 หนังสือพระไตรปิฎกโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี ที่มีตราแผ่นดิน.....	17
4 ¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ 11	19
5 ³ ภาพวาดฝีพระหัตถ์พระมหาราชของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต.....	21
6 ปกหนังสือมหานิบาตชาดกทศชาติฉบับชินวร.....	25
7 หนังสือมหานิบาตชาดกทศชาติฉบับชินวร.....	25
8 หนังสือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรื่อง พระมหาราช.....	27
9 ภาพหนังสือพระมหาราช ตอน เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานใน กรุงมิถิลา.....	27
10 ภาพแผนที่ฝีพระหัตถ์ แสดงสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์.....	28
11 ภาพตัวอย่างอักษรเทวนาครี.....	36
12 หนังสือพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาราช ฉบับการ์ตูน.....	37
13 นายเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ศิลปะการละคร) ปีพุทธศักราช 2531.....	52
14 นางมณีเมขลา รับทบทโดย ขวัญใจ คงถาวร.....	78
15 พระมหาราช รับทบทโดย นายปรกรณ์ พรพิสุทธิ.....	80
16 พระมหาราช รับทบทโดย ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์.....	81
17 พระมหาราชตรัสถามนายอุทยานถึงสาเหตุต้นมะม่วงโคนล้ม.....	83

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
18 การแสดงตาโบลีวังต์.....	90
19 การแสดงตาโบลีวังต์ ตอนที่อำมาตย์ออกอุบายให้พระอริราชชนกระแวง พรอนชา.....	91
20 การแสดงตาโบลีวังต์ ตอนที่มหาชนกกุมารตีพวกเด็กๆที่ทำให้ทรงขัดเคือง...	92
21 เหล่าบรรดาข้าราชการบริพารยื้อแย่งกันเก็บผลมะม่วงจนหมด.....	99
22 ช่วงฉกนาฏการที่ 8 : พระมหาชนกประพาสาอุทยาน.....	100
23 อุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี.....	107
24 ผู้รับบาทบาทพระมหาชนก คือ นายปกรณ พรพิสุทธิ์.....	108
25 ผู้รับบาทบาทพระมหาชนก คือ ศุภชัย จันทรสุวรรณ์.....	109
26 ผู้รับบาทบาทนางมณีเมขลา คือ ขวัญใจ คงถาวร.....	110
27 ปกรณ พรพิสุทธิ์ บทบาทพระมหาชนก ช่วงฉกนาฏการที่ 4 – 5 และ 7.....	111
28 ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ บทบาทพระมหาชนก ในช่วงฉกนาฏการที่ 8 – 10....	112
29 ขวัญใจ คงถาวร บทบาทนางมณีเมขลาในช่วงฉกนาฏการที่ 6-7 และ 10	113
30 ราตรจพลพระโปลชนก โดยไพฑูรย์ เข้มแข็ง.....	118
31 ฉากพระโปลชนกรับกับพระอริราชชนก.....	122
32 ฉากเรือสำเภาแตก.....	123
33 พระโปลชนกตั้งสัจจาธิษฐานเพื่อให้เครื่องจองจำหลุดจากร่าง.....	125
34 มหาชนกกุมารทรงตีพวกเด็กๆที่ทำให้ทรงขัดเคือง.....	126
35 พระมหาชนกกุมารทูลถามความจริงจากพระราชเทวี.....	126
36 (ฉกนาฏการที่ 7) ฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมใน มหาสมุทร.....	128
37 ภาพจิตรกรรมพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมกลางมหาสมุทร.....	129

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
38 (ฉกนาฏการที่ 7) นางเมขลาอุ้มช่วยพระมहाชนกพ้นจากในมหาสมุทร.....	129
39 ภาพวาดจิตรกรรมพระโปลกนกกทัทประจัญบานกับท้าวพระอรินุชนก.....	131
40 พระโปลกนกกทัทประจัญบานกับท้าวพระอรินุชนก (ฉกนาฏการที่ 1).....	131
41 ภาพวาดจิตรกรรมเครื่องแต่งกายพระมहाชนก และนางมณีเมขลา.....	132
42 เครื่องแต่งกายตัวละครพระมहाชนก และนางมณีเมขลา (ฉกนาฏการที่ 7)	132
43 ภาพวาดจิตรกรรมเครื่องแต่งกายเหล่าบรรดาเทวดา(นางฟ้า).....	133
44 เครื่องแต่งกายตัวละครเหล่าบรรดานางฟ้า (ฉกนาฏการที่ 6).....	133
45 ภาพวาดจิตรกรรมพระโปลกนกกทัทประจัญบานกับท้าวพระอรินุชนก.....	134
46 เครื่องแต่งกายพระโปลกนกกทัทและพระอรินุชนกกทัททำสงครามระหว่างกัน	134
47 ภาพวาดจิตรกรรมนางมณีเมขลาช่วยพระมहाชนก.....	135
48 เครื่องแต่งกายนางมณีเมขลาและพระมहाชนก.....	135
49 ภาพวาดจิตรกรรมเหล่าบรรดานางฟ้า.....	135
50 ภาพเครื่องแต่งกายบรรดานางฟ้า.....	135
51 ภาพวาดจิตรกรรมเหล่าบรรดาพ่อค้าวาณิช.....	136
52 ภาพเครื่องแต่งกายเหล่าบรรดาพ่อค้าวาณิช.....	136
53 ภาพวาดจิตรกรรมมหาชนกกุมาร.....	136
54 เครื่องแต่งกายมหาชนกกุมาร.....	136
55 ภาพวาดจิตรกรรมพระมहाชนกประพาสุทธาน.....	137
56 เครื่องแต่งกายพระมहाชนกประพาสุทธาน.....	137
57 ภาพวาดจิตรกรรมช่วงพระมहाชนกว่ายน้ำในมหาสมุทร.....	137
58 เครื่องแต่งกายพระมहाชนก.....	137
59 ภาพวาดจิตรกรรมอุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี.....	138
60 เครื่องแต่งกายอุทิจจพราหมณ์และพระราชเทวี.....	138
61 เครื่องแต่งกายพระราชเทวีกับพระมहाชนก.....	138

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
62 ภาพการแสดงการรำกราวพระโพลชนกตรวจพล.....	142
63 ระบำนางฟ้า(นางมณีเมขลา)(ฉากนาฏการที่ 6).....	143
64 ระบำนางฟ้าอำนวยพร.....	143
65 (เพลงชมดงนอก) เสด็จโดย พระยา.....	146
66 คชาชาติ.....	147
67 ทรงประพาส อุทยาน อันยิ่งใหญ่.....	148
68 เฝ้ามองสวด.....	148
69 ทศนา.....	149
70 อ่าอ่าไฟ.....	149
71 มีมะม่วง.....	150
72 ปลุกไว้.....	150
73 หน้าอุทยาน.....	151
74 ต้นหนึ่ง.....	152
75 ลูกดก.....	152
76 ดุสะพรั่ง.....	153
77 สุกปลั่ง.....	153
78 ที่ท่า.....	154
79 ว่าหอมหวาน.....	154
80 ต้นหนึ่ง ไร่ลูก.....	155
81 ปลุกมานาน.....	156
82 มีแต่.....	156
83 ก้าน.....	156
84 กิ่งใบ.....	157
85 ไร่ผลพวง.....	157

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
86 ทำรำที่ 1.....	158
87 ทำรำแม่บท : ทำกิณนรพื่อนโอ.....	158
88 ทำรำที่ 2.....	159
89 ทำรำแม่บท : ทำบังพระสุริยา.....	159
90 ทำรำที่ 3.....	160
91 ทำรำแม่บท : ทำสารถิ์จักรกล.....	160
92 ทำรำที่ 4.....	161
93 ทำรำแม่บท : ทำตระเวนหา.....	161
94 ทำรำแม่บท : ทำหลงไหลได้สิ้น.....	161
95 ทำรำที่ 5.....	162
96 ทำรำแม่บท : ทำเหราเล่นน้ำ.....	162
97 (เพลงน้ำลอดใต้ทราย) ในโลกนี้.....	164
98 มีแต่.....	164
99 ความแค้น.....	165
100 แย่ง.....	165
101 เข้าขันแข่ง.....	165
102 แก่ถึงกลั่น.....	166
103 กันเพราะหลง.....	166
104 แรงตันทา.....	166
105 พาใจ.....	167
106 ให้งวยง.....	167
107 ลืมพะวง.....	167
108 สัจจะธรรม.....	168
109 อันสัสมา.....	168
110 ไม่ขอเป็น.....	168

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
111 เหมือนเช่น.....	169
112 มะม่วงดก.....	169
113 อันต้องตก.....	169
114 สู้ห้วง.....	170
115 ห่วงค้นหา.....	170
116 ขอเป็นเพียง.....	170
117 พฤษะต้นพวา.....	171
118 ที่นับว่า.....	171
119 โชคดี.....	172
120 มี.....	172
121 แต่.....	172
122 ใบ.....	173
123 กระบวนท่าสาธิต (การตีบทตามคำร้อง “มีมะม่วงปลูกไว้”).....	195
124 กระบวนท่าสาธิต (การตีบทตามคำร้อง “หน้าอุทยาน”)	195
125 กระบวนท่าสาธิต (การตีบทตามคำร้อง “อ่าอ่าไฟ”)	196

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้แก่คนในสังคม เพื่อให้มีแนวทางการประพฤติดี ประพฤติชอบนั้น เป็นสิ่งสำคัญและฝังรากลึกอยู่ในโครงสร้างของสังคมไทยตลอดมา ดังปรากฏอยู่ใน ลักษณะรูปแบบของวรรณกรรมคำสอนเรื่องต่างๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างเช่น สุภาษิตพระร่วง เป็นวรรณกรรมคำสอน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการครองชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม โคลงโลกนิติ มีเนื้อหาคำสอนที่ใช้เป็นแบบแผนทางโลกแก่บุคคลทุกระดับ โดยเน้นให้รู้จักการวางตนหรือปฏิบัติตนได้เหมาะสม ให้มีความเข้าใจชีวิตและโลก และสามารถ ดำเนินชีวิตหรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข โคลงพาลีสอนน้อง เน้นคำสอนในเชิง สอนสั่งสอนข้าราชการให้ประพฤติปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ สุภาษิตสอนหญิง ว่าด้วยหลักการ ประพฤติ และคำแนะนำสตรีโดยตรง สวัสดิรักษา สอนเรื่องของการปฏิบัติตนในสภาวะการณ์ต่างๆ เน้นการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและเน้นศีลธรรม กฤษณาสอนน้อง สอนบุรุษและสตรีในด้านการใช้ ชีวิตคู่อย่างมีความสุข อิศรญาณภาษิต มีเนื้อหาคำสอนที่มุ่งสั่งสอนบุคคลในสถานภาพต่างๆ ลักษณะเนื้อหาคือการยกเอากิเลสของมนุษย์ในแบบต่างๆ มากล่าวและให้ข้อคิด เตือนใจไปในตัว อีกทั้งมีนิทานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือนิทานชาดก นิทานหรือเรื่องราวในชาดก เป็นนิทานที่ใช้ สอนประชาชน โดยดัดแปลงการเล่าให้เข้ากับหลักพุทธศาสนา สอดแทรกความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ ภูมิแห่งกรรม และแผ่แผ่คำสอนไว้

พระมหากษัตริย์ท่านหนึ่งเป็นวรรณกรรมชาดกอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญ เป็นอีกหนึ่งในพระเจ้า สิบชาติ ด้วยมีเรื่องราวที่ให้คติสอนใจแก่ผู้อ่านในเรื่องของความเพียร ในการสร้างความวิริยะ เพราะความเพียร และความวิริยะนั้น เป็นเสมือนหลักในการดำรงชีวิตให้มีความสุขประสบผลสำเร็จ เป็นที่พึงพอใจของบุคคลต่างๆ ในสังคม สาระคำสอนข้อคิดคติต่างๆ ด้วยมักจะสอดแทรกอยู่ใน หลักธรรมคำสอนที่อยู่ในพระไตรปิฎก ชาดกหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา โดยมีพระเป็นผู้ที่เทศน์ นำเรื่องราวต่าง ๆ นั้น มาสอนโดยมักเกิดจากการสอดแทรกเรื่องราวสร้างหลักธรรมปฏิบัติพื้นฐาน ให้ผู้ที่รับฟังเกิดความรู้ความเข้าใจ ในโบราณคัมภีร์พุทธศาสนา และคำสอน

“พระมหากษัตริย์” เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อีกเรื่องหนึ่งที่ทรงคุณค่ามหาศาลอย่างหาที่เปรียบมิได้ แสดงถึงพระอัจฉริยภาพทางภาษาวรรณศิลป์ และวิจิตรศิลป์ เนื้อหามีแนวความคิดสำคัญมุ่งสอนให้ยังระลึกถึงความเพียร วิริยะ อุทิศหา

เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เกิดประโยชน์แก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

สืบเนื่องจากที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธम्मสาโรมहाเถร) วัดราชผาติการาม เมื่อปีพุทธศักราช 2520 เรื่องพระมหาชนกเสด็จออกทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงสนพระราชหฤทัย จึงได้ทรงค้นเรื่องพระมหาชนกในพระไตรปิฎกตั้งแต่ต้นเรื่อง และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษตรงจากพระมหาชนก ได้ดัดแปลงบ้างเล็กน้อยเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นเสร็จสมบูรณ์เมื่อปีพุทธศักราช 2530 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2540 ทางคณะกรรมการอำนวยการจัดงานวันข้าราชการพลเรือน ปีพุทธศักราช 2540 อันมี ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธานในครั้งนั้น ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอันเชิญบทพระราชนิพนธ์มาทำเป็นบทละคร ใช้แสดงในวันข้าราชการพลเรือน ปีพุทธศักราช 2540 โดยได้มอบหมายให้นายเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสังคีตศิลป์ เป็นผู้จัดทำบท และกำกับการแสดง โดยแสดงครั้งปฐมฤกษ์ ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันอาทิตย์ที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2540 ได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป เข้าชมละครเรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม เป็นจำนวนมาก ทั้งยังสนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ เข้ารับชมละคร เรื่อง พระมหาชนก เพื่อก่อให้เกิดความเพียรตามจุดประสงค์ของพระราชนิพนธ์ในเรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ทั้งนี้ นายเสรี หวังในธรรมได้ประพันธ์บทละครพระมหาชนกโดยมีทั้งบทร้อง และบทรำด้วยการนำบท พระราชนิพนธ์ ร้อยแก้วมาเป็นเค้าโครง มาแต่งเป็นบทร้อยกรองโดยสำนวนและเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ ตรงตามต้นฉบับบทพระนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นายเสรี หวังในธรรมสามารถแต่งสำนวนผูกกลอนละครได้อย่างไพเราะ บทละครกระชับรวดเร็วได้ใจความบริบูรณ์ และสามารถสอดแทรกการใส่มุขตลกลงไปในบทละครได้อย่างเหมาะสม ด้วยความเข้าใจในบทละครไทยเป็นอย่างดี จึงสามารถถอดบทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ออกเป็นบทละครที่ตรงตามบทพระราชนิพนธ์ โดยพยายามรักษาคงเนื้อความเดิมของบทพระราชนิพนธ์ไว้โดยครบถ้วน จากความสามารถของการเป็นนักประพันธ์ที่ดีแล้วยังใส่ใจการกำกับการแสดง ให้ความสำคัญในการคัดเลือกตัวแสดง ให้เหมาะสมกับตัวละครในเรื่อง ตลอดจนใส่ใจในการควบคุมการฝึกซ้อมละครของนักแสดง การบรรเลง และองค์ประกอบของการแสดง จนทำให้ละครเรื่อง พระมหาชนก ประสบผลสำเร็จมีความสมบูรณ์ และได้รับความสนใจจากผู้ชมมากมาย

ในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรมนี้ ยังได้นักแสดงที่มีฝีมือดียิ่ง ถึงด้านการถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครออกมาได้อย่างลึกซึ้ง ให้บทละคร เรื่อง พระมหาชนก มีชีวิตจริง ไม่ใช่ตัวละครในจินตนาการ ทั้งยังตรงตามบทพระนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ในครั้งนี้นายเสรี หวังในธรรม ได้เลือกให้รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ รับบทบาทเป็น พระมหาชนก ในช่วงบทบาทของตัวละครพระมหาชนกครองเมือง ซึ่งถือได้ว่ารองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ก็ได้ถ่ายทอดสื่ออารมณ์ของตัวละคร พระมหาชนกได้อย่างสมบทบาท ทั้งทางด้านการแสดงอารมณ์ กิริยา และลีลากระบวนท่ารำได้อย่างงดงามในฉากสังฆกรรม ละครเรื่อง พระมหาชนก โดยนายเสรี หวังในธรรม ได้เปิดโอกาสให้ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ได้เป็นผู้ออกแบบท่ารำด้วยตนเอง ภายใต้การให้คำปรึกษาแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งถือได้ว่ารองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ก็เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้แสดงที่มีส่วนทำให้ละคร เรื่อง พระมหาชนก ประสบผลสำเร็จในด้านการตอบรับจากผู้ชมด้วยเช่นกัน โดยผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบท่ารำ ในช่วงฉากสังฆกรรม ละครเรื่อง พระมหาชนก เพื่อเก็บองค์ความรู้ของรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ เป็นเอกสารทางวิชาการประกอบในครั้งนี้ด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ถึงวิธีการนำวรรณกรรมร้อยแก้วจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่นายเสรี หวังในธรรม นำมาสู่บทละคร เรื่อง พระมหาชนก ที่มีลักษณะคำประพันธ์ในรูปแบบร้อยกรอง เกี่ยวกับแนวทางการสร้างละครรำ เรื่อง พระมหาชนก ตลอดจนรูปแบบวิธีการนำเสนอองค์ประกอบการแสดง ในละคร เรื่อง พระมหาชนก ตามกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของนายเสรี หวังในธรรม และวิเคราะห์กระบวนท่ารำในละคร เรื่อง พระมหาชนก ในฉากสังฆกรรมจากรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ เพื่อเป็นองค์ความรู้ สู่ประโยชน์ในการนำไปปรับใช้เป็นรูปแบบแนวทางการสร้างละครแก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาวรรณกรรม เรื่อง พระมหาชนก
2. เพื่อศึกษารูปแบบแนวทางการสร้างบทละคร และองค์ประกอบการแสดง เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนท่ารำ บทบาทพระมหาชนกในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ในฉากสังฆกรรม

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษารูปแบบแนวทางการสร้างบทละครและองค์ประกอบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ตามแนวทางของนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติ) ที่จัดแสดงครั้งปฐมฤกษ์ ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อในวันอาทิตย์ที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2540 และกระบวนท่ารำ ฉากสังฆกรรม จาครองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ (ศิลปินแห่งชาติ)

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาจาก บทสัมภาษณ์ มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง พระมหาชนก จากแหล่งข้อมูลในหน่วยงานและวิทยานิพนธ์ของสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้แก่ จดหมายเหตุ วรรณกรรม ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยจัดทำรอบข้อคำถาม เพื่อสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และกลุ่มผู้แสดงที่มีประสบการณ์ด้านการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ประกอบด้วย

2.1 นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย) วิทยาลัยนาฏศิลป์

2.2 รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ

สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์) ปีพุทธศักราช 2548

(ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

2.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขวัญใจ คงถาวร รองคณบดีคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3. สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร วิดีทัศน์ บทละคร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ที่กำกับการแสดงโดยนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติ) จัดทำเป็นเอกสารรูปแบบงานวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับความเป็นมาวรรณกรรม องค์ความรู้กระบวนการในการสร้าง บทละคร เรื่องพระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติ) สำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้า ในเชิงวิชาการ

2. ได้รูปแบบวิธีการนำเสนอละคร ตลอดจนองค์ประกอบละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติ) เป็นแนวทางในการจัดการแสดงละคร ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏดุริยางคศิลป์ของชาติ

3. ได้การบันทึกกระบวนการทำร่ำบาททัวละครพระมหาชนก ฉากสังฆกรรม เป็นแนวทางในการศึกษาสืบทอดทำร่ำต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

นายเสรี หวังในธรรม หมายถึง บุคคลทางด้านนาฏศิลป์ไทย ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ศิลปะการละคร) ปีพุทธศักราช 2531

รูปแบบการแสดง หมายถึง ลักษณะของการแสดงที่มีองค์ประกอบ คือ บทการแสดง บทสนทนา รูปแบบการประพันธ์ ตัวละคร ดนตรีและเพลง ฉาก และอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงเครื่องแต่งกาย

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง หรือการเปลี่ยนแปลงไปจากสิ่งเดิมที่เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ก่อให้เกิดคุณค่า

ฉากสังฆกรรม หมายถึง การแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ในช่วงพระมหาชนกประพาสุอุทยาน จนถึงพระมหาชนกทรงสดพระทัย และทรงพระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล

ผู้ชม หมายถึง บุคคลที่ได้ชมการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก บทประพันธ์ของนายเสรี หวังในธรรม

ผู้สร้างสรรค์ หมายถึง ผู้อำนวยการแสดง ในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก

ผู้แสดง หมายถึง บุคคลที่ร่วมแสดง ในการแสดงละคร เรื่องพระมหาชนก ที่นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้กำกับการแสดง

พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก หมายถึง บทพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ฉากนาฏกรรม หมายถึง การแสดงนาฏศิลป์ที่มีความงดงามประณีต

บทที่ 2

ชาดกที่เกี่ยวข้องพระมหาชนก

ความหมายและประเภทของชาดก

ชาดก หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพุทธศักราช 2511 ให้คำจำกัดความว่า “เรื่องของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อนๆ เป็นชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งในเก้าส่วนที่เรียกว่า “นวัคสตุตศาสตร์” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.2511 : 334)

นอกจากนี้นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบันทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ให้ความหมายของคำว่า “ชาดก” ไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายเรื่องชาดกไว้ในคำนำหนังสือ นิบาตชาดกเล่ม 1 ว่า “เรื่องชาดกนี้ไม่ใช่เรื่องราวในครั้งพุทธกาล เป็นเรื่องที่มีมาแต่เกื่อก่อนพุทธกาล นานที่จะพึงกำหนดได้ด้วยหลักฐานหลายอย่าง ซึ่งในชาดกเองก็นับว่าเป็นเรื่องเก่าด้วยขึ้น “อดีต” ทุกแห่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมถึงที่ควรจะให้ความชัดเจนด้วยซักนิทานมากล่าวก็ชักมาสาธก ให้กระจ่างขึ้น”(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2462: 1)

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงให้ความเห็นเกี่ยวกับนิบาตชาดกในพิธีทรงบรรยายพิเศษเปิดประชุม เชิงวิชาการ เรื่อง “นิบาตชาดก : วรรณกรรมของชาวพุทธ” ของคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ร่วมกับชมรมบาลี-สันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 2-3 สิงหาคม ปีพุทธศักราช 2536 ณ ศาลาชั้นอารมณีสถาบันราชภัฏสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร ตอนหนึ่งว่า “นิบาตชาดกเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่นิยมอ่านฟังกันแพร่หลายในหมู่ชาวไทยเป็นแรงบันดาลใจสร้างสรรค์คติความคิด วรรณคดี จิตรกรรม และวัฒนธรรมอื่นๆของไทย กล่าวได้ว่านิทานชาดกได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไทย การศึกษานิบาตชาดกให้เป็นระบบระเบียบจะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับคติไทยได้ดียิ่งขึ้น...”(พิสิฐ เจริญสุข. 2539 : 1)

นาวาอากาศเอก(พิเศษ) แยม ประพัฒน์ทอง ได้อธิบายถึงคำว่าชาดกไว้ว่า “ชาดกเป็นศัพท์ที่เกิดจากการสร้างคำด้วยวิธีกิตก์ ซึ่งมีธาตุ (ชา ธาตุ ลง ต ปัจจัย แปลว่า เกิดแล้ว) เป็นบทหน้า เก ธาตุ ในความกล่าว ลง กวี ปัจจัย ในนามกิตก์ตั้งวิเคราะห์ได้ว่า ชาตกยติติ ชาตก (เรื่องใด) ย่อมกล่าวถึง (พระโพธิสัตว์)ผู้เกิดแล้ว (เรื่องนั้น) ชื่อว่า ชาดก ด้วยเหตุนี้ “ชาตก” หรือ “ชาดก” จึงแปลว่า เรื่องที่กล่าวถึง (พระโพธิสัตว์) ผู้เกิดแล้ว”(เรื่องเดียวกัน. 2539 : 2)

รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน อธิบายว่า ชาดก “หมายถึง การเล่าเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด ได้กำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้ประสบกับเหตุการณ์ ดีบ้างชั่วบ้าง แต่ได้พยายามกระทำ

ความดีสืบต่อกัน มากบ้างน้อยบ้าง ตลอดต่อเนื่องมา จนกระทั่งได้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย กล่าวได้ว่า“ชาตก”เป็นวิวัฒนาการแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดีของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่สมัยยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่” (รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน. 2547 : 21)

รองศาสตราจารย์อารีย์ สหชาติโกสีย์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ให้ความหมายของคำว่า ชาตก ไว้ว่า “คำว่า ชาตก มาจากคำบาลีว่า ชาตก(ชา+ต+กะ) คำว่าชาตกมาจาก ชน (ชะ-นี่) หรือ (ชะ-เนอะ) ในความหมายว่าเกิด ประกอบด้วย ต ปัจจัย ในกิริยาากิตก์ เท่ากับ ชน+ต แปลง ชน เป็นชา สำเร็จรูปเป็นชาต (ชา+ตะ) เป็นคำกิริยาแปลว่าเกิดแล้ว เมื่อลงกสกรรณ โดยใช้ความหมายเดิมมีรูปเป็นชาตก เป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า นิทานหรือเรื่องที่เกิดแล้ว (เรื่องเดียวกัน.2547 : 2)

ที่ ดับบลิว รัสเดวิดส์ (T.W. RnysDavids) ได้อธิบายคำว่าชาตกไว้ว่า “ชาต-ก แปลว่า เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกิดแล้ว (Jata+Ka, belonging to, connected With what has happened) หมายถึง เรื่องราวของการเสวยชาติก่อนๆ ของพระพุทธเจ้า และเป็นชื่อหนังสือเล่มหนึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งแต่งเป็นคำประพันธ์ (คาถา) 547 เรื่อง” นอกจากนี้ ที่ ดับบลิว รัสเดวิดส์ (T.W. RnysDavids) ยังได้ให้ความเห็นว่า รูปลักษณะเก่าแก่ที่สุดของชาตกเข้าใจว่าเป็นเพียงนิทานหรือเรื่องเล่าเท่านั้น ไม่มีปัจจุบันวัตถุ คาถา และสมณาน เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมจะยกเอานิทานหรือเรื่องราวเหล่านั้นขึ้นมาประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมะได้ชัดเจนยิ่งขึ้น(เรื่องเดียวกัน.2539 : 2)

จากการยกนิทานมาประกอบคำสอนนี้คงจะเป็นที่นิยมกันทั่วไป เมื่อเล่าต่อกันมา ก็จำเรื่องนิทานนั้นได้เป็นอย่างดี ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เรื่องชาตกนี้จึงถูกบันทึกไว้แต่เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ไม่ได้บันทึกไว้ทั้งหมดในส่วนที่บันทึกไว้ก็คือคาถาซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกทุกวันนี้

คำว่า “ชาตก” เมื่อกล่าวตามมติของโบราณจารย์ และในแง่ที่เป็นวรรณคดีของพระพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องของพระโพธิสัตว์ หรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงบทบาทความเป็นวีรบุรุษ หรือบทบาทอื่นๆ ฉะนั้น คำนี้อาจแปลความหมายได้ว่า เรื่องของพระโพธิสัตว์ แต่การแปลความที่ใช้กันทั่วไปนั้นก็คือ เรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้า ชาตกนอกจากจะหมายถึงเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังหมายถึงการรวบรวมชาตกที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และหมายถึงคัมภีร์อรรถกถาชาตกอีกด้วย(ฐานิสร์ ชาครัตน์. 2515 : 30)

“ชาตก” คือ เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว คือเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องพระเจ้า 10 ชาติ และเรื่องในพระเจ้า 10 ชาติ นั้น ที่ชาวพุทธจะคุ้นเคยมากคือ เรื่อง พระเวสสันดรชาตก ที่นำมาเทศน์ เรียกว่า เทศน์มหาชาติ พระบรมไตรโลกนาถโปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิต ร่วมกันแปล แต่งเป็นร้อยกรอง เมื่อปีพุทธศักราช 2025 เพื่อใช้สวดเรียกว่า “มหาชาติคำหลวง”

การวิเคราะห์ความหมาย และข้อมูลตามเอกสารต่างๆ เรื่องความหมายของชาตก นายพิสิฐ เจริญสุข สรุปไว้ในหนังสือ เรื่อง เกร็ดความรู้ในนิทานชาตก ว่าคำว่า “ชาตก” นั้น น่าจะมุ่งหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้ว คือ เกิดขึ้นในอดีตข้ามภพข้ามชาติ โดยไม่จำกัดว่าจะห่างไกลไปที่ชาติ โดยเรื่องในอดีตนั้น จะต้องเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ ในภพภูมิต่างๆ เป็นคนบ้าง เป็นสัตว์บ้างสลับกันไป แต่มีข้อที่สังเกตว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้า จะเสวยพระชาติเป็นอะไร จะมีคุณสมบัติแตกต่างจากผู้อื่นที่เห็นได้ชัด อยู่ 2 ประการ คือ

1. รูปสมบัติ พระพุทธเจ้าจะมีรูปสมบัติต่างจากผู้อื่น คือ จะมีร่างกายสมบูรณ์ ถ้าเป็นสัตว์จะเป็นเพศผู้ ถ้าเป็นคนจะเป็นเพศบุรุษ มีความสง่างาม เป็นที่สะดุดตาแก่คนทั่วไป นอกจากรูปร่างจะแข็งแรงงดงามแล้ว น้ำเสียงก็ไพเราะ

2. ธรรมสมบัติ พระพุทธเจ้าไม่ว่าจะเสวยพระชาติเป็นคนหรือสัตว์จะมีคุณธรรมสูง โดยเฉพาะพระบารมีธรรมทั้ง 10 อย่าง ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมะบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี โดยต้องมีอย่างใด อย่างหนึ่งในพระบารมีธรรมหรือหลายๆ อย่าง จากการที่พระองค์มีคุณสมบัติทั้ง 2 ประการนี้ จึงได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้า เป็นผู้นำ และเป็นที่ยิ่งของผู้อื่นในชาตินั้นๆ (พิสิฐ เจริญสุข. 2539 : 3-4)

กล่าวโดยสรุป “ชาตก คือ เรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์” พระโพธิสัตว์ หมายถึง สัตว์หรือบุคคลที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติอนาคต ชาตกเป็นวิธีสอนข้อธรรมอย่างหนึ่ง ตามหลักทางพระพุทธศาสนาแบ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็น 9 อย่าง เรียกว่า “นวัคคัสตฤศาสน” ซึ่งประกอบด้วย

1. สุตตะ (พระสูตรทั้งหลายรวมทั้งพระไตรปิฎก)
2. เคยยะ (ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน ได้แก่พระสูตรต่างๆที่มีคาถาทั้งหมด)
3. เวยยาकरणะ (ไวยากรณ์ คือความร้อยแก้วล้วน ได้แก่พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด และพระสูตรที่ไม่มีคาถา เป็นต้น)
4. คาถา (ความร้อยกรองล้วน เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนๆ ที่มีชื่อว่าสูตร ที่ปรากฏในสุตตนิบาต)
5. อุทาน (ได้แก่ พระสูตร 82 สูตร ที่ประกอบด้วยคาถาซึ่งสำเร็จมาจากโสมนัสสญาณ)
6. อิติวุตตกะ (ได้แก่ พระสูตร 110 สูตร ที่มีข้อความขึ้นต้นว่า “วุตตญเหติ” หรือ “วุตตมปนเติ” แปลว่า “ข้อนี้สมจริงดังคำพระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว”)
7. ชาตกะ (ชาตก 550 เรื่อง เท่าที่สำรวจพบมีเพียง 547 เรื่อง เพราะบางเรื่องมีชื่อซ้ำซ้อนกัน เนื้อความอย่างเดียวกันแต่มาในที่ต่างกันนิทานซ้อนนิทาน และไม่ได้นับเรื่องซ้อนแยกออกไป)
8. อัปภูตธรรม (ได้แก่พระสูตรที่กล่าวถึงความมหัศจรรย์ต่างๆ)

9. เวทลละ (พระสูตรที่ทูลถามพระพุทธองค์ ถามตอบที่ให้เกิดความรู้และความพึงพอใจแล้วชักถามยิ่งๆขึ้นไป) (กรมศิลปากร. 2549 : 38)

แหล่งที่มาของชาดกไทยทั้งที่เป็นวรรณกรรมแบบฉบับและวรรณกรรมท้องถิ่น คือ นิบาตชาดก ในพระไตรปิฎก คัมภีร์มหาเวสสุ และนิทานโบราณที่มีการเล่าสืบทอดกันมาตามลำดับจากชนชาติหนึ่งสู่ชนชาติหนึ่ง จากกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่ง และจากอีกคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง การรับรู้วรรณกรรมชาดกของผู้รู้จากแหล่งต่างๆนี้ ทำให้เกิดวรรณกรรมชาดกไทยมากมาย ชาดกหลายเรื่องอาจถูกดัดแปลงแต่งเติมต่างออกไป แต่ยังคงเค้าเรื่องเดิมอยู่ วรรณกรรมเรื่องชาดกนี้ได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนไม่สามารถกำหนดระยะเวลาได้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไร และได้รับอิทธิพลด้านเนื้อเรื่องจากที่ใด วรรณกรรมชาดกไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมแบบฉบับหรือท้องถิ่น ส่วนมากจะมีเนื้อเรื่องคล้ายกัน จะต่างก็ตรงเฉพาะรายละเอียดเท่านั้น การศึกษาที่มาจึงทำได้บ้างในกรณีที่อยู่อายุของวรรณกรรมชาดกเรื่องนั้นๆ จากวรรณกรรมที่เนื้อเรื่องตรงกับนิบาตชาดกในพระสูตรต้นตปิฎก หรืออรรถกถาชาดกนั่นเอง ในเรื่องของที่มาของวรรณกรรมชาดกแต่ละเรื่อง ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงประเภทของชาดกในลำดับต่อไป ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทของชาดก

1. ชาดกในนิบาต

ชาดกในนิบาต ชาดกนิบาต หรือที่เรียกว่า นิบาตชาดก หมายถึงชาดกทั้ง 547 เรื่อง ที่มีอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ของพระสูตรต้นตปิฎก หนึ่งในตะกร้า 3 ใบ(พระไตรปิฎก) นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือคำฉันท์ล้วนๆโดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้ว เป็นอรรถกถาชาดก เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดกก็เพราะว่า ชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า "ทศชาติชาดก"หรือที่เรียกว่า มหานิบาตชาดก แปลว่า ชาดกที่ขุมนุมเรื่องใหญ่ หรือที่โบราณเรียกว่า ทศชาติ ได้กล่าวถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันมีลักษณะเป็นนิทานสุภาษิต แต่ในตัวพระไตรปิฎกไม่มีเล่าเรื่องไว้ มีแต่คำสุภาษิต รวมทั้งคำโต้ตอบในนิทาน เรื่องละเอียดมีเล่าไว้ในอรรถกถา คือ หนังสือที่แต่งขึ้นอธิบายพระไตรปิฎกอีกต่อหนึ่ง ซึ่งทศชาติชาดก ประกอบไปด้วย 1.เตมียชาดก 2. ชนกชาดก 3. สุวณณสามชาดก 4. เนมิราชชาดก 5. มโหสถชาดก 6. ภูริทัตชาดก 7. จันทชาดก 8. นารทชาดก 9. วิธูรชาดก 10. มหาเวสสันดรชาดก

ชาดก หรือ คำสอนแบบเล่านิทาน(นิทานชาดก) ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีอยู่เพียง 2 เล่ม คือเล่มที่ 27 และเล่มที่ 28 (พิมพ์ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 7)

วิธีการจัดระเบียบชาดกนั้น โดยทั่วไป นิยมจัดตามจำนวนคำฉันท์น้อยขึ้นไ้มาก และตั้งชื่อหมวดหมู่ตามจำนวนคำฉันท์นั้น อาทิ เอกนิบาตชาดก หมายถึงชาดกที่รวบรวมคำฉันท์ บทเดียว ซึ่งมีทั้งหมด 150 เรื่อง ส่วนทุกนิบาตชาดก หมายถึงชาดกที่รวบรวมคำฉันท์ 2 บท

ซึ่งมีอยู่ 100 เรื่อง ดิกนิบาตชาดก หมายถึง ชาดกที่รวบรวมคำฉันท์ 3 บท ซึ่งมีทั้งหมด 50 เรื่อง ฯลฯ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 27 มีจนถึง จัดตาสีสนิบาตชาดก หมายถึงนิบาตที่รวบรวมคำฉันท์ 4 บท ซึ่งมีอยู่เพียง 5 เรื่อง และในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 มีชาดกรวบรวมคำฉันท์ 50 บท, 60 บท, 70 บท, 80 บท, และมีมหานิบาตชาดก ซึ่งหมายถึงชาดกที่รวบรวมเรื่องใหญ่ 10 เรื่อง ที่โบราณเรียกว่า ทศชาติ โดยมี เตมียชาดก เป็นเรื่องแรก ส่วนพระมหาชนก หรือ มหาชนกชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ 2 มีมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งนักวรรณคดีไทยรู้จักกันในนาม มหาชาติคำหลวง และกาพย์มหาชาติ เป็นชาดกเรื่องสุดท้าย (รุ่งทิพย์ สุวรรณอภิชน. 2547 : 22-23)

2. ชาดกนอกนิบาต

ส่วนชาดกที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาประเภท ชาดกนอกนิบาตชาดกนอกนิบาตที่รู้จักกันมากในแวดวงวรรณคดีไทย ได้แก่ ปัญญาสชาดก (หรือ ปัญญาสชาดก หรือ ปัญญาส / ปณณาส แปลว่า 50) ชาดก 50 เรื่อง ตามความหมายของชื่อ รูปศัพท์ แต่เมื่อสำรวจเรื่อง หรือนิทานปรากฏว่ามีทั้งหมด 61 เรื่อง หนังสือปัญญาสชาดกนี้เป็นหนังสือรวบรวม แล้วแต่งเป็นชาดกไว้ในภาษามคธ ระหว่างปีพุทธศักราช 2000 - 2200 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า “ปัญญาสชาดก” เป็นผลงานของพระเถรชาวเชียงใหม่ แต่งระหว่างปีพุทธศักราช 2000 - 2068 (พระเจ้าติโลกราชเมืองแก้ว) เนื่องจากเวลานั้นพระเชียงใหม่หลายรูปไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา เมื่อสำเร็จการศึกษาก็กลับมาสู่มาตุภูมิ ในจำนวนพระภิกษุหลายรูปนั้น คงมีรูปหนึ่งแต่งปัญญาสชาดกขึ้น ในลักษณะเลียนแบบชาดกภัฏฐกา (อรรถกถาชาดก) เพื่อการเผยแพร่ศาสนาในรูปชาดก ปัญญาสชาดกมีคุณค่ามหาศาล กล่าวคือนอกจากคุณค่าทางด้านภาษาวรรณคดี และศาสนาแล้ว ยังเป็นต้นกำเนิดของวรรณคดีไทยหลายเรื่อง อาทิ สมุทรโฆษคำฉันท์เสื่อโค(พหลค่าวี)คำฉันท์ สรรพสิทธิคำฉันท์ พระสุนคำฉันท์ กลบทสิริวิบูลกิติ บทละครสังข์ทอง(สุวรรณสังข์ชาดก) นางมโนราห์(สุนชาดก) รถมณฑลชาดก ฯลฯ (รุ่งทิพย์ สุวรรณอภิชน. 2547 : 25)

(อรรถกถาชาดก) เพื่อเป็นการสอนศาสนาโดยใช้ชาดกและแต่งเป็นชาดกนอกนิบาต 50 เรื่อง ผสมกับปจนิมิตอีก 11 เรื่อง ดังนี้

1. สมุทรโฆษชาดก
2. สุนชาดก
3. สุนชาดก
4. รัตนปโชตชาดก
5. สิริวิบูลกิตติชาดก
6. วิบุลราชชาดก
7. สิริจุฑามณีชาดก

8. จันทรราชชาดก
9. สุภมิตตชาดก
10. สิริธรรชาดก
11. พุทธกัณฐชาดก
12. อาทิตยชาดก
13. พุทฺธมมานิกชาดก
14. มหาสุรเสนชาดก
15. สุวรรณกุมารชาดก
16. กนกวรรณราชชาดก
17. วิริยบัณฑิตชาดก
18. ธรรมโศคนทกชาดก
19. สุทัสนชาดก
20. วัฏฏกัณฐิราชชาดก
21. ไบรณกบิลราชชาดก
22. ธรรมิกบัณฑิตราชชาดก
23. จาคทานชาดก
24. ธรรมราชชาดก
25. นรชีวชาดก
26. สุรูปชาดก
27. มหาปทุมชาดก
28. ภัณฑาคารชาดก
29. พหลาคาวีชาดก
30. เสตบัณฑิตชาดก
31. ปุณณชาดก
32. พารณสิริราชชาดก
33. พรหมโฆสราชชาดก
34. เทวรุกขกุมารชาดก
35. สลภชาดก
36. สิทธิสารชาดก
37. นรชีวกฐินชาดก
38. อติเทวราชชาดก

39. ปาจิตตกumarชาดก
40. สรรพสิทธิกุมารชาดก
41. สังขปัตตชาดก
42. จันทเสนชาดก
43. สุวรรณกัจฉปชาดก
44. สีโสธชาดก
45. วรวงสชาดก
46. อรินทมชาดก
47. รณเสนชาดก
48. สุวรรณสิทธสาชาดก
49. วนาวนชาดก
50. พากุลชา

ปัจฉิมภาคชาดก 11 เรื่อง

1. โสนันทชาดก
2. สีหนาทชาดก
3. สุวรรณสังขชาดก
4. สุรัพชาดก
5. สุวรรณกัจฉปชาดก
6. เทวันธชาดก
7. สุบินชาดก
8. สุวรรณวงศชาดก
9. วรณชาดก
10. สิริสาชาดก
11. จันทคารชาดก

ชาดกในพระไตรปิฎกนี้ เป็นภาษาบาลีร้อยกรองเป็นคาถา แบ่งออกเป็นนิบาตได้ 22 นิบาต (“นิบาต” เป็นคำที่ใช้หน้า หรือต่อท้ายชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา) แต่ละนิบาตมีเรื่องชาดกจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง เนื้อหาชาดกทั้งหมดนี้ย่อและสั้น ยากที่จะเข้าใจ และรู้เรื่องได้ตลอด มีนักปราชญ์ที่เป็นพระภิกษุ ชื่อ พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นผู้แต่งคำอธิบายชาดกนี้ เรียกว่า ชาดกัฎฐกถา หรือเรียกว่า อฎฐกถา หรือ อรรถกถาชาดก (หนังสือที่แต่งขึ้นภายหลัง ขยายความเล่านิทานให้พิสดารออกไป ซึ่งมีถึง 10 เล่ม) ส่วนผู้แต่งเรียกว่า อรรถกถาจารย์ (รุ่งทิพย์ สุวรรณอภิชน. 2547 : 25)

ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะของนิทานชาดก จากข้อความข้างต้นที่กล่าวไว้แล้วเกี่ยวกับเรื่อง “ชาดก” คือ เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว จะทราบและเป็นที่เข้าใจง่ายของชาวพุทธทั่วไป เพราะจะนึกถึงนิทานชาดกเป็นประการแรก นิทานชาดก ก็คือเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติต่างๆ ในเรื่องของพระเจ้า 10 ชาติ ซึ่งเนื้อหามุ่งถึงวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังให้เข้าใจธรรมะง่ายขึ้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของนิทานชาดกในลำดับต่อไป

นิทานชาดก

เรื่องชาดก และพุทธประวัตินั้น น่าจะเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิพร้อมกับพระพุทธศาสนา และเป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนสืบทอดมาช้านาน ดังได้พบหลักฐานในภาพจำหลักศิลาสมัยทวารวดีจากหลายแห่ง เช่น ภาพจำหลักที่ใบเสมาศิลาบริเวณแหล่งโบราณคดีภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จำหลักเป็นเรื่องชาดก ภาพจำหลักบนผนังถ้ำพระโพธิสัตว์ในเขตอำเภอกงค้อ จังหวัดสระบุรี จำหลักภาพพระพุทธเจ้าประทับอยู่ท่ามกลางทวยเทพในศาสนาฮินดู ภาพจำหลักใบเสมาศิลา เมืองฟ้าแดดสูงยาง อำเภอมลาลาย จังหวัดกาฬสินธุ์ จำหลักเป็นภาพพุทธประวัติตอนพิมพ์าลาป เป็นต้น(กรมศิลปากร.2549 : 37)

นิทาน เรื่องใดไม่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า และเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต เช่นเดียวกับ “ชาดก” จะเรียกเรื่องนั้นว่า “นิทาน” คือเรื่องเล่าสืบทอดกันมาเป็นมรดกทางคติธรรม มีทุกชาติ ทุกภาษา ซึ่งมีเนื้อหาหลากหลายขึ้นอยู่กัวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังในเรื่องใด หรือจะให้เกิดอรรถรสในด้านใด แต่ถ้าเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า จึงเรียกว่า “นิทานชาดก”

นิทานชาดก เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อนคัมภีร์พุทธวงศ์ และจรียาปิฎก ได้กล่าวถึงประวัติและพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าสมัยยังเป็นพระโพธิสัตว์ แต่ละพระองค์ไว้เป็นจำนวนมาก เฉพาะคัมภีร์พุทธวงศ์ กล่าวไว้ 25 พระองค์ เรื่องตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าที่ปงกร จนถึงพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า สมณโคดม พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ เมื่อทรงแสดงธรรมถึงตอนที่ยกนิทานขึ้นมาประกอบ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายก็ทรงแสดงนิทานชาดก เล่าเรื่องของพระองค์เองบ้าง ของผู้ที่ทรงแสดงธรรมให้ฟังเองบ้าง ของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับพระองค์และผู้ฟังบ้าง ทั้งไม่เกี่ยวข้องกับพระองค์และผู้ฟังบ้าง แต่ว่าเรื่องราวตอนนั้นๆ สามารถจะนำมาเป็นตัวอย่างให้ผู้ฟังเข้าใจในธรรมะได้ง่ายขึ้น และเรื่องที่พระองค์นำมาแสดงจึงมีเป็นจำนวนมาก นิทานชาดกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ในปัจจุบัน คือ พระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าพบว่ามีถึง 547 เรื่อง ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะคัมภีร์ขุททกนิกายสุตตันตปิฎก มีมากกว่าเล่มอื่นๆ

นิทานชาดก ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น แต่เดิมมีเพียงคาถาเขียนเป็นภาษาบาลี ส่วนคำอธิบายที่เรียกว่า ชาตกัฎฐกถา ได้มีผู้เขียนเป็นภาษาสิงหลซึ่งเป็นภาษาที่ใช้กันในประเทศศรีลังกามาช้านานแล้ว ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ผู้เขียนคำอธิบายภาษาบาลีที่มีต้นกำเนิดในประเทศอินเดีย และได้แพร่หลายไปในประเทศศรีลังกาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นก็คือ พระภิกษุชาวลังกา อรรถกถาที่เขียนขึ้นในสมัยแรก เรียกว่า “มูลอรรถกถา” (พิสิฐ เจริญสุข. 2539 : 13)

นายเสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ “นิทานชาดก” พระเทพเวที วัดทองนพคุณ เรียบเรียง พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านเนียร พลาอนุกรม ณ เมรุวัดธาตุทอง พระนคร วันที่ 31 สิงหาคม 2511 ใจความตอนหนึ่งว่า “นิทานเก่าย่อมมีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษาที่เจริญแล้ว แม้จะมีเรื่องที่ไม่น่าเชื่อถืออยู่ เช่น ฤทธิเดช อภินิหารต่างๆ หรือสัตว์พูดกับคน คนพูดกับสัตว์ เทวดาพูดกับคน คนพูดกับเทวดา ก็ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่ ควรยึดถือเอาประโยชน์จากศีลธรรมอันเป็นสาระที่ได้จากเรื่องนั้นเป็นสำคัญ ถึงท่านผู้เล่าเดิมาก็คงมุ่งหมายอย่างนั้น นิทานของไทยๆก็มี เช่น จะสอนให้เป็นผู้รู้จักเหตุจากผล อันเป็นธรรมอย่างหนึ่ง เรียกว่า อัมมัญญา ในสัปปริสธรรม เมื่อประสบผลรู้จักสาวเข้าไปหาเหตุต่อไป จึงแต่งเรื่องนิทานยายกับตาปลูกถั่วปลูกงาให้หลานเฝ้า เช่นนี้เป็นต้น ฉะนั้นท่านผู้อ่านนิทานชาดกทั้งหลายจึงควรเอาอย่างการรับประทานผลไม้ เช่น มังคุด ปอกเปลือก ปล่อนเอาแต่เนื้อในรับประทานไหนจะรับประทานทั้งเปลือกเล่า” (เสถียรพงษ์ วรรณปก. 2511 : 10)

จากพระธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกสู่ “นิทาน” หรือ “นิทานชาดก” นั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า นิทาน ก็คือเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมา ซึ่งมีเนื้อหาหลากหลาย มุ่งแต่เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง เป็นการเล่าเพื่อยกเป็นตัวอย่าง อุทาหรณ์ และเป็นคติสอนใจแก่ผู้ฟัง โดยผู้เล่าเน้นคติธรรมเป็นหลักสำคัญในการเล่า สอดแทรกเนื้อหาให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินสู่คติธรรม ทั้งนี้การใช้นิทานเป็นเครื่องมือสู่ธรรมะนั้น ก็เป็นเหตุอันหนึ่งที่จะเล็งมิให้เป็นการกระทบเทียบเปรียบเปรยบุคคลหรือแนะนำจากพระธรรมคำสั่งสอนในพระไตรปิฎกโดยตรงมากเกินไป เพื่อผู้ฟังเข้าใจในธรรมะได้ง่ายขึ้นเท่านั้นเอง

นิบาตชาดก ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

ชาดกแม้จะมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก เป็นที่รับรู้กันมาเป็นเวลาแล้วนาน แต่ชาดกก็เพิ่งจะมีการพิมพ์เผยแพร่ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยด้วยภาษาไทย

ในปีพุทธศักราช 2447 โดยพิมพ์แจกเป็นพระราชกุศลในงานพระศพพระเจ้าพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าหญิงศรีวิไลลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้อารธนา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ พร้อมทั้งพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ ร่วมกันแปลนิบาตชาดกถวายตาม

พระราชประสงค์ จำนวน 3 วรรค รวมชาดก 30 เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ “พระบรมราชาธิบาย” เป็นคำนำไว้ด้วย และในเวลาต่อมาจึงได้เกิดเป็นธรรมเนียมนิยมในหมู่ราชตระกูล ซึ่งมักจะจัดให้มีการพิมพ์ชาดกเผยแพร่ในงานพระศพถวายเป็นพระราชกุศล ทั้งนี้เป็นการพิมพ์แยกจากพระไตรปิฎก คือ เลือกรูปแบบเฉพาะเนื้อความส่วนที่เป็นชาดก นอกเหนือจากที่มีประเพณีการเทศน์มหาชาติ เพื่อแผ่พระราชกุศลมาแต่ครั้งต้นรัตนโกสินทร์

โดยในส่วนของพระไตรปิฎกทั้งหมดนั้น ในปีพุทธศักราช 2431 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (สา ปุสสเทว) วัดราชประดิษฐ์ มาประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงมีพระราชดำรัสชี้แจงพระราชประสงค์ที่จะให้พิมพ์พระไตรปิฎกด้วยอักษรไทย พระสงฆ์ทั้งปวงก็ถวายอนุโมทนารับแบ่งหน้าที่กันตรวจต้นฉบับ จากภาษาขอม และรามัญที่มีอยู่เดิมในหอพระมณเฑียรธรรม ทรงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นแม่กองจัดพิมพ์ เป็นจำนวน 1,000 จบ รวมเป็นหนังสือ 39,000 เล่ม งานสำเร็จลงในปีพุทธศักราช 2436 แล้วได้เฉลิมฉลองในงานพระราชพิธีรัชฎาภิเษก เนื่องในโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี ทั้งนี้พิมพ์ได้ทั้งหมดจำนวน 39 เล่ม ยังขาดไปไม่ได้พิมพ์อีกจำนวน 6 เล่ม(ทรงวิทย์ แก้วศรี. 2551 : 75-76)

ภาพที่ 1

หนังสือพระไตรปิฎกโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/kobkab>. 14 ตุลาคม 2559

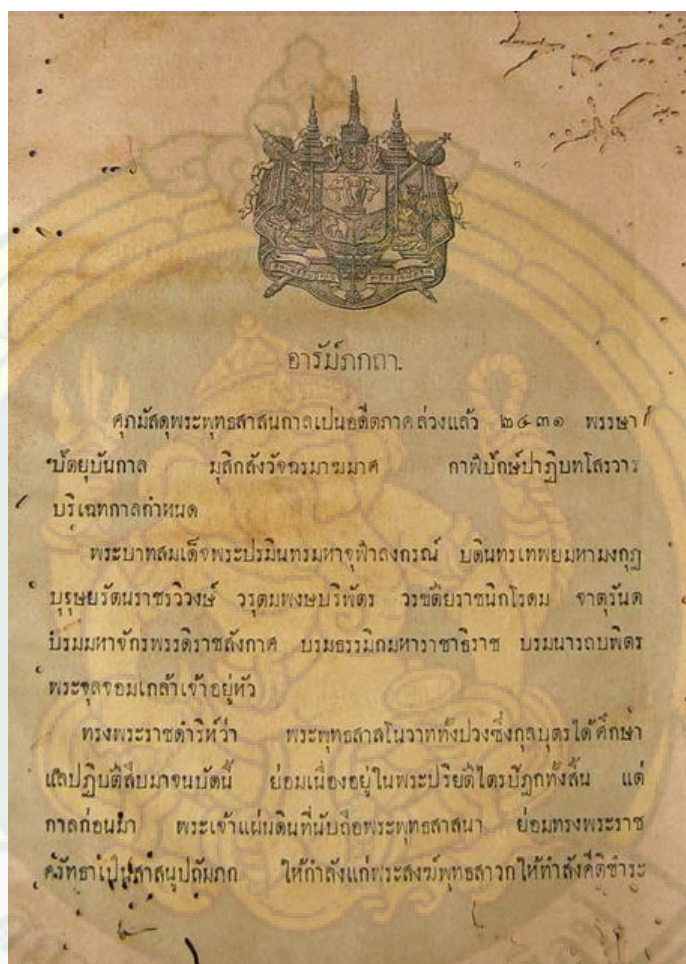

ภาพที่ 2

หนังสือพระไตรปิฎกโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี จากรัฐบาลสยาม ปีพุทธศักราช 2438

ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/kobkab>. 14 ตุลาคม 2559

นับได้ว่าในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) เสด็จเสวยราชสมบัติมาครบ 25 ปี โดยเริ่มพิมพ์ตั้งแต่ ในปีพุทธศักราช 2431 สำเร็จเมื่อในปีพุทธศักราช 2436 เป็นการสละราชทรัพย์ของพระองค์เอง พระไตรปิฎกชุดนี้พิมพ์เป็นภาษาบาลี อักษรไทย หุ้มด้วยปกแข็งสีทองอย่างดี โดยมีตราแผ่นดินปั้มนูนอยู่บนปก และที่แผ่นรองปกมีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) พิมพ์อยู่ด้วยภายในเล่ม

ภาพที่ 3

หนังสือพระไตรปิฎกโอกาสทรงครองราชย์ครบ 25 ปี ที่มีตราแผ่นดิน
 ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/kobkab>. 14 ตุลาคม 2559

นิบาตชาดก ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7)

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2468 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ได้มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นอีกครั้ง เพื่อจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นประธานอำนวยการ และโปรดให้อารธนาพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ในเวลาปัจจุบันนั้น ทรงรับหน้าที่เป็นประธานในการตรวจทานชำระต้นฉบับพระไตรปิฎก และในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ใช้ทุนพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนกว่า 200,000 บาท และได้มีผู้บริจาคร่วมสมทบทุนเป็นพระราชกุศลอีก เป็นจำนวนเงิน 600,000 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินมากกว่าต้นทุนค่าใช้จ่ายที่ตั้งไว้แต่แรก จึงมีเงินเหลือสำหรับพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา และฎีกาต่าง ๆ เพิ่มเติม(ทรงวิทย์ แก้วศรี. 2535 : 76)

พระไตรปิฎกฉบับในปีพุทธศักราช 2468 นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดพิมพ์เป็นอักษรไทยจบบริบูรณ์ พระไตรปิฎกฉบับนี้มีจำนวนจบหนึ่ง 45 เล่ม รวมทั้งหมด 1,500 จบ จนได้ขนานนามว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” มีตราข้างเผือกเป็นสัญลักษณ์ประจำปก จากนั้นทรงโปรดให้จัดงานเฉลิมฉลองขึ้นในระหว่างวันที่ 25 - 27 พฤศจิกายน ปีพุทธศักราช 2473 ได้พระราชทานแก่บุคคลสำคัญในประเทศ 200 จบ ต่างประเทศ 450 จบ และอีก 850 จบ พระราชทานแก่ผู้บริจาคขอรับหนังสือพระไตรปิฎกสำหรับไว้เป็นมงคลในบ้านเรือนของตน(เรื่องเดียวกัน. 2535 : 76-77)

แม้จะมีความพยายามในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับไทยสยามขึ้น แต่พระไตรปิฎกฉบับในปีพุทธศักราช 2468 ก็ยังเป็นแต่เพียงพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเท่านั้น ยังไม่มีการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นภาษาไทย ทั้ง 3 ฉบับพระไตรปิฎกครบถ้วนอย่างเป็นทางการ

ต่อมาจนในปีพุทธศักราช 2483 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช ทรงปรารภถึงความสำคัญของการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยในที่ประชุมพระเถรานุเถระว่า ควรดำเนินการ ให้มีการแปลเป็นภาษาไทยให้ครบ ทั้ง 3 ไตรปิฎกอย่างสมบูรณ์ โดยทรงให้เหตุผลว่า “เพื่อเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติแห่งพระมหากษัตริย์ และเป็นที่เชิดชูเกียรติแห่งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ให้ปรากฏไพศาลไปตลอดถึงนานาประเทศ” จึงได้โปรดให้ประธานคณะบัญชาการคณะสงฆ์แทนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช ขอความอุปถัมภ์จากรัฐบาล ซึ่งมีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตะสังคะ) เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้ดำเนินการแปลและจัดพิมพ์ โดยตั้งคณะกรรมการ คณะกรรมการการ แปลพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก งานนี้ได้ทำสืบเนื่องมาจนถึงตกอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล(กรมการศาสนา. 2539 : 2-3)

มหานิบาตชาดกทศชาติฉบับชินวร

ภาพที่ 4

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ 11

ที่มา : <http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=13626>. 10 พฤษภาคม 2559

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงแยกต้นฉบับพระไตรปิฎกส่วนพระสูตรออกมาชำระแปลเป็นภาษาไทย เน้นความสนใจไปที่ทศชาติ ด้วยทรงมุ่งหวังจะตีพิมพ์เผยแพร่เป็นการกุศล เนื่องในงานวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์ ปีละเรื่องต่อเนื่องกันไป นับแต่ปีพุทธศักราช 2471 จนถึงวาระอายุครบ 70 ปี ในปีพุทธศักราช 2480 แต่ปรากฏว่าบางปี เช่น ในปีพุทธศักราช 2472 ทรงพิมพ์มากกว่าหนึ่งเรื่อง นับเป็นทศชาติฉบับแปลที่กล่าวกันว่าเป็นที่เชื่อถือ เป็นมาตรฐานของทศชาติฉบับพิมพ์ครั้งหลังจากนั้นเรื่อยมาจนถึงระยะที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเริ่มให้ความสนใจพระทัย “พระมหาชนก”

ด้วยความที่พิมพ์เผยแพร่ในงานวันพระราชสมภพของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช ทั้งยังเป็นผลงานการแปลของพระองค์เองอีกด้วย ทศชาติฉบับนี้จึงถูกเรียกอีกนามว่า “ทศชาติฉบับชินวร” การยึดถือตัวบทและแก่นเรื่องที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก ถือเป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นของทศชาติฉบับนี้ ในคราวจัดพิมพ์ครั้งแรกเนื่องในวันสมภพของพระองค์ ในวันที่ 16 ธันวาคม ปีพุทธศักราช 2470 ทรงกล่าวถึงการแปลทศชาติของพระองค์ว่า “ข้าพเจ้าแปลนี้เกือบเรียกว่าแปลจริงๆ เพราะแปลเท่ารูปภาษามคร เว้นไว้แต่บางแห่ง ที่ไม่ค่อยได้ความในภาษาไทยชัดจึงเพิ่มคำลงประกอบลงช่วยให้ชัด ส่วนตอนคาถามีอรรถกถาแก้เพื่อให้รู้เรียงความถูกอย่างหนึ่งเพื่ออธิบายให้ได้ความพิสดารอย่างหนึ่งฯ ข้าพเจ้าแปลคานี้ๆ ตามรูปหาได้แปลแก้รรถบอกเรียงความถูกไม่”(กองบัญชาการทหารสูงสุดเหล่าทัพ และกรมตำรวจ. 2532 : 1)

ความเปลี่ยนแปลงในสพระธรรม ทำให้ทรงไม่เห็นด้วยกับอรรถกถาจารย์รุ่นก่อนที่มักจัดประเภทการบำเพ็ญบารมีในแต่ละพระชาติแบบตายตัว เช่นว่า พระเทมียบำเพ็ญขันติบารมี, พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยบารมี, สุวรรณสามบำเพ็ญสัจจบารมี, พระเนมิราชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี, มโหสถบำเพ็ญปัญญาบารมี, ภูริทัตตนาคราชบำเพ็ญศีลบารมี, พระจันทกุมารบำเพ็ญอิทธิฐานบารมี, พระนารทพรหมบำเพ็ญเมตตาบารมี, วิธูบัณฑิตบำเพ็ญอุเบกขาบารมี และพระเวสสันดรบำเพ็ญทานบารมี(ซึ่งเป็นบารมี 10 ประการ ที่วิวัฒน์เป็นคำสอนพระราชารู้จักกันในนาม “ทศพิธราชธรรม”) พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช ทรงเห็นว่า “พระโพธิสัตว์ชื่อหนึ่งบำเพ็ญบารมีแต่อย่างเดียวนั้นตลอดชาติ เมื่อมาจับแปลเข้าคราวนี้จึงได้ความเห็นใหม่ว่า ท่านกล่าวดังนั้น น่าจะหมายความว่า บารมีอันนี้พระโพธิสัตว์ชื่อนี้ได้บำเพ็ญเป็นยอดเยี่ยมกว่า 9 บารมี แต่ที่จริงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี 10 บริบูรณ์ตลอดชาติหนึ่ง”(พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช. เล่ม1 : 1)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช ทรงสลับการเชื่อมโยงกันระหว่างพระโพธิสัตว์กับ “บารมี” ด้วยทรงเห็นว่า “ตอนพระเทมียะเห็นพระราชบิดาลงราชทัณฑ์ แก่ใจร ก็หลีกเลียงไม่ให้ต้องรับครองราชสมบัติ และเวลาเมื่อพระชนกเสด็จออกไปเชิญให้ลาพระตออกรับครองราชสมบัติก็ไม่ทรงรับ อาการเช่นนี้ชวนให้เห็นว่าเพื่อให้ตกแก่ผู้ต้องประสงค์ จึงจัดเป็นบำเพ็ญทานบารมี ฯ”(เรื่องเดียวกัน. เล่ม1 : 2)

ต่อมาปีพุทธศักราช 2471 ก็ถึงคราวที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช จะทรงพิมพ์ “มหาชนกชาดก” เนื่องในวันพระราชสมภพของพระองค์ ในวันที่ 16 ธันวาคม ปีพุทธศักราช 2471 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุวัตติวงศ์ ทรงวาดรูปภาพประกอบมาถวายแก่พระองค์ เป็นภาพพระมหาชนกขณะกำลังว่ายน้ำพร้อมสนทนารธรรมกับนางมณีเมขลา เหตุที่เป็นรูปนี้ก็ด้วย “รูปภาพนั้นทรงไว้สำหรับประทานหรือถวายแก่ท่านผู้สงฆ์ พระองค์ในสมัยขึ้นปีใหม่”(เรื่องเดียวกัน. เล่ม1 : 41)

ภาพที่ 5

ภาพวาดผีพระหัตถ์พระมหานก ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
ที่มา : รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน

ด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ทรงต้องการเน้นตัวบทและความสำคัญของพระมหานกจากฉากที่กำลังว่ายน้ำด้วยความเพียร (หรือความเพียรในการว่ายน้ำ แม้จะไม่เห็นฝั่ง) เพราะดังที่กล่าวไว้แล้วว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ทรงเห็นว่าบารมีที่พระมหานกทรงบำเพ็ญอย่างยอดเยี่ยมยิ่งนั้น ได้แก่ “ทานบารมี” มีความสำคัญไม่น้อยกว่า “วิริยบารมี” กล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า “วิริยบารมี” จะไม่ใช่บารมีเฉพาะที่สำคัญของพระมหานกตามที่ปรากฏในทศชาติฉบับชินวราลงกรณแต่อย่างใด เพราะ “วิริยบารมี” ที่ทศชาติฉบับนี้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดยิ่งกว่าการว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรทั้ง 7 นั้น ได้แก่ ความเพียรพยายามตั้งใจจริงที่จะออกผนวช(เรื่องเดียวกัน. เล่ม 1 : 43)

จากการค้นคว้าของผู้วิจัยพบว่า “ทศชาติฉบับชินวราลงกรณ” พรรณนาฉากการออกผนวชของพระมหานกไว้อย่างยืดเยื้อเป็นขณะที่พรรณนาการว่ายน้ำและสนทนาธรรมกับนางมณีเมขลาอย่างกระชับสั้นที่เหลือเป็นการพรรณนาภูมิหลังความขัดแย้ง การแย่งชิงราชสมบัติเมืองมิลินทร ชีวติดยาว การพิสูจน์พระองค์เพื่อขึ้นสู่ราชบัลลังก์ การเสด็จประพาสราชนคร การสำราญพระราชหฤทัยกับเหล่านางสนมและข้าราชการบริพาร ฯลฯ เกินกว่าครึ่งของเนื้อเรื่องทั้งหมดของ “ทศชาติฉบับชินวราลงกรณ” เป็นการพรรณนาฉากการออกผนวชของพระมหานก

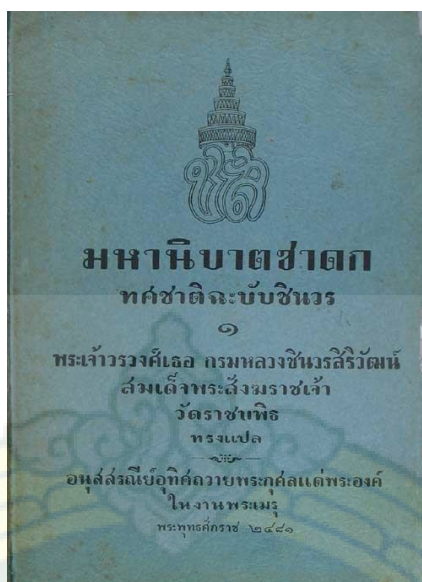
เนื้อเรื่องย่อ“ทศชาติฉบับชินวร” (จากการออกผนวชของพระมหาชนก)

เนื้อเรื่องเริ่มจากการทรงเห็นธรรมในคราวเสด็จประพาสราชอุทยาน ทรงทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผลดกงาม อีกต้นไม่มีผล ทรงเสวยผลมะม่วงจากต้นที่มีผลแล้วตรัสชมว่า “ดุจโอชารสทิพย์” กลุ่มชนผู้ติดตามได้ยืนดั่งนั้น คล้อยหลังพระองค์เสด็จไปต่างพากันยื้อแย่งผลมะม่วงมากินกันจนต้นมะม่วงหักโค่นลง พอเสด็จกลับมาเห็นต้นมะม่วงเป็นดั่งนั้นก็ทรงบังเกิดความสังเวชพระทัย ทรงดำริว่า “ต้นนี้มีวรรณสดเขียวตั้งอยู่แล้วเพราะหาผลมิได้ ก็แต่ต้นนี้ถูกหักลงแล้ว หักเกลื่อนแล้วเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกับไม้ไม่มีผล บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้ ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล ก็อาตมาจักไม่เป็นดุจต้นไม้มีผลจักเป็นดุจต้นไม้หาผลมิได้ อาตมาจักละราชสมบัติออกผนวช ทรงอธิษฐานพระมนัสมั่น” จากนั้นเสด็จเข้าพระนครขึ้นสู่ปราสาท เริ่มปฏิบัติพระองค์เป็นบรรพชิต เจริญสมณธรรมอยู่พระองค์เดียว ไม่ออกว่าราชกิจทั้งปวง จนเวลาล่วงไปราว 4 เดือน ทรงตระหนักพระทัยแน่วแน่ว่า “พระราชนิเวศปรากฏดุจโลกกันตนรก ภาพทั้งสามปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ราวกะเร้าร้อนทั่ว” และทรงตระหนักชัดอีกว่า “เพศแห่งบรรพชิตประเสริฐกว่าเพศพระราชา” จึงทรงตั้งพระทัยจะละจากเมืองมิถิลานคร มุ่งสู่ป่าหิมพานต์ รุ่งขึ้นอีกวันจึงทรงเสด็จลงจากมหาปราสาท ฝ่ายพระนางสีวลีและนางสนม 700 คน ไม่ได้เห็นพระมหาชนกเป็นเวลา 4 เดือนแล้ว ในวันเดียวกันนั้นจึงพากันขึ้นมหาปราสาทจะเข้าเฝ้าพระองค์ พอพระองค์เสด็จลงจากปราสาทสวนทางกับพระนาง พระนางจำพระมหาชนกไม่ได้ ทรงเข้าพระทัยว่าเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้ามาถวายโอวาทพระราชา ครั้นถึงที่บรรทมพระนางทอดพระเนตรเห็นหอเครื่องราชอาภรณ์ จึงทรงระลึกได้ว่าภิกษุที่เห็นนั้นคือพระมหาชนก จึงรีบเสด็จตามออกไปเกิดความโกลาหลขึ้นในเมืองมิถิลานคร พระนางสีวลีพร้อมนางสนม 700 คน และเหล่าข้าราชการบริพารต่างเดินตามพระมหาชนก กราบทูลวิงวอนให้เสด็จกลับไปเป็นพระราชาดังเดิมพระมหาชนก ก็ไม่ทรงเสด็จกลับ พระนางสีวลีจึงคิดอุบายสร้างเผาบ้านเรือนในเมืองให้วอดวาย แล้วกราบทูลว่า “พระราชนิพนธ์นั้นของพระองค์” ให้เสด็จกลับไปดับเพลิง พระมหาชนกทรงสดับรู้ว่าเป็นอุบายของพระนาง ทั้งพระองค์ก็ได้อาลัยอาวรณ์ “พระราชทรัพย์” ของพระองค์นั้นแล้ว จึงทรงเสด็จต่อไป พระนางสีวลีจึงคิดอุบายใหม่ ตรัสสั่งให้เหล่าอำมาตย์สร้างเหตุการณ์เป็นโจรปล้นฆ่าราษฎรชาวเมือง “แลทำการปล้นแค้นแค้น” แล้วตกแต่งเรือนกายราษฎรที่ถูกประหารให้นอนลอยน้ำพัดไป ให้พระมหาชนกเห็นเป็นศพรราษฎรลอยน้ำตายเกลื่อนแม่น้ำ จากนั้นพระนางก็เข้าไปกราบทูลว่ามีกองโจรปล้นเมืองทำร้ายอาณาประชาราษฎร ขอพระองค์เสด็จกลับไปปราบปรามโจรผู้ร้าย พระมหาชนกก็ทรงสดับรู้อีกว่าเป็นอุบายที่จะนำพระองค์กลับไปเป็นพระราชา พระองค์จึงตระหนักว่าหากฝูงชนยังติดตามพระองค์ไปเช่นนี้ย่อมไม่เป็นผลดี ทรงคิดอุบายจะให้ฝูงชนกลับเข้าเมืองไปใช้ชีวิตดังเดิม จึงทรงตรัสถามเหล่าอำมาตย์ทั้งหลายว่า ราชสมบัตินี้ของใคร อำมาตย์ทั้งหลายทูลตอบว่า ของพระองค์ พระองค์ตรัสต่อว่า ถ้าเช่นนั้นแล้วท่านทั้งหลายจงลงราชทัณฑ์แก่ผู้ทำรอย

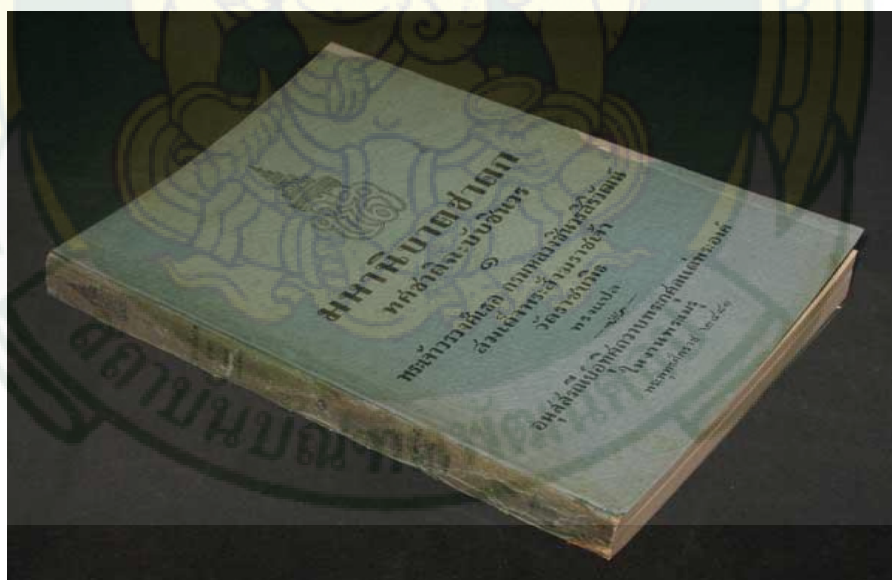
ชิตนี้ให้วางขาด ตรัสแล้วทรงชิตรอยขวางทางระหว่างพระองค์กับฝูงชนไว้แล้วเสด็จต่อไป ฝูงชนไม่กล้าเดินตามพระองค์ไปเนื่องจากกลัวราชทัณฑ์ ฝ่ายพระนางสีวลีเมื่อเห็นเช่นนั้น ไม่อาจกลั้นความเศร้าโศก ร่ำไห้ล้มกลิ้งเกลือกพื้นดินจนรอยชิตขวางนั้นเลือนหายไป ฝูงชนจึงเดินตามพระองค์ต่อไป กาลนั้นฤๅษีผู้ใหญ่รูปหนึ่ง นามว่า “นารทะ” รับรู้เหตุการณ์เช่นนั้นแล้วเกรงว่าพระมหาชนกจะโอนอ่อนตามคำเรียกร้องของปฤๅชน พระนารทะฤๅษี “จึงไปด้วยกำลังฤทธิ์ สถิตในอากาศเบื้องหน้าแห่งพระโพธิสัตว์เจ้านั้น” เพื่อจะถวายโอวาทแก่พระองค์ให้มั่นคงแน่วแน่ในการออกผนวชต่อไป พร้อมทั้งบอกวัตรปฏิบัติแก่พระมหาชนกให้ทรงเคร่งครัดมากขึ้น มีใจความสำคัญดังนี้ “อันตรายมากที่สุดคือความหลับ ความเกียจคร้าน ความง่วงเหงา ความไม่พอใจ ความเมา เพราะบริโภคภัตตาหารเกินประมาณ ตั้งอยู่ในสรีระของพระองค์ฯ มีอรรถาธิบายว่า สมณะ พระองค์เป็นผู้มีพระรูปงามน่าเลื่อมใส มีพรรณดุจทองคำ ครั้นเมื่อพระองค์รับสั่งว่าอาตมาละราชสมบัติออกทรงผนวช คนทั้งหลายจักถวายบิณฑบาตรมีโอชาประณีตแก่พระองค์ พระองค์ทรงรับพอเต็มบาตร เสวยพอควรแล้วเข้าสู่บรรณศาลาบรรทม ณ ที่ลาดด้วยไม้ หลังกรน ตื่นในระหว่างพลิกกลับไปกลับมา เหยียดพระหัตถ์แลพระบาท ลูกขึ้นจับราวจีวร เกียจคร้านไม่จับไม้ยุงกวาดๆ อาศรมบถ ไม่นำน้ำดื่มมา บรรทมหลับอีก ตรึกในกามวิตก กาลนั้นก็เผลอพระหัตถ์ในบรรพชา ความกระวนกระวายเพราะภัตตาหารจักมีแต่พระองค์ด้วยประการฉะนี้ฯ”

จากนั้น “ทศชาติฉบับชินวร” เล่าต่อไปถึงการที่พระนางสีวลียังคงติดตามพระมหาชนกต่อไป ทั้งสองเสด็จถึงเมืองถุณนคร พระมหาชนกเสด็จออกบิณฑบาต ทอดพระเนตรเห็นชั้นเนื้อที่สุนัขคาบมาทิ้งไว้บนลานดินหน้าพระพักตร์ พระองค์ทรงเห็นชั้นเนื้อที่นั้นไม่มีเจ้าของแล้ว จึงทรงหยิบมาปัดฝุ่นแล้วเสวย พระนางสีวลีเห็นเช่นนั้นก็ต่อว่าพระองค์ ด้วยเห็นว่าทรงประพฤติพระองค์ไม่สมเป็นบรรณษัตริย์ แต่เหตุการณ์นี้ทำให้พระนางได้คิดว่า “บัดนี้พระองค์จักไม่ใช่พระราชสวามีของเรา” อีกแล้ว แต่พระนางก็ยังไม้อาจตัดพระทัยจากพระองค์จึงตามเสด็จพระองค์ต่อไป ทั้งสองเสด็จถึงประตูเมืองถุณนคร พบนางกุมาริกานางหนึ่งกำลังผัดทรายเล่นอยู่ แขนของนางข้างหนึ่งสวมกำไล 1 อัน อีกข้างสวม 2 ข้าง พระมหาชนกทรงดำริว่า การที่พระนางสีวลียังคงติดตามพระองค์อยู่อย่างนั้นไม่เป็นผลดี เพราะจะทำให้ชาวเมืองติเตียนได้ว่า แม้บวชแล้วก็ยังไม่สามารถละจากภรรยาได้ จึงทรงตรัสถามนางกุมาริกา เพื่อให้การพูดตอบของนาง ทำให้พระนางสีวลีเลิกติดตามพระองค์ พระมหาชนกทรงถามนางกุมาริกาว่า เหตุใดกำไลในแขนนางข้างหนึ่งดังอีกข้างไม่ดัง นางตอบได้อย่างน่าอัศจรรย์ว่า กำไลข้างไม่ดังนั้น “เป็นเหมือนนักปราชญ์สงบนิ่งอยู่ บุคคลสองคนถึงซึ่งความวิวาทกัน บุคคลคนเดียวจักวิวาทกันกับด้วยใครเล่า ท่านผู้ใคร่ต่อสวรรค์จงขอความเป็นคนอยู่ผู้เดียว ฯ” ได้ยินดังนั้นแล้วพระมหาชนกจึงตรัสต่อพระนางสีวลีว่า “ดูก่อนนางสีวลี เธอได้ยินคาถาที่นางกุมารีกาล่าหรือ นางกุมาริกาก็เป็นเพียงชั้นสาวใช้มาติเตียนเรา ความที่เราทั้งสองประพฤติคืออาตมะเป็นบรรพชิตเธอเป็นสตรีเดินติดตามมานั้น เป็นเหตุแห่งความครหา เธออย่าเรียกอาตมะว่า

เป็นพระราชสวามีของเธอและอาตมะ ก็จะไม่เรียกเธอ ว่าเป็นมเหสีของอาตมะอีก” พอถึงทางแยก พระมหาชนกจึงเสนอให้เดินแยกกันที่ทางแยกที่จะถึงข้างหน้า พระนางสิวลีได้ยินรับสั่ง ก็กราบทูลว่า “พระองค์เป็นขัตติยะอันอุดม จงถือเอาทางเบื้องขวาเสด็จไป ข้าพระองค์เป็นสตรีชาติต่ำจะถือเอาทางเบื้องซ้ายไป” แต่เสด็จไปได้เพียงเล็กน้อย พระนางก็ไม่สามารถถลัน “โคกาคูร” ไปได้ เสด็จกลับมาตามพระมหาชนกเข้าสู่นครด้วยกัน ครั้นถึงเวลาบิณฑบาตเสด็จถึงประตูเรือนข้างศร จึงทรงคิดใช้วิธีเดียวกับคราวพบ นางกุมาริกาทรงตรัสถามช่างศรว่า เหตุใดเวลาเล็งตุลศรจึงต้องหลบตาข้างหนึ่ง ช่างศรทูลตอบพระองค์เปรียบเทียบว่า “ข้าแต่พระสมณะ เล็งด้วยจักษุทั้งสองปรากฏพร่าไปไม่ถึงที่คดเบื้องหน้า ย่อมไม่สำเร็จความดัดให้ตรง ถ้าหลบจักษุข้างหนึ่ง เล็งดูที่คดด้วยจักษุข้างหนึ่งถึงที่เบื้องหน้า สำเร็จความดัดให้ตรง (นี้และฉันใด) บุคคลสองคนถึงแล้วซึ่งความกล่าวแก่งแย่งกัน บุคคลคนเดียวจักกล่าวแก่งแย่งกับด้วยใครเล่า (ก็ฉันนั้น) เมื่อพระสมณะใครต่อสวรรค์ จงขอความเป็นอยู่ผู้เดียวเถิด ฯ” แต่ก็เช่นเดิม พระนางสิวลียังคงความเพียรอย่างแก่กล้าที่จะนำพระมหาชนกเสด็จกลับเมืองมิลินทร จนเสด็จถึงป่าใหญ่แห่งหนึ่งมีแนวหล้ามุงกระต่ายเขียวช่อ่ม พระมหาชนกทรงใช้วิธีใหม่เพื่อหวังให้พระนางสิวลีเลิกติดตามพระองค์ พระองค์ถอนต้นหล้าขึ้นมา ตรัสเรียกพระนางมาหาแล้วรับสั่งว่า หล้าที่พระองค์ทรงถอนขึ้นนี้ไม่อาจสืบทอดกับกอได้อีกฉันใด การอยู่ร่วมกันระหว่างพระองค์กับพระนางก็ไม่อาจสืบทอดกันอีกฉันนั้น พระนางได้ยินเช่นนั้น ก็ไม่อาจอดกลั้นพระทัยได้ทรง “ปริเวทนาการเป็นอันมาก ถึงวิสัณญ์ล้มลงที่มรรคาใหญ่” เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้ว พระมหาชนกจึงได้ทีฉวยริบสาวพระบาทเสด็จสู่ป่าหิมพานต์ เข้าอภิญญาสมาบัติเป็นเวลา 7 วัน ก็เสด็จสู่พรหมโลก ฝ่ายพระนางสิวลีเมื่อพินาศสติ ไม่เห็นพระมหาชนก ออกเที่ยวตามหาเป็นนานปีก็ไม่พบ “มหาชนกขาดก” ระบุถึงพระนางในตอนนี่ว่า “ทรงปริเวทนาการมากมาย” ทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ในที่สำคัญเพื่อระลึกถึงพระมหาชนก ได้แก่ สถานที่ทรงตรัสกับช่างศรตรัสกับนางกุมาริกา เสวยเนื้อสุนัขทิ้ง และตรัสกับพระนารทฤๅษี เสด็จกลับมิลินทร ทรงได้อภิเษกที่ฆาฏราชกุมาร พระราชโอรสของพระมหาชนกขึ้นครองราชย์ จากนั้นพระนางทรงผนวชเป็นอิสินีประทับในราชอุทยาน ไม่นานก็ทรงเสด็จสู่พรหมโลกเช่นเดียวกับพระมหาชนก (กำพล จำปาพันธ์. (2558). การชำระ “พระมหาชนก” ในประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2558. Web site : <http://prachatai.com/journal/2014/05/53151>)

ภาพที่ 6
ปกหนังสือมหานิบาตชาตกทศชาติฉบับชินวร
ที่มา : ผู้วิจัย

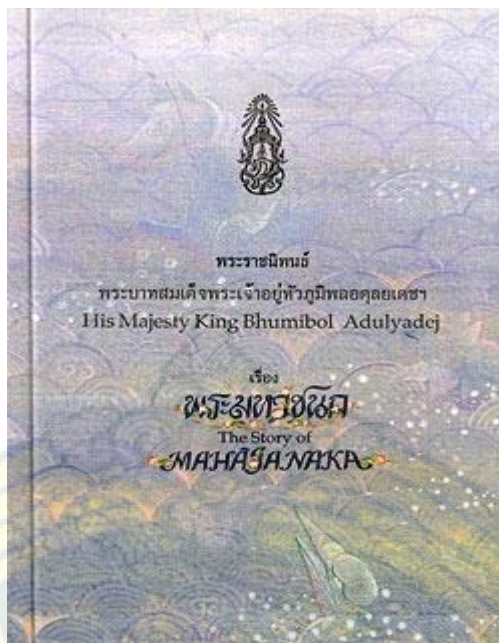

ภาพที่ 7
หนังสือมหานิบาตชาตกทศชาติฉบับชินวร
ที่มา : ผู้วิจัย

พระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9)

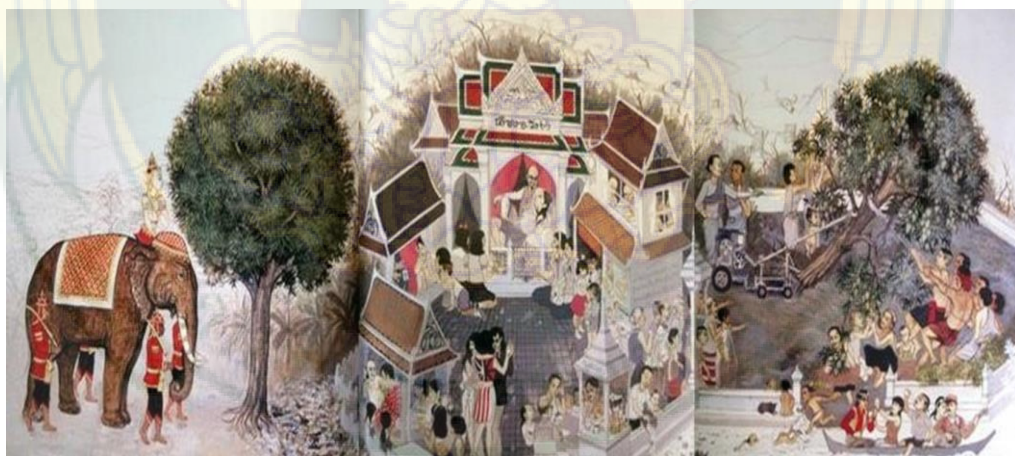
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถในทุกด้าน ด้านการปกครอง การศึกษา การเกษตร การชลประทาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศิลปะแขนงต่างๆ ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม ดนตรี การถ่ายรูป พระปรีชาสามารถในด้านภาษา และการประพันธ์ก็เป็นที่ประจักษ์ในปวงชนชาวไทย พระองค์ทรงเชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศทั้งภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน และทรงใส่พระทัยในการทำนุบำรุงภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์มีพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทเรื่องภาษาไทยหลายครั้ง เพื่อทรงเตือนให้คนไทยทั้งชาติตระหนักในสำคัญของภาษาไทย ร่วมใจกันใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง และร่วมแรงร่วมใจรักษา และส่งเสริมภาษาไทยอันเป็นมรดกประจำชาติอันมีค่าที่ตกทอดมาสู่พวกเราชาวไทยทุกคน ดังจะเห็นว่ารัฐบาลได้ประกาศให้วันที่ 29 กรกฎาคม ของทุกปี เป็นวันภาษาไทยแห่งชาติเพื่อสนองพระราชดำริอันมีคุณยิ่ง(รินฤทัย สัจจพันธุ์. 2549 : 33-34)

“พระมหากษัตริย์” พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สืบเนื่องจากใน ปีพุทธศักราช 2520 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงได้สดับเรื่องพระมหากษัตริย์จากการแสดงพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธรรมสโรจนมหาเถร) วัดราชผาติการาม เรื่อง พระมหากษัตริย์เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา เรื่องมีใจความว่าที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลึ้มระดมมะม่วงอันโอชา แล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลรสดีถูกข้าราชการบริพารดัดกิ่งโค่นลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดี สิ่งใดมีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการยื้อแย่ง และจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ขาดปัญญาจากนั้นจึงทรงสนพระราชหฤทัย ทรงค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระองค์เองจากพระไตรปิฎก ทรงเริ่มดำเนินการแปลพระมหากษัตริย์เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทยตามลำดับ โดยทรงใช้ระยะเวลาในการแปลนานถึง 11 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ใน ปีพุทธศักราช 2531(วรณัฐ อุชฌนกร. 2544 : 6)

ภาพที่ 8

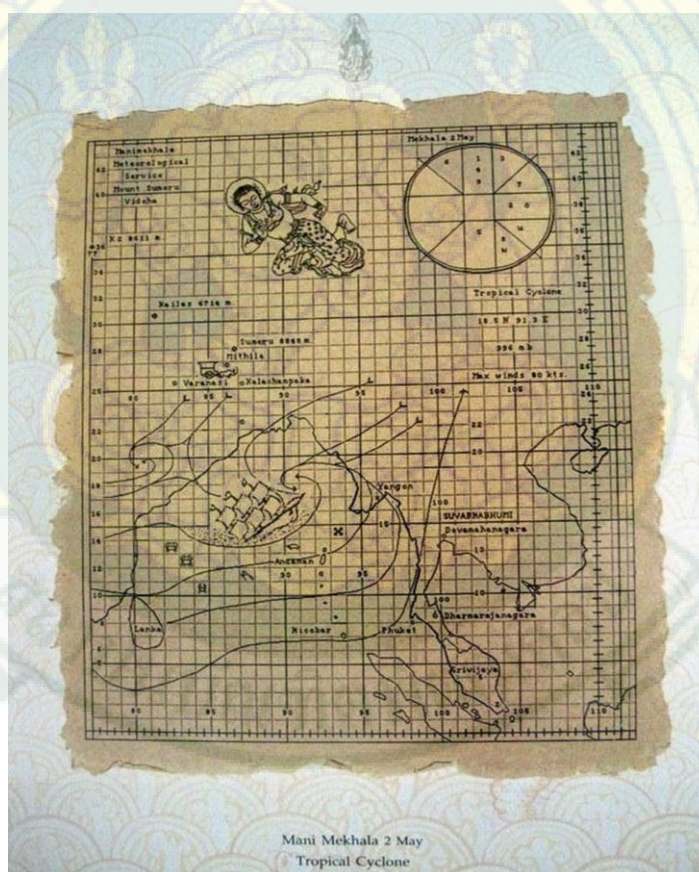
หนังสือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรื่อง พระมหาชนก
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 9

ภาพหนังสือพระมหาชนก ตอน เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา
ที่มา : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

จากจุดเริ่มแรกแห่งพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก พระมหาชนกเป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก อันเป็นชาดก 10 ชาตีสุดท้ายก่อนที่ พระโพธิสัตว์จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาดกเรื่องนี้เป็นกำเริบความเพียรเป็นบารมี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหาชนกในพระไตรปิฎกและทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษตรงจากมหาชนชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ ยังทรงแปลเป็นภาษาสันสกฤตประกอบอีกภาษา รวมทั้งแผนที่ผิพระหัตถ์ แสดงสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของเมืองโบราณบางแห่งและข้อมูลอุตุนิยมวิทยาเกี่ยวกับทิศทางลม กับกำหนดวันเดินทะเลตลอดจนจุดอัปปางของเรืออัปปาง ทรงคาดคะเนโดยอาศัยข้อมูลทางโหราศาสตร์ แสดงถึงพระปรีชาในด้านอักษรศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และโหราศาสตร์ไทย ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล เมื่อปีพุทธศักราช 2539

ภาพที่ 10

ภาพแผนที่ผู่พระหัตถ์ แสดงสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

ที่มา : ผู้วิจัย

พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก มีทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษอยู่ในเล่มเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงแปลพระมหาชนกขาดกเสด็จสมบูรณ เมื่อปีพุทธศักราช 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดพิมพ์ ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล เมื่อปีพุทธศักราช 2539 พระราชนิพนธ์พระมหาชนกนี้ มีภาพวาดโดยศิลปินที่มีชื่อเสียงหลายท่าน ที่สำคัญที่สุด คือ มีภาพฝีพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อาทิเช่น ภาพวันที่เรือล่ม โดยมีแผนที่อากาศแสดงเส้นทางพายุจริง และภาพพระมหาชนกทรงว่ายน้ำ โดยมีนางมณีเมขลาเหาะอยู่เบื้องบน เป็นต้น พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกก็จะช่วยให้ทุกคนสามารถพิจารณาแนวดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล เวลานี้พระราชนิพนธ์ "พระมหาชนก" ได้พิมพ์เผยแพร่ออกสู่สายตาผู้อ่านจำนวนมาก จัดพิมพ์โดยบริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน) นอกจากนี้เนื้อหาที่ทรงคุณค่าแล้วยังมีภาพวาดประกอบของจิตรกรชื่อดัง 8 คนคือ จินตนา เปี่ยมศิริ, ประหยัด พงษ์ดำ, พิชัย นิรันดร์, ปรีชา เกาทอง, เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ปัญญา วิจินธนสาร, ธีระวัฒน์ คณะมะมะ, เนติกร ชินโย โดยได้พิมพ์ลายสีสวยสดใสทำให้หนังสือน่าอ่าน และน่าเก็บรักษาไว้(วรรณุช อุษณกร. 2544 : 18)

เรื่องย่อพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์

เนื้อเรื่องย่อจากบทพระราชนิพนธ์ พระมหาชนกดังนี้ พระมหาชนก พระเจ้าแผ่นดิน ณ เมืองมิลิลาแห่งวิเทหะรัฐ ทรงมีพระโอรสสององค์ คือ พระอริฏฐชนก และพระโปลชนก เมื่อพระราชบิดาสวรรคต พระอริฏฐชนกผู้เป็นอุปราช ก็ได้ครองบ้านเมืองต่อมา พระโปลชนกทรงเป็นอุปราช ครั้งนั้นยังมีอำมาตย์ออกอุบายให้พระอริฏฐชนกแฉวงพระอนุชาว่า พระโปลชนกคิดขบถ พระราชาทรงเชื่ออำมาตย์ จึงให้จับพระโปลชนกไปขังไว้ ด้วยบุญบารมีของพระโปลชนกจึงสามารถเสด็จหนีไปยังชายแดน มีผู้คนจำนวนมากพร้อมที่จะเข้าเป็นพวกด้วย เมื่อถึงกาลที่เอื้อ พระโปลชนกก็ยกกองทัพไปตีเมืองมิลิลา บรรดาทหารแห่งเมืองมิลิลาพากันเข้ากับพระโปลชนกอีกเป็นจำนวนมาก ด้วยเห็นใจที่พระโปลชนกถูกจับไปขังไว้โดยไม่ยุติธรรม พระอริฏฐชนกตรัสสั่งพระมเหสีซึ่งกำลังทรงครรภ์แก่ ให้ทรงหลบหนีเอาตัวรอด ส่วนพระองค์เองทรงออกทำสงคราม และสิ้นพระชนม์ในสนามรบ พระโปลชนกจึงทรงได้เป็นกษัตริย์ ครองเมืองมิลิลาสืบต่อมา ฝ่ายพระมเหสีของพระอริฏฐชนกเสด็จหนีไปอยู่เมือง กาลจัมปาละ พระอินทร์จึงเสด็จมาช่วย ทรงแปลงกายเป็นชายชรา ขบถเวียนมาหนีไปจนถึงเมืองกาลจัมปาละอยู่ห่างกรุงมิลิลา 60 โยชน์ พาเสด็จไปนั่งพักอยู่ในศาลาแห่งหนึ่งในเมืองนั้น บังเอิญอุทิจจพราหมณ์มหาศาลเดินผ่านมา เกิดความเอ็นดูสงสาร จึงรับพระนางไปอยู่ด้วย อุปการะเลี้ยงดูพระนางเหมือนเป็นน้องสาว ไม่นานนัก พระนางก็ประสูติพระโอรส ทรงตั้งพระนามว่า มหาชนกกุมาร ซึ่งเป็นพระนามของพระอัยกา วันหนึ่ง มหาชนกกุมารชกต่อยกับ

เพื่อนเล่นเนื่องจากถูกเด็กล้อเลียนว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ มหาชนกพยายามสืบความจริง พระมารดาจึงตรัสเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระโอรสทราบ ก็ทรงตั้งพระทัยว่าจะได้เสด็จไปเฝ้าราชสมบัติเมืองมิลิลาคืนมา พระมารดาจึงทรงนำเอาทรัพย์สินมีค่ามาจากมิลิลา 3 สิ่ง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร เพื่อเป็นทุนล่องเรือไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ ในระหว่างทางเกิดพายุใหญ่ โหมกระหน่ำ ฝายมหาชนกกุมาร เมื่อทรงทราบว่าเรือจะจมแน่แล้ว ก็เสวยอาหารจนอิ่มหน้า ทรงนำผ้ามาชุบน้ำมันจนชุ่ม แล้วนุ่งผ้าแน่นหนา ครั้นเมื่อเรือจมลง เหล่าพ่อค้ากลาสี เรือทั้งปวงก็จมน้ำ ส่วนพระมหาชนกทรงแหวกว่าย อยู่ในทะเลถึง 7 วัน นางมณีเมขลา เทพธิดาผู้รักษามหาสมุทร เห็นพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่เช่นนั้น จึงสนทนาแลกเปลี่ยนกัน จนนางมณีเมขลาเข้าใจในปรัชญาของการบำเพ็ญวิริยบารมี นางมณีเมขลาจึงช่วยอุ้มพามหาชนกกุมาร ไปจนถึงฝั่งเมืองมิลิลา ฝ่ายพระโปลชนกไม่มีพระโอรส ทรงมีแต่พระธิดาพระนามว่า สิวลี ในเมื่อไม่ทรงมีพระโอรส พระโปลชนก ตรัสสั่งอมาตย์ว่า ผู้ใดสามารถไขปริศนาขุมทรัพย์ได้ก็ยกบ้านเมืองให้แก่ผู้นั้น ในที่สุดบรรดาเสนาข้าราชบริพารจึงตั้งพิธีเสี่ยงราชรถ ราชรถหยุดอยู่หน้าศาลาที่พระมหาชนกประทับอยู่ ทรงไขปริศนาได้หมด ผู้คนจึงพากันสรรเสริญปัญญาของพระมหาชนก พระองค์ได้ครองวิเทษณ์ด้วยความผาสุกตลอดมาด้วยทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ต่อมาพระนางสิวลีประสูติพระโอรส ทรงนามว่า ทิฆามกุมาร เมื่อเจริญวัยขึ้น พระบิดาโปรดให้ดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่มาวันหนึ่ง พระราชามหาชนกเสด็จอุทยานทอดพระเนตรเห็นมะม่วงต้นหนึ่งมีผล ต้นหนึ่งไม่มีผล ต้นที่มีผล ผลมีรสชาตอร่อย ตรัสชมแล้วตั้งใจจะเสวยเมื่อออกจากพระราชอุทยาน แต่เมื่อออกมาต้นมีผลก็เสียหายจนหมดเพราะผู้คนพากันโค่นเพื่อเอาผลมะม่วง ส่วนต้นไม่มีผลยังอยู่รอดได้ พระมหาชนกทรงคิดว่า ราชสมบัติ เปรียบเหมือนต้นไม้ไม่มีผลอาจถูกทำลาย แม้ไม่ถูกทำลายก็ต้องคอย ระแวดระวังรักษา เกิดความกังวล พระองค์ประสงค์จะทำตนเป็นผู้ไม่มีกังวลเหมือนต้นไม้ไม่มีผล แต่ก็ไม่ทรงทำเช่นนั้นเพราะคิดว่าเป็นหน้าที่ของพระราชาก็จะทำให้สังคมอยู่รอดพ้นก่อน เพราะสังคมยังขาดสติปัญญาเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าจึงทำลายต้นมะม่วงมีผล คิดดังนั้นจึงเห็นควรทำนุบำรุงต้นมะม่วงด้วยหลักวิชาการทางการเกษตร และจัดตั้งสถานศึกษาชื่อ ปุทธะเลยมหาวิทยาลัย เพื่อให้คนเป็นคนดีมีสติปัญญา(พุทธวิริโย ภิกขุ : 2550)

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”

เมื่อในวันพฤหัสบดีที่ 28 มีนาคม พุทธศักราช 2539 เวลา 17.30 น. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เสด็จลง ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชทานวโรกาสให้นายขวัญแก้ว วัชโรทัย รองเลขาธิการพระราชวัง ฝ่ายกิจการพิเศษ นำคณะกรรมการดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญทองคำจำลอง แก่คณะศิลปิน คณะที่ปรึกษา และคณะดำเนินงาน กับทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอัลบั้มรูปเขียนประกอบ

พระราชนิพนธ์ และทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้สื่อมวลชน ทุกแขนงกว่า 200 คน เข้ารับฟังพระราชดำรัสในการจัดทำหนังสือดังกล่าว(รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน. 2539 : 106)

โดยภาพเขียนหนังสือพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนกเป็นผลงานของศิลปิน 8 คน ที่ได้รับ เหยี่ยุพระราชทานพระมหาชนกทองคำครั้งนี้ประกอบด้วย นายประหยัด พงษ์ดำ,นายพิชัย นิรันต์, นายปรีชา เกาทอง, นายเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, นายปัญญา วิจินธนสาร, นายธีระวัฒน์ คณะมะ, นายเนติกร ชินโย และนางสาวจินตนา เปี่ยมศิริ

นอกจากนี้ยังมีอีก 2 ท่าน คือ นายนนทิวรรณ จันทะผะลิน เป็นปฎิมากรผู้ออกแบบปั้น เหยี่ยุพระมหาชนก และนายพิษณุ ศุภนิมิต เป็นผู้ออกแบบในการจัดทำหนังสือพระราชนิพนธ์ พระมหาชนก เข้ารับพระราชทานเหยี่ยุพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่ สื่อมวลชนในงานนิทรรศการภาพเขียนเรื่อง พระมหาชนก ณ ศาลาศิวาลัย สวนจิตรลดาหลวง พระราชวังดุสิต ในวันที่ 28 มีนาคม 2539 ความว่า “ในโอกาสนี้ตามปกติก็เป็นการเรียกว่า เปิดหรือ เผยหนังสือ หมายความว่าเปิดให้ทุกคนทราบว่าหนังสือที่จะออกจำหน่าย และโดยมากก็โฆษณาว่า หนังสือนั้นมีอะไรบ้างในที่นี้จะขอไม่โฆษณา เพราะว่าทุกคนก็ได้เห็นรูปและทราบดีว่าเรื่องมี อะไรบ้าง ส่วนที่ไม่ทราบก็เอาไว้ทราบเมื่อได้อ่านหนังสือ เพราะว่าถ้าเล่าให้ฟังแล้ว ก็อาจไม่เข้าใจ หรือจะไม่มี ความรู้แรงบันดาลใจเท่าที่ควร ฉะนั้นก็ขอถือโอกาสนี้ขอขอบคุณที่ดำเนินการให้หนังสือนี้ เป็นผลสำเร็จขึ้นมาได้ ซึ่งเป็นงานที่ลำบากสำหรับทุกคน โดยเฉพาะศิลปินที่เขียนรูปและจัดรูปของ หนังสือ นั้น เข้าใจว่าต้องคิดมากและต้องเหน็ดเหนื่อยอย่างมาก เพราะว่าป็นงานที่พิเศษผลที่ ออกมาก็เป็นผลที่นับว่าใช้ได้ดีมาก และจะเป็นที่รู้ใจของผู้ได้อ่าน

หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยหลายส่วน ประกอบด้วยส่วนที่เป็นภาษาไทยที่มีจาก พระไตรปิฎก ซึ่งเอามาตรงจากพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทย คำพูดหรือคำที่มีอยู่ในนั้น เอามา ตรงส่วนที่สองก็มาดัดแปลง ดัดแปลงเพื่อให้ตัวหนังสือบางอย่างหรือคำบางคำ ที่ไม่ตรงกับความคิด ในสมัยนี้ ก็ได้ดัดแปลงบ้าง ในที่สุดก็มีความคิดบางอย่าง ที่อาจไม่เป็นประโยชน์กับคนในปัจจุบันนี้ก็ ได้เว้น และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์แก่สังคมในปัจจุบัน ส่วนภาษาอังกฤษ นั้นก็ได้แปลตรงมาจากภาษาไทย ที่ได้ปรุงแต่งทั้งของเก่าทั้งของใหม่ เป็นภาษาอังกฤษที่บางคน อาจฉงน เพราะว่าไม่ได้เรียนในโรงเรียน เป็นภาษาที่อาจดูแปลกไปหน่อย บางส่วนเพราะจะต้อง ให้เข้าใจว่าเรื่องเป็นเรื่องราวโบราณนับเวลาไม่ได้ ภาษาก็ต้องให้โบราณๆ หรืออาจเป็น ปริศนาบ้าง ฉะนั้นถ้าใครรู้ภาษาอังกฤษบางทีจะต้องมาดูภาษาไทย เพื่อที่จะให้เข้าใจว่าเขาว่า ยังไง คนที่รู้ภาษาไทย บางทีจะต้องไปดูภาษาอังกฤษ จะได้รู้ว่าภาษาไทยเขาว่าอย่างไรจะเป็น ประโยชน์กับผู้ที่ชอบศึกษาภาษา คือจะเป็นการขัดเกลาภาษาอังกฤษ สำหรับผู้ที่รู้ภาษาอังกฤษเป็น

การขีดเกลารภาษาไทย สำหรับผู้ที่รู้ภาษาไทย นอกจากนี้ก็ได้เขียนเป็นตัวอักษรโบราณ คือ อักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำบากมาก เพราะว่าผู้ที่รู้ภาษาโบราณนี้ก็มีน้อยคนทั้งหมดนี้จะต้องอาศัยความละเอียด ในการจัดให้ถูกต้องและเป็นที่พอใจ เป็นการแสดงออกมาซึ่งความคิดหลักของชาดกนี้ คือ ให้เห็นว่าความเพียรต้องมี และสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมีความเพียรแม้จะไม่เห็นอย่างในเรื่องนี้ แม้จะไม่เห็นฝัาก็ต้องว่ายน้ำต่อไป และมีคำตอบอยู่ว่า ทำไมต้องว่ายน้ำ ไม่เห็นฝัก็มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ เพราะว่าถ้าหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้พบเทวดาคนอื่นไม่มีความเพียรที่จะว่ายน้ำ ก็จมเป็นอาหารของปลาของเต่าไปหมดแล้ว ฉะนั้นความเพียรแม้จะไม่ทราบว่าจะถึงเมื่อไหร่ ไม่เห็นฝัก็ต้องเพียรว่ายน้ำสำหรับอื่นๆก็เป็นเช่นเดียวกัน ฉะนั้นศูนย์กลางของหนังสือเล่มนี้ ก็คือความเพียรที่จะทำโดยไม่นึกถึงว่าจะได้ประโยชน์อะไร หรือได้ผลอะไร

ที่ลงมาช้า ทำให้ท่านทั้งหลายต้องคอยอยู่นาน ก็มีเหตุผล เพราะว่าท่านทั้งสองยังไม่เสร็จ อันนี้การแก้ทั้งรูป คือทั้งภาพที่ท่านศิลปินได้เขียนยังมีการแก้ คงกลุ้มใจ แต่ว่างานต้องเพียรต่อไป แล้วก็มีเวลาน้อยมีการแก้ภาษาไทย ซึ่งบางตัวก็เขียนผิด แก้ภาษาอังกฤษ ซึ่งบางตัวก็อาจมีผิดไวยากรณ์ด้วยซ้ำ ถกเถียงกัน ผู้ที่ไม่ได้มาในที่นี้ที่เป็นผู้ช่วยทำ คือสมเด็จพระเทพฯ สมเด็จพระเทพฯ ก็ทำมาสองวันสองคืน กับเพื่อนๆ และสองวันสองคืนนี้กับเพื่อนๆ แบ่งเป็นสองพวก พวกหนึ่งดูดาวหาง และอีกพวกหนึ่งดูพระมหาชนก ผู้ที่ดูพระมหาชนกไม่ได้ดูดาวหาง ผู้ที่ดูดาวหางไม่ได้ดูพระมหาชนก แต่สมเด็จพระเทพฯ ขึ้นมาตาปรือ เพราะมาบอกว่าดูทั้งมหาชนก ทั้งดาวหาง นั่นนะเป็นอย่างนี้ คือความเพียรนี้ก็ต้องมี แม้จะตาปรือก็ต้องมีความเพียร มาบัดนี้เข้าใจว่าครบถ้วนแล้ว แต่ยังไม่หมดนี้ที่เขียน อันนี้เป็นตัวการทำให้ที่ลงมาช้า เพราะว่ายังต้องเขียนมาแจ้งให้คุณชูเกียรติ (นายชูเกียรติ อุทกพันธุ์) คุณสมรรถ (นายสมรรถ เรืองณรงค์) ได้ทราบว่าต้องมีการดูแลอะไร และยังไม่หมด ยังเหลืออีกส่วนหนึ่ง ซึ่งต้องทำงานต่อไป อันนี้ถึงต้องมาแถลง ทำไมลงมาช้า ลงมาช้าเพราะต้องทำงานถึงสุดท้าย ก็ต้องขอขอบใจศิลปิน ขอขอบใจผู้ช่วยทำงาน ที่ช่วยสนับสนุนให้หนังสือเล่มนี้ออกมาได้ ก็เข้าใจว่าเป็นงานที่หนัก เพราะที่ทำอยู่นี้ก็เป็นงานหนัก แต่ที่มีความสำคัญ หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่รับรองได้ว่า เป็นหนังสือที่ไม่มีที่เทียม นี่ต้องอวดหน่อยว่าไม่มีที่เทียม แล้วก็ท่านที่เป็นศิลปิน ผู้ที่เป็นกรรมการ และผู้ที่สนับสนุนย่อมจะทราบดีว่างานที่เราทำนั้นคุ้มแค่ไหน และผู้ที่ยังไม่เห็นหนังสือเล่มนี้ ในที่นี้ก็ได้เห็นรูปที่ศิลปินเขียน ซึ่งยังไม่ครบและก็ยังไม่สมบูรณ์ ก็ได้เห็นเป็นตัวอย่าง ผู้ที่รู้เรื่องพระไตรปิฎก ก็ได้อ่านพระไตรปิฎกเกี่ยวข้องกับมหาชนกชาดกก็คงทราบอยู่แล้ว แต่ไม่ได้เห็น ยังไม่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ซึ่งจะขึ้นมารอบถ้วนสมบูรณ์ด้วยงานของท่าน ฉะนั้นจะต้องขอบใจท่านทั้งหลายทุกคนที่มาชุมนุมกันในที่นี้ เพื่อที่จะรับรู้หนังสือนี้มีขึ้นแล้วที่ต้องขอบใจ เพราะว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่ามีมีความสำคัญ และโดยที่เป็นผู้ที่ได้ก่อขึ้นมาเป็นตัวการ รู้ตัวว่าตัวเองเป็นผู้ที่ทำขึ้นมา ถ้าไม่มีตัวเราเอง มีแต่ชาดก แล้วก็มี

แต่ขาดภาษาไทยที่แปลมาจากภาษาบาลี มีแต่ขาดที่อาจเป็นภาษาอังกฤษ ที่เขาแปลมาจากภาษาบาลี ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่อง และไม่มีคามหมายอะไรมากนัก

ตะกี้ยังมีการถกเถียงกันว่า โยชนหนึ่งคือเท่าไร พวกกรรมการดูดาวที่ไม่ได้ดูดาว บอกว่า โยชนหนึ่งเท่ากับสิบหกกิโลเมตรเราเอง ไม่บอกไม่ใช่ ไม่ได้เท่ากับสิบหกกิโลเมตร เพราะว่าเขาบอกว่าเปรียบเทียบกับวากับเส้น ก็เป็นสิบหกกิโลเมตร แต่เราเปรียบเทียบกับไมล์ เป็นสามไมล์เป็นหนึ่ง โยชน สามไมล์ Stated ไมล์ ฉะนั้นก็เลยต้องมาถกเถียงกับท่านทั้งหลาย ก็มีผู้ที่ต้องมาถกเถียงเข้ามาอีกคนหนึ่ง แต่นี้ก็พอแล้ว ตอนนี้อยากจะไปทำตามที่เขาเขียนอยู่นี้ และเข้าใจว่าลงตัวแล้ว ฉะนั้นก็ถือว่าเป็นฤกษ์ที่ดี ที่จะแจ้งให้ใครต่อใครเขารับรู้ ว่ามีหนังสือเล่มนี้. ท่านทั้งหลายที่เป็นสื่อมวลชนก็ได้เห็นแล้ว เห็นหน้าท่านศิลปิน และท่านกรรมการต่าง ๆ ก็จะได้เห็นว่าอ้อ... คนนี้ ๆ เป็นคนเขียนรูป แล้วก็เห็นหน้าผู้ที่เขียนแล้วก็เมื่ออ่านเรื่องนี้เสร็จก็คงได้เห็นทั้งหมด คือเห็นทั้งผู้เขียนรูป เห็นทั้งผู้ที่เขียนเรื่องและผู้ที่มาสนับสนุน เพื่อที่จะให้งานนี้ได้สำเร็จเรียบร้อย ฉะนั้นก็ขอขอบใจทุกท่านทุกคนที่ได้ทำให้หนังสือนี้ออกมาเป็นหนังสือและเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนทั้งไทยและเทศ ก็ขอขอบใจท่านอีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนี้ก็ขอไปชมรูป และอาจจะมีการวิจารณ์เล็กน้อย”(รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน. 2539 : 107-113)

จะเห็นได้ว่าจากบทพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหากษัตริย์ สะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตร และพระปณิธานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงวิริยะอุตสาหะในการสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนและบ้านเมือง ในขณะเดียวกันพระองค์มีพระประสงค์ที่จะแสดงธรรมเรื่องความพรากเพียร และคำสอนเรื่องอื่นๆ แก่ประชาชนผ่านวรรณกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ จึงทรงนิพนธ์ขาดเรื่องนี้ให้เป็นหนังสือที่ร่วมสมัยที่ น่าอ่าน นอกจากทรงตัดเรื่องให้สั้น ขยายเรื่องราวที่สำคัญ และปรับสำนวนภาษาให้อ่านเข้าใจง่าย แล้ว ยังมีพระราชดำริให้ออกแบบรูปเล่ม และจัดทำบทพระราชนิพนธ์เป็นหนังสือสวยงามชวนอ่าน มีทั้งเนื้อความเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และมีรูปประกอบไปตลอด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ศิลปิน ทำงานสนองพระราชดำริ วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหากษัตริย์ พระราชนิพนธ์เล่มนี้จึงเป็นหนังสือที่มี ภาพประกอบสวยงามจำนวนมากจากศิลปินฝีมือเยี่ยมของประเทศไทย ทำให้เป็นหนังสือชวนอ่าน และสร้างจินตนาการสูง

ลักษณะของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหากษัตริย์ เนื่องในพระราชวโรกาสกาญจนาภิเษก ในปีพุทธศักราช 2539 นับเป็นของขวัญอันล้ำค่า ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย เพื่อเตือนสติให้คนไทยเลิกล้มหลงใน

อวิชา ที่ทำให้มุ่งทำลายมากกว่าสร้างสรรค์ด้วยความเพียรพยายาม และให้ระงับความมัวเมาในการ ตักตวงแสวงหาเพื่อประโยชน์สุขของตน โดยปราศจากการพินิจพิจารณาที่สติปัญญา

นับจากปีพุทธศักราช 2520 จนทรงแปลพระมหากษัตริย์เป็นภาษาอังกฤษเสร็จสมบูรณ์ ในปีพุทธศักราช 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ในปี พุทธศักราช 2539 นับเป็น เวลา 19 ปี เหตุที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้เวลาอันมากกว่าพระราช นิพนธ์เรื่องอื่นๆ นอกจากจะเป็นเพราะทรงมีเวลาที่ว่างเว้นจากพระราชกรณียกิจนานปีการอยู่ไม่มาก นักในแต่ละวันแล้ว ยังทรงพระราชนิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษและทรงขัดเกลาแก้ไขอยู่เสมอ ในส่วนภาษาไทย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมิได้ทรงนำเรื่องมหากษัตริย์ จากอรรถกถาในพระไตรปิฎกมาโดยตรงทั้งหมด หากแต่ทรงปรับปรุงหลายประการ ได้แก่

1. ทรงตัดทอนเรื่องราวให้สั้นกระชับ เช่น ในตอนเสนาบดี และบุคคลอื่นๆไม่สามารถทำให้พระนางสีวลีพอพระทัย พระนางสีวลีทดสอบปัญญาเสนาบดีหลายประการเมื่อทรงเห็นว่าเสนาบดี เป็นคนไร้ปัญญา ทรงกริ้ว ทรงทำให้ขายหน้าแล้วทรงให้ขับไล่ไปเสีย จากนั้นทรงทดลองสอบปัญญา กับบุคคลอื่นๆ เช่น เศรษฐี เจ้าพนักงานเชิญเครื่องสูง ฯลฯ บุคคลเหล่านั้นก็ได้รับความอับอายเช่นกัน หลังจากนั้นเหล่าอมตย์ให้มีผู้ถนุหนักพันแรงคน ให้มีผู้หาว่าเบื้องหัวนอนของพระแท่นสี่เหลี่ยมอยู่ ที่เหลี่ยมใด และให้มีผู้ตอบปัญหาเรื่องขุนทรัพย์ 16 แห่ง แต่ไม่มีใครตอบได้เลย เรื่องราวในตอนนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสรุปสั้นๆ ไว้ในวงเล็บว่า (เสนาบดีได้รับโอกาสเป็นคนแรก เสนาบดี ไม่สามารถให้พระราชธิดายินดี กลับได้รับความอับอายขายหน้า คนอื่นๆก็มีความเป็นเช่นเดียวกัน ต่อไปก็ไม่มีใครสามารถยกสหัสสถามณูได้) ตัวอย่างเนื้อความตอนที่ทรงตัดรายละเอียดออกไปอีก ตอนหนึ่งคือ ตอน ผู้สารถีไปเชิญพระมหากษัตริย์ที่บรรทมอยู่ให้เป็นพระมหากษัตริย์ กล่าวบรรยายวิธีให้ ตื่นจากบรรทม จากนั้นพระมหากษัตริย์ได้แสดงปัญญาไขปัญหาทั้ง 4 ประการของพระเจ้าโปลชนกได้ ทั้งหมด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสรุปความตอนนี้อย่างกระชับว่า “ต่อมาพระมหา สัตว์สามารถไขปัญหาของพระโปลชนกกราบทูลทั้งสี่ข้อ”

2. ทรงเพิ่มเติมเนื้อความ เช่น ความที่ตอนนางเมขลากล่าววาทะเรกคาถาสรรเสริญ พระมหากษัตริย์ และแนะนำให้ตั้งโพธิญาณมหาวิชาลัย พร้อมกับทรงอธิบายความหมายของ คำว่า โพธิญาณ และ มหาวิชาลัย และตอนพระมหากษัตริย์ทรงแนะนำวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี เป็นต้น

3. ทรงเปลี่ยนตอนจบของเรื่องในพระมหากษัตริย์ หลังทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มี ผลถูกโค่นทำลาย พระมหากษัตริย์ทรงออกผนวช พระนางสีวลีทรงติดตามเพื่อติดตามแลกราบมูลให้ เสด็จกลับไปครองราชย์ตามเดิม แต่พระมหากษัตริย์ไม่ยอมตาม ในที่สุดมีเหตุการณ์หลายอย่างเป็น อุทาหรณ์ให้นางสีวลีเข้าพระทัยว่าพระมหากษัตริย์ทรงสละแล้วทุกอย่าง พระนางจึงละความพยายาม และขอผนวชตามด้วยใน พระมหากษัตริย์ฉบับนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง “ตีความ” พระมหากษัตริย์เสียใหม่ให้เหมาะสมสังคมปัจจุบัน นั่นคือทรงพระราชดำริว่า การที่พระมหากษัตริย์

เสด็จออกแสวงโมกขธรรม ยังไม่ถึงวาระเวลาอันสมควร เพราะยังทรงสร้างความเจริญให้แก่ภิกษุยังไม่ครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนยังขาดความรู้อันจะสร้างความเสื่อมทรามแก่บ้านเมือง พระมหาชนกจะบรรลุโมกขธรรมได้ง่ายกว่าหากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนเสียก่อน ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเพิ่มเติม เรื่อง พระมหาชนก พระราชทานวิธีฟื้นฟูพื้นฟูต้นมะม่วงที่ถูกหักโค่น 9 วิธี และมีพระราชดำริในการสร้างโถพยาบาล หรือ ปุททะเลี่ยมหาวิชาลัย การตีความใหม่เช่นนี้สะท้อนถึงพระราชนิธานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่มีต่อประเทศไทยและพสกนิกรของพระองค์ ตลอดระยะเวลาการครองสิริราชสมบัติจนถึงบัดนี้บัดนี้ พระองค์มิได้ทรงคำนึงถึงความสุขส่วนพระองค์เลย หากแต่ทรงเหน็ดเหนื่อยพระราชวรกายเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนชาวไทย ทรงขจัดความยากจนด้วยการพระราชทานอาชีพ ทรงขจัดความแห้งแล้งของผืนดินด้วยความชุ่มฉ่ำของสายฝนและแหล่งน้ำ ทรงขจัดความโง่เขลาไม่เท่าทันด้วยการพระราชทานการศึกษา ทรงขจัดความด้อยพัฒนาด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญเพื่อให้เขาสามารถพึ่งพาตนเองได้ พระเมตตาของพระองค์จึงบันดาลให้เกิดความสุขแบบยั่งยืนแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ปวงชนชาวไทยจงรักภักดี และเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไว้เหนือเกล้า ดังมีคำเรียกว่า “พระบิดา” “พ่อหลวง” และ “พ่อ” ซึ่งจะเห็นว่าตรงกับความหมายของชื่อของพระมหาชนกในชาดกเรื่องนี้นั่นเอง ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าที่มาของเรื่อง พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหาชนก ไม่ได้มาจากชาดกในพระไตรปิฎกเท่านั้น หากแต่มีที่มาจากพระราชดำริและพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชด้วย

4. ทรงเปลี่ยนคำบาลีสันสกฤตให้เป็นคำไทยสามัญเพื่อให้ผู้อ่านทุกวัยทุกคุณวุฒิสามารถเข้าใจได้โดยง่าย เช่น เมืองปัจจันตคาม ทรงใช้ว่า เมืองชายแดนแห่งหนึ่ง(หน้า 5) คำว่า อาวัชนาการ ทรงใช้ว่า พิจารณา(ข้อความจากอรรถกถาว่า “ท้าวสักกเทวราชทรงอาวัชนาการก็ทรงทราบเหตุนี้ ทรงดำริว่า...” ในพระราชนิพนธ์ทรงใช้คำว่า “ ท้าวสักกเทวราชทรงพิจารณาเหตุการณ์แล้ว ทรงดำริว่า...” นอกจากนี้ยังคงใช้สำนวนภาษาปากให้เหมาะสมแก่การสนทนา เช่น ข้อความในอรรถกถาว่า “ขอเดชะพระอุปราชใคร่จะปลงพระชนม์พระองค์” ในพระราชนิพนธ์ทรงใช้ว่า “ขอเดชะพระอุปราชเล่นไม่ชื่อกับพระองค์ พะยะคะ

5. ทรงสร้างคำใหม่ทั้งคำไทยและคำภาษาอังกฤษ เช่น เครื่องยนต์รถเก็บเกี่ยว(automatic fruit harvester) ชีวนุสงเคราะห์(culturing the cell in the container) Dexterambulation (ทักษิณาวัตร)

6. ในตอนที่ทรงคัดคำภาษาบาลี พร้อมแปลความมาจากพระอรรถกถา ได้ทรงพระอักษรเทวนาครี กำกับคำภาษาบาลีทุกคำ ทำให้ผู้อ่านสามารถเทียบเคียงภาษาได้ทั้ง 4 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาบาลี สันสกฤตและภาษาอังกฤษ(رينฤทัย สัจจพันธุ์. 2557 : 105)

แบบอักษรเทวนาครี															
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ	ॐ
	-।	-ि	-ी	-उ	-ऊ	-ऋ	-ॠ	-ऌ	-ॡ	-ए	-ऐ	-ओ	-औ	-अं	-अः
	-।	-ि	-ी	-उ	-ऊ	-ऋ	-ॠ	-ऌ	-ॡ	-ए	-ऐ	-ओ	-औ	-अं	-अः
พยัญชนะ															
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण	त
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण	त
थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स
थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स
ह	ळ	क	का	कि	की	कु	कू	के	कै	को	कौ	कं	कि	कुं	कः
ह	ळ	क	का	कि	की	कु	कू	के	कै	को	कौ	कं	कि	कुं	कः

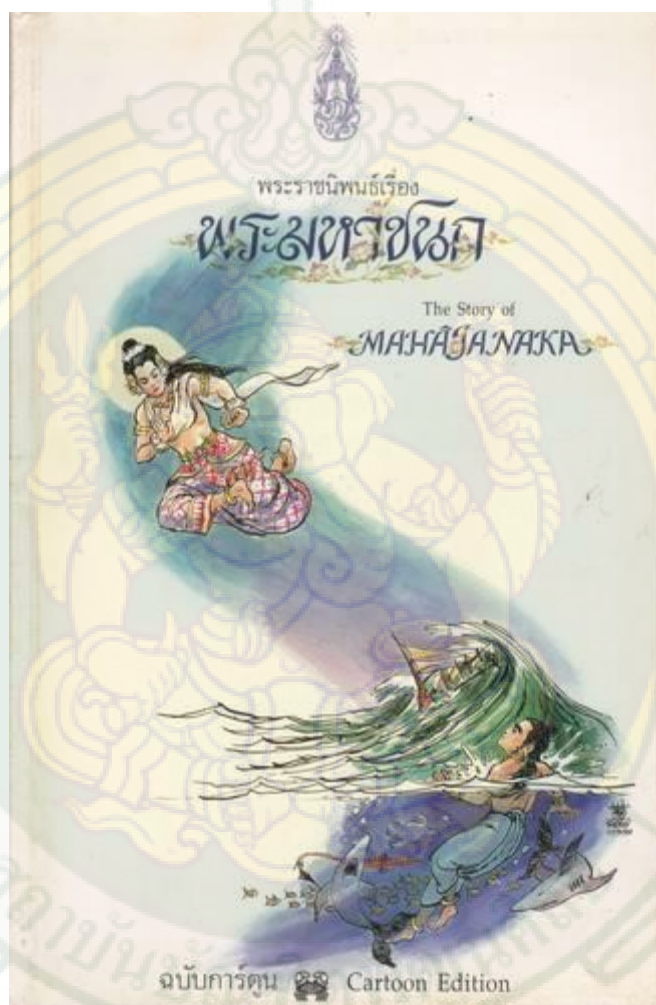
ภาพที่ 11
ภาพตัวอย่างอักษรเทวนาครี
ที่มา : ธวัชชัย ดุลยสุจริต

จากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาราชของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ชี้ให้เห็นว่าความมีคุณธรรมเป็นคุณสมบัติของผู้ประเสริฐ คุณธรรมคือคุณความดีทุกอย่างที่ยกบุคคลนั้นให้สูงขึ้น ในเรื่องพระมหาราช พระโพลชนกเป็นผู้ทรงคุณธรรม เพราะไม่ได้เคยชิงราชสมบัติจากพระอริราชชนกผู้ทรงเป็นพระเชษฐา ดังนั้นเมื่อพระเชษฐามีพระบัญชาสั่งจองจำพระองค์ตามคำยุยงของอมาตย์คนใกล้ชิด พระโพลชนกจึงทรงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า หากพระองค์มิได้คิดคดทรยศ ให้เครื่องพันธนาการหลุดออก และประตูห้องคุมขังเปิดกว้างให้พระองค์เสด็จหนีไป ความมีคุณธรรมทำให้ประชาชนทำนุบำรุงพระโพลชนก พระองค์สามารถแผ่บารมีไปทั่วชนบทชายแดน และรวบรวมกำลังพลได้เป็นจำนวนมาก จึงเสด็จยกทัพมารบกับพระเชษฐา พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ในที่รบ พระโพลชนกจึงได้ครองราชย์สมบัติ

ส่วนพระมหาราชเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมตัวอย่างที่ทรงแสดงคุณธรรมในการปกครอง คือพระองค์ไม่ทรงกริ้วคนทรสทรหัตถ์ที่ทำลายต้นมะม่วงให้หักโค่นด้วยความเบาปัญญา กลับปลอบโยนด้วยพระเมตตา และทรงแนะนำให้แก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ ที่พระองค์ทรงชี้แนะให้ พระมหาราชได้แสดงคุณธรรมสูงสุดโดยการสละพระองค์

เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ พสกนิกรโดยถ้วนหน้าเสียก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาลึกคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า คือ มีความรู้ และมีความสำนึก อันจะเป็นกำลังสำคัญในการ รักษาแผ่นดินถิ่นเกิดไว้ได้ และนับเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน

ภาพที่ 12

หนังสือพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน

ที่มา : ผู้วิจัย

ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ เมื่อปีพุทธศักราช 2542 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ พระมหาชนก เป็นฉบับการ์ตูนเพื่อสะดวกแก่การศึกษาทำความเข้าใจของเด็กและเยาวชน อีกทั้งยังมีการจัดพิมพ์

เป็น ฉบับอักษรเบรลล์ เพื่อเผยแพร่แก่คนตาบอดอีกด้วย พระมหากษัตริย์ผู้เขียนการ์ตูนประกอบ คือ ชัย ราชวัตร ซึ่งจะเห็นได้ว่าทรงมีพระราชดำริในการให้ใช้ลายเส้นแบบไทยๆ เพื่อแสดงถึงความเป็นไทย

จากบทความ เรื่องพระมหากษัตริย์ : คำสอนจาก “พ่อ” ของรองศาสตราจารย์ ดร.เรณูทัย สัจจพันธุ์ กล่าวไว้ว่า พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหากษัตริย์ สอดแทรกคำสอนทั้งทางตรงและโดยนัยไว้มากมาย หากกระทำเพียงศึกษาเพียงคำสอนของพระองค์ให้ถ่องแท้ ก็จะพบแสงสว่างแห่งชีวิต และหากจะใช้เวลาพิเคราะห์พระราชนิพนธ์ฉบับนี้ให้ถี่ถ้วนลึกซึ้งขึ้นอีก ทั้งรูปเล่ม เนื้อหา การสร้างสรรค์ ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ดำเนินตามยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาคนไทย และพัฒนาสังคมไทย อันเป็นพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ดำเนินมาตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ

นับเป็นพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหากษัตริย์ พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เพราะนอกจากจะทรงอนุรักษ์สืบสานวรรณคดีชาดกอันมีมาแต่โบราณแล้ว พระองค์ยังทรงพัฒนาเนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้สะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตร และพระปณิธานของพระองค์ อันเป็นแบบอย่าง และเป็นสิริมงคลยิ่งแก่ผู้ที่น้อมนำไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเพียร สติ ปัญญา สัจจะ ความเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ การรักษาหน้าที่ ตลอดจนความมีคุณธรรม

คุณค่าที่ได้จากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์

รองศาสตราจารย์ ดร.เรณูทัย สัจจพันธุ์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้บรรยายในการอภิปรายเป็นบทความ เรื่อง “คำสอนของพระมหากษัตริย์ : จากลิขิตสู่จิตรกรรม” ในงาน “รวมใจภักดิ์ รักในหลวง” ร่วมกับ ศาสตราจารย์ปรีชา เกาทอง จัดโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี วันที่ 2 ธันวาคม 2549 และในการเสวนาเรื่อง “รักการอ่าน เสริมสร้างพลังแผ่นดิน” จัดโดยบริษัท ซี.พี. เซเวนอีเลเฟ่น จำกัด (มหาชน) ในวันที่ 16 ธันวาคม 2549 ณ ศูนย์เยาวชนไทย-ญี่ปุ่น วัณนี้ว่า พระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์เป็นชาดกเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก ซึ่งบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เน้นเรื่องการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นยอดเยี่ยมกว่าบารมีอื่นๆ อีก 9 บารมี พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ได้ทรงสอดแทรกข้อคิดและคำสอนอันเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน ดังนี้

1. ความเพียร พระบาทพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “ความคิดหลักของชาดกนี้ ชี้ให้เห็นว่าความเพียรต้องมี และสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมี และสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมีความเพียรแม้จะเห็นฝั่ก็ต้องว่าน้ำต่อไป และมีคำตอบอยู่ว่าทำไมต้องว่าน้ำ ไม่เห็นฝั่มีประโยชน์อย่างไร มีประโยชน์เพราะว่าถ้าหากไม่เพียร ไม่ว่าน้ำเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้พบเหวตา คนอื่นที่ไม่มีความเพียรที่จะว่าน้ำก็จม เป็นอาหารของปลาของเต่าไปหมดแล้ว ฉะนั้นความ

เพียรแม้จะไม่ทราบว่าจะถึงเมื่อไหร่ไม่เห็นฝังกี่ต้องเพียรร่ายน้ำ สำหรับอื่นๆ ก็เป็นเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ศูนย์กลางของหนังสือเล่มนี้คือ ความเพียรโดยไม่นึกถึงว่าจะได้ประโยชน์อะไร หรือได้ผลอะไร”

2. ความจริง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แสดงเรื่องการแสวงหาความจริงและการ ยอมรับความจริง ดังในยามที่พระมหาชนกเป็นกุมาร พระมหาชนกไม่ทราบว่าใครเป็นบิดาของตน เมื่อถูกเด็กอื่นๆ ล้อว่าเป็นบุตรหญิงหม้ายอยู่เนืองๆ จึงไปถามพระมารดา พระมารดาหลอกว่า พระมหาชนกเป็นลูกพราหมณ์ พระมหาชนกเชื่อฟังพระมารดาก็ได้ติดใจสงสัย แต่เด็กอื่นๆ รู้ว่าไม่ เป็นความจริง จึงยังคงตั้งข้อสงสัยอยู่อีก พระมหาชนกจึงต้องค้นหาความจริงให้ได้ แม้จนซูทำร้าย พระมารดา แต่หลังจากรับรู้ความจริงจากปากพระมารดาว่าพระองค์เป็นโอรสกษัตริย์เมืองมิลิลา ซึ่งสิ้นพระชนม์ในการสู้รบป้องกันราชบัลลังก์ พระมหาชนกก็ได้โกรธเด็กที่ล้อเลียนว่าพระองค์ เป็นลูกหญิงหม้ายอีกเลย เพราะนั่นคือความจริงที่พระองค์ไม่อาจปฏิเสธได้ จึงกล่าวได้ว่า เรื่อง พระมหาชนกแสดงสัจจธรรม

2.1 ปัญญาความรู้ พระราชนิพนธ์พระมหาชนกแสดงให้เห็นชัดแจ้งว่าความรู้ เป็นคุณสมบัติสำคัญของมนุษย์ แม้จะไม่ได้เติบโตในฐานะพระโอรสของพระมหากษัตริย์ เพราะพระบิดาถูกชิงราชสมบัติ และสิ้นพระชนม์ในสนามรบ แต่พระมหาชนกทรงศึกษาไตรเพท และศิลปศาสตร์ทั้งปวง อันเป็นวิชาสำหรับกษัตริย์จนหมดสิ้นภายในพระชนม์ 16 ปี พระมหาชนก ทรงแสดงปัญญาความรู้ในเรื่องต่างๆ ดังนี้

2.1.1 ไขคำตอบอุทานปริศนา

พระมหาชนกได้แสดงปัญญาให้ประจักษ์แก่คนทั้งหลาย เมื่อเหล่าอมาตย์และบุโรhitปล่อยมุสสรไปเชิญเสด็จผู้ที่สามารถครองราชย์สมบัติแห่งเมืองมิลิลา ราชรถแล่นไปทำประทักษิณรอบแผ่นศิลาในอุทยานที่พระมหาชนกบรรทมอยู่ คนทั้งหลายจึงถวาย อภิเชษพระมหาชนก ณ ที่นั้น จากนั้นพระมหาชนกแสดงปัญญาไขปริศนาของพระโปลชนก อดีตกษัตริย์แห่งมิลิลาได้ทั้ง 4 ข้อ คือ ผู้ที่สามารถทำให้พระธิดาสิวลียินดีได้ ผู้ที่สามารถยกสหัสสถาน ธนูซึ่งหนักถึงพันแรงคนยกได้ ผู้ที่สามารถบอกด้านหัวนอนของบัลลังก์ที่ซ่อนได้ และผู้ที่สามารถนำ ขุมทรัพย์ 16 แห่งมาได้ ขุมทรัพย์ทั้ง 16 แห่ง มีดังนี้คือ

1. ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น คือ ที่รับเสด็จพระปัจเจกพุทธเจ้า
2. ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ตก คือ ที่ส่งเสด็จพระปัจเจกพุทธเจ้า
3. ขุมทรัพย์ภายใน คือ ที่ด้านในพระทวารใหญ่
4. ขุมทรัพย์ภายนอก คือ ที่ด้านนอกประตู
5. ขุมทรัพย์ไม่ใช่ภายในภายนอก คือ ที่ได้พระทวารใหญ่
6. ขุมทรัพย์ขาขึ้น คือ ที่เสด็จขึ้นเกยที่ประทับหลังช้าง
7. ขุมทรัพย์ขาลง คือ ที่เสด็จลงเกยที่ประทับหลังช้าง

8. ขุมทรัพย์ที่ฝังทั้งสี่ คือ ที่ขุดทั้งสี่ของแท่นบรรทมซึ่งทำจากไม้รัง
9. ขุมทรัพย์ในที่หนึ่งโยชน์โดยรอบ คือ ที่รอบพระที่ไสยาสน์ โดยวิธีนับชั่วแอกรร ประมาณโยชน์หนึ่งโดยรอบ
10. ขุมทรัพย์ที่ปลายงาทั้งสองขา คือ สถานที่อยู่ของช้างมงคลหัตถิเฉพาะตรงปลายงาทั้งสองข้าง
11. ขุมทรัพย์ที่ปลายหาง คือ สถานที่อยู่ของช้างมงคลหัตถิเฉพาะตรงปลายหาง
12. ขุมทรัพย์ที่น้ำ คือ ในสระมงคลโบทกษณิ
13. ขุมทรัพย์ที่ยอดต้นไม้ คือ ที่เงาไม้รังเมื่อพระอาทิตย์ส่องต้นรังในพระอุทยานยามเที่ยง
14. ธนุหนักพันแรงคน คือ การที่พระมหาชนกทรงสามารถยกสหัสสถามณูที่มีน้ำหนักพันแรงคนยกขึ้นได้
15. บัลลังก์สี่เหลี่ยมหัวนอนอยู่เหลี่ยมไหน คือ การที่รู้ว่าทางใดเป็นทิศระ
16. ผู้ที่สามารถทำให้พระจิตาสีวลินดี

เมื่อพระมหาชนกไขปัญหาของพระโพลชนกได้ครบทุกข้อ ไม่เพียงข้อใดข้อหนึ่งตามที่พระโพลชนกทรงกำหนดไว้ เหล่ามหาชนพากันร้องว่า “โอ อัจฉรย์ พระราชาองค์นี้เป็นบัณฑิตจริง ๆ” พระมหาชนกจึงได้เป็นพระราชาเพราะมีพระปัญญา

2.1.2 ฟื้นฟื้นมะม่วง

พระมหาชนกแสดงปัญญาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์เสด็จประพาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วง 2 ต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล พระองค์เสวยผลมะม่วงซึ่งมีรสหวานจับใจ และตั้งพระทัยจะเสวยอีกมากเมื่อเสด็จกลับออกมา แต่เมื่อเสด็จกลับออกมาจากพระอุทยาน ปรากฏว่าต้นมะม่วงที่มีผลถูกมหาชนพากันเก็บผลและโค่นต้นลงเสียแล้ว พระองค์ทรงโสมนัสในสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างยิ่ง ในขณะที่เดียวกันมะม่วง 2 ต้นนี้ เป็นอุทาหรณ์เตือนพระองค์ให้เลือกทางเดินของชีวิต ดังที่ทรงพระดำริว่า “ต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้ว เพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผล แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกับต้นไม่มีผล บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้ ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล ก็เรายังไม่เป็นเหมือนต้นไม้มีผลจักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้”

ในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก พระมหาชนกยังทรงตระหนักดีว่า ประชาชนของพระองค์ยังลุ่มหลงอยู่ในอวิชชา พระมหาชนกจึงย้อนนึกไปถึงถ้อยคำของนางมณีเมขลาที่กล่าวไว้ในตอนอุ้มพระองค์เหาะพามายังเมืองมิถิลา พระองค์ทรงจดจำไม่ได้ทุกถ้อยคำ แต่ทรงทราบว่านางเมขลาชี้ว่า พระองค์จะเข้ายังมรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่ได้กล่าว

ธรรมให้สาธุชนสดับ และแนะนำให้พระองค์ตั้งสถาบันการศึกษาชื่อว่าปูทะเลยมหาวิทยาลัย แต่ก่อนตั้งสถาบันการศึกษา พระมหาชนกทรงแสดงปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเสียก่อน นั่นคือฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ถูกทิ้งถอนหักโค่น พระองค์พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธี คือ 1. เพาะเมล็ด 2. ถนอมรากที่เหลืออยู่ให้งอกใหม่ 3. ปักชำกิ่ง 4. เสียบยอด 5. ต่อดา 6. ทาบกิ่ง 7. ตอนกิ่งให้ออกราก 8. ร่มควั่นต้นที่ไม่มีลูก 9. ทำ”ชีวณูสงเคราะห์”(คือ การเพาะเซลล์)

2.1.3 ตั้งสถาบันการศึกษา

หลังจากพระมหาชนกแสดงให้นางเมขลาเห็นว่าพระองค์มุ่งมั่นกระทำความเพียรโดยไม่ท้อถอย ไม่เกรงกลัวสิ่งใดแม้แต่ความตาย นางเมขลาเรียกพระมหาชนกอย่างยกย่อง ว่าเป็น “บัณฑิต” คือผู้รู้ ผู้มีปัญญา และกล่าวแก่พระมหาชนกว่า “ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์ มีบังควรหายไปในอากาศ ท่านต้องให้สาธุชนได้พรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน ถึงกาลอันสมควร ท่านจงตั้งสถาบันการศึกษาให้ชื่อว่า โพธิยาลัยมหาวิทยาลัย ในกาลนั้นท่านจึงจะสำเร็จกิจที่แท้”

ในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก มีคำอธิบายว่า คำว่า โพธิยาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งแสงสว่าง คำว่า มหาวิทยาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งความรู้ อันยิ่งใหญ่ เนื้อความตอนนี้ไม่มีในอรรถกถาชาดก เพราะมหาชนกชาดกเน้นเรื่องการบำเพ็ญวิริยบารมี และจากนั้นพระมหาชนกตัดสินใจออกบวช ซึ่งเป็นเนกขัมมบารมี แต่พระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์มีพระประสงค์จะแสดงว่า พระมหาชนกไม่อาจออกบวชได้ เพราะทรงปรารถนาจะสั่งสอนความรู้แก่พสกนิกรให้พ้นจากอวิชชาเสียก่อน

3. พลังความสามารถของมนุษย์ คำสอนที่ได้จากพระราชนิพนธ์พระมหาชนกอีกเรื่องหนึ่งคือ ความเชื่อมั่นในพลังความสามารถของมนุษย์ แม้ว่าพระมหาชนกจะดำเนินตามขนบของวรรณคดีที่มีเทวดาคู่ครองคนดี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งมหัศจรรย์ อย่างเช่น ท้าวสักกเทวราชเสด็จมาช่วยพระอัครมเหสีของพระเจ้าอริยฐานุกรราช เพราะอาณาภาพของพระมหาสัตว์ที่บังเกิดในพระครรภ์ของพระนาง หรือนางเมขลาเหาะมาช่วยพระมหาชนกที่แหวกว่ายในมหาสมุทรนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความสามารถของมนุษย์หลายตอนในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้หลายตอน อย่างเช่น

3.1 พระมหาชนกทำการค้าขาย

เมื่อพระมหาชนกมีพระชนกอายุ 16 ปี คิดชิงราชสมบัติคืน จึงขอแก้วมณีของพระมารดาจำนวนหนึ่งไปขาย เพื่อทำการค้าให้เพิ่มพูนทรัพย์ และนำทรัพย์นั้นไปใช้จ่ายในการทำสงครามชิงราชสมบัติต่อไป พระมารดาทรงห้ามไว้ เพราะแก้วมณีที่ทรงนำติดตัวมามีมูลค่ามหาศาล ไม่จำเป็นต้องทำการค้าขายเสี่ยงอันตรายในท้องทะเล แต่พระมหาชนกก็ยังยืนยันหนักแน่นว่าพระองค์จะเดินทางไปพร้อมนายวานิชอีก 700 คน บรรทุกสินค้ายาวเรือไปค้าขายที่สุวรรณภูมิอัน

เป็นที่เลื่องลือว่าเป็นดินแดนแห่งความมั่งคั่ง แสดงให้เห็นว่าพระมหาชนกมีพระทัยเข้มแข็ง ตัดสินพระทัยอย่างเด็ดขาด เพราะเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง

เหตุการณ์ในตอนนี้อย่างยิ่งให้ข้อคิดคำสอนเรื่องความรอบคอบในการลงทุน ทำการค้า จะเห็นได้ว่าพระมหาชนกไม่นำทรัพย์สินสมบัติของพระราชมารดาไปลงทุนในการค้าทั้งหมด ทรงขอพระราชทานเพียงกึ่งหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น การทำกิจการใดก็ตามที่มีความเสี่ยงจึงไม่ควรโลภ แต่พึงระมัดระวังและรอบคอบ หากพลาดพลั้งก็ไม่ถึงแก่หายนะ

3.2 เหตุการณ์เรือแตก

หลังเดินทางได้ 7 วัน เรือถูกคลื่นขนาดใหญ่ซัดแตก กำลังจมลงกลาง มหาสมุทรผู้โดยสารบนเรือต่างกลัวตาย ร้องให้คร่ำครวญ กราบไหว้ขอให้เทวดาช่วยเหลือ แต่พระมหาชนกมิได้ทรงหวั่นไหวกับภัยพิบัตินี้ พระราชนิพนธ์ได้ทรงบรรยายว่า “พระมหาสัตว์ไม่ทรง กันแสง ไม่ทรง คร่ำครวญ ไม่ไหวเทวดาทั้งหลาย” หากแต่พระองค์กลับเตรียมตัวอย่างมีสติ และ พร้อมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ นั่นคือ “พระองค์ทรงทราบว่าจะจม จึงคลุกน้ำตาล กรวดกับเนย เสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบน้ำเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มัน ทรงยืน เกาะเสากระโดง ขึ้นยอดเสากระโดงเวลาเรือจม มหาชนเป็นภิกษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสี เหมือนโลหิตพระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ทรงกำหนดทิศว่า เมืองมิลิลาอยู่ทิศนี้ ก็ กระโดดจากยอดเสากระโดง ล่องพ้นฝูงปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุสกะหนึ่ง (70 เมตร) เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก” แสดงว่าพระมหาชนกทรงเตรียมร่างกายให้มีพลังด้วยน้ำตาลและ ไขมัน ทรงป้องกันพระองค์จากฝูงสัตว์ทะเลด้วยกลิ่นน้ำมัน และน้ำมันทำให้ลอยตัวในน้ำได้ดี ทรง กำหนดทิศทางที่จะเสด็จไปให้ถูกต้อง ไม่ว่ายน้ำสะเปะสะปะโดยไม่รู้จุดมุ่งหมาย และทรงกระโดดให้ พ้นฝูงปลาเต่ากระหายอาหาร ด้วยพลังกำลังที่ สัมมา การที่พระมหาชนกรอดพ้นความตายจาก เรือจม จึงเป็นการรอดพ้นด้วยความรู้ สติ ความกล้าหาญ กำลังกาย และความเชื่อมั่นในความสามารถ ของพระองค์

นอกจากนี้ การฟื้นฟูต้นมะม่วง และการพิจารณาว่า ปูทะเล คือ พระบุญญาธิการจากความเพียร ปัญญา และกำลังกาย ล้วนสนับสนุนข้อคิดในเรื่องการเชื่อมั่นใน ความสามารถของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน เราก็เชื่อว่า ความรู้คืออำนาจ อำนาจคือบารมี การมีความรู้ทำให้ เราได้รับความเชื่อถือ ได้รับการยกย่อง ความรู้เป็นสิ่งที่แสดงความสามารถของมนุษย์ในการจัดการ กับเรื่องราวต่างๆ ดังนั้น การนับถือความรู้ ก็คือการนับถือความสามารถของมนุษย์

4. คุณธรรม พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ชี้ให้เห็นว่า ความมีคุณธรรมเป็น คุณสมบัติของผู้ประเสริฐ คุณธรรมคือคุณความดีทุกอย่างที่ยกบุคคลนั้นให้สูงขึ้น ในเรื่อง พระมหาชนก พระโพลชนกเป็นผู้ทรงคุณธรรม เพราะมิได้เคยชิงราชสมบัติจากพระอริราชชนกผู้ทรง เป็นพระเชษฐา ดังนั้นเมื่อพระเชษฐามีพระบัญชาสั่งจองจำพระองค์ตามคำยุยงของอมาตย์คนใกล้ชิด

พระโปลชนกจึงทรงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า หากพระองค์มิได้คิดคดทรยศ ให้เครื่องพันธนาการหลุดออก และประตูห้องคุมขังเปิดกว้างให้พระองค์เสด็จหนีไป ความมีคุณธรรมทำให้ประชาชนทำนุบำรุงพระโปลชนก พระองค์สามารถแผ่барมีไปทั่วชนบทชายแดน และรวบรวมกำลังพลได้เป็นจำนวนมาก จึงเสด็จยกทัพมารบกับพระเชษฐา พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ในที่รบ พระโปลชนกจึงได้ครองราชย์สมบัติ ส่วนพระอัศวมเหสีซึ่งทรงพระครรภ์เสด็จออกจากเมือง ในภายหลังพระโปลชนกประชวรไม่สามารถเสด็จลุกจากที่บรรทมได้อีกเลย และสิ้นพระชนม์ในเวลาต่อมา ซึ่งน่าจะเป็นผลกรรมที่ทรงชิงราชบัลลังก์จากพระเชษฐา

ส่วนพระมหาชนกเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมตัวอย่างที่ทรงแสดงคุณธรรมในการปกครอง คือ พระองค์ไม่ทรงกริ้วคเณทราสังหัตถิตที่ทำลาย ต้นมะม่วงให้หักโค่นด้วยความเบาปัญญา กลับปโลบโยนด้วยพระเมตตา และทรงแนะนำให้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ ที่พระองค์ทรงชี้แนะให้

พระมหาชนกแสดงคุณธรรมสูงสุด โดยการไม่ออกผนวช แต่กลับทรงสละพระองค์เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรโดยถ้วนหน้าเสียก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหารุ่งด่วนเฉพาะหน้าต่างๆ และการแก้ไขปัญหาคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า คือ มีความรู้ และมีความสำนึก อันจะเป็นกำลังสำคัญในการรักษาแผ่นดินถิ่นเกิดไว้ได้ และนับเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน(รินฤทัย สัจจพันธุ์. 2557 : 118)

บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้น ไม่ได้มีที่มาจากมหาชนกชาดกในนิบาตชาดกเท่านั้น หากแต่มาจากพระราชจริยวัตร และพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการปกครองแผ่นดิน และอาณาประชาราษฎร์ด้วย เมื่อพิจารณาคุณค่าของพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ ในด้านการให้ปัญญาและความรู้ จึงเห็นได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในพระราชจริยวัตรและพระราชปณิธานของพระองค์โดยแท้ พระองค์ทรงศึกษาค้นคว้าความรู้แขนงต่างๆ ทรงทดลองกระทำเป็นแบบอย่าง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เผยแพร่ความรู้นั้น แก่ประชาชนทั่วไป ดังเราจะเห็นจากสิ่งประดิษฐ์คิดค้นของพระองค์ทำนุบำรุงมากมาย รวมทั้งโครงการต่างๆ ทั้งทางด้านเกษตร ประมง ป่าไม้ ชลประทาน เป็นต้น และโครงการพระราชดำริจำนวนหลายพันโครงการกระจายอยู่ตามท้องถิ่นชนบทต่างๆ ทั่วประเทศ ไทย ล้วนเป็นแหล่งของการศึกษาเรียนรู้ที่นักศึกษา นักวิชาการ ทั้งไทย และต่างประเทศ ต่างไปศึกษาเรียนงานอยู่เป็นประจำ จนกล่าวได้ว่าโครงการต่างๆ ของพระองค์ทำนุบำรุงแผ่นดินไทย คือ ปุทธะเลยมหาวิชาลัย ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่มหาชนทั้งปวงอย่างไม่มีวันสิ้นสุด นอกจากความรู้อันเป็นวิชาการแล้ว พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชยังทรงได้นำเสนอผลงานพระราชนิพนธ์ต่างๆ อาทิจากพระมหาชนก ก็ได้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยพระวิริยอุตสาหะอันแรงกล้า

ในการทรงงาน กล่าวได้ว่า ทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านภาษาอย่างแท้จริง พระองค์ทรงห่วงใยพสกนิกร โดยได้มีการจัดพิมพ์พระราชนิพนธ์ฉบับการ์ตูนสำหรับเด็กและเยาวชน ฉบับอักษรเบรลล์เพื่อคนตาบอด สำหรับพระราชนิพนธ์พระมหาชนก นอกจากนี้พระองค์ทรงไม่มองข้ามความเป็นไทย อาทิเช่น ภาพประกอบ ในรูปแบบลายเส้นการ์ตูนแบบไทย และแม้แต่กระดาษที่ใช้ในการจัดพิมพ์ทรงโปรด ให้ใช้กระดาษที่ผลิตในประเทศ พระองค์เป็นแบบอย่างของประชาชนชาวไทย เน้นความเป็นไทย มีความภูมิใจในความเป็นไทย และใช้ของไทย

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณยิ่งที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก พระราชนิพนธ์แก่ประชาชนชาวไทย เพราะนอกจากจะทรงอนุรักษ์สืบสานวรรณคดีชาดกมีมาแต่โบราณแล้ว พระองค์ยังทรงพัฒนาเนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ได้สะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตร และพระปณิธานของพระองค์อันเป็นแบบอย่าง และเป็นสิริมงคลยิ่ง แก่ผู้ที่น้อมนำไปปฏิบัติ

จากพระมหาชนกฉบับนิพนธ์ จะเห็นได้ว่าพระมหาชนกในพระนิพนธ์ มิได้มีที่มาจากมหาชนกชาดกในนิบาตชาดกเท่านั้น หากแต่มาจากพระราชจริยวัตรและพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในการปกครองแผ่นดินอาณาจักรสยามด้วย เมื่อพิจารณาคุณค่าของพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ในด้านการให้ปัญญาความรู้ จึงเห็นได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในพระราชจริยวัตรและพระราชนิพนธ์ของพระองค์โดยแท้ พระองค์ทรงศึกษาค้นคว้าความรู้แขนงต่างๆ ทรงทดลองกระทำเป็นแบบอย่าง แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เผยแพร่ความรู้ นั้นแก่พสกนิกรทั่วไป ดังเราจะเห็นจากสิ่งประดิษฐ์คิดค้นของพระองค์ท่านจำนวนมาก ได้แก่ กังหันน้ำชัยพัฒนา การทำฝนหลวง การปลูกหญ้าแฝก ฝายแม้ว รวมทั้งโครงการต่างๆ ทั้งทางด้านเกษตร ประมง ป่าไม้ ชลประทาน ฯลฯ ในพระราชวังจิตรลดารโหฐาน และโครงการพระราชดำริจำนวนหลายพันโครงการกระจายอยู่ตามท้องถิ่นชนบทต่างๆ ทั่วประเทศไทย ล้วนเป็นแหล่งของการศึกษา เรียนรู้ที่นักศึกษา นักวิชาการ ทั้งประเทศไทยและต่างประเทศต่างไปศึกษาเรียนงานอยู่เป็นประจำ จนกล่าวได้ว่าโครงการต่างๆ ของพระองค์ทั่วทั้งแผ่นดินประเทศไทย คือ ปูทะเลียมหาวิทยาลัยที่ ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่มหาชนทั้งปวงอย่างไม่มีวันสิ้นสุดนอกจากความรู้อันเป็นวิชาการแล้ว พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชยังทรงนำปรัชญาความคิดของการพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นการสร้าง “ความสำนึก” กับ “ความรู้” ด้วย โดยจะเห็นได้จากคำพระราชดำรัสแก่ปวงชนชาวไทย คือ การเกษตรแบบยั่งยืนทฤษฎีใหม่ และ แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ล้วนมีปรัชญาของ ความดี พอกิน พอใช้ และพึงพาตนเอง สิ่งเหล่านี้จากพระองค์ถือเป็นการใช้ชีวิตอย่างมีปัญญา คือ รู้เท่าทันตนเอง รู้ทันโลก ตลอดทั้งปีแห่งการครองสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงบำเพ็ญพระวิริยะอย่างต่อเนืองไม่เคยทอดทิ้ง เพื่อขจัดความทุกข์ สร้างความสุข แก่ประชาชนชาวไทย พระองค์ทรงทุ่มเทพระปัญญาความรอบรู้ในการพัฒนาสังคมไทยให้

เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน อันนำไปสู่ความสุขความสงบอย่างแท้จริง พระปรีชาสามารถล้ำเลิศในทุกๆ ด้านของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทย และชาวต่างประเทศ ดังที่องค์กรต่างๆ ในต่างประเทศได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลมากมาย เพื่อแสดงความเทิดทูนในพระปรีชาสามารถของพระองค์ รวมทั้งรางวัลพระมหากษัตริย์นักพัฒนาที่องค์การยูเนสโกทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

สรุปจากการศึกษาค้นคว้า เรื่อง “ชาดก” หรือ “นิบาตชาดก” และ “นิทานชาดก” ผู้วิจัยสรุปได้ข้อมูลความว่า “ชาดก” เชื่อกันว่ามีประวัติความเป็นมาที่ช้านานมาก ระยะเวลายังไม่ปรากฏแน่ชัด มีแต่ผู้สันนิษฐานกันต่าง ๆ นานา โดยเชื่อว่าชาดกมีมาก่อนพุทธกาล คือ มีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นบนโลก เพราะคำว่าชาดกแปลว่าเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว และคำว่าเกิดแล้วในที่นี้ไม่ใช่เพิ่งเกิดในชาตินั้น จะต้องเกิดมาแล้วข้ามภพข้ามชาติถึงจะเรียกว่าชาดก และเรื่องชาดกนี้ย่อมมีด้วยกันทุกชาติทุกภาษา โดยเรียกชื่อว่า นิทาน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ครั้นพระองค์จะทรงแสดงธรรมแก่บุคคลประเภทชอบฟังนิทาน คือ กลุ่มคนฟังธรรมมีหลายประเภทคนชอบฟังพระสูตรที่มีนิทานเป็นเรื่องประกอบ บางคนไม่ชอบฟังนิทานจะฟังแต่เฉพาะเนื้อหาในหลักธรรมนั้นๆ เท่านั้น และในหลักธรรมด้วยกันบางคนก็ชอบฟังหลักธรรมง่ายๆ แต่บางคนชอบฟังขั้นสูงที่เรียกว่าปรมาัตถธรรม ดังนั้นพระองค์จะทรงแสดงธรรมโปรดผู้ใดจะทรงตรวจดูอุปนิสัยของผู้นั้นว่าเหมาะแก่ธรรมะประเภทไหนระดับใด และทรงแสดงให้เหมาะกับอุปนิสัยของผู้นั้น หรือประเภทชอบให้ยกตัวอย่าง ก็จะทรงยกนิทานที่มีเนื้อหาเข้ากับหัวข้อธรรมนั้นขึ้นมาแสดงเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใส และเข้าใจธรรมะชัดเจนยิ่งขึ้น

ในการที่ปรากฏการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นครั้งแรก คือ สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เสด็จเสวยราชสมบัติมาครบ 25 ปี โดยเริ่มพิมพ์ตั้งแต่ ในปีพุทธศักราช 2431 สำเร็จเมื่อในปีพุทธศักราช 2436 พระไตรปิฎกชุดนี้พิมพ์เป็นภาษาบาลี ด้วยอักษรไทย โดยแปลจากนิบาตชาดก จำนวน 3 วรรค รวมชาดก 30 เรื่อง จากต้นฉบับภาษาขอม และรามัญที่มีอยู่เดิมในหอพระมณเฑียรธรรม

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2468 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ได้มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นอีกครั้ง เพื่อจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้ทุนพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนกว่า 200,000 บาท และทุนจากผู้บริจาคร่วมสมทบทุนเป็นพระราชกุศลอีก เป็นจำนวนเงิน 600,000 บาท จึงมีเงินเหลือเพียงพอสำหรับพิมพ์คัมภีร์อรรถกถา และฎีกาต่าง ๆ เพิ่มเติม จึงนับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดพิมพ์เป็นอักษรไทย

จบบริบูรณ์ มีจำนวนจบหนึ่ง 45 เล่ม รวมทั้งหมด 1,500 จบ ขนานนามว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” แต่ยังเป็นแต่เพียงพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเท่านั้น

แล้วในปีพุทธศักราช 2483 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช ทรงแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ครบทั้ง 3 ไตรปิฎกอย่างสมบูรณ์ เพื่อเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติแห่งพระมหากษัตริย์ และเป็นที่เชิดชูเกียรติแห่งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตะสังคะ) เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น โดยดำเนินการแปล และจัดพิมพ์ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก งานนี้ได้ทำสืบเนื่องมาจนถึงตกอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ในช่วงปีพุทธศักราช 2471 - 2480 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงแยกต้นฉบับพระไตรปิฎกส่วนพระสุตตรออกมามีการแปลเป็นภาษาไทย เน้นเรื่องทศชาติ ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นการกุศล เนื่องในงานวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์ นับเป็นทศชาติฉบับแปลที่เป็นมาตรฐานของทศชาติฉบับพิมพ์ครั้งหลังๆ ทศชาติฉบับนี้จึงถูกเรียกว่า “ทศชาติฉบับชินวร”

จนในปีพุทธศักราช 2539 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ทรงแปลพระมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์ เมื่อปีพุทธศักราช 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดพิมพ์ ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล เมื่อปีพุทธศักราช 2539 พระราชนิพนธ์พระมหาชนกนี้สืบเนื่องจากใน ปีพุทธศักราช 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงได้สดับเรื่องพระมหาชนกจากการแสดงพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสโรดมมหาเถร) วัดราชผาติการาม เรื่อง พระมหาชนกเสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา เรื่องมีใจความว่าที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลี้มระมะม่วงอันโอชา แล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลสดถูกข้าราชการบริพารดึงทิ้งไถ่ลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดี สิ่งใดมีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการย่อเย่ง และจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ขาดปัญญาจากนั้นจึงทรงสนพระราชหฤทัย ทรงค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระองค์เองจากพระไตรปิฎก ทรงเริ่มดำเนินการแปลพระมหาชนกเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาไทยตามลำดับ โดยทรงใช้ระยะเวลาในการแปลนานถึง 11 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ในปีพุทธศักราช 2531

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2540 ทางคณะกรรมการอำนวยการจัดงานวันข้าราชการพลเรือน ปีพุทธศักราช 2540 อันมี ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธานในครั้งนั้น ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอันเชิญบทพระราชนิพนธ์มาทำเป็นบทละคร ใช้แสดงในวันข้าราชการพลเรือน ปีพุทธศักราช 2540 โดยได้มอบหมายให้นายเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ

ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ด้านสังคีตศิลป์ เป็นผู้จัดทำบท และกำกับการแสดง โดยแสดงครั้งปฐมฤกษ์ ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่อาทิตย์ ที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2540 นั้น ในการนี้ผู้วิจัยจึงสนใจ และได้ศึกษาค้นคว้าถึงวิธีการนำวรรณกรรมร้อยแก้วจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาราชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่นายเสรี หวังในธรรม นำมาสู่บทละคร เรื่อง พระมหาราชนก เกี่ยวกับแนวทางวิธีการสร้าง ตามรูปแบบและองค์ประกอบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาราชนก ตามกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบของนายเสรี หวังในธรรม ซึ่งจะกล่าวต่อไปในลำดับต่อไป

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมพิศ สุขวิวัฒน์ (2539) ศึกษาเรื่อง ละครพันทางของเสรี หวังในธรรม โดยศึกษาตั้งแต่ประวัติศาสตร์พันทางที่เริ่มขึ้นในปลายรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน ศึกษาขั้นตอนการแสดงองค์ประกอบที่สำคัญของการแสดงละครพันทางของกรมศิลปากรตั้งแต่ พ.ศ.2945 ถึง พ.ศ.2537 และเน้นวิธีการแสดงละครพันทาง เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ที่เสรี หวังในธรรม ปรับปรุงขึ้นซึ่งแตกต่างไปจากแบบแผนการแสดงของกรมศิลปากรแต่เดิม

ผลการวิจัยพบว่า ละครพันทางที่ริเริ่มโดยเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง เป็นการแสดงละครร่ำออกภาษาทั้งเรื่องดนตรี ฟ้อนรำ ให้ต่างไปจากละครร่ำของไทยในยุคนั้น ต่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานราธิประพันธ์พงศ์ ได้จัดการแสดงละครแบบพันทางขึ้น โดยทรงพัฒนาให้วิจิตรขึ้น ครั้นถึงยุคกรมศิลปากรก็ได้จัดการแสดงละครพันทางสืบมาจนถึงปัจจุบัน โดยปรับปรุงรูปแบบให้กะทัดรัด หรู่หยา และมืองค์ประกอบการแสดงมากขึ้น อาทิ ระเบียบ ในปี พ.ศ.2528 นายเสรี หวังในธรรม จัดละครพันทางเรื่องใหม่คือ ผู้ชนะสิบทิศ โดยแปลงบทร้อยแก้ว เป็นร้อยกรองโดยสามารถรักษาอรรถรสของเนื้อหาและภาษาเอาไว้ ให้ตัวละครแสดงนิสัยและอารมณ์แบบสมจริง สอดแทรกความตลกในเนื้อหาและบุคลิกของตัวละคร ออกแบบเครื่องแต่งกายให้แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมพอควร เพิ่มความสมจริงในเรื่องฉาก แสง เสียง การแสดงละครเรื่องนี้เป็นที่นิยมของคนดูจำนวนมาก การแสดงแบ่งเป็นตอน 60 ตอน แสดงต่อเนื่องกันไปตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ทำให้คนดูติดตามตลอดเวลา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า คนดูประจำเป็นกลุ่มสตรีวัยประมาณ 27 ถึง 70 ปี

สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา (2546) การวิเคราะห์บทละครพันทาง เรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของเสรี หวังในธรรม ผลการวิจัยพบว่า บทละครพันทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศของเสรี หวังในธรรม มืองค์ประกอบของบทละครที่ดีอย่างครบถ้วน เสรี หวังในธรรมมีกลวิธีการประพันธ์บทละครให้สนุกสนาน น่าติดตาม โดยการใช้วิธีการเล่าเรื่อง การลำดับเรื่อง การใช้เทคนิคพิเศษ คือการขึ้นต้น

และลงท้ายเรื่องในแต่ละตอนให้น่าสนใจ การใช้ตัวตลกในการดำเนินเรื่อง การใช้ถ้อยคำสื่อสารอารมณ์ขันการให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการแสดง

เมื่อวิเคราะห์หลักวิธีการดัดแปลงนวนิยายเรื่องผู้ชนะสิบทิศของยาขอบมาเป็นบทละคร พันทองเรื่องผู้ชนะสิบทิศของเสรี หวังในธรรมพบว่าเสรี หวังในธรรมมีหลักการดัดแปลงดังนี้ การคงเนื้อหาไว้ การตัดเนื้อหาบางส่วนออก การปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับการแสดงละคร การเพิ่มเนื้อหา และการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาโดยยังคงเนื้อหาและอรรถรสเดิมทุกประการ

ไพโรจน์ ทองคำสุก (2548) ศึกษาเรื่อง ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครู ผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์รูปแบบความเป็นครู ของครูเสรี หวังในธรรม พบว่าท่านเป็นปูชนียบุคคล เป็นครูด้านนาฏศิลป์ไทยผู้ฝากผลงานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มอบไว้ให้กับแผ่นดินไทยเป็นจำนวนมาก และดำรงไว้ซึ่งรูปแบบของครูไทยที่พร้อมด้วยคุณธรรมอันเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นครูที่มีความทันสมัย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สังเกตและคัดเลือกผู้ที่มารับการถ่ายทอด จนในปัจจุบันมีศิษย์ที่ประสบความสำเร็จในด้านนาฏศิลป์ และดนตรีไทยอยู่เป็นจำนวนมาก ครูเสรี หวังในธรรม มีความรอบรู้ลึกซึ้ง และเชี่ยวชาญในสิ่งที่สอนและมีคุณลักษณะเฉพาะตัวในการคิดสร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่า ยิ่งต่อวงการนาฏศิลป์ไทยโดยยังคงรักษาแบบแผนของความเป็นไทยไว้ได้อย่างมั่นคง แม้ในการถ่ายทอดความรู้ ท่านก็มีวิธีการสอนในรูปแบบของท่านซึ่งยึดแนวการสอนแบบครูไทยโบราณเป็นหลัก

อักษรารดี เสียงดัง (2554) ศึกษาเรื่อง เอกลักษณ์ไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรม เทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ โดยผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยที่เชิดชูเอกลักษณ์ไทย และให้แง่คิดที่ดีต่อสังคมไทย ควรประกอบด้วย 1)บทละครภาษาไทย ประพันธ์โดยคนไทย เนื้อเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่างๆของคนไทยในอดีตถึงปัจจุบัน 2)ลีลาท่าทางที่มีพื้นฐานมาจากท่ารำไทย ได้รับแรงบันดาลใจจากภาพจิตรกรรมไทย สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์แบบนาฏศิลป์ไทย 3) เครื่องแต่งกายแบบไทย นุ่งห่มด้วยวิธีแบบไทยเดิม หรือใช้ผ้าไทยในการตัดเย็บ และใช้เครื่องประดับแบบไทยเดิม 4)ทำนองเพลงและบทร้องแบบไทยเดิม ประพันธ์บทร้องด้วยฉันทลักษณ์ไทย และ 5) ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก สร้างสรรค์แบบศิลปะไทย

ฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ (2556) ศึกษาเรื่อง ศึกษาแนวความคิดการออกแบบท่ารำของ ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ตามแบบแผนละครพันทางเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ กรณีศึกษา : ตัวมั่งตราตะเบงขะเวตี้ โดยผลการวิจัยพบว่า ละครพันทางเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ของอาจารย์เสรี หวังในธรรม มีลักษณะวิธีการ

แสดงผลผลงานระหว่างละครพันทางกับละครเวที มีบทพูดเป็นภาษาของสามัญชนทั่วไปตามแบบละครเวที และมีบทรำตามคำร้อง ส่วนใหญ่เป็นบทของตัวเอก โดยเฉพาะอาจารย์ศุภชัย จันทรสุวรรณ ซึ่งแสดงเป็นตัวมังตรา เป็นผู้ที่มีฝีมือในการรำรำที่สง่างามและยังเป็นผู้ออกแบบท่ารำด้วยตนเอง ความสามารถของท่านเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูได้แก่ คุณครูลมูล ยมะคุปต์ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี และคุณครูธงไชย โพธิ์อารมย์ อย่างลึกซึ้งมาเป็นระยะเวลายาวนานจนซึมซับและผสมผสานกลายเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง แนวคิดในการออกแบบท่ารำจึงตั้งอยู่ในพื้นฐานของการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม จากครูผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์ลีลาท่ารำให้สอดคล้องกับการรำแบบละครพันทางผสมละครเวทีโดยทำความเข้าใจบทบาทของตัวละครและอารมณ์หรือความรู้สึกที่แสดงออก ได้แก่ บทรำที่แสดงความรู้สึกรัก บทรำที่แสดงความรู้สึกโกรธ บทรำที่แสดงความรู้สึกเมามสุรา บทรำที่แสดงความรู้สึกกลัวหาญ บทรำที่แสดงความรู้สึกสงบนิ่ง บทรำที่แสดงความรู้สึกอดอ้อนผู้ใหญ่ และบทรำที่แสดงความรู้สึกเศร้า ส่วนท่ารำฉายฉายมังตรา ออกแบบโดยใช้ท่ารำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทยและลีลาพม่า ผสมกิริยาท่าทางตามธรรมชาติของมนุษย์เช่นเดียวกัน โดยคำนึงถึงความสง่างาม ความภาคภูมิใจ ความเข้มแข็งสมกับบทบาทของบุรุษผู้เป็นนักรบ และผู้มีความอ่อนโยนในความรัก

สรุปวิเคราะห์แนวความคิดในการออกแบบท่ารำของอาจารย์ศุภชัย จันทรสุวรรณในการแสดงละครพันทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศพบว่า ท่ารำแบบละครพันทางเป็นท่าผสมระหว่างท่านาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พม่า คือ การกระโดด การหักงอลำตัว แขน ขา เมื่อนำมาผสมผสานจะสอดคล้องกันได้อย่างกลมกลืนนับว่าอาจารย์ศุภชัย จันทรสุวรรณ มีแนวคิดในการออกแบบท่ารำได้อย่างสวยงาม

จินตนา สายทองคำ (2558) ศึกษาเรื่อง ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุต สักการะเทวราช คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยผลการวิจัยพบว่า การคิดสร้างสรรค์นาฏศิลป์สร้างสรรค์ของ คุณครูเฉลย ศุขะวงษ์ กล่าวถึงการคิดสร้างสรรค์ท่ารำทางนาฏศิลป์ไทยว่า ใช้ท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผนมาตั้งแต่เดิม คือ กลอนตำรารำ และบทรำ เพลงช้า เพลงเร็ว โดยใช้กลวิธีที่จะสร้างสรรค์ให้ได้ท่ารำที่เหมาะสมสวยงาม ซึ่งต้องคำนึงถึง จังหวะ และทำนองเพลง จุดมุ่งหมายของการรำ การเชื่อมต่อ การวิ่งแปรแถวรูปแบบต่าง ๆ เช่นเดียวกับแนวคิดในการออกแบบนาฏยประดิษฐ์ของ อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ มีแนวคิดในการออกแบบจากประสบการณ์การแสดง ประกอบกับแรงบันดาลใจนำมาออกแบบโดยใช้หลักการออกแบบลีลาท่ารำ 4 ประการ ได้แก่ หลักการจินตนาการ หลักการสืบทอดผสมผสานท่าทางธรรมชาติ หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ หลักการสร้างสรรค์กระบวนการท่ารำใหม่ในรูปแบบการตีบทตามคำร้องและทำนองเพลง กระบวนท่ารำแบบมาตรฐาน มีการนำแม่ท่านาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ต่างชาติมาร้อยเรียง กระบวนลีลาท่ารำใหม่อย่างมีเอกลักษณ์

บทที่ 3

ละคร เรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม

บทละคร

บทละคร (Script) เป็นหัวใจสำคัญของการแสดงละครทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นละครไทยหรือละครมาตรฐานแบบตะวันตก การจัดและดำเนินงานในการแสดงทุกครั้ง สิ่งแรกที่จะต้องนำมาพิจารณาคือ บทละคร ผู้กำกับการแสดง หรือผู้อำนวยการแสดงละคร จะต้องพิจารณาคัดเลือก หรือสร้างบทละครที่ดีที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การจัดการแสดงละครแต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวก็ขึ้นอยู่กับบทละคร เพราะถ้าบทละครไม่ดี จะนำมาปรับปรุงวิธีการแสดงอย่างไรก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นบทละครจึงมีความสำคัญมาก

ในการสร้างสรรค์เรื่องราวสำหรับการแสดงละครขึ้นมานั้น การประพันธ์บทละครเป็นวิธีการประพันธ์ที่มีกฎเกณฑ์อีกอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนการประพันธ์นวนิยายหรือเขียนบทความธรรมดา ผู้กำกับการแสดง หรือผู้เขียนจะต้องดำเนินงานเป็นขั้นๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ต้องศึกษาสถานการณ์นาฏกรรม (Theme) ซึ่งเป็นแก่นของเรื่องเสียก่อนว่า ละครที่จะเขียนนั้นจะต้องมีอะไรบ้าง เพื่อประกอบแก่นของเรื่องให้เห็นเด่นชัด แก่นของเรื่องจะเป็นความรัก จิตวิทยา หรือเรื่องของสังคม

ขั้นที่ 2 จินตนาการเรื่องและเหตุการณ์ต่างๆ ตามหลักของการละคร (Plot) มีกี่ฉาก ขึ้นต้นและลงท้ายอย่างไร

ขั้นที่ 3 ความมุ่งหมาย (Subject) ความมุ่งหมายของละครมีอยู่อย่างเดียว คือ “ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับมนุษย์” จะแสดงให้เห็นนิสสัยมนุษย์ สิ่งแวดล้อม ความจริงของสังคมหนึ่งในสมัยหนึ่ง

ขั้นที่ 4 สร้างตัวละคร ตัวละครเหล่านั้นจะต้องมีความรู้สึกลึกซึ้งคิดอย่างไร ทำอะไรบ้าง จึงจะทำให้เหตุการณ์ในละครเป็นไปตามเนื้อเรื่อง ความมุ่งหมาย และสถานการณ์นาฏกรรม

ขั้นที่ 5 ละครจะต้องให้บรรยากาศ (Atmosphere) ด้วย จะต้องบรรยายฉาก สิ่งที่จะเห็นด้วยตาในการแสดง การเข้า-ออกของตัวละคร บอกเรื่องการให้แสดง เสียง ไว้วางๆ เพื่อให้เจ้าหน้าที่แสง เสียง ผู้กำกับการแสดง ทำงานได้สมตามความมุ่งหมายของผู้เขียน(สุนทรภู่ นิมิตติพันธ์. 2539 : 192)

โครงสร้างบทละคร

การประพันธ์บทละครต้องมีโครงสร้างกำกับให้บทอยู่ในกรอบของการดำเนินเรื่องที่เหมาะสม โครงสร้างบทละครมีลักษณะเป็นสากล คือ มีการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ โดยแบ่งออกเป็น 7 ส่วนสำคัญ ดังนี้

1. **การเริ่มเรื่อง** คือ การดำเนินเรื่องในตอนต้นให้คนดูเข้าใจ ความเป็นมาแต่เดิมของเรื่องที่จะแสดงต่อไป รวมถึงการแนะนำภูมิธรรมของตัวละครสำคัญบางตัว

2. **การเกิดความขัดแย้ง** คือ การแสดงปัญหาหรือความขัดแย้ง และการแก้ปัญหา คือ ทำให้ความขัดแย้งหมดไป โดยปกติความขัดแย้งเกิดจากบุคคลสองฝ่าย มีความต้องการจะครอบครองสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้เป็นของตน

3. **การพัฒนาเรื่องซับซ้อน** หมายถึง ช่วงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้พัฒนาไปในทิศทางที่รุนแรง ลึกกลับ สลับซับซ้อนต่อเนื่องมากขึ้นทุกที ตัวละครสองฝ่ายที่ต้องการช่วงชิงผลประโยชน์ หรือสิ่งที่ตนปรารถนาต่างดำเนินอุบายช่วงชิงกันรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

4. **การหักเหของเรื่อง** หมายถึง ช่วงที่มีเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เรื่องพลิกผัน มีข้อมูลใหม่ พยานหลักฐานใหม่เกิดขึ้นและเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สถานการณ์ของฝ่ายที่เสียเปรียบหรือเป็นรองเริ่มมองเห็นช่องทางที่เอาชนะคู่ต่อสู้ของตนได้ การหักเหนี้มักเกิดขึ้นเมื่อความลับบางอย่างเริ่มเปิดเผย ความทรงจำ วัตถุสิ่งของ

5. **การคลี่คลายเรื่อง** หมายถึง ช่วงที่สถานการณ์ค่อยๆ คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น

6. **วิฤตการณ์**

7. **การสรุปเรื่อง** หมายถึง ช่วงสุดท้ายของละคร เมื่อวิฤตการณ์ผ่านพ้นไป โลกและชีวิตกลับเข้าสู่ดุลยภาพอีกครั้งหนึ่ง มีความสงบ ความสันติสุข การสรุปเรื่องหรือการจบเรื่องมีกลวิธีต่างต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความประสงค์ที่จะสร้างความประทับใจแก่คนดูในช่วงสุดท้ายนี้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2547 : 187-189)

การสร้างละคร เรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม

ผลงานการสร้างสรรคผลงานทางด้านการแสดงของนายเสรี หวังในธรรม นับได้ว่าเป็นที่ชื่นชอบและนิยมของผู้ชมจำนวนมาก จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การสร้างบทละครเรื่องอื่นๆ จึงมีผู้ชมติดตามผลงานเป็นจำนวนมาก แม้แต่ในการนำเรื่อง พระมหาชนก บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มาทำเป็นบทละครร่ำ เพื่อจัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ นั้น ก็ยังเป็นแรงกระตุ้นส่วนหนึ่งของผู้ชม ที่ชื่นชอบการสร้างละครของนายเสรี หวังในธรรมเป็นทุนเดิม มาชมละครพระมหาชนกจำนวนมากเช่นกัน โดยมีหนังสือนิตยสารรายปักษ์ “แพรว” ประจำปี 2540 ปีที่ 18 ฉบับที่ 431 เขียนไว้ว่า

“คล้อยหลังจากการจัดแสดงละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “พระมหาชนก” ในวันข้าราชการพลเรือน หรือวันที่ 1 เมษายน มาไม่นาน ก็เกิดเสียงเรียกร้องให้กลับมาแสดงอีก เนื่องจากยังมีผู้พลาดชมจำนวนมาก กรมศิลปากรจึงดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอัญเชิญพระราชนิพนธ์ เรื่องดังกล่าวมาจัดแสดงใหม่ ณ โรงละครแห่งชาติ ตลอดเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา ท่ามกลางการตอบรับจากผู้ชมอย่างเนืองแน่น” (จตุพล บุญพรัตน์. 2540 : 282)

จากบทความข้างต้น จึงแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงความสามารถของนายเสรี หวังในธรรม ที่มีกลวิธีการสร้างละครเอกลักษณ์ ที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมอย่างสูงสุด ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำประวัติของ นายเสรี หวังในธรรม เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลภูมิหลังของนายเสรี หวังในธรรม ว่ามีแรงปัจจัยใดส่งผลให้การประพันธ์บทละครของนายเสรี หวังในธรรม ประสบผลสำเร็จ จนได้รับความนิยมจากผู้ชมอย่างสูงสุดนี้ จึงขอกกล่าวประวัติของนายเสรี หวังในธรรม มาพอสังเขปเพื่อในการวิเคราะห์ข้อมูล มาในลำดับต่อไป ดังนี้

ประวัติของนายเสรี หวังในธรรม

ภาพที่ 13

นายเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ศิลปะการละคร) ปีพุทธศักราช 2531

ที่มา : หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเสรี หวังในธรรม. 2550

นายเสรี หวังในธรรม เกิดเมื่อวันที่ 3 มกราคม ปีพุทธศักราช 2480 บิดาชื่อ ขุนสาธกนสาร (เหลือ หวังในธรรม) มารดาชื่อ นางสง่า หวังในธรรม ได้ศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนปิยะวิทยา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนวัดชินนโรส ต่อจากนั้นได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร (ปัจจุบันคือสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม)

หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นสูง จากโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อปีพุทธศักราช 2497 แล้วนายเสรี หวังในธรรม ได้เข้ารับราชการในแผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร และเป็นหัวหน้าแผนกงานวิชาการ กองการสังคีตในเวลาต่อมา ตำแหน่งสุดท้ายคือ ผู้เชี่ยวชาญ ระดับ 10 กองการสังคีต

นอกจากนายเสรี หวังในธรรมจะได้รับความรู้ด้านศิลปะจากสถาบันในประเทศแล้วยังได้มี โอกาสเพิ่มพูนความรู้ด้านศิลปะที่ East West Center มหาวิทยาลัย Hawaii สหรัฐอเมริกาเป็นเวลา 3 ปี คือตั้งแต่ ปีพุทธศักราช 2505 ถึง ปีพุทธศักราช 2508 (สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา. 2546 : 38)

นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น ท่านเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เมื่อสร้าง โรงละครแห่งชาติขึ้นมาแล้ว(แทนโรงละครเดิมที่ถูกไฟไหม้) ก็ควรมีผู้ทรงความรู้ประจำโรงละคร แห่งชาติทั้งทางด้านแสง เสียง ฉาก และกำกับการแสดง ท่านจึงดำเนินการขอทุนจากต่างประเทศมา เพื่อการนี้ได้สำเร็จ ในปีแรกส่งนายนคร วรควาวิสันต์ ไปศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ แสงและเสียง ที่รัฐฮาวาย ในสหรัฐอเมริกา ครั้นปีต่อมาได้เพิ่มเป้าหมายให้สูงขึ้น โดยส่งนายเสรี หวังในธรรม ไปศึกษาเกี่ยวกับ ศิลปะการแสดง ที่ East West Center มหาวิทยาลัย Hawaii สหรัฐอเมริกา ในปีพุทธศักราช 2505 การศึกษาในต่างประเทศทำให้นายเสรี หวังในธรรม มีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ท่าน(นายเสรี หวังในธรรม) ยังก่อตั้งคณะละครไทยขึ้นที่รัฐฮาวาย เนื่องจากคณะนักเรียนไทยใน รัฐฮาวาย จะจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 5 ธันวาคม ปีพุทธศักราช 2505 นายเสรี หวังในธรรม จึงออกความคิดให้คนไทยในรัฐฮาวาย จัดการแสดงละคร เรื่อง มโนห์รา ณ โรงละครเคนนาดี โดยจัดทำบทเป็นภาษาอังกฤษ และเก็บเงินโดยเสด็จพระราชกุศล ในการแสดงครั้งนั้น นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้จัดทำบทภาษาไทย แล้วมีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และนายเสรี หวังในธรรมดำเนินการฝึกซ้อมการแสดงทั้งหมด ส่วนเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับศีรษะ ตลอดจนอุปกรณ์ประกอบการแสดง เช่น ราชรถ ก็ร่วมกันสร้างขึ้นที่นั่น ไม่ได้สั่งไปจากเมืองไทย ฝีมือ การประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและราชรถในครั้งนั้นวิจิตรตระการตา การแสดงในครั้งนั้นประสบ ความสำเร็จสมเจตนาที่ตั้งใจไว้ทุกประการ และหลังจากสำเร็จการศึกษานายเสรี หวังในธรรม ก็เดินทางกลับประเทศไทย (ไพโรจน์ ทองคำสุก. 2548 : 47)

นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้มีความสามารถในการเผยแพร่วรรณคดีให้แพร่หลาย ในรูปแบบ ของการแสดงละครไทยทุกประเภท โดยเป็นผู้ประพันธ์บทละคร ซึ่งมีทั้งประพันธ์ขึ้นใหม่ และ ประพันธ์จากต้นฉบับที่เป็นร้อยกรองและร้อยแก้ว เช่น

บทโขน แต่งและปรับปรุงโขนเรื่องรามเกียรติ์ บางตอนแต่งไว้ทั้งบทสำหรับการแสดง แบบโขนหน้าจอ และโขนฉาก บางตอนมีทั้งแบบพิสดาร และแบบย่อเพื่อให้เหมาะสมกับการแสดง แต่งบทโขนเรื่องนารายณ์สิบปาง บทพระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ 6 แต่งบทโขนตามตำนานพื้นบ้าน

และบทประกอบการแสดงโขน แสดงเชิดหนังใหญ่ประกอบสไลด์ และนาฏกรรมโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอนเกสรมาลา ฯลฯ

บทละคร แต่งทั้งบทละครใน ละครนอก ละครพันทาง ละครเสภา ละครพูด เช่น บทละครนอก เรื่อง สุวรรณหงส์ ตอน กุมภภณฑ์ถวายม้า บทละครนอก เรื่อง รถเสน ตอน ป่าไถล้ออาศรม บทละครพันทาง เรื่อง พม่าเสียเมือง บทประพันธ์ของพลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บทละครพันทาง เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ บทละครทั้งสองเรื่อง(ละครนอก ละครพันทาง)ถอดความเป็นกลอนบทละครจากต้นฉบับที่เป็นร้อยแก้ว

บทละครต่างๆ บางเรื่องแต่งต่อจากเนื้อเรื่องที่มีอยู่แล้ว บางเรื่องมีขนาดยาวหลายตอนจบ บางเรื่องขนาดยาวมาก เช่น บทละครพันทาง เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศมีความยาว 56 ตอน ประมาณ 25,000 คำกลอน

นอกจากนี้นายเสรี หวังในธรรมยังมีความสามารถในการประพันธ์บทเพลงไทยสากล บทอวยพร และบทเบ็ดเตล็ดอื่นๆ อีกมากมาย เช่น

เพลงไทยสากล เช่น เพลงรอยเบี่ยงยุคลบาท เพลงนาถมาตา เพลงอิฐเก่าก้อนเดียว เป็นต้น

บทอวยพรพระพร เช่น บทอวยพรพระพร เนื่องในมงคลโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ในโอกาสรับรองพระราชอาคันตุกะ และบทอวยพรผู้บริหารประเทศ

นายเสรี หวังในธรรม มีความสามารถในการปรับปรุง และพัฒนาการแสดงโขน และละครไทย คือ การปรับปรุงบท และการแสดงให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย โดยไม่เสียอรรถรสเดิมของวรรณคดีไทย เช่น มีความคิดริเริ่มนำเอาประวัติ และบทบาทสำคัญของตัวละครในเรื่อง มาทำเป็นบทโขน และละครโดยเน้นตัวละครนั้นๆ แล้วตั้งชื่อตอนให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เช่น บทโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ชุด พาลีสอนน้อง ชุด มารซื้อซื้อพิเภก เป็นต้น

ด้วยคุณสมบัติและความเชี่ยวชาญดังกล่าวนายเสรี หวังในธรรมจึงได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ(สาขาศิลปะการแสดง) ในปีพุทธศักราช 2531 และได้รับรางวัล EWC Distinguishedalumni Award 1989 จากมหาวิทยาลัยฮาวาย และได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์(สาขาวรรณคดีไทย) ประจำปีการศึกษา 2532 จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2533 (สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา. 2546 : 38-40)

จากการศึกษาประวัติของนายเสรี หวังในธรรม แสดงให้เห็นว่าท่านมีความเชี่ยวชาญอย่างยิ่งในการประพันธ์บทละครต่างๆ เพื่อทำการแสดง แต่จุดที่สำคัญที่ทำให้นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์บทละครต่างๆ นั่นก็คือ ด้วยความต้องการสร้างบทละครที่มีเนื้อเรื่องแปลกใหม่ ด้วยแต่เดิมคนไทยคุ้นเคยแต่ละครในและละครนอกเรื่องเดิมๆ เช่น ละครใน เรื่อง รามเกียรติ์ อุณรุท อิเหนา ละครนอก เรื่อง สังข์ทอง โกมินทร์ ไกรทอง ดังนั้นจึงมี

ความคิดว่าน่าจะมีละครเรื่องใหม่ๆ ดังที่นายเสรี หวังในธรรมได้กล่าวในหนังสือ กระจกส่งใจไปสู่วิวาท์ทองอุ ไว้วว่า

“ผมเกิดความคิดว่าละครโขนของไทยที่เล่นก็มีแต่เรื่องซ้ำๆ โขนก็ต้องรามเกียรติ์ ละครในก็โอหนามันน่าจะมีละครใหม่ๆ เกิดขึ้นบ้าง ผู้ใหญ่ท่านก็บอกว่าลองหาที่เถอะ เรื่องอะไรที่เป็นวรรณคดีในสมัย รัชกาลที่ 9 ก็นึกถึงเรื่องผู้ชนะสิบทิศ เป็นเรื่องที่ดี ถ้าสามารถนำเสนอของท่าน “ยาขอบ” ออกมาได้ละก็...หนึ่ง ละคร ลิเก เขาก็เคยทำกันแล้วทั้งนั้น แต่ละครร้านนี้ยังไม่มีใครทำ ผมก็ลองทำตอนแรกยังไม่กล้าให้เข้าโรงละคร เพราะค่านิยมของศิลปินและคนดูโขน ละครจะมองเห็นผู้ชนะสิบทิศเป็นลิเก เมื่อเอาศิลปินระดับชาติมาเล่นอาจยังไม่รับ ก็เลยลองเล่นที่สังคีตศาลาก่อน ช่วงปลายปี”(ธิดา มหาเปารยะ. 2534 : 14)

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นทำให้นายเสรี หวังในธรรม จากการประพันธ์บทละครเรื่องผู้ชนะสิบทิศ จึงเป็นอีกวิธี ที่ประสงค์ให้ศิลปินมีความสามารถที่หลากหลาย ได้ฝึกหัดสิ่งใหม่ พัฒนาตนเอง และเปลี่ยนความจำเจจากละครร้านไปสู่ละครพูด นายเสรี หวังในธรรมได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ไว้ในหนังสือ กระจกส่งใจไปสู่วิวาท์ทองอุ ดังนี้

“ที่ผมภูมิใจมากก็คือ ทำให้ศิลปินของเราเลิกจำเจ แล้วก็ไม่ได้ทำให้เขาเสียหายอย่างปรณ พรพิสุทธิ์ เล่นเป็นจะเด็ด แต่เขาก็ยังแสดงเป็นโอหน่า เป็นพระรามอยู่ แล้วก็ได้เล่นละครด้วย สมัยก่อนกรมศิลปากรจะไม่กล้าเล่นละครพูด สู้ข้างนอกเขาไม่ได้ พูดกับเขาไม่เป็นไม่เคยหัดเอะอะอะไรก็จะออกไม้ออกมือ ตั้งแต่เล่นผู้ชนะสิบทิศ เดียวนี้นักแสดงของเราเก่ง พูดใช้อารมณ์เป็นเขาก็ภูมิใจกัน ถือเป็นประสบการณ์ภายในวงการนักแสดงกรมศิลป์ เพราะไม่เคยมีการเรียนการสอนวิธีพูด ท่าทาง สีหน้า อารมณ์ สอนกันแต่เต้น รำ โขน ละคร ออกเป็นพระรามก็ต้องทำหน้าเฉยอย่างบทละครว่า “ยัมละไมอยู่ในหน้า” ยัมเห็นไรพินก็ไม่ได้ เดียวนี้เก่ง ถ้าใครสังเกตจะรู้ว่าบทเจรจาเราใช้แอคชั่นแบบฝรั่ง แต่พอถึงตอนรำละครก็ไทยจำเลย”(เสรี หวังในธรรม. 2534 : 15)

จากเหตุผลข้างต้นดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่านายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้สร้างความแปลกใหม่ให้กับวงการการแสดงของกรมศิลปากร ทั้งสร้างความแปลกใหม่ให้แก่วงการละครไทย เพื่อผู้ชมจะได้มีละครเรื่องใหม่ๆ ชมและนักแสดงก็จะได้พัฒนาการแสดงของตนเองเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่แฟนละคร ผู้ชมจึงได้คอยติดตามผลงานของนายเสรี หวังในธรรม กันอย่างเนืองแน่น ด้วยการมองกลับด้าน มองจากคนดู ผู้ชม ว่าต้องการอะไรแล้ว นายเสรี หวังในธรรม ก็พยายามสร้างสรรค์ผลงานการละครสิ่งนั้นกลับไปหาผู้ชม โดยไม่ได้คิดว่า “จะสร้างสรรค์ทำอะไรแล้วกลับไปหาผู้ชม” ดังนั้นกระบวนการแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านการละครของนายเสรี หวังในธรรม จึงมีความน่าสนใจที่ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าในลำดับต่อไป

แนวทางการสร้างบทธละคร เรื่อง พระมหาชนก

แนวทางการสร้างบทธละครของนายเสรี หวังในธรรม ได้มีวิธีการกำหนดวางโครงเรื่องของบทธละครไว้ คือ ในบทธละครมีสถานการณ์ทั้งหมดที่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน มีปัญหา จุดสนใจ และน่าตื่นเต้น ในการกำหนดเขียนโครงเรื่อง เรื่องราวที่จะเขียนนั้น มีเนื้อหาสาระสำคัญไปในทางไหน เมื่อนายเสรี หวังในธรรมสามารถกำหนดเนื้อหาสาระได้แล้วนั้น ก็จะลำดับเหตุการณ์ เหตุที่ทำให้เกิดเรื่อง ความเกี่ยวพันระหว่างตัวละคร เหตุการณ์ตั้งแต่ต้องจนจบเรื่อง โดยมีการดำเนินเรื่องอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยนายเสรี หวังในธรรมสามารถสร้างจุดนำความสนใจ ชวนให้ผู้ชมติดตามเรื่องราวของละครได้ตลอดทั้งเรื่อง

การแสดงละคร บทธละครถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด บทธละครที่นำมาจัดแสดงละครส่วนใหญ่มาจากวรรณกรรมไทย ซึ่งมีทั้งที่เป็นต้นฉบับเป็นร้อยกรอง และต้นฉบับมาเป็นร้อยแก้ว ถ้านำมาจากต้นฉบับที่เป็นร้อยแก้วก็อาจใช้ต้นฉบับที่มีแต่เดิมบ้าง หรืออาจเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ตัดต่อจากของเดิมบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับเวลา โอกาส ที่แสดง และกลุ่มผู้ชม ส่วนต้นฉบับที่เป็นร้อยแก้วนั้นจะต้องมาถอดความให้เป็นคำประพันธ์ร้อยกรอง เพื่อใช้แสดงละครต่อไป การนำวรรณกรรมร้อยแก้วมาดัดแปลงเป็นคำประพันธ์เพื่อใช้แสดงละคร มีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้จัดทำบทธละครจะต้องอ่านต้นฉบับให้เข้าใจเนื้อเรื่องอย่างถ่องแท้โดยตลอด
2. ต้องจับอารมณ์ของตัวละครให้ได้ การจับอารมณ์ของตัวละครแต่ละตัวให้ได้ตามที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมกำหนดไว้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้ผู้จัดทำบทธละครสามารถสร้างภาพพจน์ของการแสดงตลอดทั้งเรื่องได้ และสามารถวาดภาพบุคลิกภาพของตัวละครในเรื่องได้อย่างถูกต้อง(จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. 2535 : 37)

ดังนั้นในการสร้างละคร เรื่อง “พระมหาชนก” ของกรมศิลปากร ที่จัดทำบทธและบรรจุเพลงโดยนายเสรี หวังในธรรมนั้น เพื่อแสดงเป็นครั้งแรกเนื่องในวันข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2540 ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม ปีพุทธศักราช 2540 เป็นรอบปฐมฤกษ์ ด้วยเล็งเห็นคุณค่าแห่งบทพระราชนิพนธ์ว่า “ควรที่บรรดาข้าราชการพลเรือน อันเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทจักได้ศึกษา และยึดถือดำเนินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท” ต่อมา ในเดือนพฤษภาคม ปีพุทธศักราช 2540 ได้นำไปจัดการแสดงที่จังหวัดนครราชสีมา และได้มีการ “ปรับปรุงรายละเอียดใหม่” สำหรับจัดการแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ อีกครั้งหนึ่งในช่วงเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม ปีพุทธศักราช 2540 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อ “หารายได้โดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนปฏิรูปการศึกษาแก่วิทยาลัยนาฏศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ” และนำไปจัดแสดงสัญญา ณ จังหวัดต่างๆ เช่น จัดแสดงในรายการ ชุด “ดนตรี โขน ละคร จรุงเกล้า” ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น “ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้สถานศึกษาในส่วนภูมิภาค

ได้ขึ้นชมละครเรื่องนี้โดยทั่วกัน และนอกจากนั้นยังมีการตัดตอนบทละคร เรื่อง พระมหาชนก ไปจัดแสดงประกอบกับการแสดงละครเรื่องอื่นๆ ในชุดการแสดงที่เรียกว่า “นาถมาตา” ซึ่งเป็นรายการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปีพุทธศักราช 2540 ณ โรงละครแห่งชาติ อีกด้วยนั้น

บทละคร เรื่อง พระมหาชนก จำนวนที่กล่าวถึงนี้ มีรูปลักษณะการสร้างบทที่บรรจุเพลงหน้าพาทย์ และเพลงขับร้องไว้ครบถ้วน บทร้องซึ่งมีทั้งที่เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน และประเภทอื่นๆนั้น แต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด โดยอาศัยบทพระราชนิพนธ์เป็นต้นเค้า ส่วนบทบรรยายที่แทรกไว้ในบทละครเป็นระยะๆ เพื่อช่วยสำหรับการเชื่อมโยงเรื่องนั้น คัดมาจากบทพระราชนิพนธ์ (จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา. 2541 : 45-46)

บทละครจากบทพระราชนิพนธ์จำนวนนี้ นายเสรี หวังในธรรม ได้แบ่งเนื้อเรื่องการแสดงออกเป็น 10 ฉาก ตามลำดับ ดังนี้

1. ฉากพระโพลชนกตรวจพล และเคลื่อนทัพประจัญบานทัพพระอริราชชนก จบฉากลงที่พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์
2. ฉากพระราชเทวีปลอมพระองค์ลี้ภัย และขอพรเทพเจ้า
3. ฉากอุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี และรับไปอภิบาล
4. ฉากพระมหาชนกลาพระราชเทวีไปเมืองสุวรรณภูมิ
5. ฉากเรือสำเภาแตก
6. ฉากนางฟ้า และนางเมขลาจับระบำ จบฉากลงที่นางเมขลาทราบถึงเหตุร้ายที่กำลังเกิดแก่พระมหาชนก
7. ฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร
8. ฉากพระมหาชนกประพาสุอุทยาน จนถึงทรงสดพระทัย และทรงพระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล
9. ฉากอุทิจจพราหมณ์เข้าเฝ้า หลังจากนำพระราชเทวีเสด็จเข้าเมืองมิลินาจนถึงอุทิจจพราหมณ์รับพระราชดำริ เรื่อง การชิวาณสงเคราะห์
10. ฉากพระมหาชนกเสด็จออกท้องพระโรง แกล้งพระราชประสงค์ เรื่อง “ปุทะเลยมหาวิชาลัย” จนถึงนางเมขลาและนางฟ้าอำนวยพร (จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา. 2541 : 45-46)

ในขั้นตอนและวิธีการสร้างละคร เรื่อง พระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรมนี้ เมื่อนายเสรี หวังในธรรมได้รับมอบหมาย หรือตัดสินใจในการประพันธ์บทละครนั้น โดยจะดำเนินการสร้างบทละครอย่างพิถีพิถันและเป็นขั้นเป็นตอน โดยเริ่มจากการตั้งแต่ศึกษาข้อมูลในละครที่จะสร้างอย่างละเอียดถี่ถ้วน เป็นแนวทางการสร้างละคร เรื่อง พระมหาชนก ดังนี้

1. การเขียนบทละคร

ในการเขียนบทละครของนายเสรี หวังในธรรม นี้นายเสรี หวังในธรรมได้กล่าวไว้ในวารสารอักษรศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ศิลปะการประพันธ์สรรค์ร้อยแก้วเป็นร้อยกรอง” กล่าวไว้ดังนี้

“การนำวรรณกรรมร้อยแก้วมาดัดแปลงเป็นคำประพันธ์เพื่อใช้แสดงละครรำนั้น ประการแรกผู้จัดทำบทละครจะต้องอ่านต้นฉบับให้เข้าใจเนื้อเรื่องอย่างถ่องแท้โดยตลอด ประการที่สองต้องจับอารมณ์ของตัวละครให้ได้ การจับอารมณ์ของตัวละครแต่ละตัวให้ได้ตามที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมกำหนดไว้นั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้ผู้จัดทำบทละครสามารถสร้างภาพพจน์ของการแสดงตลอดทั้งเรื่องและสามารถวาดภาพบุคลิกภาพของตัวละครในเรื่องได้อย่างถูกต้อง”(เสรี หวังในธรรม. 2538 : 55)

ตามข้อความข้างต้นที่เน้นย้ำ ถึงการสร้างบทละครสิ่งที่จะต้องเตรียมพร้อมในการเขียนบทละครนั้น คือ ต้องมีการอ่านเรื่องราวตลอดทั้งเรื่องให้เข้าใจ และตีความอัตลักษณ์ลักษณะของตัวละครให้ถ่องแท้ และจึงเขียนบทเพื่อเป็นละครสำหรับแสดง ทั้งนี้ก็จะใช้วิธีเดียวกันในการนำบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เรื่อง พระมหาชนก เพื่อนำมาสู่บทละครร่ำ เรื่อง พระมหาชนก ที่นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้ประพันธ์และบรรจเพลงด้วยตนเองในละคร เรื่อง พระมหาชนก โดยนายเสรี หวังในธรรมได้ให้สัมภาษณ์อธิบายการนำบทพระราชนิพนธ์มาแต่เป็นบทละคร เรื่อง พระมหาชนกไว้ใน หนังสือนิตยสารรายปักษ์ “แพรว” ปีที่18 ฉบับที่ 431 ความว่า

“พระมหาชนก นับเป็นพระราชนิพนธ์เรื่องแรก และเรื่องเดียวตลอดระยะเวลา 51 ปี แห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้รับการอัญเชิญมาจัดแสดงเป็นละครเวที ดังนั้นจึงต้องอาศัยความละเอียดประณีตที่สุดในการถ่ายทอด ความหมายอันลึกซึ้งซึ่งมีอยู่ในถ้อยความออกมาเป็นการแสดงบนเวที ผมเคยทำละครพระราชนิพนธ์มาทุกรัฐกาล ในกรุงรัตนโกสินทร์ และบางรัชกาลในสมัยอยุธยา แต่เมื่อได้รับหน้าที่ให้ทำละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลปัจจุบัน ผมก็เกิดอาการ “ปอด” เนื่องจากทำละครของรัชกาลอื่นนั้น ถึงจะผิดพลาดบ้าง แต่ก็ไม่ได้ถูกตำหนิ แต่สำหรับรัชกาลปัจจุบันที่ท่านทรงตำหนิได้ ละครเรื่องนี้ใช้เวลาทำนานกว่าเรื่องอื่นๆ ต้องอ่าน ต้องศึกษาหลายรอบ เพราะพระองค์ท่านทรงพระราชนิพนธ์ไว้ลึกซึ้ง โดยมีคติธรรมสอดแทรกอยู่แทบทุกหน้า แม้กระทั่งนำมาเขียนเป็นบทละคร พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้อย่างไรก็ต้องนำมาใส่ จึงนับได้ว่า90 เปอร์เซ็นต์ของบทพูดในละครมาจากพระราชนิพนธ์ ทั้งนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงวินิจฉัยบทแล้วทรงรับสั่งว่าใช้ได้ ตัวผมเองเลยเบาใจ แล้วจึงดำเนินการต่อไป”(จตุพล บุญพริต. 2540 : 282)

จากข้อความที่เป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนข้อมูลศึกษาวิธีการเขียนบทละครของ นายเสรี หวังในธรรมนั้น ในส่วนของการเขียนบทละครเรื่องพระมหาชนก ในบทพระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช นายเสรี หวังในธรรม ต้องมีการอ่านเรื่องราวตลอดทั้ง เรื่องให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ หลายครั้ง หลายรอบ และพิจารณาใช้ความประณีตในการเขียนบทละคร เพื่อถ่ายทอดความหมายอันลึกซึ้ง ซึ่งมีอยู่ในถ้อยความของบทพระราชนิพนธ์ออกมาเป็นการแสดง ละครร่ำ ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักการของการนำวรรณกรรมร้อยแก้วมาดัดแปลงเป็นคำประพันธ์เพื่อใช้ แสดงละคร ที่จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ ได้กล่าวในหนังสือ แปรสยุมพร ถึงขั้นตอนหลักการการนำ วรรณกรรมร้อยแก้วมาดัดแปลงเป็นคำประพันธ์ของนายเสรี หวังในธรรม ความว่า 1.ผู้จัดทำบทละคร จะต้องอ่านต้นฉบับให้เข้าใจเนื้อเรื่องอย่างถ่องแท้โดยตลอด และ 2. ต้องจับอารมณ์ของตัวละครให้ได้ การจับอารมณ์ของตัวละครแต่ละตัวให้ได้ตามที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมกำหนดไว้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้ผู้จัดทำบทละครสามารถสร้างภาพพจน์ของการแสดงตลอดทั้งเรื่องได้ และสามารถวาด ภาพบุคลิกภาพของตัวละครในเรื่องได้อย่างถูกต้อง

ด้วยการที่นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางวิชาการแต่ง บทละคร จนเป็นที่ยอมรับในวงการนาฏศิลป์และการดนตรี ตลอดจนเป็นผู้มีทักษะทางด้านการแสดง อย่างดีเยี่ยม ด้วยประสบการณ์ ใฝ่รู้ในศาสตร์แห่งศิลป์ และความเป็นศิลปินอย่างสมบูรณ์แบบ จนส่งผลให้ผลงานสร้างสรรค์ด้านการแสดง ประพันธ์ต่างๆประสบความสำเร็จนั้น ทางผู้วิจัยขอยก บทความหนึ่งจากรูปเล่มงานวิจัย เรื่อง ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครู ผู้ถ่ายทอด และสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ความว่า

“ นายเสรี หวังในธรรมมีความสนใจในเรื่องของการแสดงทุกแขนง จริงๆ และเป็นคนชอบการเล่นตลกมาก โดยได้รับการถ่ายทอดจากครูยอแสง ภักดีเทวา เมื่อมีการ แสดงโขน ละครมักจะได้รับบทบาทให้เป็นตัวสำรองต่างๆ รวมทั้งตัวตลก เช่น ฤๅษี อำมาตย์ และ เทวดา เป็นต้น ในด้านการแสดงโขน ท่านยังมีความสามารถในการพากย์-เจรจาโขน โดยได้รับการ ถ่ายทอดจากครูมหาณอม โหมตเทศน์ และได้มีโอกาสร่วมพากย์กับครูและเพื่อนคือนายประพันธ์ สุขคนชาติด้วย การศึกษาหาความรู้ของนายเสรี มิได้หยุดเพียงเท่านี้ แต่ยังสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ วิชาการเกี่ยวกับศิลปะอีกหลายอย่าง นั่นก็คือ วิชาการ แต่งบทโขน-ละคร และบทประกอบการแสดง ละครต่างๆ และสิ่งนี้นับเป็นพรสวรรค์ของท่าน นายเสรีได้รับการถ่ายทอดความรู้ในด้านการ ประพันธ์จากครูมนตรี ตราโมท และยังได้มีโอกาสร่วมงานละครวิทยุกับคณะตรีศิลปะของครูมนตรี ตราโมทด้วย ในเวลาต่อมา นายเสรี หวังในธรรมก็ได้แต่งบทโขน-ละครเรื่องต่างๆ ให้กับกรมศิลปากร ไว้สำหรับแสดงอีกมาย” (ไพโรจน์ ทองคำสุก. 2548 : 21)

จากบทความที่กล่าวมาข้างต้นถึงประสบการณ์ของนายเสรี หวังในธรรม จึงส่งผลให้มีความเชี่ยวชาญอย่างมากในด้านการแสดง การประพันธ์บทโขนละครอย่างลึกซึ้ง

จนบทโขนละครที่ประพันธ์ไว้นำนามาใช้แสดงจนในปัจจุบันนี้ ทั้งทำให้การแสดงมีอรรถรสที่ถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละคร ให้ผู้ชมได้รับสุนทรีในการชมการแสดงอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ด้วยความเข้าใจในความต้องการของผู้ชม ว่าต้องการจะชมอะไรในการแสดง และทั้งนายเสรี หวังในธรรมยังมีความเข้าใจในตัวละครเป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้ส่งผลสำเร็จอย่างยิ่ง จนมีผู้ชมจำนวนมากติดตามผลงานของนายเสรี หวังในธรรม ในการกำกับการแสดงต่าง ทั้งยังส่งผลให้ต่อการจัดทำบทละคร เรื่อง พระมหาราชนก นายเสรี หวังในธรรม ที่ได้นำเอาประสบการณ์ ความรู้ ในด้านการจัดสร้าง กำกับการแสดง มาใช้นั้น และสิ่งสำคัญที่เห็นได้ชัดเจน ในการประพันธ์บทละคร โดยจะทราบได้อย่างไร ว่าผู้ประพันธ์มีทักษะความรู้เป็นอย่างดี ในการประพันธ์บทละคร เข้าใจในตัวละคร และรู้หลักการจัดการเวทีได้นั้น ผู้วิจัยจึงขอนำบทละคร เรื่อง พระมหาราชนก ที่นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้ประพันธ์ และบรรจุเพลง เพื่อจะได้ทราบถึงความประณีต ความละเอียดอ่อน ในการอธิบายไว้บทละคร จนผู้แสดงที่ร่วมแสดง สามารถอ่านบทละคร และเข้าใจถึงกริยา อารมณ์ ของตัวละครได้ ดังนี้

บทละคร เรื่อง พระมหาราชนก

กรมศิลปากรอัญเชิญบาทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มาจัดทำ เป็นบทละคร และจัดการแสดง เสรี หวังในธรรม ทำบท และบรรจุเพลง

-คำบรรยายก่อนการแสดง-

เมื่อปีพุทธศักราช 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรวงศ์(วิน ธम्मสาโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม เรื่อง พระมหาราชนกเสด็จทอดพระเนตร พระราชอุทยานในกรุงมิถิลา เรื่อง มีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลึ้มรสมะม่วงอันโอชา แล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลรสดีถูกข้าราชการบริพารตั้งทิ้งจนโคนลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดีมีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการยึดแย้ง และจะเป็นอันตรายในท่ามกลาง ผู้ที่ขาดปัญญา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่อง พระมหาราชนก ในพระไตรปิฎก(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็น ภาษาอังกฤษตรงจากมหาชนกชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงดัดแปลงเล็กน้อย เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงแปลมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์ เมื่อปีพุทธศักราช 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลอง กาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณา เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย

(จากพระราชปรารภในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ฉบับปกอ่อน พิมพ์ครั้งที่ 2 ปี พุทธศักราช 2540 หน้า 6 และ 8)

(อ่านรายนามผู้แสดงแล้วเริ่มการแสดง)

-เริ่มการแสดง-

-ติมิไฟโรงมิด-

-เดี่ยวขอสามสายเพลงขับไม้บัณเฑาะว์-

-เสียงบรรยายในโรง (ผู้ชาย)-

ในอดีตกาลอันพันคนนาวิสัย ครั้งหนึ่ง พระราชาพระนามว่า “มหาชนก” ครองราชย์สมบัติ อยู่ในกรุงมิถิลา แคว้นวิเทหะ พระเจ้ามหาชนกนั้น มีพระราชโอรสสองพระองค์พระนามว่า “พระอริยฐานก” และ “พระโปลชนก” พระราชาพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระองค์พี่ และตำแหน่งเสนาบดีแก่พระองค์น้อง...

กาลต่อมา...พระมหาชนกราชสววรรคต พระอริยฐานกได้ครองราชย์สมบัติ และทรงตั้ง พระโปลชนกเป็นอุปราช ครั้นแล้ว อนาคตย์ผู้เกลียดชังพระองค์คนหนึ่งไปเฝ้ากราบทูลพระราชาหลายครั้ง

เสียงอนาคตย์ – ขอเดชะ พระอุปราชเล่นไม่ชื่อกับพระองค์ พระเจ้าคะ(3 ครั้ง)

-บรรยาย-

ความสืเนหาของพระอริยฐานกราชต่อพระอนุชา ทนทานคำอาบยาพิษอันซ้ำซากไม่ได้ พระโปลชนกจึงถูกจองจำ และควบคุมรักษาในคุกหาสน์ใกล้พระราชนิเวศ พระโปลชนกทรงตั้งสัจจาธิษฐานว่า

เสียงพระโปลชนก – ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ชื่อกับพระเชษฐาราชจริง เครื่องจองจำจงคงตรึงมือเท้าของข้าพเจ้า ถ้าข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่องจองจำจงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ประตูก็จงเปิด

-บรรยาย-

ทันใดนั้น...เครื่องจองจำได้หักลงเป็นท่อนๆ แม้ประตูก็เปิดกว้าง ต่อจากนั้น...พระโปลชนกก็เสด็จออกไปยังเมืองชายแดนแห่งหนึ่ง ไปตั้งพระองค์ ณ ที่นั้น ประชาชนจำท่านได้ก็บำรุงพระองค์

-ปีพาทย์ทำเพลงปฐม(เบาๆ)-

-บรรยาย-

พระโปลชนกสามารถแผ่อิทธิพลทั่วชนบทชายแดน และรวบรวมกำลังพลได้จำนวนมากทรงดำริว่า

เสียงพระโพลชนก – แต่ก่อนนี้เรามีได้คิดคดทรยศต่อพระเชษฐา แต่บัดนี้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เราจึงจะจัดการตามสมควรแก่กรณี

-ปี่พาทย์ทำเพลงกราวกลางออกกราวนอก-

-เปิดไฟเวทีล่าง-

(การแสดงพระโพลชนกยกทัพ เริ่มด้วยคนธง พลทหาร 6 คู่ ทหารเอก 4 คน และพระโพลชนออกกรำตรวจพล มีพระกลดกัน ตรวจพลเสร็จ ทรงช้าง คนกั้นกลดเข้าโรง)

-ร้องเพลงตั้งตั้ง-

พระโพลชนก -	พระโปละ – ชนก ทรงยกทัพ	คนฉานับ ทวยทหาร ชาญสมร
	พร้อมศาสตรา อาวุธ ยุทโธปกรณ์	มุ่งราญรอน ธาณี มิถิลา
	จอมโยธี ชีพระยา คชาชาติ	องอาจ กางแก่น แสนสง่า
	ศุภฤกษ์ เบิกสวัสดิ์ พัฒนา	ให้กรีธา พลากร จรจรัส

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

(พระโพลชนกสั่งเคลื่อนพลขึ้นบนเวที)

-เปิดม่าน-

(สนามรบนอกกำแพงเมือง พระอริราชชนกทรงช้างคุมพลรออยู่ พระโพลชนกยกกองทัพออกประจันหน้ากันกลางเวที พลทั้งสองฝ่ายตรงข้ามรบกันตามบทร้อง)

-เปิดเสียงสู้รบช่วยด้วย-

-ร้องเพลงเทพทอง-

สองทัพ สมทบ พบหน้า	แล่นถลา เข้าปะทะ เสียงสนั่น
ตัดญาติ ขาดเหล่า สัมเฝ้าพันธุ์	ฆ่าฟัน กันตาย เป็นกายกอง
สองกษัตริย์ พี่น้อง จองอาฆาต	เข้าฟาด ราบสู่ ดูแคลวคล่อง
น้องรัก บุกล่ ย้ายทำนอง	พี่บุก รุกน้อง ว่องไว

-ปี่กลองทำเพลงปี่กลอง-

(พระอริราชชนก กับพระโพลชนกไล่ช้างทรงเข้าต่อสู้กันด้วยพระแสงง้าว สุดท้ายพระโพลชนกสังหารพระอริราชชนกถึงแก่ความตาย)

-ปี่พาทย์ทำเพลงโอด-

-กะพริบไฟเปิดเสียงกัมปนาท-

-ติမ်ไฟเปิดม่านเปลี่ยนเป็นฉากศาลาริมทาง-

-ปี่พาทย์ทำเพลงทยอย-

(พระมเหสีของพระอริราชชนก ในชุดเครื่องแต่งกายเก่าๆ ปลอมเป็นชาวบ้าน เเทนกระเช้าบน
ศิระษะ ออกเวทีล่างในลักษณะตระหนก เหลียวซ้ายแลขวา แล้วมาหยุดพักกลางเวที วางกระเช้าบน
ศิระษะลงแล้วพนมมือวิงวอนต่อเทพเจ้า)

-ร้องเพลงสรภัญญะ-(คลอซอสามสาย)

ข้าเจ้า ผู้เทวี	มเหสีพระทรงชัย
อริราชภูวนาย	ซึ่งประลัยในสงครามฯ
จำเนรเทศตน	ให้ผ่านพ้นกลียุค
กลียุคอันลุลาม	มีอาเจตนาวายชีวาฯ
เพราะห้วงพระลูกแก้ว	อันเกิดแล้วในครุฑา
โปรดเกิดพระเทวา	ช่วยอารักษ์พิทักษ์ชนม์ฯ
ช่วยชี้ตำแหน่งจร	แลผันผอนที่กังวล
ขอแต่ได้รอดตน	จนลูกคลอตัวอย่างปลอดภัยฯ

-เดี่ยวขลุ่ยเพลงข้าโหย-

(พระเทวีนั่งพนมมือนั่งอยู่ เสียงดังเอะอะจากในโรง)

ทหาร – เฮ้ย...พวกเรา ตามไปค้นให้ทั่ว หาตัวพระเหสีให้ได้ เร็ว...

(พระเทวีตกใจหยิบกระเช้าขึ้นเทินหัวแล้วรีบเดินเข้าโรง)

-ปี่พาทย์ทำเพลงรัว-

-กะพริบไฟ เปิดเสียงกัมปนาท-

(เทวดาสามองค์(เสรี ถนอม ประสาท) ออกเจรจาโยงเรื่องราวพระอินทร์ทรงทราบ
พระโอรสในครรภ์ของเทวีนั้น มิใช่สัตว์สามัญแต่เป็นมหาสัตว์ผู้บาร์มีเต็มแล้วมาบังเกิด จึงทรงแปลง
พระองค์เป็นชายชราขับเกวียนรับนางไปยังเมือง ”กาลจัมปากะ ” ซึ่งอยู่ไกลราว 30 โยชน์
(145 กิโลเมตร) ด้วยบุญญาธิการเด็กในครรภ์ จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราต้องติดตามไปคอยดูแล
(เจรจาติดต่อกันได้ตามสมควร) แล้วชวนกันเข้าโรงไป)

-ปี่พาทย์ทำเพลงชั้นเดียว แล้วเพลงกาเรียนทอง-

-เปิดม่าน-

(ฉากศาลาริมทาง พระเทวีนั่งอยู่ อุทิศพราหมณ์มหาศาล พราหมณ์ทาศาปาโมกข์ถือไม้เท้า
เดินออกมามอง แลเห็นนางก็หยุดชะงัก แล้วเข้าแฝงกายแอบดู)

-ร้องเพลงกาเรียนทอง-

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล- นางนั้น ไครหนา น้าประหลาด ดังเคยเห็น เป็นญาติ อันชิดใกล้
 รูปร่าง หน้าตา พาดึงใจ รวกะได้ เป็นน้องสาว ร่วมเผ่าพันธุ์
 ที่ทำ ว่ามิใช่ ชาวเมืองนี้ เจ้าเทวี มาจาก ที่ไหนนั้น
 มานั่งอยู่ ลำพัง ช่างแปลกครัน จะต้องถาม แจ่มจันทร์ ให้แจ้งใจ

-ปีพาทย์รับ-

(ทศปาโมกษ์ค่อยๆ เดินเข้าไปหานาง แล้วถาม)

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล - น้องหญิง แม่เป็นชาวบ้านไหน
 พระเทวี - ข้าแต่พ่อ...ข้าพเจ้าเป็นอัครมเหสีของพระอริราชชนกราช กรุงมิลลา
 อุทิจจพราหมณ์มหาศาล - แล้วแม่มาที่นี่ทำไม

พระเทวี - พระอริราชชนกราช ถูกพระโปลชนกปลงพระชนม์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้ากลัวภัย
 จึงหนี มา ด้วยคิดว่าจะรักษาครรรค์

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล - ก็ในพระนครกาลจัมปากะแห่งนี้ มีใครที่เป็นพระญาติของเธอหรือ

พระเทวี - ไม่มีเลย...พ่อ

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล - (คิด) ถ้าเช่นนั้นเธออย่าห่วงใจไปเลย

-ร้องเพลงแขกเข้ารีต-

ข้าพเจ้า อุทิจจพราหมณ์ มหาศาล เป็นอาจารย์ ทศ- ปาโมกษ์ใหญ่
 จะขอรับ อุปถัมภ์ บำรุงไว้ เสมอได้ เคยเป็น เช่นพี่น้อง
 จงปิดเป็น ความลับ สำหรับเรา อย่าให้ ใครเขา รู้เชิงช่อง
 ส่วนเลือดเนื้อ เชื้อไข ที่ในท้อง จะปกป้อง มิให้ มีภัยพาล

-ปีพาทย์รับเบาๆ-

(เสียงบรรดาศิษย์ของทศปาโมกษ์ ร้องเรียกจากในโรง)

ศิษย์- ท่านอาจารย์ครับท่านอาจารย์อยู่ที่ไหน

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล - (พูดกับนาง)บรรดาสาธุศิษย์ของข้าพเจ้ากำลังมา เพื่อมิให้พวกเขาสงสัย
 นางจงสละละยศ ปฏิบัติแก่ข้าพเจ้าเสมอเป็นน้องสาว ให้พวกเขาได้
 ประจักษ์ด้วยเถิด

-ดนตรีดั่งขึ้น-

(นางรับคำแล้วทำเป็นร้องไห้ ลดองค์จ้งจับเท้าทั้งสองของพราหมณ์ไว้ด้วยอาการคร่ำครวญ
 ต่อกันอยู่ บรรดาศิษย์ทั้ง 4 ของพราหมณ์ทศปาโมกษ์ออกมา พอแลเห็นเห็นภาพทั้งสอง ต่างก็ตกใจ
 สงสัย)

ศิษย์1 – ท่านอาจารย์...เกิดอะไรขึ้นแก่ท่านหรือ

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – พ่อทั้งหลาย หญิงนี้เป็นน้องสาวของฉัน พลัดพรากจากกัน ไปแต่ครั้งโน้น
(เช็ดน้ำตา)

ศิษย์2 – บัดนี้ท่านทั้งสองได้พบกันแล้ว ขออย่าได้วิตกเลย ท่านอาจารย์จะให้พวกข้าพเจ้า
ปฏิบัติอย่างไรบ้างจงสั่งมาเถิด

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – จงไปจัดการที่มิดชิดมาเถิด เราจะรับนางไปสู่เรือน ส่วนพวกท่าน
ทั้งหลายจงเที่ยวบอกแก่บรรดานางพราหมณีว่า หญิงนี้เป็นน้องสาว
ของเราขอให้นางพราหมณีทั้งหลายปรนนิบัติแก่นางทั้งเครื่องสร
สนานด้วยน้ำร้อน ที่แต่งการบรรทม ยามบริโภค ก็ให้บริโภคร่วมด้วยเรา
เป็นประจำ จงไปจัดการเถิด

-ดนตรีตั้ง-

-ปิดม่าน เปลี่ยนเป็นฉากในบ้านพราหมณ์-

-เดี่ยวขอสามสายเพลงครวญหา-

-เสียงบรรยาย-

ไม่นานนัก พระนางก็ประสูติพระโอรสมีวรรณะดังทอง พระเทวีชานพระนามพระโอรส
เหมือนพระอัยกาว่า “มหาชนกกุมาร” พระกุมารนั้นทรงเจริญวัยก็เล่นกับพวกเด็ก เด็กพวกใดรังแก
ทำให้พระกุมาร ชัดเคือง พระกุมารก็จับเด็กพวกนั้นให้มันแล้วตี ความที่พระองค์มีพระกำลังมาก
และด้วยความเป็นผู้เข้มงวด เพราะมานะโดยที่พระองค์เกิดในตระกูลกษัตริย์ไม่เจือปน ทำให้พวกเด็ก
เหล่านั้นทั้งเจ็บ ทั้งกลัว จึงร้องไห้ด้วยเสียงอันดัง เมื่อถูกถามว่า “ใครตี” ก็บอกว่า “บุตรหญิงหม้าย
ตี” พระกุมารทรงคิดว่า “พวกเด็กๆ ว่า เราเป็นบุตรหญิงหม้ายอยู่เนืองๆ ช่างเถิด เราจักถามมารดา
ของเรา” วันหนึ่ง พระกุมารจึงทูลถามพระมารดาว่า “ข้าแต่พระมารดา ใครเป็นบิดาของฉัน”
พระนางตรัสลงพระกุมารว่า “พราหมณ์เป็นบิดาของลูก” วันรุ่งขึ้นพระกุมารตีเด็กทั้งหลายอีก
เมื่อเด็กทั้งหลายกล่าวว่า “บุตรหญิงหม้ายตี” จึงตรัสตอบว่า “พราหมณ์เป็นบิดาของเรามีใช่หรือ”
ครั้นพวกเด็กย้อนถามว่า “พราหมณ์เป็นอะไรกับเธอ” จึงทรงคิดวามารดาของเราไม่บอกเหตุการณ์นี้
ตามจริงยกไว้เถิด เราจักให้บอกความจริงให้ได้ วันต่อมา เมื่อพระกุมารตีม้านมพระมารดา จึงกัด
พระอ้นพระมารดาไว้ ตรัสว่า “ข้าแต่แม่ แม่จงบอกบิดาแก่ฉัน ถ้าแม่ไม่บอก ฉันจักกัดพระอ้นของแม่
ให้ขาด” พระนางไม่อาจตรัสลงพระโอรสได้ต่อไป จึงตรัสบอกความจริงทุกประการ ตั้งแต่นั้นมาแม้
ใครว่าเป็นบุตรหญิงหม้าย พระกุมารก็ไม่กริ้ว... พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวง
จนมีพระชนม์ได้ 16 ปี ทรงเป็นผู้มีพระโฉมอันอุดม

-ปี่พาทย์ทำเพลงบ้าน-

(พระมหาชนกเดินรำพึงออกหน้าม่าน)

-ร้องเพลงบ้าน-

พระมหาชนก - ตัวเราเป็น หน่อเนื้อ เชื้อกษัตริย์ สุริยวงศ์ จักรพรรดิ มหาศาล
 มามัวอยู่ ในแดน แสนกันดาร ปล่อยภัยพาล สิ่งสู่ มาตุคาม
 เหมือนทอดทิ้ง อาณา ประชาราษฎร เพราะพริ้งตัว มัวขลาด ขยาดขาม
 ต้องเชิดชู กู้ชื่อ ให้ลือนาม ไม่ครั้นคร้าม ตามติด พิชิตชัย

-ปี่พาทย์รับ-

-เปิดม่าน-

(ฉากภายในเรือนที่พัก พระเทวีนั่งจัดดอกไม้บูชาพระ พระมหาชนกเข้าไปหาแม่กราบลงด้วยความเคารพ)

พระเทวี - พ่อมหาชนก...วันนี้ดูหน้าตาไม่ปกติเลย มีทุกข์ร้อนอะไรในใจหรือลูก
 พระมหาชนก - ข้าแต่พระมารดา หม่อมฉันจะไปเมืองสุวรรณภูมิ
 พระเทวี - ไปเมืองสุวรรณภูมิ พ่อจะไปทำไมหรือลูก
 พระมหาชนก - หม่อมฉันจะไปเฝ้าราชสมบัติซึ่งเคยเป็นของพระราชบิดา กลับคืนมาเป็นของเรา
 ...พระมารดา อย่าเพิ่งทรงห้ามปรามเลยพระเจ้าค่ะ โปรดฟังลูกก่อน ลูกมีเรื่องจะทูลถามก่อน
 พระเทวี - อะไรหรือลูก
 พระมหาชนก - ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อะไรๆ ที่พระมารดาได้นำติดตัวมาแต่เมื่อครั้งลี้ภัยจาก
 มิถิลา นั้น มีบ้างไหมพระเจ้าค่ะ
 พระเทวี - ทำไมหรือลูก
 พระมหาชนก - พระมารดาตอบคำถามข้าพเจ้าก่อนเถิด

-ร้องเพลงสามไม้กลาง-

พระเทวี - ลูกเอ๋ย ลูกรัก แม่นี่จัก เล่าแจ้ง แดลงไข
 ของเลิศล้ำ นำมา คราลี้ภัย ล้วนเป็นสิ่ง ยิ่งใหญ่ สามประการ
 หนึ่งนั่นคือ แก้วมณี แสนมีค่า สองคือแก้ว มุกดา ค่าไพศาล
 สามคือแก้ว วิเชียร ชัवाल นับเป็นของ คู่บ้าน คู่เมืองเรา

-ร้องเพลงสามเส้า-

พระมหาชนก - อันของดี มีค่า สามประการ ขอประทาน เสด็จเจ้าค่ะ พระแม่เจ้า
 ลูกจักได้ ไขแลก เรือสำเภา มุ่งไปเฝ้า ราชสมบัติ พระบิดา
 จะบุกบัน พันฝ่า มหาสมุทร ไม่ยังหยุด มุ่งมาด ประรณา
 ด้วยสติ วิริยะ คงจะพา ไปสู่ที่ มิถิลา อย่าห่วงใย

พระเทวี – พ่อมหาชนกถูกรัก ชื่อว่ามหาสมุทร สำเร็จประโยชน์ได้น้อย มีอันตรายมาก
พ่ออย่าไปเลยลูก

พระมหาชนก – (กราบลงที่ตัก) ข้าแต่พระมารดา หวังสิ่งใดเสมอด้วยบุตรไม่มีนั้น จริ่งแล้วแต่ครั้ง
นั้น จริ่งแล้วแต่ครั้งนี้ ขอพระมารดาโปรดละห่วงนั้นเสียเถิด เพราะถึงอย่างไร
หม่อมฉันจักไปแท้จริง

-ร้องเพลงโพธิสัตว์-

พระมหาชนก - ขอพระแม่ อยู่ดี เป็นศรีสุข นิรทุกข์ ภัยโรค โศกกษัย
ซึ่งลูกจัก พลัดพราก จรจากไกล ขอจงได้ สำเร็จ เจตนา

-ปี่พาทย์ทำเพลงจีนล่องหนาย-

(พระมหาชนกทำประทักษิณรอบแม่ 3 รอบ)

-ตีไฟเปิดม่าน เปลี่ยนเป็นฉากภายในเรือ-

-การแสดงหน้าม่าน-

เทวดาสามองค์ออกสนทนาโยงเรื่องว่า พระมหาชนกออกเดินทางโดยเรือมุ่งจะไปเอา
ราชสมบัติของราชบิดาที่เมืองมิลิลา เทวดาองค์หนึ่งถามว่า พระมหาชนกไปแต่ลำพังจะสำเร็จหรือ
มิถูกพระโพลชนกฆ่าตายเหมือนพระราชบิดาหรือ เทวดาองค์หนึ่งเล่าว่า พระมหาชนกเป็น
พระมหาสัตว์มาอุบัติ ย่อมประกอบด้วยบุญบารมีประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งขณะที่กล่าวถึงนี้
พระโพลชนกทรงพระชรามากแล้วแล้วกำลังป่วยไข้ด้วยโรคพยาธิเบียดเบียน น่าจะสิ้นพระชนม์
เสียก่อนพระมหาชนกไปถึง ปัญหาอยู่ที่ว่าพระมหาชนกจะไปถึงมิลิลา หรือสุวรรณภูมิหรือไม่
และจะได้ราชสมบัติอย่างไร เป็นเรื่องที่พวกเราเทวดา 3 องค์ต้องตามไปดู (เจรจาจนจัดฉากเสร็จแล้ว
ชวนกันเข้าโรง)

-ปี่พาทย์ทำเพลงชั้นเดียว-

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำท้ายปลูกต้นไม้(เบาๆ)-

-บรรยาย-

พวกพาดิษประมาณเจ็ดร้อยคนขึ้นสู่เรือ เรือแล่นไปได้เจ็ดร้อยโยชน์ ใช้เวลาเจ็ดวัน เรือแล่น
ด้วยกำลังคลื่นที่ร้ายกาจ...

-เปิดม่าน-

-กะพริบไฟ เปิดเสียงคลื่นลมพายุ และฝน-

-ผู้แสดงทำอาการตามคำบรรยาย-

-บรรยาย(ต่อ)-

เรือไม่อาจทรงตัวอยู่ได้ แผ่นกระดานก็แตกด้วยกำลังคลื่น น้ำเข้ามาแต่ที่นั่นๆ เรือก็จมลงใน
กลางมหาสมุทร มหาชนก ถลัมภรณ์ต่างร้องไห้คร่ำครวญ กราบไหว้เทวดาทั้งหลาย(พระมหาชนก

ออก) แต่พระมหาสัตว์ไม่ทรงกันแสง ไม่ทรงคร่ำครวญ ไม่ไหวเทวดาทั้งหลาย พระองค์ทรงทราบว่า
เรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนยเสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม
ทรงนั่งให้น้ำมัน พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดงทรงกำหนดทิศว่าเมืองมิลิลาอยู่ที่ไหน
ก็กระโดดจากยอดเสากระโดงไปตกในที่ที่สุด อุสกะหนึ่งเพราะพระองค์มีพระกำลังมาก

-ปี่พาทย์ทำเพลงรัว-

(พระมหาชนกกระโดดจากเรือลงน้ำ)

-กะพริบไฟ-

-เปิดเสียงลมพายุ และกัมปนาทดัง-

-ปิดม่าน-

-เปลี่ยนเป็นฉากกลางมหาสมุทร-

-การแสดงหน้าม่าน-

-ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว ออกจิ้งรัว-

(นางมณีเมขลาจับเทพธิดา 8 คนออกจับระบำครุฑหนึ่งแล้วเทพธิดาแยกเข้าโรง)

-ร้องเพลงเชิดฉิ่ง-

นางมณีเมขลา -	ปางนั้น เมขลา เทวี	จรลี เทียวไป ในเวหา
	เสวยทิพย์ สมบัติเปรม เอมอุรา	ลืมนตรจตรา มหาสมุทร ถึงเจ็ดวัน
	ครั้นรู้สึก สำนึก ถึงหน้าที่	พระเทวี ตกใจ ไหวหวั่น
	รู้ว่า มหาสัตว์ ทรงธรรม์	ต้องภยัน- ตราย ในวาริ

-ร้องเพลงเข้าหลุดชั้นเดียว-

มาตรมั้น มหาชนก พระกุมาร	ต้องวายปราณ ในท้อง นทีศรี
ความผิด พลาดพลั้ง ครั้งนี้	ถึงที่ สาส์ อัครา
คิดแล้ว กลับมา มหาสมุทร	รีบรุด ลอยลี้ว ปลิวเวหา
ไปสู่ มหาชนก กุมารา	อันลอยคว้าง กลางมหา สมุทรไท

-ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด-

(นางมณีเมขลาเข้าโรง)

-ปี่พาทย์ทำเพลงไล่ (เบาๆ)-

-เปิดเสียงคลื่นลมเบาๆ ตลอดเวลา-

-เปิดม่าน-

(ฉากกลางมหาสมุทร พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ลำพัง)

พระมหาชนก - (รำพึง) เจ็ดวันแล้วที่เราต้องว่ายน้ำเดินทางกลางมหาสมุทร แล้ววันนี้เป็นวัน
อุโบสถอันมงคล ข้าฯ ขอสมทานอุโบสถศีลสาธุ (ตั้งนะโม 3 จบ)

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 อทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 อะพรัหมะจะรียา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 วิกาละโภชนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 นัจจะคิตะวาทิตะวิสุกะทัสสะนา มาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะ-
 มัตตะนะวิฏฐะนัฏฐาณา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 อุกจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (สาธุ)

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ว-

(นางมณีเมขลาปรากฏร่างเหาะลอยอยู่)

-ว่าทำนองพากย์ (ไม่มีเพี้ยน)-

นางมณีเมขลา – มานพผู้นี้ใคร อุตสาหัสกระไร มาว่ายแหวกน้ำลำพัง ฯ
 ทั้งรู้ไม่ถึงฝั่ง แต่ใจก็ยัง จะพยายามข้ามจร ฯ

พระมหาชนก – (แหงนหน้าเห็นนางมณีเมขลา จึงตอบว่า) ดูก่อนเทวดา เราไตร่ตรองเห็นปฏิบัติ
 แห่งโลก และอานิสสแห่งความเพียร... เพราะฉะนั้น...ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ค
 ต้องพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ชื่อว่า ความเพียร ของบุรุษย่อมไม่
 เสียหาย

-อ่านทำนอง-

นางมณีเมขลา – กว้างลึกแห่งมหาสมุทร ถ้วนทุกขั้นตอน มิเคยปรากฏแก่ใคร ฯ
 แม้จะพยายามเพียงไร ย่อมจจกตายไป ไม่อาจถึงฝั่งดังจง ฯ

พระมหาชนก – ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำความพยายาม แม้ตาย...ก็จักพ้นครหา...บุคคล เมื่อ
 กระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และ
 บิดามารดา คือไม่ถูกติเตียนในระหว่างญาติทั้งหลาย เทวดาทั้งหลาย และพรหม
 ทั้งหลาย ฉะนั้น...บุคคลเมื่อกระทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนใน
 ภายหลัง

-อ่านทำนอง-

นางมณีเมขลา – งานใดไม่ถึงฝั่งประสงค์ พยายามจ้านง คงแต่จะตายปลายมือ ฯ
 ประโยชน์จักได้ใดฤา สุดทำยก็คือ มัจจุเที่ยงแท้แน่นอน ฯ

พระมหาชนก – ดูก่อนเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งว่าการงานที่ทำ จะไม่ลุล่วงไปได้จริงๆ เชื่อว่าไม่รักษาชีวิตของตน...ถ้าผู้ใดละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะมีผลแห่งความเกียจคร้าน...ดูก่อนเทวดา...คนบางพวกในโลกนี้เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบกิจการทั้งหลาย การงานเหล่านั้น จะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม...ดูก่อนเทวดา...ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่นๆ จมในมหาสมุทร หมด เราคนเดียวยังว่ายข้ามอยู่ และได้แลเห็นท่าน...มาสถิตอยู่ใกล้ๆ เรา...เรานั้น จักพยายามตามสติกำลังจักทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร

-ร้องเพลงกราวรา-

นางมณีเมขลา – ท่านคือ ผู้พร้อม ด้วยความเพียร คงจำเนียร ธรรมมั่น บ่ย่อหย่อน
ไม่จมลง ในมหา ห้วงสาคร พันทิวขั้วร้อน เพราะธรรม นามรรคา
อันความเพียร ของบุรุษ สดประเสริฐ ยังให้เกิด สิ่งสม ปราภวนา
ซึ่งจะไป ยังถิ่น มิถิลา เราจะเป็น ผู้พา ท่านคลาไคล

-ปี่พาทย์ทำเพลงชายเรือ (เบาๆ)-

นางมณีเมขลา – ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์มิควรหายไปในอากาศ ท่านต้องให้สาธุชนได้รับ พรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน ถึงกาลอันสมควรท่านจงตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า โพธิยาลัยมหาวิทยาลัย ในกาลนั้น ท่านจึงจะสำเร็จกิจที่แท้ คำว่า โพธิยาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งแสงสว่าง คำว่า มหาวิทยาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งความรู้ยิ่งใหญ่

-ปี่พาทย์ทำเพลงดั่งขึ้น-

-กะพริบไฟ และเปิดเสียงกัมปนาท-

(ใช้เทคนิคฉากแสดงให้เห็นนางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกขึ้นจากน้ำ)

-ติမ်ไฟ -ปิดม่าน-

-เปลี่ยนเป็นฉากอุทยาน มีต้นมะม่วงใหญ่-

-การแสดงหน้าม่าน-

(เทวดาสามองค์เดิม ออกมาสนทนาความว่า ด้วยพระบุญญาบารมีอันสั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน ประกอบด้วยพระปรีชาสามารถ นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกมายังเมืองมิถิลา เทวดาองค์หนึ่งว่า นางมณีเมขลาแข็งแรงแท้ๆ อุ้มพระมหาชนกมาได้ เทวดาอีกองค์หนึ่งอธิบายว่า ด้วยเดชพระบุญญาบารมี จึงบันดาลให้นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาสัจจันต์คนยกกำตอกไม้ ใช้แขนทั้งสองประคองให้นอนแนบทรงเหมือนแม่อุ้มลูกรักฉะนั้นส่วนพระมหาสัจจันต์นั้นทรงว่ายน้ำมาถึงเจ็ดวัน พระสรีระจึงเศร้าหมองด้วยน้ำเค็ม ได้สัมผัสทิพย์ผดสะกับรรทมหลับ นางมณีเมขลาจึงเชิญ

มาบรรทมไว้ที่แท่นศิลาอันเป็นมงคลในสวนมะม่วงเมืองมิลิลาแล้วก็นอนหลับให้พวกเราสามองค์คอยดูแลนี้
 ละ เทวดาอีกองค์หนึ่งถามว่า แล้วถ้าพระโพลชนกมาพบเข้า พระมหาชนกเป็นอันตรายหรือ
 เทวดาอีกองค์หนึ่งตอบว่าพระโพลชนกเสด็จสวรรคตแล้วด้วยโรคพาธ ในวันเดียวกับที่พระมหาชนก
 เรือแตกนั้นแหละแล้วเล่าเรื่องอุทธานปัญหาของพระโพลชนกให้ฟัง พอถึงเรื่องขุมทรัพย์ใหญ่สิบหกขุม
 จำไม่ได้เลยอัญเชิญหนังสือพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” ขึ้นมาอ่าน (ติดตลกตามสมควร)
 แล้วโยงเรื่องไปจนพระมหาชนกได้ครองราชย์สมบัติโดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ เพราะทางในเมืองเสี่ยง
 ราชรถไปเกย และพระองค์ทรงแก้ปริศนาได้ทุกข้อ ขณะนี้กำลังส่งคนไปรับพระมารดา กับ
 พราหมณ์ทศปาโมกษ์ผู้มีคุณมายังมิลิลาแล้ว และวันนี้จะเสด็จประพาสอุทยานมะม่วงจากนั้นชวนกัน
 ตามไปดูแล้วเดินเข้าโรงไป)

-ปีพาทย์ทำเพลงเข้าม่าน-

(พระมหาชนก (เปลี่ยนตัว) ทรงช้าง พร้อมด้วยพราหมณ์ อำมาตย์ และข้าราชการบริวาร
 ออกเวทีล่างแล้วขึ้นในฉาก)

-เปิดม่าน-

-ร้องเพลงชมदनอก-

พระมหาชนก - เสด็จโดย พระยา คชาชาติ ทรงประพาส อุทยาน อันยิ่งใหญ่
 เอี่ยมสะอาด ทศนา อำมาตย์ มีมะม่วง ปลูกไว้ หน้าอุทยาน
 ต้นหนึ่ง ลูกดก ดุสะพรั่ง สุกปลั่ง ที่ทำ ว่าหอมหวาน
 ต้นหนึ่ง ไร่ลูก ปลูกมานาน มีแต่ก้าน กิ่งใบ ไร้ผลพวง

-ปีพาทย์ทำเพลงฉิ่ง-

นายอุทยาน - (เข้ามาเฝ้าถวายบังคม) ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้านายอุทยานบาล ขอร่าบบังคม
 ทูลเชิญเสด็จประพาสอุทยานหลวงพระเจ้าข้า
 พระมหาชนก - ท่านนายอุทยานบาล มะม่วงต้นนั้นลูกดกดีแท้ รสชาติคงจะหอมหวานน่าลิ้มทาน
 นายอุทยาน - พระพุทธเจ้าค่ะ (รับไปเก็บมาผลหนึ่งแล้วทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย)
 ขอเดชะคงจะเป็นมงคลอย่างยิ่งถ้าพระองค์จะเสวยผลมะม่วงต้นนี้เป็นปฐมฤกษ์
 พระมหาชนก - (รับมะม่วงมาเสวย) อ้อ...รสเลิศนัก หอมหวานดีแท้
 นายอุทยาน - ถ้าเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะเก็บถวายอีกพระเจ้าค่ะ (ขยับตัวจะไปเก็บ)
 พระมหาชนก - ช่างก่อนเถิด ท่านนายอุทยานบาล เราอยากจะไปเที่ยวชมที่อื่นๆ ก่อนเอาไว้
 กลับมาทางนี้อีกค่อยเก็บมะม่วงได้

-ดนตรีดัง-

(พระมหากษัตริย์แล้วเสด็จเข้าประตูลอยหายไปในโรงกับนายอุทยานบาล และคนติดตาม ๔ คน บรรดาทหาร และข้าราชการบริพารทั้งนั้น ครั้นพระมหากษัตริย์เสด็จไปลับตาต่างเข้าไปที่ต้นมะม่วงต้นมีลูก)

-ร้องเพลงเขมรไล่ควาย-

ฝ่ายบรรดา ข้าราชการ-บริพาร	ครั้นภูบาล เสด็จไป ในสวนหลวง
ความละโมภ โลกใน ใจทั้งปวง	เข้ารุ่มล่อม ต้นมะม่วง ไม่นำพา
บ้างยื้อ บ้างยุต อดชัก	หัก กิ่งก้าน ด้วยตัณหา
บ้างป็น ขึ้นบน ต้นพวา	อดกระชาก พฤษภา ไม่ปรานี
แย่งเก็บ แย่งกิน จนสิ้นต้น	ลูกใบ เกลือกล่น ปนปี้
กิ่งก้าน รานหล่น บนธรณี	แม้นต้น พฤษภา ก็โค่นลง

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำ แล้วเพลงฉิ่ง-

(พวกข้าราชการบริพารยื้อแย่งกันเก็บมะม่วงจนหมด กิ่งก้านหักป่น แม้นต้นก็โค่นล้มลงนายอุทยานบาลออกมาเห็นโวยวายขับไล่ พวกข้าราชการบริพารต่างนำมะม่วงกลับไป พระมหากษัตริย์เสด็จออกเห็น)

พระมหากษัตริย์ – เกิดอะไรขึ้นกับต้นมะม่วง

นายอุทยาน – บรรดาข้าราชการบริพารพระเจ้าค่ะ พวกเขาเห็นพระองค์เสวยผลมะม่วงรสเลิศแล้ว ต่างก็แย่งกันเก็บกินผลมะม่วงนั้นบ้าง จนต้นมะม่วงนั้นโค่นล้มลงแล้ว

พระมหากษัตริย์ – ทำไมจึงทำแก่ต้นมะม่วงต้นนี้ ทำไมไม่ทำกับต้นโน้นด้วยละ

นายอุทยาน – ขอเดชะ ใบ และวรรณะของต้นมะม่วงต้นนั้นไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผลพระเจ้าค่ะ

พระมหากษัตริย์ – (ถอนใจ) อนิจจาเอ๋ย น่าสังเวชแท้ มะม่วงต้นนี้ต้องพินาศ เพราะมีผลรสเลิศ แต่ใบ และวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผลมะม่วง...

(ร่ำพิงพลางเดินออก หน้าม่านแต่ลำพัง)

-ปิดม่านเปลี่ยนเป็นฉากห้องพระโรง-

-การแสดงหน้าม่าน-

-ร้องเพลงน้าลอดใต้ทราย-

พระมหากษัตริย์ – ในโลกนี้ มีแต่ ความแก่งแย่ง	เข้าขันแข่ง แก่งกลั่น กันเพราะหลง
แรงตัณหา พาใจ ใ้ห้วงยง	ลืมหอง – วง สัจธรรม อันสัมา
ไม่ขอเป็น เหมือนเช่น มะม่วงดก	อันต้องตก สู้ห้วง ห่วงตัณหา
ขอเป็นเพียง พฤษภา ต้นพวา	ที่นับว่า โชคดี มีแต่ใบ

-ปีพาทย์รับ-

(อุทิจจพราหมณ์มหาศาลกับศิษย์ 2 คน ออกมาเฝ้าถวายบังคม)

พระมหาชนก – (ประคองอุทิจจพราหมณ์มหาศาลให้ยืนขึ้น) ข้าแต่พ่อ...พราหมณ์ทศปาโมกข์ ผู้มีพระคุณ เราขอขอบใจที่ดูแลพระมารดา จนมาถึงที่นี่ การเดินทางสะดวกสบายดี อยู่หรือ

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ ข้าแต่พระราชผู้ประเสริฐ ด้วยพระบารมีคุ้มเกล้า การเดินทางทุก ขั้นตอนเรียบร้อยราบรื่นดีพระเจ้าค่ะ
(นายอุทยานบาลเข้ามาเฝ้าอีกด้านหนึ่ง)

นายอุทยาน – ขอเดชะพระราชอาชญาพิพัฒน์เกล้า ข้าพระองค์ผิดไปเอง ที่เก็บผลมะม่วงมาถวาย จนเป็นเหตุให้ต้นมะม่วงต้องถอนรากโคนลง

พระมหาชนก – ขอท่านจงอย่าโหม่นสไปเลย ต้นมะม่วงโคนไปแล้ว ณ บัดนี้ปัญหาคือ...พื้นฟูต้นมะม่วงได้อย่างไร

นายอุทยาน – ขอเดชะข้าพระพุทธเจ้า ข้าพชายน้อยยังมีอาการบั้งคมทูลได้พระเจ้าค่ะ

พระมหาชนก – เรามีวิธีแก้บางอย่างที่อาจใช้ได้ หนึ่ง...เพาะเมล็ดมะม่วง สอง...ถนอมรากที่ยังมีอยู่ให้งอกใหม่ สาม...ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่...เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล ห้า...เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น หก...เอากิ่งมาทาบกิ่ง เจ็ด...ตอนกิ่งให้ออกราก แปด...รมควัน ต้นที่ไม่มีผลให้มีผล และเก้า...

“ทำชั่ววาญสงเคราะห์”

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ...ข้าแต่พระราช อันศิษย์ทั้งสองของข้าพระองค์นี้ คนนั้นชื่อ... จารุเตโช พราหมณ์ เป็นผู้ชำนาญในการปลูก ส่วนคนนั้นชื่อ...คเชนทรสิงห์ บัณฑิต เป็นผู้ชำนาญในการถอน ครั้นนี้ข้าพระองค์จักให้คเชนทรสิงห์บัณฑิต นำเครื่อง“ยันตกล” ไปยกต้นมะม่วงให้ตั้งตรงทันที และจักให้จารุเตโช พราหมณ์ ผู้ชำนาญการปลูกเก็บเมล็ด และกิ่งไปดำเนินการตามพระราชดำริ แก่วิธีพระเจ้าค่ะ

พระมหาชนก – ขอบใจพ่อ...

-ปีพาทย์ทำเพลงชั้นเดียว-

(พระมหาชนกเข้าโรง ผู้แสดงทั้งหมดตามเสด็จ)

-ปีพาทย์ทำเพลงต้นเข้าม่าน-

-เปิดม่าน-

(ฉากท้องพระโรง อมาตย์ เสนา ข้าราชการบริพาร นั่งรอเฝ้าอยู่ พระมหาชนก อุทิจจพราหมณ์ มหาศาล พราหมณ์ศิษย์ทั้งสอง นายอุทยานบาล เข้ามา ทุกคนถวายบังคมผู้ที่ติดตามมานั่งตามที่ พระมหาชนกประทับพระบัลลังก์)

พระมหาชนก – บัดนี้ มีเรื่องหนึ่งซึ่งเราสงวนมาหลายเวลาแล้ว...นับแต่คราวลงเรือมุ่งสุวรรณภูมิ นั้น ก่อนคลี่นัยักษ์มากระหน่ำนาว่า เราได้ยินพาดิษชาวสุวรรณภูมิพูดกันเป็น ภาษาสุวรรณภูมิว่า...โน่น...ปุทะเลย์ักษ์สู้กับปลา และเต่า และว่า...ผู้ใดเหยียบปู นั้นได้ จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่หากมีความเพียรแท้ ปุทะเลย์ักษ์นั้นมีแน่แท้...หลังจากได้ กระโดดจากยอดเสากระโดงเรือลงทะเลพื้นปลา และเต่า ก็ว่ายข้ามมหาสมุทร ได้ พักผ่อนเป็นคราวๆ บางครั้งก็รู้สึกเหมือนเหยียบพื้นทะเลได้...คล้ายๆ ไกลถึงฝั่ง แต่ที่ แท้เป็นปุทะเลย์ักษ์นั่นเอง...

-ร้องเพลงนกจาก-

พระมหาชนก –	จนเมื่อครั้ง นางมณี เมขลา	จะอุ้มข้า จากมหา สมุทรใหญ่
	เธอกล่าวว่า ด้วยโอษฐ์ ของข้าไซ้	ต้องให้ สารุชน ท้วนหน้ากัน
	ได้รับพร โพธิญาณ สราญสุข	เพื่อเป็นเครื่อง เปลื้องทุกข์ หลุหลรรษ์
	กับให้สร้าง สถานศึกษา สถาบัน	ชื่อนั้น ปุทะเลย์ วิชาลัย

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ พระราชาอาชญาภิพันเกล้า คำว่า “ปุทะเลย์มหาวิชาลัย”
ข้าพระองค์ยัง ไม่สู้เข้าใจพระเจ้าค่ะ

พระมหาชนก – ขณะนั้นเราเศร้าหมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน จึงฟังว่าเราสมควรตั้งชื่อสถาบัน ตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิ เรียกว่า “ปุทะเลย์” บัดนี้ เราสงสัยว่าถูกต้องหรือไม่ ท่าน อาจารย์ทศปาโมกษ์จงเผยมนสิการด้วยเถิด

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ เทวดาน่าจะได้กล่าวว่า “โพธิยาลัย” อันเป็นนามของสถาบันฤๅษี ดัดตนที่ วัดพระเชตุพนในเทวมหานคร เมืองสุวรรณภูมิพระเจ้าค่ะ แต่... หากจะเรียกว่า “ปุทะเลย์มหาวิชาลัย” ก็น่าจะเหมาะสมเหมือนกัน

พระมหาชนก – เป็นพระคุณของท่านอาจารย์ เราแน่ใจว่า...ถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว เป็นสัจจะ ว่าควรตั้งมานานแล้ว เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น นับแต่อุปราชจนถึงคน รักษาข้าง คนรักษาม้าและนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่า อมาตย์ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้นพวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา พสกนิกรไม่รู้แม้ประโยชน์ส่วนตน พวกเขาชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ ข้าแต่พระราชอาณัติเป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ตีไฉไลได้
และจะประดิษฐ์ฐาน “ปูทะเลยมหาวิชาลัย” ได้นั่นอนพระเจ้าคะ ทรงวาง
พระทัยเถิดว่า...มิถิลายังไม่สิ้นคนดี

-เปิดเสียงกัมปนาท กะพริบไฟ-

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ว-

(นางมณีเมขลา นางฟ้าอีก 8 คนออกรำเวทิล่าง)

-ร้องเพลงมหาชัย-

มหาชนก มหาสัตว์ อุบัติสู่	เพื่อชี้ชู มรรคา อาตคัย
ว่าความเพียร พริยะ มหาชัย	คือมรรคา พาให้ ได้สัมฤทธิ์
พรจากโอษฐ์ คือพร โพธิญาณ	ผลบุญโอบ โอบาร ประสานประสิทธิ
สาธุชน ผู้ใด ได้ใช้จิต	ย่อมสำเร็จ เสร็จกิจ เป็นนิจเทอญ

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่วตีกด้าบรรพ์-

(นางมณีเมขลา และนางฟ้าขึ้นขึ้นร่วมกับผู้แสดงอื่นๆ ในฉาก)

-ปิดม่าน-

-จบการแสดง-

วิเคราะห์การสร้างบทละครของนายเสรี หวังในธรรม

จากบทละคร เรื่องพระมหาราชกที่นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้ประพันธ์นั้น จะเห็นได้ถึงความใส่ใจ รายละเอียด ความประณีต ของการเขียนบทละคร โดยมีการวางโครงเรื่องและลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งยังมีวิธีรูปแบบการสร้างบทละคร คือ มีการบอกเจาะจง ถึงกิริยาตัวละครจะแสดงบทบาทอย่างไรในฉากนั้น มีการอธิบายเทคนิค ด้านฉาก ไฟ ของเวที เพื่อให้เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคเวทีแสง เสียง เข้าใจตลอดระหว่างการจัดการแสดง ซึ่งวิธีการสิ่งเหล่านี้ก็เป็นหลักการขั้นตอนการประพันธ์บทละครเดียวกันกับของสุนนมาลย์ นิมนต์ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. **การเปิดเรื่อง** ละครพระมหาราชกของนายเสรี หวังในธรรม มีการเปิดเรื่อง โดยใช้วิธีบอกให้ผู้ชมละครทราบสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวในเบื้องต้น และสามารถให้ผู้ชมสามารถชมละครตอนต่างๆ ด้วยความเข้าใจเป็นอย่างดี ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร โดยการผสมผสานการแสดงแบบ “ตาโบลวิจด์” เพื่อกระชับเรื่องราวมิให้ยืดเยื้อ และดูน่าสนใจ

2. **การดำเนินเรื่อง** ในการประพันธ์บทละคร เรื่อง พระมหาราชกของนายเสรี หวังในธรรม จากการได้เกริ่นนำเรื่องราวถึงเหตุการณ์แรกในเรื่องแล้ว ซึ่งเพื่อจะ

เชื่อมโยงไปยังเหตุการณ์อื่นๆ ตลอดเรื่อง เพื่อเป็นการตรึงผู้ชมไว้ให้ติดตามเรื่องราว โดยเหตุการณ์ต่างๆที่นายเสรี หวังในธรรม ได้ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนเพื่อค้อยนำอารมณ์ของผู้ชมละครไปจนถึงจุดวิกฤต (Climax) ซึ่งเป็นการเผยให้ว่าตัวละครจะสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ เพื่อให้ผู้ชมเกิดอารมณ์สะท้อนใจตามเรื่องราวในละคร และจากสิ่งที่ปรากฏและเป็นเอกลักษณ์ของนายเสรี หวังในธรรม คือ การสอดแทรกสร้างตัวละครตลก และกำหนดให้มีการ “เจรจาติดตลก” ลงไปในการประพันธ์บทละคร ก็เพื่อวัตถุประสงค์เพื่อลดความตึงเครียดของผู้ชม และกระชับเรื่องราวให้ดำเนินเรื่องจบภายในเวลาที่กำหนดให้จัดแสดง และยังเพิ่มเติมความสนุกสนาน อลังการในละคร ด้วยการสร้างชุดระบำขึ้นใหม่ ประกอบการแสดงละครด้วย และสิ่งที่ช่วยให้ผู้ชมทราบเหตุการณ์ บรรยายภาคสถานที่ เวลา ในละครก็คือ มีการสร้างฉากประกอบการแสดง เทคนิคแสง เสียง ต่างๆ

3. การปิดเรื่อง การปิดเรื่องของนายเสรี หวังในธรรม จากบทละครเรื่อง พระมหาชนก เปรียบเสมือนได้นำผู้ชมละครคลี่คลายปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในเรื่องราวเหตุการณ์ โดยเน้นการจบในความประทับใจ สอดแทรกคติธรรมแสดงให้เห็นถึงผลของความเพียรและปัญญา โดยพระมหาชนก ทรงพระดำริสร้างสถาบัน “ปุทะเลยมหาวิทยาลัย” เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีปัญญาในการดำเนินชีวิต และยังกำหนดให้ช่วงการแสดงท้าย มีระบำของเหล่านางฟ้ามาอำนวยการสรรเสริญพระมหาชนกได้ชี้แนะแนวทางหลักแห่งธรรมสู่พสกนิกร

จากวิธีการที่นายเสรี หวังในธรรม นำมาสร้างบทละคร จะทราบได้ถึงความแตกต่างจากบทละครก่อนๆ ที่จะบอกเพียงคำกลอน และการบรรจุเพลงร้อง เพลงหน้าพาทย์ ปรากฏอยู่ภายในบทละครเท่านั้น แต่รูปแบบการเขียนบทละคร บทโขน หรือบทการแสดงต่างๆ ของนายเสรี หวังในธรรม จะเป็นแนวทางการพัฒนามาตรฐานถึงรูปแบบในการเขียนบทต่างๆ ที่นักประพันธ์ทั่วไปนำไปใช้เป็นแบบอย่างในปัจจุบันก็ว่าได้ ด้วยกลวิธีการเขียนบทละครเหล่านี้ ในรูปแบบการจัดทำบทละครของนายเสรี หวังในธรรม จึงส่งผลดีต่อการกำกับการแสดง ที่สามารถทำให้ผู้แสดง สามารถแสดงอารมณ์ของตัวละครออกมาได้อย่างชัดเจน ด้วยการที่ผู้แสดงสามารถติดตามความอันลึกซึ้งจากบทละคร จนถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครขณะนั้น สู่สายตาผู้ชมได้เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้ทำให้การจัดแสดงละครประสบผลสำเร็จ จนได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นจำนวนมาก ในการจัดการแสดง แต่ละครครั้งของนายเสรี หวังในธรรม และสิ่งสำคัญต่อไปที่ผู้วิจัย ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่ง คือการคัดเลือกนักแสดง หรือการกำหนดผู้แสดง ที่จะนำมารับบทบาทของตัวละครที่ผู้ประพันธ์บทละครเอาไว้ เพื่อเป็นสื่อกลาง ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ดำเนินเรื่องราวต่างๆในละคร สู่ผู้ชมละครนั้น ผู้ประพันธ์ หรือผู้กำกับต้องพิจารณาสิ่งเหล่านี้เป็นประการสำคัญด้วย เพื่อให้ละครที่จัดแสดงบนเวที ประสบผลสำเร็จและสมบูรณ์แบบที่สุด

2. การกำหนดผู้แสดง

ในการกำหนดผู้แสดง หรือการวางตัวละครนั้น นายเสรี หวังในธรรมได้ใช้ศิลปินชายหญิงที่มีความรู้ความสามารถทางนาฏศิลป์ไทย โดยการใช้ศิลปินทั้งหมดในสังกัดกรมศิลปากรนี้ ด้วยนายเสรี หวังในธรรม ได้มีวิธีคัดเลือกกำหนดผู้แสดงตามตัวละครในท้องเรื่อง เป็นชายจริงหญิงแท้ ทั้งนี้เพื่อละครดูสมจริง จากบทละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้มีทั้งบทร้องประกอบกรำ และมีบทเจรจา ซึ่งผู้แสดงต้องเจรจา(พูด)ด้วยตนเอง หรือร้องเอง ตามบทประพันธ์ที่ได้แต่งบทไว้ ดังนั้นผู้แสดงจำเป็นต้องมีทักษะในด้านการแสดง การรำ และมีสติปัญญาที่จะต้องจำบทให้ได้อย่างแม่นยำ แต่ผู้แสดงส่วนใหญ่นี้แทบทุกท่านเป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ เป็นผู้มีความสามารถทางด้านการรำ มีประสบการณ์ในการแสดงโขน ละครนอก ละครในแล้วทั้งนั้นที่นายเสรี หวังในธรรม คัดเลือกให้ร่วมแสดงในละคร เรื่อง พระมหาชนก

การแสดงละครรำ เรื่องพระมหาชนกนี้ ซึ่งมีทั้งบทร้อง(ผู้แสดงต้องร้องเอง) บทรำ และบทพูด ดังในบทของนางมณีเมขลา ช่วงที่นางมณีเมขลา มาพบกับพระชนกกำลังว่ายน้ำในมหาสมุทรนั้น ในบทละครที่ว่า

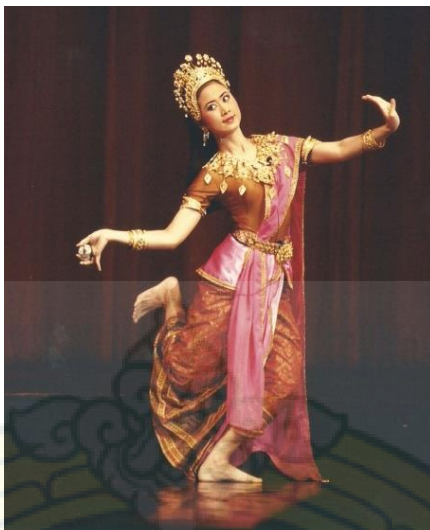
-ว่าทำนองพากย์ (ไม่มีเพี้ยน)-

นางมณีเมขลา	มานพผู้นี้ใคร	อุตสาหะกระไร	มาว่ายแหวกน้ำลำพัง ฯ
	ทั้งรู้ว่าไม่ถึงฝั่ง	แต่ใจก็ยัง	จะพยายามข้ามจร ฯ

ผู้ที่รับบทบาทตัวละครนางมณีเมขลา คือ ขวัญใจ คงถาวร ตำแหน่งรองคณบดีคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยไว้ความว่า

“ในการแสดงละครพระมหาชนกนี้ มีเพียงตัวละครนางมณีเมขลาเพียงตัวละครเดียวในเรื่อง ที่ต้องร้องเองในบทหนึ่ง แต่ความยากในบทที่ร้องนั้น คือบทร้องในละครนี้ต้องร้องเป็นทำนองพากย์แบบอย่างโขน แต่จะไม่รับคำท่ายแบบอย่างบทของโขน โดยที่พ่อ (พ่อ คือ นายเสรี หวังในธรรม) เป็นผู้ฝึกแนะนำวิธีการร้อง ทั้งจังหวะการแบ่งวรรคตอนของคำที่สำคัญต้องจำบทพากย์ด้วยตนเองให้ขึ้นใจ ตอนแรกรู้สึกประหม่า กังวล แต่ด้วยพ่อ เรียกไปซ้อมร้องแบบตัวต่อตัวบ่อยๆ จนทำให้ความกังวลใจคลายได้บ้าง ถึงแม้บางรอบยังเคยไม่สบาย มีอาการเสียงไม่ค่อยมี พ่อเส ก็ยังให้ร้องเอง ไม่ยอมให้คนร้องช่วยร้องให้ ด้วยคงเห็นว่าบทของนางมณีเมขลาเป็นจุดเด่นของเรื่อง และสำคัญ นี่อาจเป็นส่วนหนึ่งที่พ่อต้องการให้คนดู ได้ดู ชมอะไรอย่างคุ้ม ”

(ขวัญใจ คงถาวร. (สัมภาษณ์) 10 กุมภาพันธ์ 2558)

ภาพที่ 14

นางมณีเมขลา รับบทบาทโดย ขวัญใจ คงถาวร

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ในละครรำ เรื่องพระมहाชนกนี้ ผู้แสดงจำเป็นที่จะต้องจำบทให้ได้อย่างแม่นยำ จะพึงอาศัยแต่คนบอกบทที่จะส่งผลให้ความกังวลใจระหว่างการแสดงจะเกิดขึ้น ทั้งยังส่งผลกระทบต่อ อาจเกิดความไม่ราบรื่นในระหว่างการแสดงก็เป็นได้ และในการแสดงละครพระมहाชนกของ นายเสรี หวังในธรรมมีความจำเป็นต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ ทักษะทางความจำเป็นอย่างดี ถ้าผู้แสดง ขาดทักษะนี้ การแสดงของตัวละครคงไม่สมบูรณ์ ทั้งยังไม่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละคร ออกมาได้ โดยผู้วิจัยของยกตัวอย่างบทละคร ของตัวละครพระมहाชนก ตอนช่วงที่พระมहाชนกต้อง แหวก้วยอยู่ท่ามกลางห้วงมหาสมุทรนั้น รับบทบาทโดย นายปกรณ์ พรพิสุทธิ์ ตามบทละคร เรื่อง พระมहाชนก ดังนี้

(ฉากกลางมหาสมุทร พระมहाชนก้วยน้ำอยู่ลำพัง)

พระมहाชนก – (รำพึง) เจ็ดวันแล้วที่เราต้องว่ายน้ำเดินทางกลางมหาสมุทร แล้ววันนี้เป็นวัน

อุโบสถอันมงคล ข้าฯ ขอสมาทานอุโบสถศีลสารุ (ตั้งนะโม 3 จบ)

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

อทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

อะพรหมจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

สุราเมรัยเมษัชปะมาทัญญานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

วิกาละโภชะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

นัจจะคีตะวาทีตะวิสุกะทัตสะนา มาลาคันธะวิเลปะนะธารณะ-

มัทตะนะวิสุกะนัฏฐานา เวระมะณี ลิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวระมะณี ลิกขาปะทัง สะมาทิยามิ (สาธ)

-ปีพาทย์ทำเพลงร่ว-

จากบทละครจะเห็นได้ว่า บทพูดในละครรำ เรื่อง พระมหาชนก ในฉากกลาง มหาสมุทร ที่พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรเพียงลำพังนี้ ตามบทละครช่วงดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็น บทพูดตามภาษาบทเจรจาของตัวละครทั่วไป แต่เป็นบทสวดภาษาบาลี(สมาทานอุโบสถศีล) ผู้แสดงจึง ต้องใช้เทคนิค และทักษะทางความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ในขณะ แสดงตามบทละครนั้นราบรื่น พุดกล่าวตามบทละครอย่างไม่มีติดขัด

นายปกรณ์ พรพิสุทธิ์ ยังให้สัมภาษณ์ไว้ใน หนังสือนิตยสารรายปักษ์ “แพรว” ปีที่18 ฉบับที่ 431 ความว่า

“เมื่อมีคำสั่งให้รับบทเป็นพระมหาชนก ก็รู้สึกปลื้มใจ ดีใจเป็นที่สุดที่ได้รับบทใน ละครจากพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จุดนี้ทำให้ผมเกิดความตั้งใจและ กระตือรือร้นที่จะเล่นให้ออกมาดีที่สุดดังบทในพระราชานิพนธ์ของพระองค์ท่าน ผมไม่หนักใจในการ แสดงเท่าไร แต่ก็คิดว่าทำอย่างไรให้บทในพระราชานิพนธ์สมบูรณ์แบบ เป็นรูปธรรมสู่สายตาผู้ชม ผมจึงตั้งใจท่องบทและตีความคำพูดในบทอย่างรอบคอบ ว่ามีความหมายอย่างไร ตรงไหนต้อง ทอดเสียงยาว หนักเบาอย่างไร โดยเฉพาะเนื้อเรื่องชาดกนั้นจะมีคติแฝงอยู่ทุกฉากทุกตอน เคยเล่น ละครมาหลายต่อหลายเรื่อง ก็ไม่ตื่นเต้นเท่ากับเรื่องนี้ แรกๆ เกิดอาการเกร็ง กลัวแสดงออกมา แล้วไม่ดี แต่ก็มี ความตั้งใจว่าต้องทำให้ดีที่สุดมามั่นใจขึ้นภายหลังผ่านการซ้อมใหญ่แล้ว” (จตุพล บุญพรัตน์. 2540 : 283)

ภาพที่ 15

พระมหาชนก รับทบทาโดย นายปกรณ์ พรพิสุทธิ์

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ศิลปินแห่งชาติ (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ได้ให้การสัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย ไว้ความว่า

“ บทในการรำในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ไม่ค่อยกังวลเท่าไร เพราะทุกคนรำเป็น มีประสบการณ์ทางด้านการรำอยู่แล้ว แต่ส่วนเรื่องการพูดตามบทละครนั้นสำคัญ โดยที่อาจารย์เสรี หรือพ่อเส ก็จะเป็นผู้ฝึกซ้อมให้กับตัวเอกๆทุกตัว ทั้งยังมีการจัดผู้เชี่ยวชาญตัวพระลงมากำกับดูแลอย่างใกล้ชิด....โดยมีการซ้อมย่อย ซ้อมใหญ่ หลายต่อหลายครั้ง ทั้งมีการแนะนำวิธีการพูด จังหวะการแบ่งวรรคตอนในคำ ตลอดจนการใส่อารมณ์ สีหน้าและน้ำเสียงแล้ว แต่พ่อเสก็ยังให้เกียรติผู้แสดงในเรื่องของการรำตีบทตามบทร้อง เนื่องด้วยเห็นว่าทุกคนเป็นครูวิทยาลั เป็นศิลปินกันอยู่แล้ว เลยไม่ห่วงเรื่องกระบวนท่ารำเท่าไร เพราะทุกคนก็ผ่านการแสดงผู้ชนะสิบทิศมาบ้างแล้ว แต่ก็ยังมีควบคุมปรับให้ทำรำออกมาถ่ายทอดให้ตรงตามบทละครที่วางไว้บ้างเล็กน้อย แต่ในส่วนของการพูดตามบทนั้น ค่อนข้างไม่คุ้นปาก จึงต้องฝึกพูดให้เคยชิน อย่างบทที่ว่า....ในช่วงที่พระมหาชนกที่ครูเองได้รับมอบหมายให้แสดง (พระมหาชนกขณะครองราชย์และเสด็จประพาสอุทยาน) บทพูดที่กังวลคือ บทช่วงขึ้นตอน 9 วิธี “ชีวณฺุสงเคราะห์” ในการบำรุงตันมะม่วง ซึ่งบทค่อนข้างจะต้องใช้ความจำ เป็นคำพูดที่ต้อง พูดถึงวิธีในการปลูกมะม่วง 9 ขั้นตอน ซึ่งต้องจำให้แม่นยำ เพราะเวลาพูดตามบทจะได้ไม่ติดขัด จะหวังพึ่งแต่คนบอกบท ก็จะทำให้เกิดความกังวล ไม่มีสมาธิก็เป็นได้” (ศุภชัย จันทรสุวรรณ์. (สัมภาษณ์) 20 มีนาคม 2558)

ผู้วิจัยของยกตัวอย่างบทละครพระมहाชนก ในช่วงบทเจรจาของตัวละคร กล่าวถึง ขั้นตอน 9 วิธี ในการปลูกต้นมะม่วง ตามที่รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในสัมภาษณ์ ไว้ดังนี้

พระมहाชนก – เรามีวิธีเก้าอย่างที่อาจใช้ได้ หนึ่ง...เพาะเมล็ดมะม่วง สอง...ถนอมรากที่ยัง มีอยู่ให้งอกใหม่ สาม...ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่...เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของ ต้นที่ไม่มีผลให้มีผล ห้า...เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น หก...เอากิ่งมาทาบกิ่ง เจ็ด...ตอน กิ่งให้ออกราก แปด...รอมวัน ต้นที่ไม่มีผลให้มีผล และเก้า...“ทำชีวาณู สงเคราะห์”

ภาพที่ 16

พระมहाชนก รับบาทบาทโดย ศุภชัย จันทรสุวรรณ

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ในการกำหนดตัวละครนี้ นายเสรี หวังในธรรม ยังให้ความสำคัญ โดยการวิธีการ คัดเลือกนักแสดงที่มีความสามารถทักษะ ประสบการณ์แล้ว ยังได้พิจารณาคัดเลือกศิลปินที่มีชื่อเสียง เป็นผู้รับบทบาทในละครพระมहाชนก โดยนายเสรี หวังในธรรมได้ให้สัมภาษณ์ไว้ใน หนังสือนิตยสาร รายปักษ์ “แพรว” ปีที่18 ฉบับที่ 431 ความว่า

“สำหรับตัวละครแต่ละตัวเราใช้นักแสดงที่กำลังอยู่ในความนิยมและเหมาะสมกับบท อย่าง “พระมหาชนก” ใช้นักแสดงถึง 4 คน ตอนเป็น มหาชนกกุมาร 2 คน ตอนว่ายนน้ำข้ามมหาสมุทร 1 คน ซึ่งแสดงโดยคุณปกรณ์ พรพิสุทธิ์ ส่วนคนสุดท้ายแสดงเป็นพระมหาชนกขณะครองราชย์และเสด็จประพาสอุทยาน” (จตุพล บุญพรัตน์. 2540 : 282)

และทั้งนี้ ศุภชัย จันทรสุวรรณ ยังได้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลแก่ผู้วิจัยไว้ ถึงวิธีการคัดเลือกนักแสดงของนายเสรี หวังในธรรม ไว้ดังนี้ว่า

“อาจารย์เสรี หวังในธรรม เป็นผู้ที่มองคนเก่ง ว่าด้วยเรื่องความสามารถ ประสบการณ์ อย่างตอนที่คัดเลือกให้ตัวครูเองรับบทเป็นมังตรา ในละครผู้ชนะสิบทิศ หลายคนก็บอกว่ามันขัดกับบุคลิกของครูเอง แต่พอเส ก็ยืนยันที่จะเลือกครูให้เป็นผู้แสดงตัวมังตรา ครูก็พยายามฝึกฝนซ้อมตัวเองอย่างเต็มที่ จนเป็นที่ยอมรับในบทบาทของมังตรา... และละครพระมหาชนกนี้ พอเสเป็นผู้รู้จักกลวิธี มองการตลาด โดยดึงกลุ่มผู้ชม แฟนๆละครที่ติดตามผลงานหรือแม้กระทั่ง แฟนละคร เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ที่เป็นละครที่ได้รับความนิยมมาก ในสมัยนั้น.... พอเสก็เลยใช้วิธี การคัดเลือกนักแสดงที่มีความนิยมในสมัยนั้น มารับบทในละครพระมหาชนกนี้....ครูเองแสดงเป็นพระมหาชนก ตัวละครต่อจาก ปกรณ์ ที่รับบทพระมหาชนกเหมือนกัน แต่คนละครช่วงนั้นจะเห็นได้ว่ารูปร่างความสูงของตัวผู้แสดงระหว่างครูกับปกรณ์ ก็ต่างกันอยู่แล้ว...แต่พอเส ก็ยัง เห็นว่าไม่เป็นอะไร แสดงกันคนละคร ช่วง คนละคราก ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นว่า..พ่อ มองถึงความต้องการของแฟนละครจะดูใคร อยากชมใครแสดงละคร นั่นเอง ”(ศุภชัย จันทรสุวรรณ. สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2558)

ภาพที่ 17

พระมหาชนกตรัสถามนายอุทยานถึงสาเหตุต้นมะม่วงโค่นล้ม
ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

จากการศึกษาข้อความจากสัมภาษณ์นี้ ทราบได้ว่า ศิลปินนักแสดงมีความรู้สึกวิตกกังวลแต่ก็พยายามทอ้งบท ฝึกซ้อมอย่างหนัก เพื่อให้การแสดงในตัวละครนั้นออกมาดีที่สุด แต่ทุกวิธีในกระบวนการกำหนดตัวละครนั้น นายเสรี หวังในธรรมให้ความใส่ใจ รอบคอบเป็นอย่างมาก มีการแนวคิดในการมองเข้าใจถึงความต้องการของผู้ชมที่ต้องการสิ่งใดจากการชมละคร นอกเหนือจากการแสดงร่ายรำที่งดงาม ดนตรีบรรเลงเพราะ ฉากสวยประทับใจ แล้ว สิ่งสำคัญคือ ผู้ชม หรือแฟนละครทุกคน ต้องการรับชมศิลปิน ที่ตนเองชื่นชอบ ร่วมแสดงในละครเรื่องนั้นๆ ที่ตนได้ร่วมรับชมขณะนั้น ทั้งนี้ในการคัดเลือกผู้แสดง นายเสรี หวังในธรรม ยังได้คำนึงหลักสำคัญถึงการกำหนดนักแสดงที่ดี มีความสามารถเพื่อที่จะใช้ให้ศิลปินดังกล่าวเป็นผู้ถ่ายทอดอารมณ์ สีลา ท่าร่าออกมาอย่างสมบูรณ์ที่สุด ทั้งนี้ยังมีผู้ที่กล่าวถึงนายเสรี หวังในธรรม ว่าด้วยเรื่องของการกำหนดผู้แสดงของนายเสรี หวังในธรรม อีกดังนี้

สมพิศ สุขวิวัฒน์ กล่าวในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ : ละครพันพันทางของเสรี หวังในธรรม ไว้ว่า นายเสรี หวังในธรรมมีการกำหนดอุปนิสัยและอารมณ์ของตัวละครได้อย่างแม่นยำทุกตัว และด้วยความใกล้ชิดคลุกคลีอยู่กับศิลปินในกรมศิลปากรและวิทยาลัยนาฏศิลป์

มาโดยตลอด จึงสามารถคัดเลือกผู้ที่มีบุคลิกลักษณะและอุปนิสัยคล้ายคลึงกับตัวละครมารับบทอย่างเหมาะสม(สมพิศ สุขวิวัฒน์. 2539 : 117)

นพรัตน์ หวังในธรรม “...พูดถึงสามีว่า เป็นคนดี สนุกสนาน รักงาน ด้านนาฏศิลป์เป็นชีวิต มุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทยสนับสนุนให้รุ่นน้องๆ ได้แสดงความสามารถ เช่น ในเรื่อง “ผู้ชนะสิบทิศ” ได้เลือกผู้แสดงด้วยการมองเห็นลึกๆ ว่าคนไหนจะเหมาะสมกับตัวละครในเรื่อง ซึ่งที่ผ่านมาก็ทำให้ตัวละครทุกคนมีชื่อเสียงในบทบาทของตัวละครตัวนั้น ดีใจที่งานที่พอรัก ประสบความสำเร็จ เขาเป็นคนรักงานมาก ถ้างานชุกๆ จะไม่มีเวลาพักผ่อนเลย นั่งเขียนบทจนสว่างเป็นประจำ” (นพรัตน์ หวังในธรรม. 2535 : 51)

ชลัช เกตุสิงห์ กล่าวในหนังสือ กระจกส่องใจไปสู่วิวิธตองอุ (ปรกรณ์ พรพิสุทธิ์ จะเด็ด “ผู้ชนะสิบทิศ” เขาเกิดมาเป็นพระเอกเท่านั้น) ไว้ว่า อัจฉริยะของอาจารย์เสรีที่ใครก็ไม่อาจจะคล้ายได้ ก็คือที่รู้จักเลือกตัวแสดงให้เป็นคนในบทประพันธ์ได้มากที่สุด ความเป็นเลิศด้านอัจฉริยะของอาจารย์เสรีในข้อนี้ทุกคนเถียงไม่ขึ้นจริงๆ นอกจากไม่ยอมเถียงแล้วยังยอมรับในผู้แสดงคนนั้นๆ ด้วย(ชลัช เกตุสิงห์. 2534 : 85)

จากข้อความดังกล่าวนี้ ได้กล่าวถึง ผลสำเร็จในการกำหนดผู้แสดงของนายเสรี หวังในธรรม โดยจะเห็นได้ว่านายเสรี หวังในธรรม มีวิธีการคัดเลือกผู้แสดงที่มีคุณสมบัติและความสามารถที่เหมาะสม แม้ว่าบุคลิกลักษณะจะไม่ตรงกับตัวละครในเรื่อง นายเสรี หวังในธรรม ก็พิจารณาความพิเศษด้านอื่น ที่เป็นจุดเด่นในตัวนักแสดงออกมาได้ ทั้งนี้ นายเสรี หวังในธรรม เคยกล่าวถึงรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ในเรื่องการรับบทบาทตัวละครมังกร ในเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ไว้ในหนังสือ กระจกส่องใจไปสู่วิวิธตองอุ (“ศุภชัย” มีอาจเป็นอื่นไปได้) ความว่า

“มองหาคนที่จะมารับบทมังกรอยู่นาน ก็หาไม่ถูกใจบางคนหน้าดำ รำไม่สวย อารมณ์ไม่ไหวเร็ว คือมันได้อย่างเสียอย่าง จนวันหนึ่งกำลังจะกลับบ้าน น้อย(ศุภชัย จันทรสุวรรณ์) เดินออกมาจากวิทยาลัย จะขึ้นรถกลับบ้านเหมือนกัน พอเห็นปั๊กก็ขึ้นมารถที่ว่า ไอ้นี่ละมังกร น้อยนี้เป็นศิลปินที่มีความพร้อมเป็นเลิศในทุกอย่าง หน้าตาดีใส่ภูษาขึ้น แต่งตัวรัดเครื่องดี รำสวยมากเสียงพูดก็ดีมีอำนาจขยันท่องบทจำแม่น คุณลักษณะพิเศษของน้อยนอกจากรับบทได้ทุกบททั้งพระทั้งนาง ได้อย่างเป็นธรรมชาติที่สุดแล้วก็คือ การทำอารมณ์รับอารมณ์ได้เร็ว สามารถเปลี่ยนอารมณ์เป็นโกรธมาเป็นรักได้ทันที บทคัมภีร์คัมภีร์ เปลี่ยนจากอารมณ์หนึ่งเป็นอารมณ์หนึ่งได้ในเดี๋ยวนั้น ซึ่งน้อยคนนักที่จะทำอารมณ์ได้อย่างนี้ น้อยเหมาะที่จะรับบทที่ออกจะเป็นพิธีการเคร่งครัด น้อยเหมาะจะเป็นเจ้า แล้วก็ทำนองเดียวกันเหมาะกับการเปลี่ยนอารมณ์มาเป็นเด็กขี้อ้อน กุกกิก แล้วก็เจ้าอารมณ์ ดื้อรั้น ดันทุรัง เป็นทหารก็อาจหาญ ข้อเสียของน้อยคือเตี้ยไปหน่อย แต่ก็ไม่

มีปัญหา เวลาแต่งเครื่อง เขาก็แต่งขึ้นทุกสี มีความสง่าในตัว รำได้อ่อนช้อย สวยงามมาก คนดูเขาไม่รู้สึกรำในข้อนี้ ก็ยอมรับกันละนะ...”(บุรณี สุนทรชัย. 2534 : 88)

ทั้งนี้นายเสรี หวังในธรรม ยังได้กล่าวไว้ใน “ผู้ชนะสิบทิศ ศิลปะการประพันธ์ สรรค์ร้อยแก้วเป็นร้อยกรอง”วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรไว้ความว่า

“การจัดการแสดงละครต้องนึกถึงใจคนดู ต้องสมมติตัวเองว่าเป็นคนดู ดูว่าตอนนี้อยาวหรือไม่หรือว่าน่าเบื่อหรือเปล่า ถ้าเห็นที่น่าเบื่อก็ต้องแก้ไขมีสองวิธี วิธีแรกคือหาเครื่องปรุงเติม เครื่องปรุงนี้คือตัวตลก ใช้ตัวตลกในการเดินเรื่องไปจนถึงจุดที่ต้องการ นับเป็นคนแรกที่ใช้วิธีนี้ ซึ่งได้ผล ทั้งยังทำให้เรื่องสนุกอีกด้วย(เสรี หวังในธรรม. 2538 : 64)

จากบทความต่างๆที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของ นายเสรี หวังในธรรมในด้านการเขียนบทละคร นายเสรี หวังในธรรมก็สามารถผสมผสานเทคนิคเฉพาะตัวในการประพันธ์ได้อย่างกลมกลืนไม่ละทิ้งสาระสำคัญของเรื่อง และมีการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้รวบรัด กระชับผู้ชมสามารถติดตามชมได้อย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านการกำหนดผู้แสดงนายเสรี หวังในธรรม ก็สามารถกำหนดตัวละคร เพื่อให้เหมาะสมการแสดงละคร ทำให้ละครหลายๆเรื่องของนายเสรี หวังในธรรมได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ชมละครอย่างล้นหลาม

3. การฝึกซ้อมการแสดง

การเป็นผู้กำกับที่ดีของนายเสรี หวังในธรรม โดยมุ่งหวังให้ผลงานการสร้างสรรค์การแสดงมีความสวยงาม ประณีต การวางแผนงานจัดการแสดงเป็นไปอย่างมีระบบชัดเจน การทำงานด้านจัดการแสดงนั้นต้องใช้ทั้งเหตุผล และอารมณ์ โดยการใช้ใจเข้าใจเขาใจเราแล้วในระหว่างการปฏิบัติงานที่ร่วมกันเป็นหมู่คณะจำนวนมากในการจัดการแสดงละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายเสรี หวังในธรรมที่ได้รับบทบาทเป็นทั้งผู้ประพันธ์ และผู้กำกับการแสดง ยังต้องรับภาระต่างๆ เพื่อจัดช่องทางที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งด้วย ในการบริหารจัดการกำหนดการการฝึกซ้อมนั้น ก็เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องมีการวางแผน เพราะในการจัดการแสดงย่อมมีการกำหนดให้มีการแสดงรอบปฐมทัศน์ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม ปรับปรุง เพิ่มให้การจัดแสดงสมบูรณ์แบบ หรือเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การแสดง นายเสรี หวังในธรรมได้มีการกำหนดการวางแผนการฝึกซ้อมในการจัดการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1. **การฝึกซ้อม(ย่อย)** คือ เป็นช่วงที่มีการจัดเตรียมบทละคร ซึ่งอาจมีการตัดต่อ ปรับปรุงบทการแสดงให้มีความเหมาะสมกับการแสดง ฉาก เทคนิคต่างๆ เครื่องแต่งกาย ในช่วงระยะเวลานี้ถือเป็นช่วงแยกฝึกซ้อมเดี่ยวไปตามแต่ละบทบาทของตัวละคร

3.2. การฝึกซ้อมใหญ่เสมือนจริง คือ เป็นระยะเวลาการนำฉาก เครื่องแต่งกาย แสง สี เสียง เทคนิคพิเศษ ต่างๆ มาร่วมในการฝึกซ้อมการแสดง เพื่อให้การแสดงเกิดความราบรื่นตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้แสดง นักดนตรี และเจ้าหน้าที่เทคนิคเวที สามารถจดจำการปฏิบัติที่ระบุไว้ในบทการแสดงได้อย่างแม่นยำ ระยะเวลาที่ยังถือเป็นระยะเวลาเพื่อดูความเรียบร้อยในทุกฝ่ายๆที่มีบทบาทหน้าที่จัดการแสดง ซึ่งหลังจากการแสดงในครั้งนี้นี้จบลง จะมีการประเมินผลด้านการแสดงเพื่อปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังต้องปรับปรุง เพื่อให้การแสดงสมบูรณ์ และเตรียมแผนไว้รองรับปัญหาต่างที่เกิดขึ้น

3.3 กำหนดการแสดงจริง คือ เป็นช่วงที่มีการแสดงในรูปแบบสมบูรณ์ขึ้นครั้งแรก นับเป็นการแสดงรอบปฐมฤกษ์

ในการฝึกซ้อมละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรมนี้จะไม่สมบูรณ์ในด้านการแสดงเลย หากนายเสรี หวังในธรรมขาดผู้ที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครแต่ละตัว และการฝึกซ้อมก็เป็นวิธีการที่จะทำให้นักแสดงคุ้นเคยกับบทบาท และอุปนิสัยของตัวละครมากยิ่งขึ้น เพราะในละครเรื่องนี้ ตัวละครจะต้องพูดบทเจรจาด้วยตนเอง และมีบทบาทการบรรเลงขับร้องประกอบาร่วมอยู่ด้วย

นายเสรี หวังในธรรมจึงใช้ลักษณะการ “ทำงานบนโต๊ะ” คือ ผู้แสดงจะมานั่งอ่านบท ท่องบท โดยเสรีหวังในธรรมเป็นผู้อธิบายให้ผู้แสดงเข้าใจบทและอารมณ์ของตัวละครว่าควรเป็นอย่างไรแล้วจึงขึ้น จึงซ้อมการพูด ท่าเดินและท่ารำ(สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา. 2546 : 47)

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินงานฝึกซ้อมของนายเสรี หวังในธรรม ไว้ในหนังสือ “แปรสยุมพร” ไว้ความว่า “...ผลงานละครจะออกมาสมบูรณ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับการกำกับและการแสดงละครด้วย ตัวละครทุกตัวต้องรู้หน้าที่ รู้บท รู้อารมณ์ของตัวเอง ละครยังต้องกำกับ นักร้องและคนบอกบทด้วย เนื้อเรื่องบางตอนคิดว่าบรรจุเพลงได้เหมาะสม แต่นักร้องก็อาจทำเสียได้ หรือถ้าบอกบทผิดแว่นวรรคตอนผิด ความหมายของเรื่องก็จะผิดไปด้วย ฉะนั้นบทละครที่จัดทำนั้น ส่วนที่เป็นคำกลอนจะจัดแต่งวรรคตอนให้เรียบร้อย เพื่อมิให้เกิดปัญหาด้านการร้องและการบอกบท นอกจากนี้ก่อนการแสดงก็จะมีการประชุมก่อน แล้วให้ผู้แสดงพูดตามบทเหมือนกำลังเล่นละครวิทยุ โดยจะต้องอธิบายให้ผู้แสดงและนักร้องรับบทบาท รู้อารมณ์ตัวละคร บทตรงนี้มีอารมณ์อย่างนี้ ต้องพูดเป็นจังหวะอย่างนั้น...ให้ถูกต้องจึงจะได้รสได้เรื่องตามท้องเรื่อง”(จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. 2535 : 44)

วันทนี ม่วงบุญ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินงานฝึกซ้อมของนายเสรี หวังในธรรม ไว้ในหนังสือ “แปรสยุมพร” ไว้ความว่า “...จะพูดถึงความละเอียดลออ ซึ่งบางครั้งทุกคนอาจจะนึกไม่ถึง แต่ก็รอดสายตาผ่านไปไม่ได้พอจะแนะ จะบอกว่าควรทำอย่างนั้นอย่างนี้ พอเป็นผู้

กำกับละครสมัยใหม่ที่เดียว ช้ายังทันเหตุการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน โดยพ่อจะสอดแทรกเหตุการณ์นั้นๆ เข้าไปในบทละครขณะที่แสดงได้อย่างแนบเนียนและเรียกเสียงฮา เสียงปรบมือได้ทุกครั้ง ทั้งๆที่พ่อไม่เคยเตรียมล่วงหน้าเลย พ่อให้เกียรติครูฝึกซ้อมทุกคน มีสิ่งที่จะต้องแก้ไข พ่อจะแนะนำให้เป็นอย่างดี ไม่เคยตำหนิใคร บางคนพ่อเห็นว่ายังไม่ดีพอ พ่อก็จะเรียกไปชี้แนะเป็นการส่วนตัว พ่อไม่เคยดุด่า ถ้าทุกคนทำตามหน้าที่ตรงต่อเวลา และมีน้ำใจซึ่งกันและกัน”(วันทนี ม่วงบุญ. 2535 : 213)

ไพฑูรย์ เข้มแข็ง ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยถึงในการฝึกซ้อมละคร เรื่อง พระมหาชนก ไว้ความว่า “...การฝึกซ้อมการแสดง ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะรับบทบาทใดเป็นตัวละครใดในเรื่อง ก็จำเป็นต้องตั้งใจซ้อม ในส่วนตัวครู..พ่อเ่เป็นผู้ตรงต่อเวลามากในการซ้อม จะเป็นผู้เก็บรายละเอียดทุกส่วนไว้ เพื่อติชม ปรับปรุง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ละครออกมาสมบูรณ์ที่สุด ตรงตามบทละครที่เขียนไว้ ในละครพระมหาชนกนี้ ....จะมีการซ้อมย่อย หลายครั้งด้วยกัน เพราะมีนักแสดงที่เป็นเด็กนักเรียนร่วมแสดงด้วย จึงจำเป็นที่ต้องมีการซ้อมหลายครั้ง ทั้งซ้อมเพื่อแลกเปลี่ยน ซ้อมเพื่อออกรายการโทรทัศน์ ถือว่าเป็นการฝึกซ้อมที่หลายครั้ง และหนักอยู่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้แสดงทุกคนแม่นยำในคิวการแสดง...ในฉากของครูเอง เป็นฉากที่แสดงแสงเงา(ตาโบลวิ้งต์) ก็ต้องซ้อมคิวหลายครั้ง เพื่อให้แม่นยำ ไม่ให้เกิดความผิดพลาด...ในกระบวนการฝึกซ้อมของพ่อเ่ ครูชอบนะ เพราะปัจจุบันการแสดงมาก เวลาซ้อมน้อย การผิดพลาดย่อมเกิดได้ตลอดเวลา...”(ไพฑูรย์ เข้มแข็ง. สัมภาษณ์. 15 พฤศจิกายน 2559)

ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย ถึงในการฝึกซ้อมละคร เรื่อง พระมหาชนก ไว้ความว่า “...เมื่อตัวครูเองรู้ว่าได้รับบทบาทเป็นตัวพระมหาชนก สิ่งแรกก็คือ พ่อจะนำบทละครมาให้อ่านก่อนเสมอ ก่อนการฝึกซ้อม และในระหว่างการฝึกซ้อม ครูเองก็ได้รับความไว้วางใจจากพ่อเ่ เพราะมาจากได้ร่วมแสดงละครพันทาง ผู้ชนะสิบทิศแล้ว โดยในละครพระมหาชนกก็ให้เป็นผู้ออกแบบทำด้วยตนเองภายใต้ การดูแลของผู้เชี่ยวชาญในครั้งนั้น แต่พ่อเ่เป็นคนช่างสังเกต เมื่อสิ่งไหนออกนอกกรอบ ก็จะแนะนำ ช่วยแก้ไขทันที จะไม่ปล่อยให้ผ่านไปเพราะตัวผู้แสดงจะได้เข้าใจในสิ่งที่ต้องปรับปรุง...การฝึกซ้อม จะซ้อมหลายครั้ง จนผู้แสดงคุ้นเคย และแม่นยำ และการแสดงออกมาดีที่สุดจนเป็นที่น่าพอใจ...”(ศุภชัย จันทรสุวรรณ์. สัมภาษณ์. 23 ธันวาคม 2560)

ขวัญใจ คงถาวร ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย ถึงในการฝึกซ้อมละคร เรื่อง พระมหาชนก ไว้ความว่า “...การฝึกซ้อมละคร พ่อเ่จะเป็นผู้ที่ให้เกียรติผู้อื่น คือให้ความสำคัญกับผู้เชี่ยวชาญ ผู้แสดงทุกคน ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนก็ตาม โดยจะไม่ถือว่าตัวเองเป็นผู้กำกับที่มีสิทธิ์ชี้ขาดในการแสดงบนเวที พ่อจะมีเทคนิควิธีการแนะนำ ปรับเปลี่ยน ชี้แจง เพื่อให้การแสดงออกมาตรงตามบทละคร บางครั้งก็จะเล่าเรื่องให้ฟังเพื่อให้เข้าใจตรงกัน แต่เวลาฝึกซ้อม พ่อเป็นคนตรงต่อเวลา และให้ความสำคัญต่อการฝึกซ้อมมากไม่ว่าจะเป็นการซ้อมย่อย ซ้อมใหญ่ และสามารถจดจำข้อที่ต้อง

แก้ไข ปรับปรุง อื่นๆ ได้อย่างแม่นยำ แม้แต่การแสดงรอบแรกแสดงไปแล้ว กระบวนการฝึกซ้อม ก็ยังดำเนินการฝึกซ้อมอยู่ แต่อาจจะไม่หนักมากนัก แต่ก็เป็นการซ้อมเพื่อปรับปรุงในส่วนที่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมด้วย...”(ขวัญใจ คงถาวร. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2560)

ยงยุทธ ไหวพริบ ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย ถึงในการฝึกซ้อมด้านเทคนิคแสง สี เสียง ของละคร เรื่อง พระมหาชนก ไว้ความว่า “...อาจารย์เสรี หวังในธรรม ท่านเป็นคนเก่งมาก มีความคิดสร้างสรรค์ดีมาก ท่านจะเป็นผู้เขียนบทแล้วอธิบายเรื่องเทคนิคแสง เสียง ไว้ชัดเจน บางครั้งในบางส่วนท่านก็ล้าหน้ามากกว่าเราเสียอีก...แม้มีการซ้อมการแสดง ท่านก็ยังต้องให้เจ้าหน้าที่เทคนิค แสง เสียง ร่วมซ้อมด้วย หรือแม้ซ้อมย่อยก็ต้องอยู่ซ้อม เพราะท่านจะอธิบายตลอดว่า ตัวละคร ต้องการส่วนไหนเด่น ต้องการเน้นอารมณ์ บรรยากาศของฉากแบบไหน อาจารย์เสรี เก็บรายละเอียด การฝึกซ้อมทุกครั้ง ทั้งฝึกซ้อมกลุ่มย่อย กลุ่มเล็ก บางครั้งก็แบ่งการซ้อมเป็นฉากจะเน้นซ้อมบอยในฉากที่ต้องมีเทคนิคพิเศษ..เช่น ฉากการแสดงผสมตาโบลีวีงต์ ท่านสามารถแบ่งเวท ได้อย่างชัดเจนไม่ทับซ้อน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เป็นการซ้อมแล้วซ้อมอีก จนเจ้าหน้าที่เวทีทุกคนจดจำคิวการแสดงตามบทละครได้..” (ยงยุทธ ไหวพริบ. สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์ 2560)

จากบทความสัมภาษณ์ที่กล่าวถึง นายเสรี หวังในธรรม ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการเป็นผู้กำกับการแสดงด้วยความตั้งใจ และทุ่มเท อุตสาหะ ด้วยการทุ่มเทให้กับงานด้านการแสดงอย่างจริงจัง รวมทั้งฝึกซ้อมการแสดงที่มีการวางแผนขั้นตอนในการฝึกซ้อม เพื่อให้การแสดงละครสมบูรณ์มากที่สุด ตลอดจนการกำกับบนเวทีของนายเสรี หวังในธรรมได้มีการวางแผน และการฝึกซ้อมควบคุมกำกับอย่างใกล้ชิด ทำให้นักแสดงมีความพร้อมในทุกๆ ด้านทั้งอารมณ์ ลีลา ท่าร่า จึงทำให้การแสดงละครมีความสมบูรณ์ ประสบผลสำเร็จ ดังจะเห็นผลสำเร็จจากการจัดการแสดงหลายๆ เรื่อง โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากข้อความที่หลายท่านได้กล่าวไว้ข้างต้น จนส่งผลให้ละคร เรื่อง พระมหาชนก นี้ก็ได้ประสบผลสำเร็จ ดังบทความกล่าวสนับสนุน ดังนี้

“...จึงส่งผลให้ในการจัดแสดงละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “พระมหาชนก” ในวันข้าราชการพลเรือน หรือวันที่ 1 เมษายน มาไม่นาน ก็เกิดเสียงเรียกร้องให้กลับมาแสดงอีก เนื่องจากยังมีผู้พลัดชมจำนวนมาก กรมศิลปากรจึงดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอัญเชิญพระราชนิพนธ์ เรื่องดังกล่าวมาจัดแสดงใหม่ ณ โรงละครแห่งชาติ ตลอดเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา ท่ามกลางการตอบรับจากผู้ชมอย่างเนืองแน่น ” (จตุพล บุญพรัตน์ 2540 : 282)

จากบทความที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงด้านประสบการณ์ความสามารถของนายเสรี หวังในธรรม ที่มีความเชี่ยวชาญอย่างมากในด้านการแสดง การเป็นผู้กำกับ การประพันธ์บทโขน บทละครได้อย่างลึกซึ้ง สามารถถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละคร ให้ผู้ชม

ได้รับสุนทรียในการชมการแสดงอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ด้วยความเข้าใจในความต้องการของผู้ชม ว่าต้องการจะชมอะไรในการแสดง เปรียบดังกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็น ทั้งมีความเข้าใจในตัวละครเป็นอย่างดี ผสมผสานเทคนิคเฉพาะตัวในการประพันธ์ได้อย่างกลมกลืนไม่ละทิ้งสาระสำคัญของเรื่อง และมีการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้รวบรัด กระชับผู้ชมสามารถติดตามชมได้อย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านการกำหนดผู้แสดงนายเสรี หวังในธรรม ก็สามารถกำหนดตัวละคร เพื่อให้เหมาะสมการแสดงละคร ทำให้ละครหลายๆเรื่องของนายเสรี หวังในธรรมได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ชมละครอย่างเป็นมาก จนศิลปินเหล่านั้นเป็นที่ยอมรับ มีชื่อเสียงในวงการศิลปินนักแสดงก็ว่าได้ และด้วยความทุ่มเท ต่อการปฏิบัติงาน ใฝ่หาความรู้ พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ สรรค์สร้างผลงาน อยู่ตลอดเวลา จนถือได้ว่านายเสรี หวังในธรรม เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างการเป็นศิลปินที่ดี บุคคลหนึ่งต่อวงการนาฏศิลป์ และในลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะนำองค์ประกอบการแสดงละครรำ เรื่อง พระมหาชนก เพื่อเป็นการศึกษาว่านายเสรี หวังในธรรม มีองค์ประกอบในด้านต่างๆใดบ้าง ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้ละครรำ เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ที่นำมาจากบทพระราชนิพนธ์ร้อยแก้ว เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสู่บทละครรำ ประสบผลสำเร็จ จนเป็นที่ชื่นชมต่อสายตาผู้ชมจำนวนมาก ดังต่อไปนี้

กรมศิลปากรได้ดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอัญเชิญพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนกมาจัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ โดยในการอัญเชิญบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนกมาจัดแสดงเป็นละครรำครั้งนั้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และเพื่อหารายได้โดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนปฏิรูปการศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ นายเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง และผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสังคีตศิลป์ กรมศิลปากร ได้เป็นผู้รับหน้าที่เขียนบท และกำกับการแสดงละคร โดยมีองค์ประกอบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ดังนี้

องค์ประกอบการแสดงละครรำ เรื่อง พระมหาชนก

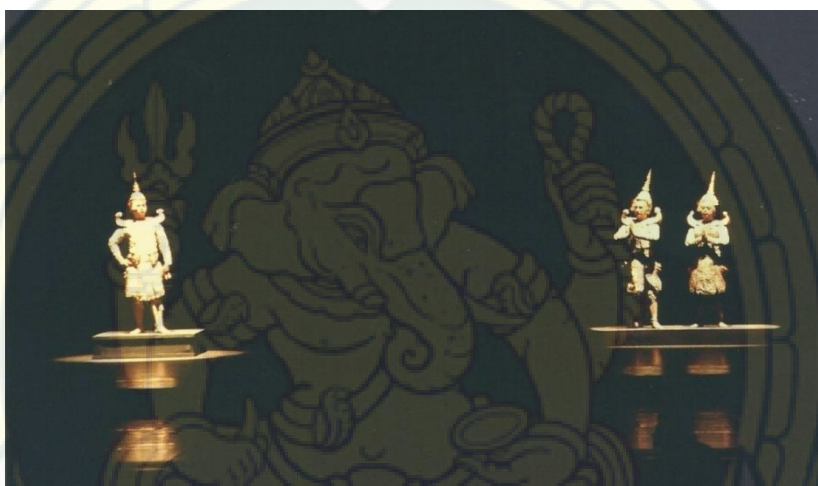
องค์ประกอบการแสดง ถือเป็นส่วนหนึ่งของนาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะการแสดงที่มีความงดงามอ่อนช้อย และเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยที่อยู่คู่ชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการแสดงนาฏศิลป์ไทยแต่ละประเภทที่มีความงดงามนั้นจะต้องมีองค์ประกอบการแสดงที่ช่วยให้การแสดงมีความงดงามและสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้หัวข้อองค์ประกอบ ดังนี้

1. บทละคร
2. ตัวละคร
3. ดนตรีและเพลง
4. ฉาก แสง สี เสียงและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
5. เครื่องแต่งกาย

1. **บทละคร** เรื่อง พระมหาชนก ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่นายเสรี หวังในธรรมได้ถอดความจากร้อยกรองสู่บทละครการแสดงที่เป็นร้อยแก้ว ดังนี้

1.1 เนื้อเรื่อง คือ เหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ

พระมหาชนก พระเจ้าแผ่นดิน ณ เมืองมิลินทแห่งวิเทหะรัฐ ทรงมีพระโอรสสององค์ คือ พระอริฏฐชนก และ พระโพลชนก เมื่อพระราชบิดาสวรรคต พระอริฏฐชนกผู้เป็นอุปราช ก็ได้ครองบ้านเมืองต่อมา พระโพลชนกทรงเป็นอุปราช ครั้นนั้นยังมีอำมาตย์ออกอุบายให้ พระอริฏฐชนกกระแวงพระอนุชาว่า พระโพลชนกคิดขบถ พระราชาทรงเชื่ออำมาตย์ จึงให้จับพระโพลชนกไปขังไว้ ด้วยบุญบารมีของพระโพลชนกจึงสามารถเสด็จหนีไปยังชายแดน มีผู้คนจำนวนมากพร้อมที่จะเข้าเป็นพวกด้วย

ภาพที่ 18

การแสดงตาโบลวิงด์

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาศักยภาพ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 19

การแสดงตาโบลีวังต์ ตอนที่อำมาตย์ออกอุบายให้พระอริราชชนกระแวงพระอนุชา

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาศิลปะการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

เมื่อถึงกาลที่เอื้อ พระโปลชนกก็ยกกองทัพไปตีเมืองมิลลา บรรดาทหารแห่งเมืองมิลลาพากันเข้ากับพระโปลชนกอีกเป็นจำนวนมากด้วยเห็นใจที่พระโปลชนกถูกจับไปขังไว้โดยไม่ยุติธรรม พระอริราชชนกตรัสสั่งพระมเหสีซึ่งกำลังทรงครรภ์แก่ ให้ทรงหลบหนีเอาตัวรอด ส่วนพระองค์เองทรงออกทำสงคราม และสิ้นพระชนม์ในสนามรบ พระโปลชนกจึงทรงได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิลลาสืบต่อมา

ฝ่ายพระมเหสีของพระอริราชชนก เสด็จหนีไปอยู่เมืองกาลจัมปากะ พระอินทร์จึงเสด็จมาช่วย ทรงแปลงกายเป็นชายชราขับเกวียนมาหนีไปจนถึงเมืองกาลจัมปากะอยู่ห่างกรุงมิลลา 60 โยชน์ พาเสด็จไปนั่งพักอยู่ในศาลาแห่งหนึ่งในเมืองนั้น บังเอิญอุทิจจพราหมณ์มหาศาลเดินผ่านมา เกิดความเอ็นดูสงสาร จึงรับพระนางไปอยู่ด้วย อุปการะเลี้ยงดูพระนางเหมือนเป็นน้องสาว ไม่นานนักพระนางก็ประสูติพระโอรส ทรงตั้งพระนามว่า มหาชนกกุมาร ซึ่งเป็นพระนามของพระอัยกา

ภาพที่ 20

การแสดงตาโบลีวิ้งด์ ตอนที่มหาชนกกุมารตีพวกเด็กๆที่ทำให้ทรงชัศเคื่อง
ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

วันหนึ่ง มหาชนกกุมารชกต่อยกับเพื่อนเล่นเนื่องจากถูกเด็กล้อเลียนว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ มหาชนกพยายามสืบความจริง พระมารดาจึงตรัสเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระโอรสทราบ ก็ทรงตั้งพระทัยว่า จะได้เสด็จไปเอาราชสมบัติเมืองมิลิตาคืนมา พระมารดาจึงทรงนำเอาทรัพย์สินมีค่ามาจากมิลิตา 3 สิ่ง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร เพื่อเป็นทุนล่องเรือไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ ในระหว่างทางเกิดพายุใหญ่ โหมกระหน่ำ ฝายมหาชนกกุมาร เมื่อทรงทราบว่าเรือจะจมแน่แล้ว ก็เสวยอาหารจนอิ่มหน้า ทรงนำผ้ามาชุบน้ำมันจนชุ่ม แล้วนุ่งผ้าั้นอย่างแน่นหนา ครั้นเมื่อเรือจมลง เหล่าพ่อค้ากลาสี เรือทั้งปวงก็จมน้ำ ส่วนพระมหาชนกทรงแหวกว่าย อยู่ในทะเลถึง 7 วัน นางมณีเมขลา เทพธิดาผู้รักษามหาสมุทร เห็นพระมหาชนก ว่ายน้ำอยู่เช่นนั้น จึงสนทนาแลกเปลี่ยนกัน จนนางมณีเมขลาเข้าใจในปรัชญาของการบำเพ็ญวิริยบารมี นางมณีเมขลาจึงช่วยอุ้มพามหาชนกกุมาร ไปจนถึงฝั่งเมืองมิลิตา

ฝ่ายพระโปลชนกไม่มีพระโอรส ทรงมีแต่พระธิดาพระนามว่า สิวลี ในเมื่อไม่ทรงมีพระโอรส พระโปลชนก ตรัสสั่งอมาตย์ว่า ผู้ใดสามารถไขปริศนาขุมทรัพย์ได้ ก็ยกบ้านเมืองให้แก่ผู้นั้น ในที่สุดบรรดาเสนาข้าราชบริพารจึงตั้งพิธีเสี่ยงราชรถ ราชรถหยุดอยู่หน้าศาลาที่พระมหาชนกประทับอยู่ ทรงไขปริศนาได้หมด ผู้คนจึงพากันสรรเสริญปัญญาของพระมหาชนก พระองค์ได้ครองวิเทหรู้ด้วยความผาสุกตลอดมา ด้วยทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม

ต่อมาพระนางสิวลีประสูติพระโอรส ทรงนามว่า ทิฆมาภูกุมาร เมื่อเจริญวัยขึ้น พระบิดาโปรดให้ดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่มาวันหนึ่ง พระราชามหาชนกเสด็จอุทยานทอดพระเนตร เห็นมะม่วงต้นหนึ่งมีผล ต้นหนึ่งไม่มีผล ต้นที่มีผล ผลมีรสชาติดี รสอร่อย ตรัสชมแล้วตั้งใจจะเสวยเมื่อออกจากพระราชอุทยาน แต่เมื่อออกมาต้นมีผลก็เสียหายจนหมดเพราะผู้คนพากันไต่ขึ้นเพื่อเอาผลมะม่วง ส่วนต้นไม่มีผลยังอยู่รอดได้ พระมหาราชทรงคิดว่า ราชสมบัติ เปรียบเหมือนต้นไม่มีผลอาจถูกทำลาย แม้ไม่ถูกทำลายก็ต้องคอย ระแวดระวังรักษา เกิดความกังวล พระองค์ประสงค์จะทำตนเป็นผู้ไม่มีกังวลเหมือนต้นไม่มีผล แต่ก็ไม่ทรงทำเช่นนั้นเพราะคิดว่าเป็นหน้าที่ของพระราชาที่จะทำให้สังคมอยู่รอดพ้นก่อน เพราะสังคมยังขาดสติปัญญาเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าจึงทำลายต้นมะม่วงมีผล คิดดังนั้นจึงเห็นควรทำนุบำรุงต้นมะม่วงด้วยหลักวิชาการทางการเกษตร และจัดตั้งสถานศึกษาชื่อ ปุทะเลยมหาวิทยาลัย เพื่อให้คนเป็นคนดีมีสติปัญญา

1.2 แก่นเรื่อง คือ แนวคิดสำคัญหรือความมุ่งหมายที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อถึงผู้ชมละคร พระมหาราช นายเสรี หวังในธรรม ได้กล่าวไว้ในสัมภาษณ์นิตยสารรายปักษ์ “แพรว” ความว่า “หากวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งถึงคำพูดต่างๆ ที่เราอัญเชิญมาจากพระราชนิพนธ์แล้ว จะช่วยให้ใจกล้า ใจถึง และใจเย็น ใจกล้าดังพระมหาราชซึ่งกล้าว่ายน้ำข้ามทะเล ใจถึง กล้าคือ ตามปกติคนเรามักลังเลเห็นอุปสรรคแล้วมักลังเลจนเลิกความตั้งใจ แต่ดูละครเรื่องนี้แล้วจะได้คิดว่า กล้าคิดต้องกล้าทำด้วย ส่วนใจเย็นก็คือการรอบคอบในการตัดสินใจ” (จตุพล บุญพริตต์. 2540 : 283)

1.3 โครงเรื่อง คือ ลักษณะโครงเรื่องที่ตี ส่งผลให้บทละครเป็นเรื่องที่นำติดตาม น่าชม และเป็นที่น่าสนใจคือ โครงเรื่องที่มีปัญหาหรือความคิดแย้ง ที่สำคัญเกิดขึ้นกับตัวเอก เป็นปัญหาที่เข้มข้น และรุนแรงมีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2517 : 180)

การแสดงละครเรื่อง พระมหาราช ของกรมศิลปากร จัดทำบทและบรรจุเพลง โดยนายเสรี หวังในธรรม บทละคร เรื่อง พระมหาราชนี้ มีรูปแบบการสร้างบทเป็น “บทละครรา” ที่บรรจุเพลงหน้าพาทย์ และเพลงขับร้องไว้ครบถ้วน บทร้องซึ่งมีทั้งที่เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน และประเภทอื่น ๆ นั้น แต่งขึ้นใหม่ทั้งหมดโดยอาศัยบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเป็นต้นเค้า ส่วนบทบรรยายที่แทรกไว้ในบทละครเป็นระยะๆ เพื่อช่วยสำหรับการเชื่อมโยงเรื่องนั้นคัดมาจากบทพระราชนิพนธ์ ลักษณะการประพันธ์บทละครพระมหาราชนายเสรี หวังในธรรม ได้นำเค้าโครงเรื่องจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาราช โดยแบ่งเนื้อเรื่องการแสดง ออกเป็น 10 ฉากนาฏการ ตามลำดับ ดังนี้

1. ฉากพระโปลชนกตรวจพล และเคลื่อนทัพประจัญบานทัพพระอริราชชนกจบฉากลงที่พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์
2. ฉากพระราชเทวีปลอมพระองค์ลี้ภัย และขอพรเทพเจ้า

3. ฉากอุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี และรับไปอภิบาล
 4. ฉากพระมหากษัตริย์พระราชเทวีไปเมืองสุวรรณภูมิ
 5. ฉากเรือสำเภาแตก
 6. ฉากนางฟ้า และนางเมขลาจับกระบี่ จบฉากลงที่นางเมขลาทราบถึงเหตุร้ายที่กำลังเกิดแก่พระมหากษัตริย์

7. ฉากพระมหากษัตริย์และนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร
 8. ฉากพระมหากษัตริย์ประพาสอุทยาน จนถึงทรงสดพระทัย และทรงพระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล

9. ฉากอุทิจจพราหมณ์เข้าเฝ้า หลังจากนำพระราชเทวีเสด็จเข้าเมืองมิลินาจนถึงอุทิจจพราหมณ์รับพระราชดำริ เรื่อง การชีวาณสงเคราะห์

10. ฉากพระมหากษัตริย์เสด็จออกท้องพระโรง แกล้งพระราชประสงค์เรื่อง “ปู่ทะเลย์มหาวิชาลัย” จนถึงนางเมขลาและนางฟ้าอำนวยพร(จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา.2541 : 45-46)

จากการโครงเรื่องบทละครพระมหากษัตริย์ของนายเสรี หวังในธรรม พบว่ามีการวางโครงเรื่องทั้งหมดตลอดเรื่อง ได้อาศัยบทพระราชนิพนธ์เป็นเค้าโครงเดิม โดยนายเสรี หวังในธรรมได้กล่าวให้สัมภาษณ์ในนิตยสารรายปักษ์ “แพรว” ไว้ ความว่า

“ด้วยบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ ได้มีคติธรรมสอดแทรกอยู่แทบทุกหน้า แม้กระทั่งนำมาเขียนเป็นบทละคร พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้อย่างไรก็ต้องนำมาใส่ จึงนับได้ว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของบทพูดในละครมาจากพระราชนิพนธ์” (จตุพล บุญพริต. 2540 : 282)

บทละครพระมหากษัตริย์ของนายเสรี หวังในธรรมได้กำหนดให้มี “การแสดงเจรจาติดตลก” เป็นฉากเชื่อมเรื่องราว เพื่อช่วยให้การแสดงกระชับขึ้น และเพื่อให้การแสดงต่อเนื่องในระหว่างเปลี่ยนฉากหลังม่าน เช่น ระหว่างฉากเรือนที่พักของพระราชเทวี กับฉากภายในเรือนนายเสรี หวังในธรรมได้กำหนดให้มีการแสดงหน้าม่าน เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราว และเปลี่ยนฉากไปพร้อมกันด้วย

ศุภชัย จันทรสุวรรณ ยังให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย ไว้ว่า “จุดเด่นของการสร้างละครของอาจารย์เสรีนั้น คือการนำตลกเข้ามาเป็นผู้กระชับเนื้อเรื่อง โครงเรื่อง เพื่อให้จบตามเวลาที่กำหนดไว้ อีกอย่างยังเป็นการสร้างความสนุกสนานในเรื่องด้วย ไม่ให้น่าเบื่อแก่ผู้ชม เพราะถ้าเรื่องยืดนานเกินไป คนดูก็จะเบื่อ จนทำให้ละครไม่สนุก มันดูราบเรียบจนเกินไป หรือเครียดด้วยเรื่องราวของละครมากเกินไป...” (ศุภชัย จันทรสุวรรณ. สัมภาษณ์. 15 พฤษภาคม 2558)

เนื่องด้วยจุดเด่นในเรื่องการสร้างละครนายเสรี หวังในธรรมมี คือการนำตลกเข้ามาเป็นผู้กระชับเรื่องราวนั้น จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในส่วนของประวัติว่านายเสรี หวังในธรรม “เป็นคนชอบการเล่นตลกมาก โดยได้รับการถ่ายทอดจากครูยอแสง ภักดีเทวา เมื่อมีการแสดงโฆษณาละครมักจะได้รับบทบาทให้เป็นตัวสำรองต่างๆ รวมทั้งตัวตลก เช่น ฤๅษี อำมาตย์ และเทวดา” เมื่อมีการจัดการแสดงละคร ในทุกเรื่องที่นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้กำกับ หรือผู้จัดทำบทนั้น จะสอดแทรกมุขตลก โดยผ่านการเล่าหรือบทสนทนาของตัวละคร(ตลก)ที่สร้างขึ้นประกอบในบทเรื่องนั้นๆ

สมศรี ตั้งตรงจิตร ในหนังสือประสมพชร ได้กล่าวถึงนายเสรี หวังในธรรมไว้ ความว่า “อาจารย์เสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติที่ทุ่มเททั้งชีวิต ให้แก่ทางด้านนี้มาตลอด และยังแสดงละครอยู่ตลอดโดยเฉพาะบทตลกนั้นจะไม่ยอมทิ้งเลย เพราะเป็นที่สบอารมณ์ของผู้ชมมาก แม้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังโปรดที่เรียกว่า ตลกเสรี” (สมศรี ตั้งตรงจิตร. 2535 : 126)

ขวัญใจ คงถาวร ให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย ไว้ว่า “จุดเด่นของพ่อในการจัดทำบทละคร คือ มีตลกแทรก เป็นจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ แทบทุกเรื่องที่พ่อจัด...จะมีตลกสอดแทรกเรื่องราวความตลกของเรื่องไว้..ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คนดูเบื่อ กระชับเวลา แลยังมีประโยชน์ในการจัดฉากต่อไป จึงเอาตลกมาแทรก...บางครั้งการแสดงตลกของพ่อ..ที่เคยได้รับรู้มา..ไม่เคยมีการซักซ้อม บางครั้งก็แสดงกันสดๆ กันหน้าเวที พ่อเก่งจริงๆ...ไหวพริบ พ่อเร็วมาก...และมุขตลก..ก็เอามาจากสถานการณ์ในปัจจุบันบ้าง สถานการณ์เฉพาะหน้าบ้าง.... (ขวัญใจ คงถาวร. สัมภาษณ์. 15 พฤษภาคม 2558)

เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบทละคร เรื่อง พระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม ได้กำหนดให้มี “การแสดงเจรจาติดตลก” เป็นฉากเชื่อมเรื่องราว เพื่อแสดงให้เห็นว่า นายเสรี หวังในธรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการนำการแสดงตลกเข้าสอดแทรกอยู่ในการจัดทำบทละคร ดังนี้

“(เทวดาสามองค์(เสรี ถนอม ประสาท) ออกเจรจาโยงเรื่องราวพระอินทร์ทรงทราบฯ พระโอรสในครรภ์ของเทวีนัน มีใช้สัตว์สามัญแต่เป็นมหาสัตว์ผู้บารมีเต็มแล้วมาบังเกิด จึงทรงแปลงพระองค์เป็นชายชราขับเกวียนรับนางไปยังเมือง”กาลจัมปาเกะ” ซึ่งอยู่ไกลราว 30 โยชน์(145กิโลเมตร) ด้วยบุญญาธิการเด็กในครรภ์ จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราต้องติดตามไปคอยดูแล (เจรจาติดตลกได้ตามสมควร) (แล้วชวนกันเข้าโรงไป)”

ส่วนในรูปแบบการขึ้นต้นและลงท้ายของบทละครนายเสรี หวังในธรรม ในการทำบทละครในตอนต้นแต่ละตอนจะบอกลักษณะของฉาก เวลาที่เกิดเหตุ และมีการบอก ลักษณะของตัวละครนั้นๆ ทั้งนี้การทำบทละครของนายเสรี หวังในธรรม ยังมีการกำหนดคำอธิบาย วิธีการแสดงอยู่ในวงเล็บตลอดทั้งเรื่อง คำอธิบายดังกล่าว มีทั้งที่เป็นคำอธิบายวิธีจัด และดำเนินการแสดง รวมทั้งที่เป็นคำอธิบายการแสดงบทบาทการแสดงของตัวละคร เช่น

คำอธิบายบอกลักษณะของฉาก เวลาที่เกิดเหตุ

-กะพริบไฟเปิดเสียงกัมปนาท-

-ดิมไฟเปิดม่านเปลี่ยนเป็นฉากศาลาริมทาง-

-ปี่พาทย์ทำเพลงทยอย-

(พระมเหสีของพระอริราชชนก ในชุดเครื่องแต่งกายเก่าๆ ปลอมเป็นชาวบ้าน เทินกระเช้าบน ศีรษะ ออกเวทีล่างในลักษณะตระหนก เหลียวซ้ายแลขวา แล้วมาหยุดพักกลางเวที วางกระเช้าบน ศีรษะลงแล้วพนมมือวิงวอนต่อเทพเจ้า)

คำอธิบายวิธีการแสดง

(พระมหาชนก (เปลี่ยนตัว) ทรงช้าง พร้อมด้วยพราหมณ์ อำมาตย์ และข้าราชการบริพาร ออก เวทีล่าง แล้วขึ้นในฉาก)

คำอธิบายการแสดงบทบาทตัวละคร

(นางรับคำ แล้วทำเป็นร้องไห้ ลอดคองจับเท้าทั้งสองของพราหมณ์ไว้ด้วยอาการคร่ำครวญ ต่อกันอยู่ บรรดาศิษย์ทั้ง 4 ของพราหมณ์ศิษยาโมกข์ออกมา พอแลเห็นคนทั้งสองต่างก็ตกใจสงสัย)

บทสนทนาในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ ผู้แสดงจะต้องออกเสียงให้ผู้ฟังได้ยิน ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง สิ่งสำคัญของบทสนทนาของละคร คือจะต้องมีความสัมพันธ์กับโครงเรื่องอย่างแน่นแฟ้น และจะต้องเป็นเครื่องมือที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างมั่นคง บทสนทนาของตัวละครช่วยให้ละครดูสมจริง โดยเต็มสิริ บุญยสิงห์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วิชา นาฏศิลป์ ถึงหลักการเขียนบทสนทนาในบทละครไว้ ดังนี้

1. ให้เป็นไปตามธรรมชาติ ถูกต้องตามภาษาของชั้นคน ชุมชน และเป็น ภาษาพูดที่ใช้ในสมัยนั้น
2. ผู้แต่งบทละครต้องระมัดระวังไม่ใช้สำนวนหรือความคิดของตน โดยเฉพาะลงในบทสนทนามากเกินไป จะทำให้ตัวละครไม่เด่นชัด มากตามเนื้อเรื่อง

3. การพูดทุกตอนจะต้องมีความหมาย มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องให้นิสัยตัวละคร ให้ข้อคิด ฯลฯ
4. สำนวนหรือศัพท์ที่ใช้จะต้องตรงกับความจริง อารมณ์ วัย ฯลฯ
(เต็มสิริ บุญยสิงห์. 2520 : 254-255)

จากหลักการหลักการเขียนบทสนทนาของตัวละครที่กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่านายเสรี หวังในธรรมมีกลวิธีใช้บทสนทนาของตัวละครให้เกิดผลต่อการดำเนินเรื่องเป็นอย่างดี โดยใช้บทสนทนาของ ตัวละครประกอบกับการบรรยายความอย่างผสมกลมกลืน ทำให้ผู้ชมมีโอกาสรู้เหตุการณ์ ความคิดและพฤติกรรมของตัวละครอย่างแจ่มชัด ดังนี้

การใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง นายเสรี หวังในธรรมได้ใช้บทสนทนาในการเล่าเรื่อง เป็นการเล่าเรื่อง เนื้อความเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจเหตุการณ์ บทสนทนาในบทละครเรื่องพระมหาชนกมีทั้งบทสนทนาที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งสามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์และความคิดของตัวละครได้ชัดเจนขึ้น ในบทสนทนาของละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ที่จะยกตัวอย่าง ก็จะได้เห็นว่านายเสรี หวังในธรรมจะให้ตัวละครอีกตัวหนึ่งใช้บทสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละครหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อช่วยเสริมดำเนินเรื่องให้สมบูรณ์ตามการสร้างบทละคร ดังยกตัวอย่างบทละคร (ช่วงฉากที่ 10 : พระมหาชนกเสด็จออกท้องพระโรง แดงพระราชประสงค์ เรื่อง “ปุทะเลียมหาวิชาลัย” จนถึงนางเมขลาและนางฟ้าอำนวยพร) ดังนี้

- อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ พระราชาอาชญาภิพันเกล้า คำว่า “ปุทะเลียมหาวิชาลัย” ข้าพระองค์ยังไม่สู้เข้าใจพระเจ้าค่ะ
- พระมหาชนก – ขณะนั้นเราเศร้าหมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน จึงฟังว่าเราสมควรตั้งชื่อสถาบัน ตามปูซึ่งชาวสุวรรณภูมิ เรียกว่า “ปุทะเลียม” บัดนี้ เราสงสัยว่าถูกต้องหรือไม่ ท่านอาจารย์ทศปาโมกข์จึงเผยแพร่สนธิการด้วยเถิด
- อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ เทวดาน่าจะได้กล่าวว่า “โพธิยาลัย” อันเป็นนามของสถาบันฤๅษีดัดตนที่วัดพระเชตุพนในเทวมหานคร เมืองสุวรรณภูมิพระเจ้าค่ะ แต่... หากจะเรียกว่า “ปุทะเลียมหาวิชาลัย” ก็น่าจะเหมาะสมเหมือนกัน
- พระมหาชนก – เป็นพระคุณของท่านอาจารย์ เราแน่ใจว่า...ถึงกาลที่จะตั้งสถาบันแล้ว เป็นสัจจะว่าควรตั้งมานานแล้ว เหตุการณ์ในวันนี้แสดงความจำเป็น นับแต่อุปราชจนถึงคนรักษาช้าง คนรักษาม้าและนับแต่คนรักษาม้าจนถึงอุปราช และโดยเฉพาะเหล่าอมาตย์ล้วนจาริกในโมหภูมิทั้งนั้นพวกนี้ขาดทั้งความรู้

วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือความสำนึกธรรมดา พสกนิกรไม่รู้แม้ประโยชน์

ส่วนตน พวกเขาสอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล – ขอเดชะ ข้าแต่พระราชผู้เป็นบัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ดีไว้ใจได้
และจะประดิษฐาน “ปูทะเลียมหาวิชาลัย” ได้แน่นอนพระเจ้าค่ะ ทรงวาง
พระทัยเถิด ว่า...มิถิลายังไม่สิ้นคนดี

การใช้บทสนทนาอธิบายให้รู้จักตัวละคร นายเสรี หวังในธรรม

ได้ใช้บทสนทนาช่วยให้ผู้ชมรู้จักตัวละครทั้งในด้านลักษณะและนิสัยตัวละคร เช่น (ช่วงฉากที่ 2 :
พระราชเทวีปลอมพระองค์ลี้ภัย และขอพรเทพเจ้า) ดังนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงทยอย-

(พระมเหสีของพระอริราชชนก ในชุดเครื่องแต่งกายเก่าๆ ปลอมเป็นชาวบ้าน เฒ่ากระเช้านบน
ศีรษะ ออกเวทีล่างในลักษณะตระหนก เหลียวซ้ายแลขวา แล้วมาหยุดพักกลางเวที วางกระเช้านบน
ศีรษะลงแล้วพนมมือวิงวอนต่อเทพเจ้า)

-ร้องเพลงสรภัญญะ-(คลอซอสามสาย)

ข้าเจ้า ผู้เทวี	มเหสีพระทรงชัย
อริราชภูวนาย	ซึ่งประลัยในสงครามฯ
จำเนรเทศตน	ให้ผ่านพ้นกลียุค
กลียุคอันลูกกลาม	มิอาจตายวายชีวาฯ
เพราะห้วงพระลูกแก้ว	อันเกิดแล้วในครุภา
โปรดเถิดพระเทวา	ช่วยอารักษ์พิทักษ์ชนม์ฯ
ช่วยชี้ตำแหน่งจร	แลผันผอนที่กังวล
ขอแต่ได้รอดตน	จนลูกคลอตัวอย่างปลอดภัยฯ

-เดี่ยวขลุ่ยเพลงข้าโหย-

การใช้บทสนทนาที่แสดงอารมณ์ และอากัปกิริยาของตัวละคร

นายเสรี หวังในธรรมได้แต่งบทละครในละครพระมหาชนก โดยเพิ่มอารมณ์ให้กับตัวละครเน้นความ
สมจริง โดยแสดงอารมณ์เหมือนกับคนทั่วไป เช่น (ช่วงฉากนาฏการที่ 8 : พระมหาชนกประพา
สอุทยาน จนถึงทรงสดพระทัย และทรงพระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล) ดังนี้

-ร้องเพลงเขมรไล่ควาย-

ฝ่ายบรรดา ข้าราชการ-บริพาร	ครั้นภูบาล เสด็จไป ในสวนหลวง
ความละโมภ โลกใน ใจทั้งปวง	เข้ารุมล้อม ต้นมะม่วง ไม่นำพา
บ้างยื้อ บ้างยุต อุดซึก	บ้างหัก กิ่งก้าน ด้วยตันทา
บ้างป็น ขึ้นบน ต้นพวา	ฉุดกระชาก พกพา ไม่ปราณี
แย่งเก็บ แย่งกิน จนสิ้นต้น	ลูกใบ เกือบกล่น ป่นปี้
กิ่งก้าน รานหล่น บนรรณ	แม้นต้น พกชี ก็ไค้นลง

-ปีพาทย์ทำเพลงรัว แล้วเพลงฉิ่ง-

(พวกข้าราชการบริพารยื้อแย่งกันเก็บมะม่วงจนหมด กิ่งก้านหักป่น แม้นต้นก็โค่นล้มลงนายอุทยาน บาลออกมาเห็นไวยวายขับไล่ พวกข้าราชการบริพารต่างนำมะม่วงกลับไป พระมหาชนกเสด็จออกเห็น)

- พระมหาชนก – เกิดอะไรขึ้นกับต้นมะม่วง
- นายอุทยาน – บรรดาข้าราชการบริพารพระเจ้าค่ะ พวกเขาเห็นพระองค์เสวยผลมะม่วงรสเลิศแล้วต่างก็แย่งกันเก็บกินผลมะม่วงนั้นบ้าง จนต้นมะม่วงนั้นโค่นล้มลงแล้ว
- พระมหาชนก – ทำไมจึงทำแก่ต้นมะม่วงต้นนี้ ทำไมไม่ทำกับต้นโน้นด้วยละ
- นายอุทยาน – ขอเดชะ ใบ และวรรณะของต้นมะม่วงต้นนั้นไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผลพระเจ้าค่ะ
- พระมหาชนก – (ถอนใจ) อนิจจาเอ๋ย น่าสังเวชแท้ มะม่วงต้นนี้ต้องพินาศ เพราะมีผลรสเลิศ แต่ใบ และวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผลมะม่วง...

(รำพึงพลางเดินออกหน้าม่านแต่ลำพัง)

ภาพที่ 21

เหล่าบรรดาข้าราชการบริพารยื้อแย่งกันเก็บผลมะม่วงจนหมด

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 22

ช่วงฉกนาฏการที่ 8 : พระมหาชนกประพาสุทธาน

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

การวิเคราะห์บทละคร เรื่อง พระมหาชนก

บทละคร เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยการแสดงจะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด จะต้องขึ้นอยู่กับการประพันธ์ที่นำมาแสดง บทละครด้วยเป็นประการสำคัญ จากบทละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ นายเสรี หวังในธรรม ได้โครงเค้ามาจากฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นต้นแบบ โดยนายเสรี หวังในธรรม ได้ถอดบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก บทร้อยแก้วมาสู่บทร้อยกรอง มาเป็นบทละคร เรื่อง พระมหาชนก แทบทั้งสิ้น ด้วยพระอัจฉริยภาพลักษณะเด่นทางภาษาของพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ส่งผลให้นายเสรี หวังในธรรม ต้องใช้ความประณีต ในการถอดบทพระราชนิพนธ์ อย่างรอบคอบ ละเอียดลออ มิให้เสียความหมายจากพระราชนิพนธ์ไว้แต่เดิม โดยผู้วิจัยจะขอยกบทพระราชนิพนธ์ เพื่อเปรียบเทียบ ในการถอดความสู่บทละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ไว้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบ ในการถอดความสู่บทละคร เรื่อง พระมหาชนก

ลักษณะของบท	ฉบับพระราชนิพนธ์ฯ	บทละครของเสรี หวังในธรรม
การใช้คำคล้องจองและ เล่นเสียงสัมผัส	ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ชื่อกับพระเชษฐาราช จริง เครื่องจองจำจงคง ดึงมือเท้าของ ข้าพเจ้า แม้ประตูกี้ จงปิดสนิท ถ้า ข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่องจองจำ จงหลุดจากมือและเท้าของข้าพเจ้า แม้ ประตูกี้จงเปิด	ถ้าข้าพเจ้าคิดไม่ชื่อกับพระ เชษฐาราชจริง เครื่องจองจำจง คงตรึงมือเท้าของข้าพเจ้า ถ้า ข้าพเจ้ามิได้คิดคดทรยศ เครื่อง จองจำจงหลุดจากมือและเท้า ของข้าพเจ้า แม้ประตูกี้จงเปิด
ลักษณะของบท	ฉบับพระราชนิพนธ์ฯ	บทละครของเสรี หวังในธรรม
การใช้คำอุปมาโวหาร	นางจิ่งอัมพระมหาสัตว์ขึ้น ดุคนยก กำดอกไม้ ใช้แขนทั้งสองประคองให้ นอนแนบ ทรงพาหะไปในอากาศ	(บทการแสดงหน้าม่านของตัว ละครเทวดา) “...นางมณีเมขลา อัมพระมหาสัตว์ขึ้นดุคนยกกำ ดอกไม้ ใช้แขนทั้งสองประคอง ให้นอนแนบทรงเหมือนแม่อัม ลูกรักฉะนั้นส่วนพระมหาสัตว์ นั้นทรงว่ายน้ำมาถึงเจ็ดวัน พระ สรีระจึงเสด็จพร้อมด้วยน้ำเค็ม ได้สัมผัสทิพย์ผัสสะก็บรรทม หลับ...”
การใช้คำให้เกิดอารมณ์ และความรู้สึก	ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ไวใจได้ และจะ ประดิษฐ์ปุทะเลยมหาวิชชาลัยได้ แน่นอน มิถิลายังไม่สิ้นคนดี	ขอเดชะ ข้าแต่พระราชาผู้เป็น บัณฑิต ข้าพระองค์ยังมีศิษย์ที่ดี ไวใจได้ และจะประดิษฐ์ฐาน “ปุทะเลยมหาวิชชาลัย” ได้ แน่นอนพระเจ้าค่ะ ทรงวาง พระทัยเถิดว่า...มิถิลายังไม่สิ้น คนดี

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบ ในการถอดความสู่บทละคร เรื่อง พระมหาชนก (ต่อ)

ลักษณะของบท	ฉบับพระราชนิพนธ์	บทละครของเสรี หวังในธรรม
บทการเจรจาของตัวละคร (ร้องแกวเป็นร้อยกรอง)	มหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ และฝั่ง ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายาม อย่างลูกผู้ชายของท่านนั้น เปล่า ประโยชน์ ท่านไม่ทันถึงฝั่ง ก็จกตาย	-อ่านทำนอง- กว้างลึกแห่งมหาสมุทร ถ้วนทุกชั้นตอน มิเคยปรากฏแก่ใครๆ แม้จะพยายามเพียงไร ย่อมจกตายไป ไม่อาจถึงฝั่งดังงา
บทการเจรจาของตัวละคร ที่ถอดเค้าโครงเดิมเป็นบท ละคร	ข้าพเจ้าจกตั้งเธอไว้ในที่เป็นน้องสาว ปฏิบัติดูแลเธอ เธอจงกล่าวกะข้าพเจ้า ว่า “ท่านเป็นพี่ชาย” แล้วจับที่เท้าทั้ง สองของข้าเจ้าเถิด	อุทิจจพราหมณ์. (พูดกับนาง) บรรดาสาธุศิษย์ของข้าพเจ้า กำลังมา เพื่อมิให้พวกเขาสงสัย นางจงสละละยศปฏิบัติแก่ ข้าพเจ้าเสมอเป็นน้องสาว ให้ พวกเขาได้ประจักษ์ด้วยเถิด

จากตารางเปรียบเทียบในการถอดความจากบทพระราชนิพนธ์สู่บทละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม นั้น ถ้าเปรียบเทียบจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ที่กล่าวมาข้างต้น ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงหลักการทางภาษาไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในด้านจำนวนพยางค์ สระ วรรณยุกต์ของภาษาไทย ทั้งยังมีคำอุปมาอุปไมย เปรียบเปรย หลากหลายคำ ทั้งที่มีความหมายเดียวกันกับคำเดิมอีกมากมายให้เลือกใช้ ได้อย่างเหมาะสม สร้างเสียงสัมผัสคล้องจองในการพระราชนิพนธ์บทละคร จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่นายเสรี หวังในธรรม เลือกใช้ เพื่อให้คงตามรูปแบบตามบทพระราชนิพนธ์ไว้ โดยใช้วิธีเลือกตัดแปลงสำนวนมาเป็นบทละคร เพื่อสำหรับผู้แสดงใช้สื่อสาร ถ่ายทอดอารมณ์ให้ผู้ชมเข้าใจง่ายขึ้น โดยพยายามไม่ตัดทอน จนเสียใจความเดิมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระนิพนธ์เอาไว้ ในส่วนของบทสนทนาของตัวละคร ที่เป็นบทสำหรับตัวละครหรือผู้แสดงใจเจรจาโต้ตอบภายในฉากการแสดง ก็นับได้ว่านายเสรี หวังในธรรม ส่วนหนึ่งคัดมาจากบทพระราชนิพนธ์ อีกส่วนหนึ่งได้ประพันธ์ขึ้นใหม่ โดยการตีความหมายจากนายเสรี หวังในธรรม บางบทเจรจานั้นก็มีการเปลี่ยนคำสรรพนามการเรียก ขึ้นใหม่ด้วย เพื่อให้จุดประสงค์ให้ผู้ชมการแสดงละครเข้าใจได้ง่ายมากขึ้นเท่านั้น

นอกจากนั้น ในการจัดทำบทละครของนายเสรี หวังในธรรมยังปรากฏมีคำอธิบายวิธีการแสดงอยู่ในวงเล็บตลอดทั้งเรื่องของบทละคร โดยคำอธิบายดังกล่าวนี้ มีทั้งที่เป็นคำอธิบายการจัดการแสดงและวิธีการดำเนินการแสดง ตลอดทั้งที่เป็นคำอธิบายการแสดงตามบทบาทการแสดงของตัวละครปรากฏอยู่ในบทละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ดังเช่น

คำอธิบายวิธีการแสดง

1. (เทวดาสามองค์(เสรี ถนอม ประสาท)ออกเจรจาโยงเรื่องราวว่าพระอินทร์ทรงทราบ ว่า พระโอรสในครรภ์ของพระเทวีนั้น มิใช่สัตว์สามัญ แต่เป็นมหาสัตว์ผู้มีบารมีเต็มแล้วมาบังเกิด จึงทรงแปลงพระองค์เป็นชายชราขับเกวียนรับนางไปยังเมือง “กาลจัมปากะ” ซึ่งอยู่ไกลราว 30 โยชน์ (145 กิโลเมตร) ด้วยบุญญาธิการเด็กในครรภ์ จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราต้องติดตามไปคอยดูแล(เจรจาติดตามได้ตามสมควร แล้วชวนกันเข้าโรงไป) (กรมศิลปากร. 2540 : 17)
2. (พระมหาชนก (เปลี่ยนตัว) ทรงช้าง พร้อมด้วยพราหมณ์ อำมาตย์ และข้าราชการบริวาร ออกเวทีล่าง แล้วขึ้นฉาก) (กรมศิลปากร. 2540 : 24)
3. (สนามรบนอกกำแพงเมือง พระอริราชชนกทรงช้างคุมพลอยู่ พระโพลชนกยกกองทัพออกประจันหน้ากันกลางเวที พลทั้งสองฝ่ายตรงเข้ารบกันตามบทร้อง) (กรมศิลปากร. 2540 : 15)

คำอธิบายบทบาทการแสดงของตัวละคร

1. (พระมเหสีของพระอริราชชนก ในชุดเครื่องแต่งกายเก่าๆ ปลอมเป็นชาวบ้านเทินกระเช้าบนศีรษะ ออกเวทีล่างในลักษณะตระหนก เหลียวซ้ายแลขวา แล้วมาหยุดพักลงกลางเวที วางกระเช้าบนศีรษะลงแล้ว พนมมือวิงวอนต่อเทพเจ้า) (กรมศิลปากร. 2540 : 17)
2. พระมหาชนก – (ถอนใจ) อนิจจาเอ๋ย น่าสังเวชแท้ มะม่วงต้นนี้ต้องพินาศ เพราะมีผลรสเลิศแต่ใบ และวรรณะของอีกต้นหนึ่งไม่สิ้นไป เพราะไม่มีผลมะม่วง.... (รำพึงพลางเดินออกหน้าม่านแต่ลำพัง) (กรมศิลปากร. 2540 : 26)
3. (นางรับคำ แล้วร้องให้ ลตองค์ลงจับเท้าทั้งสองของพราหมณ์ไว้ด้วยอาการคร่ำครวญต่อกันอยู่ บรรดาศิษย์ทั้ง 4 ของพราหมณ์ศิลาปาโมกข์ออกมา พอได้เห็นคนทั้งสองต่างก็ตกใจสงสัย) (กรมศิลปากร. 2540 : 18)

ที่สำคัญและเป็นจุดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของนายเสรี หวังในธรรม ที่ในการจัดทำบทละครให้เป็นที่ติดตามตึงใจแก่ผู้ชม คือการกำหนดให้มี “การแสดงเจรจาติดตลก” ภายในการแสดงตามบทละคร ทั้งนี้เพื่อเป็นการเชื่อมโยงเรื่องราวทั้งหมด ให้กระชับ และขยายความเดิม หรือเรื่องราว เพื่อเติมเต็มเนื้อเรื่องให้ผู้ชมการแสดงเข้าใจในเรื่องราวความเป็นมาตั้งแต่ต้นจนจบ แต่จุดประสงค์หลักก็คือ เพื่อเป็นการกระชับเวลาขึ้น หรือเพื่อให้มีการแสดงต่อเนื่องในระหว่างเปลี่ยนฉากหลังมาน เช่น ระหว่างฉากเรือนที่พักของพระราชเทวี กับฉากภายในเรือ นายเสรี หวังในธรรมได้กำหนดให้มีการแสดงหน้าม่าน เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราว และเพื่อเปลี่ยนฉาก ดังเช่น

“(เทวดาสามองค์(เสรี ถนอม ประสาท)ออกเจรจาโยงเรื่องราวว่าพระอินทร์ทรงทราบ ว่า พระโอรสในครรภ์ของพระเทวีนัน มีโชส์ตรสามัญ แต่เป็นมหาสัตว์ผู้มีบาปมีเต็มแล้วมาบังเกิด จึงทรงแปลงพระองค์เป็นชายชราขับเกวียนรับนางไปยังเมือง “กาลจัมปากะ” ซึ่งอยู่ไกลราว 30 โยชน์ (145 กิโลเมตร) ด้วยบุญญาธิการเด็กในครรภ์ จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราต้องติดตามไปคอยดูแล (เจรจาติดตลกได้ตามสมควร แล้วชวนกันเข้าโรงไป) (กรมศิลปากร. 2540 : 17)

นายเสรี หวังในธรรมพยายามคิดค้นหาวิธีการสร้างสรรค์ขึ้น เอกลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจน ในการสร้างละครก็คือ การนำการแสดงตลกเข้ามาร่วมในการแสดง ทั้งเพื่อเป็นการย่นย่อกระชับเวลาให้สั้นลง ไม่ยืดยาวจนผู้ชมรู้สึกน่าเบื่อ ทั้งเป็นการเพิ่มอรรถรสในการชมละครให้สนุกสนาน จนได้รับการขนานนามการแสดงตลกรูปแบบนี้ว่า “ตลกเสรี” ตัวละครตลกที่สร้างขึ้นมานี้ คือตัวการสำคัญ และเป็นจุดเด่นของเรื่อง ทำให้เรื่องราวในละคร มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยไม่ทำให้เนื้อเรื่องเดิมเปลี่ยนแปลงไป

รูปแบบในการประพันธ์บทละคร ถือได้ว่ากลายเป็นแนวทางการพัฒนามาตรฐานถึงรูปแบบในการเขียนบทต่างๆ ที่นักประพันธ์ทั่วไปนำไปใช้เป็นแบบอย่างใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ “รูปแบบการเขียนบทละคร” จากบทละคร เรื่อง พระมหาราชนกที่นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้ประพันธ์นั้น จะเห็นได้ถึงความใส่ใจ รายละเอียด ความประณีต ของการเขียนบทละคร โดยปรากฏในตัวบทละคร เช่น มีการบอกเจาะจง ถึงกริยาตัวละครจะปฏิบัติอย่างไรในฉากนั้น ทั้งมีการอธิบายเทคนิค ด้านฉาก ไฟ ของเวที ซึ่งแตกต่างจากบทละครก่อนๆ ที่จะบอกเพียงคำกลอน และการบรรจุเพลงร้อง เพลงหน้าพาทย์ ปรากฏอยู่ภายในบทละครเท่านั้น ตามตัวอย่างของบทละคร เรื่องพระมหาราชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ดังนี้

1. การเขียนบทละครที่กำหนดคำบรรยายเรื่องราวไว้ คือ วิธีการเขียนบทละครที่ได้กำหนดบทบรรยายเรื่องราว สำหรับผู้บรรยายประกอบการแสดง เพื่อให้ผู้ชมได้รู้ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในเรื่อง ตามตัวอย่างบทละครดังนี้

-เดี่ยวขอสามสายเพลงขับไม้บัณเฑาะว์-

-เสียงบรรยายในโรง (ผู้ชาย)-

ในอดีตกาลอันพันคนนาวิสัย ครั้งหนึ่ง พระราชาพระนามว่า “มหาชนก” ครองราชย์สมบัติ อยู่ในกรุงมิลิลา แคว้นวิเทหะ พระเจ้ามหาชนกนั้น มีพระราชโอรสสองพระองค์พระนามว่า “พระอริฏฐชนก” และ “พระโปลก” พระราชาพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระองค์พี่ และตำแหน่งเสนาบดีแก่พระองค์น้อง...

กาลต่อมา...พระมหาชนกราชสวรรคต พระอริฏฐชนกได้ครองราชย์สมบัติ และทรงตั้ง พระโปลกเป็นอุปราช ครั้นแล้ว อนาคตผู้ใกล้ชิดพระองค์คนหนึ่งไปเฝ้ากราบทูลพระราชหทัยครั้ง

(กรมศิลปากร. 2540 : 14)

2. การเขียนบทละครที่กำหนดถึงเทคนิคด้านฉาก แสง สี เสียง คือ วิธีการ กำหนดเทคนิคพิเศษด้านฉาก เพื่อให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคเวทีรู้และเข้าใจ ในสิ่งที่ต้องกระทำในช่วง แต่ละฉากการแสดงละคร ตามตัวอย่างบทละครดังนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำท้ายปลูกต้นไม้(เบาๆ)-

-บรรยาย-

พวกพณิชประมาณเจ็ดร้อยคนขึ้นสู่เรือ เรือแล่นไปได้เจ็ดร้อยโยชน์ ใช้เวลาเจ็ดวัน เรือแล่น ด้วยกำลังคลื่นที่ร้ายกาจ...

-เปิดม่าน-

-กะพริบไฟ เปิดเสียงคลื่นลมพายุ และฝน-

-ผู้แสดงทำอาการตามคำบรรยาย-

(กรมศิลปากร. 2540 : 21)

3. การเขียนบทละครที่กำหนดถึงการบรรเลงเพลง คือ การกำหนดเพลงลง ไปในบทละครการแสดง เพื่อสำหรับนักดนตรี สามารถรู้ได้ว่าจะต้องบรรเลงเพลงใดประกอบการ ขับร้อง และการแสดงของตัวละคร ทั้งยังเป็นสิ่งช่วยให้นักแสดงสามารถออกแบบท่าทางของตนให้สอดคล้องกับท่วงทำนองและอารมณ์ของเพลง ตามตัวอย่างบทละครดังนี้

-ปี่พาทย์ทำเพลงชั้นเดียว แล้วเพลงกาเรียนทอง-

-เปิดม่าน-

(ฉากศาลาริมทาง พระเทวีนั่งอยู่ อุทิศพราหมณ์มหาศาล พราหมณ์ทศปาโมกข์ถือไม้เท้า เดินออกมามอง แลเห็นนางก็หยุดชะงัก แล้วเข้าแฝงกายแอบดู)

-ร้องเพลงกาเรียนทอง-

อุทิจจพราหมณ์มหาศาล- นางนั้น ไครหนา น้าประหลาด   ดังเคยเห็น เป็นญาติ อันชิดใกล้
 รูปร่าง หน้าตา พาดึงใจ   รวกะได้ เป็นน้องสาว ร่วมเผ่าพันธุ์
 ที่ทำ ว่ามิใช่ ชาวเมืองนี้   เจ้าเทวี มาจาก ที่ไหนนั้น
 มานั่งอยู่ ลำพัง ช่างแปลกครัน   จะต้องถาม แจ่มจันทร์ ให้แจ้งใจ

-ปี่พาทย์รับ-

(กรมศิลปากร. 2540 : 17)

4. การเขียนบทละครที่กำหนดการบรรยายถึงบทบาทของตัวละคร คือ การอธิบายเพื่อกำหนดบทบาท กริยา ท่าทาง ตลอดจนวิธีการแสดงของตัวละครในแต่ละฉาก ตามตัวอย่างบทละครดังนี้

ปี่พาทย์ทำเพลงขึ้นเดี่ยว แล้วเพลงกาเรียนทอง-

-เปิดม่าน-

(ฉากศาลาริมทาง พระเทวีนั่งอยู่ อุทิจจพราหมณ์มหาศาล พราหมณ์ทศปาโมกข์ถือไม้เท้า เดินออกมามอง แลเห็นนางก็หยุดชะงัก แล้วเข้าแฝงกายแอบดู)

(กรมศิลปากร. 2540 : 17)

5. การเขียนบทละครที่กำหนดแทรกการแสดงตลก คือ การกำหนดการแสดงบทบาทของผู้แสดงตัวละครตลก ซึ่งเป็นวิธีการกำหนดกรอบของการแสดงในการแสดงเจรจาติดตลกเพื่อมิให้ออกนอกเรื่องจนเกินไป ตรงตามวัตถุประสงค์แนวทางการแสดงตามบทละครตามตัวอย่างบทละครดังนี้

(เทวดาสามองค์(เสรี ถนอม ประสาท) ออกเจรจาโยงเรื่องราวพระอินทร์ทรงทราบว่ พระโอรสในครรภ์ของเทวีนั้น มิใช่สัตว์สามัญแต่เป็นมหาสัตว์ผู้บาร์มีเต็มแล้วมาบังเกิด จึงทรงแปลงพระองค์เป็นชายชราขับเกวียนรับนางไปยังเมือง”กาลจัมปากะ” ซึ่งอยู่ไกลราว 30 โยชน์ (145 กิโลเมตร) ด้วยบุญญาธิการเด็กในครรภ์ จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราต้องติดตามไปคอยดูแล (เจรจาติดตลกได้ตามสมควร) แล้วชวนกันเข้าโรงไป)

-ปี่พาทย์ทำเพลงขึ้นเดี่ยว แล้วเพลงกาเรียนทอง-

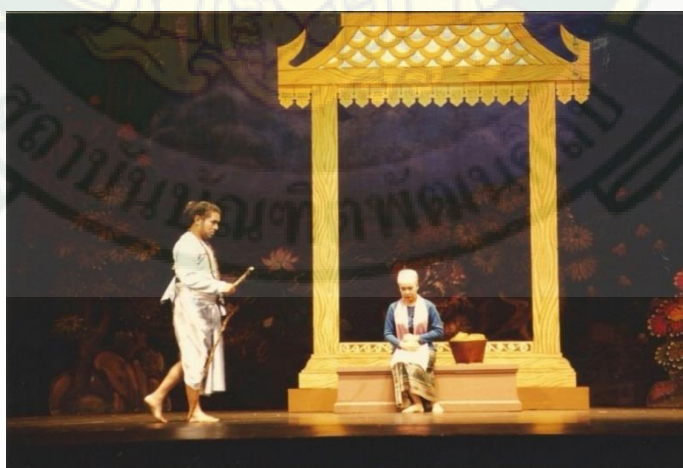
-เปิดม่าน-

(กรมศิลปากร. 2540 : 17)

ด้วยรูปแบบการจัดทำบทละครของนายเสรี หวังในธรรม ทั้ง 5 ข้อ 5 ตัวอย่าง ของบทละคร ที่ผู้วิจัยได้นำมากล่าวไว้ข้างต้น ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในสิ่งนี้ส่งผลในด้านดีต่อการกำกับการแสดงของนายเสรี หวังในธรรมเอง โดยสามารถทำให้ผู้แสดง สามารถแสดงอารมณ์ของตัวละครออกมาได้อย่างชัดเจน ผู้แสดงสามารถตีความบทละครได้ สามารถถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละคร ขณะนั้นได้เป็นอย่างดี เอื้อประโยชน์ต่อนักดนตรีที่สามารถบรรเลงตามบทละครได้อย่างถูกต้องไม่ผิดเพลงที่กำหนดไว้ อีกทั้งเจ้าหน้าที่เบื้องหลังก็ง่ายต่อการจัดฉาก เทคนิคต่าง จัดระบบแสง สี เสียง ได้อย่างราบรื่นสมบูรณ์ ด้วยรูปแบบการเขียนบทละครนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งให้การจัดแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนกประสบผลสำเร็จ ด้วยเช่นกัน

2. ตัวละคร คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง เป็นผู้แสดงออกปฏิกิริยา และเป็นผู้ที่ทำให้เกิดเนื้อเรื่อง ในละครเรื่องพระมหาชนกนี้มีตัวละครที่สำคัญ ที่มีบทบาทในการดำเนินเรื่อง ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ทั้งยังคงเป็นสัญลักษณ์แห่งธรรมในการสอดแทรกคติธรรมตามบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

2.1 อุทิจจพราหมณ์มหาศาล เป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตา จากในเนื้อเรื่องของละครพระมหาชนก ช่วงฉากอุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี และรับไปอุปการ ความเป็น “ถ้าเช่นนั้นเธออย่าห่วงว้ายใจไปเลย ข้าพเจ้าอุทิจจพราหมณ์มหาศาล เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ข้าพเจ้าจะตั้งเธอไว้ในที่เป็นน้องสาวปฏิบัติดูแลเธอ เธอจงกล่าวกับข้าพเจ้าว่า “ท่านเป็นพี่ชาย” แล้วจับที่เท้าทั้งสองของข้าพเจ้าคร่ำครวญเถิด”

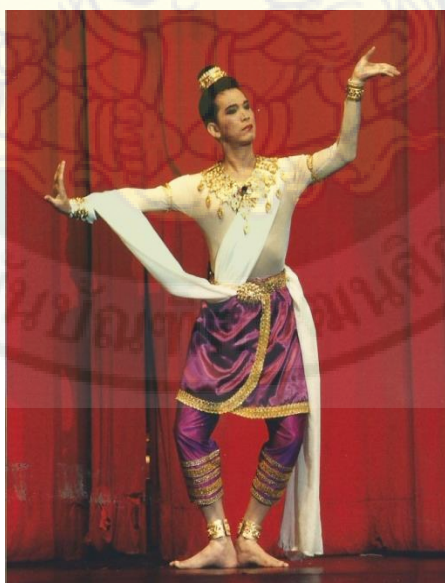

ภาพที่ 23

อุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

2.2 พระมหาชนก เป็นสัญลักษณ์แห่งความมุ่งมั่น พรากรเพียร และผู้มีปัญญา จากช่วงตอนหนึ่งของละครพระมหาชนก ความว่า พระมหาชนกเมื่อครั้งทรงเป็นพระกุมาร ได้ทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวงภายในพระชนม์ 16 ปี เมื่อมีพระชนม์ได้ 16 ปี เป็นผู้ทรงพระรูปโฉมอันอุดม พระองค์ทรงคิดว่า “เราจักต้องเอาสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา” จึงได้ทูลถามพระมารดาว่า “ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อะไรที่มารดาได้มามีบ้างหรือไม่ ฉันจะค้าขายให้ทรัพย์สินเกิดขึ้น แล้วจักเอาราชสมบัติที่เป็นของพระบิดา” ทั้งนี้ยังปรากฏสัญลักษณ์แห่งคติธรรมอีก เช่น (ด้านความพรากรเพียร)ช่วงที่พระมหาชนกทรงแหวกว่ายอยู่ในห้วงมหาสมุทร แม้จักไม่เห็นฝั่ง อยู่ในทะเลมหาสมุทรตลอด 7 วัน และ(ด้านผู้มีปัญญา) มีอยู่ด้วย 2 เหตุการณ์ด้วยกัน คือ เหตุการณ์ที่ 1 การตอบไขปริศนาขุมทรัพย์ทั้ง 16 ขุมทรัพย์ และเหตุการณ์ที่ 2 ในตอนที่พระราชมหาชนกเสด็จอุทยานทอดพระเนตร เห็นมะม่วงต้นหนึ่งมีผล ต้นหนึ่งไม่มีผล ต้นที่มีผล ผลมีรสชาติอร่อย ตรัสชมแล้วตั้งใจจะเสวยเมื่อออกจากพระราชอุทยาน แต่เมื่อออกมาต้นมีผลก็เสียหายจนหมดเพราะผู้คนพากันโค่นเพื่อเอาผลมะม่วง ส่วนต้นไม่มีผลยังอยู่รอดได้ พระมหาชนกทรงคิดว่า ราชสมบัติ เปรียบเหมือนต้นไม่มีผลอาจถูกทำลาย แม้ไม่ถูกทำลายก็ต้องคอย ระแวดระวังรักษา เกิดความกังวล พระองค์ประสงค์จะทำตนเป็นผู้ไม่มีกังวลเหมือนต้นไม้ไม่มีผล แต่ก็ไม่ทรงทำเช่นนั้นเพราะคิดว่าเป็นหน้าที่ของพระราชาก็จะทำให้สิ่งคงอยู่รอดพ้นก่อน เพราะสังคมยังขาดสติปัญญาเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าจึงทำลายต้นมะม่วงมีผล คิดดังนั้นจึงเห็นควรทำนุบำรุงต้นมะม่วงด้วยหลักวิชาการทางการเกษตร และจัดตั้งสถานศึกษาชื่อ ปุทธะเลยมหาวิชชาลัย เพื่อให้คนเป็นคนดีมีสติปัญญา

ภาพที่ 24

ผู้รับบาทบาทพระมหาชนก คือ ปกรณ์ พรพิสุทธิ์

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาศิลปะการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

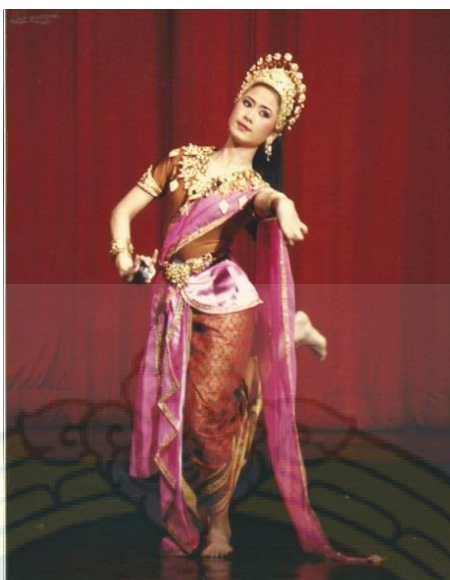

ภาพที่ 25

ผู้รับบาทบาทพระมหากษัตริย์ คือ ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์

ที่มา : กรมศิลปากร. 2549 : 4

2.3 นางมณีเมขลา เป็นสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จเทวดาที่ได้สดับวาจาอันมั่นคงของพระมหาสมุทรนั้น เมื่อจะสรรเสริญพระมหาสมุทร จึงกล่าวคาถาว่า “ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรณพ ซึ่งประมาณมิได้ เห็นปานนี้ ด้วยกิจคือความเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ ที่ใจท่านยินดีเกิด”(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. 2542 : 96)

ภาพที่ 26

ผู้รับบทบาทนางเมขลา คือ ขวัญใจ คงถาวร

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

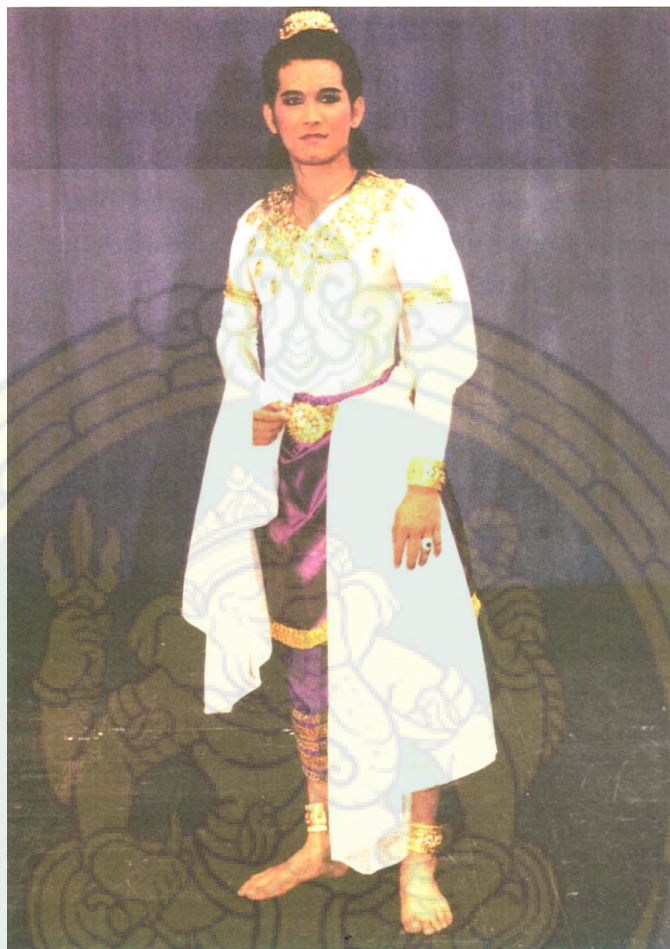
การวิเคราะห์ตัวละคร เรื่อง พระมหาชนก

ตัวละคร หรือผู้แสดง เป็นผู้ที่มืบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง เป็นผู้แสดงออกปฏิกิริยา และเป็น ผู้ที่ทำให้เกิดเนื้อเรื่อง ในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้มีตัวละครที่สำคัญ ที่มีบทบาทในการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ได้แก่

พระมหาชนก ซึ่งมีผู้ได้รับบทบาทเป็นตัวละครพระมหาชนก อยู่ 3 คน โดยคนที่ 1 รับบทบาทการแสดงเป็นพระมหาชนกกุมาร(ภาพนิ่ง)ใช้ผู้แสดงเป็นนักเรียนจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในส่วนสำหรับตัวละครที่ดำเนินการแสดงเรื่องตามบทประพันธ์ มี 2 คน คือ

ปกรณ์ พรพิสุทธิ์ ได้แสดงอยู่ในช่วงฉกนาฏการที่ 4 - 5และ7 คือ ช่วงฉก พระมหาชนกลาพระราชเทวีไปเมืองสุวรรณภูมิ ถึงฉกเรือสำเภาแตก และฉกพระมหาชนกกับและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร

ศุภชัย จันทรสุวรรณ ได้แสดงอยู่ในช่วงฉกนาฏการ ที่ 8 - 10 คือ ช่วงฉก พระมหาชนกประพาสาอุทยาน จนถึงทรงสลดพระทัย และทรงพระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล ถึงอุทิจจพราหมณ์รับพระราชดำริ เรื่อง การชีวญสงเคราะห์ และช่วงฉก พระมหาชนกเสด็จออก ท้องพระโรง แกลงพระราชประสงค์ เรื่อง “ปุทะเลยมหาวิชชาลัย” จนถึงนางเมขลาและนางฟ้า อำนวยพร

ภาพที่ 27

ปกรณ์ พรพิสุทธิ์ บทบาทพระมหาชนก ช่วงฉกนาฏการที่ 4 – 5 และ 7

ที่มา : กรมศิลปากร. 2549 : 4

ภาพที่ 28

ศุภชัย จันทรสุวรรณ บทบาทพระมหาชนก ในช่วงฉกนาฏการที่ 8 - 10

ที่มา : ผู้วิจัย

เมื่อนำตัวละครหลัก(ตัวเอก)ในการดำเนินละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ในด้านความเหมาะสม การมีคุณสมบัติสมกับบทบาทพระมหาชนกในด้านต่างๆดังนี้

ด้านรูปร่าง ผู้แสดงบทบาทพระมหาชนก จากการสังเกตรูปร่าง ผู้แสดงมีรูปร่าง สมส่วนพอดี ไม่ผอมเกินไป หรือมีร่างกายกำยำเกินไป เมื่อเวลาสวมเครื่องแต่งกายแล้ว ผู้แสดงมีความเหมาะสมกับบทบาทพระมหาชนกที่เป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นบุรุษที่มีรูปร่าง ผิวงาม ตามวรรณของกษัตริย์ หรือถ้ากล่าวก็คือ มีรูปร่างเหมาะสมกับบทบาทที่ตนเองได้รับ เหมาะสมกับบทบาทของพระเอก

ด้านความสามารถทางการแสดง ผู้รับบทบาทแสดงเป็นตัวละคร เรื่อง พระมหาชนก เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการแสดงโขน หรือด้านการแสดงละคร มากกว่า 10 ปี จนเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มผู้ชมละคร ทั้งยังมีประสบการณ์ความสามารถความเป็นศิลปินอย่างเต็มเปี่ยม โดยมีภูมิความรู้ตลอดจนทักษะทางลีลาการแสดงเป็นอย่างดี มีความจำดี สามารถจดจำบทละครได้อย่างแม่นยำตามบทประพันธ์ที่แต่งไว้

ด้านภาพลักษณ์ ในวงการแสดงนาฏศิลป์ ถือได้ว่า นายปกรณ์ พรพิสุทธิ์ และรองศาสตราจารย์ศุภชัย จันทรสุวรรณ เป็นบุคคลที่วงการทางด้านนาฏศิลป์ยอมรับในความสามารถ ทั้งด้านการแสดง การร้องเพลง ทั้งยังเป็นผู้มีคุณวุฒิในการดำรงตำแหน่งราชการ ทั้งครูและศิลปิน

ส่งเหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมละคร เชื่อถือในตัวผู้แสดง และยอมรับในการสวมบทบาทเป็นตัวละคร พระมหาชนก

นางมณีเมขลา ซึ่งผู้ได้รับบทบาท คือ ขวัญใจ คงถาวร จะปรากฏบทบาทการแสดงอยู่ในช่วงฉกนาฏการที่ 6 – 7 และ 10 คือ ฉกนางฟ้า และนางเมขลาจับระบำ จบฉกกลางที่นางเมขลาทราบถึงเหตุร้ายที่กำลังเกิดแก่พระมหาชนก ถึงฉกพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร และจบลงที่ช่วงฉกที่นางเมขลาและนางฟ้าอำนวยพร

ภาพที่ 29

ขวัญใจ คงถาวร บทบาทนางมณีเมขลาในช่วงฉกนาฏการที่ 6 – 7 และ 10
ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

การมีคุณสมบัติเหมาะสมกับบทบาทผู้แสดงเป็นนางมณีเมขลาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ขวัญใจ คงถาวร ถือเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งรูปร่าง(สวย) รูปร่างสมส่วน และด้วยเป็นผู้มีความสามารถและประสบการณ์ทางการแสดงนาฏศิลป์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี ด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับในด้านฝีมือ ทักษะทางการแสดง จากผู้เชี่ยวชาญทางด้าน

นาฏศิลป์ด้วยแล้ว ยังเป็นที่ชื่นชอบของกลุ่มผู้ชมละครของกรมศิลปากรด้วย ทั้งยังมีความสามารถในการขับร้องเพลงทำนองแบบไทย จึงเป็นเหตุผลที่นายเสรี หวังในธรรม คัดเลือกผู้ช่วยศาสตราจารย์ ขวัญใจ คงถาวร มารับบทบาทแสดงเป็นตัวละครนางมณีเมขลา ในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้

ตัวละครประกอบ เป็นศิลปินนักแสดงจากสำนักการสังคีต ร่วมกับคณาจารย์ นักเรียน นักศึกษาจาก วิทยาลัยนาฏศิลป์ ร่วมแสดงเป็นบทบาทอื่นๆทั้งหมด ในละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ด้วยนักแสดงจากกลุ่มศิลปินของสำนักการสังคีต ร่วมกับคณาจารย์ นักเรียน นักศึกษาจาก วิทยาลัยนาฏศิลป์ ในการร่วมแสดงเป็นผู้แสดงในบทบาทอื่นๆทั้งหมดในละคร เรื่อง พระมหาชนก ถือได้ว่าเป็นกลุ่มนักแสดงที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการแสดงโดยตรงจากการศึกษาเกี่ยวกับวิชานาฏศิลป์ จึงถือได้ว่ากลุ่มนักแสดงกลุ่มนี้มีทักษะทางด้านการแสดงอย่างมีองค์ความรู้ในด้านการแสดงโขน-ละคร อย่างเพียงพอ

3. ดนตรีและเพลง

การสร้างอารมณ์ ความรู้สึก นอกจากการได้ดูแล้วการได้ฟังก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยมีจารีตเฉพาะ เมื่อมีการกำหนดการแสดงและเขียนบทละคร สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ การบรรจุเพลง นายเสรี หวังในธรรมได้รับการถ่ายทอดการบรรจุเพลงมาจากครูมนตรี ตราโมท โดยให้ความสำคัญกับการบรรจุเพลงเป็นอย่างมาก ดังนี้

3.1 จะต้องรู้ว่าการแสดงนั้นเป็นการแสดงประเภทใด เช่น โขน ละครนอก ละครใน หุ่น หรือลิเก ก็ตาม เพราะว่าเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงแต่ละประเภทยังไม่เหมือนกัน

3.2 จะต้องรู้เรื่องที่จะแสดงนั้นอย่างถ่องแท้ว่าการแสดงนั้นแสดงเรื่องอะไร เรื่องดำเนินไปอย่างไร ผู้บรรจุเพลงก็ต้องรู้เรื่องอย่างชัดเจนเสียก่อน

3.3 จะต้องรู้จักตัวละครในเรื่องที่จะแสดงว่าเป็นตัวอะไร มีฐานะแค่ไหน เพราะว่าการบรรจุเพลงต่างๆ จะต้องเป็นไปตามฐานันดรศักดิ์ของตัวละครนั้นๆ นอกจากนี้ยังจะต้องให้ตรงกับอุปนิสัยใจคอของตัวละครด้วย(ไพโรจน์ ทองคำสุข. 2548 : 278)

จะเห็นได้ว่ารายละเอียด ของกรอบกำหนด ในการบรรจุเพลงของ นายเสรี หวังในธรรม นั้น มีความลึกซึ้ง และประณีต ด้วยหวังว่า การถ่ายทอดอารมณ์ในละครสู่ผู้ชม ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุดนายเสรี หวังในธรรมกล่าวถึงดนตรีและเพลงในละคร เรื่อง พระมหาชนก ไว้ดังนี้ “ส่วนดนตรีประกอบจะค่อนข้างร่วมสมัย ตามปกติละครทั่วไปจะใช้วงปี่พาทย์บรรเลง โดยตลอดบ้าง แต่ละครเรื่องนี้เรานำซอสามสายมาสอดแทรก บางตอนนำบทวรรณคดี เช่น ทำนองพากย์ มาให้ตัวละครใช้ประกอบการแสดง”(จุฑพล บุญพรัตน์. 2540 : 282)

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงในละคร เรื่องพระมหาชนก ผู้วิจัยแบ่งออกได้เป็น

2 ประเภท คือ

1. เพลงบรรเลง คือ เพลงที่บรรเลงอย่างเดียว ไม่มีการขับร้อง ใช้สำหรับบรรเลง ประกอบการแสดงละคร ประกอบกิริยา ไปมา ของตัวละคร

2. เพลงประกอบการแสดง คือ การบรรเลงประกอบการขับร้องตาม บทละครประกอบการแสดง เพื่อให้ผู้รับชม หรือตัวละครตีบทตามท้องเรื่อง โดยเพลงประกอบการแสดงนี้ บทร้องมีทั้งการบรรยายเหตุการณ์ตามท้องเรื่อง บรรยายลักษณะนิสัย และความรู้สึกของตัวละคร นอกจากนี้บทร้องยังใช้แทนการเจรจาโต้ตอบของตัวละครได้อีกด้วย เพลงร้องที่กล่าวมานี้จะช่วยให้ตัวละครมีชีวิตชีวา สมจริงมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 2 การบรรจุเพลงในละคร เรื่อง พระมหาชนก

ลำดับ	เพลงบรรเลง	เพลงประกอบการแสดง
1	เพลงขับไม้บัณเฑาะว์(เดี่ยวซอสามสาย)	เพลงตุงตุง
2	เพลงปฐม	เพลงเทพทอง
3	เพลงกราวกลางออกกราวนอก	เพลงสรภัญญะ (คลอซอสามสาย)
4	เพลงเชิด	เพลงกาเรียนทอง
5	เพลงปี่กลอง	เพลงบ่าบ่น
6	เพลงโอด	เพลงสามไม้กลาง
7	เพลงทยอย	เพลงสามเส้า
8	เพลงข้าโหย (เดี่ยวขลุ่ย)	เพลงโพธิสัตว์
9	เพลงร่ำ	เพลงฉิ่ง
10	เพลงชั้นเดียว	เพลงเข้าหลุดชั้นเดียว
11	เพลงแขกเข้ารีต	เพลงชมดงนอก
12	เพลงครวญหา (เดี่ยวซอสามสาย)	เพลงเขมรไล่ควาย
13	เพลงจิ้งเหลนหน่าย	เพลงน้ำลอดใต้ทราย
14	เพลงร่ำท้ายปลูกต้นไม้	เพลงนกจาก
15	เพลงเรื่อออกจิ้งจอก	เพลงมหาชัย
16	เพลงฉิ่ง	ทำนองพากย์ (ไม่มีเพี้ยน)
17	เพลงโล้	
18	เพลงกราวรำ	
19	เพลงชายเรือ	

ตารางที่ 2 การบรรจุเพลงในละคร เรื่อง พระมหาชนก (ต่อ)

ลำดับ	เพลงบรรเลง	เพลงประกอบการแสดง
20	เพลงร่ำดีกดาบรรพ์	
21	เพลงเข้าม่าน	
22	เพลงต้นเข้าม่าน	

สรุปเพลงในแต่ละประเภทในละครเรื่องพระมหาชนก โดยการบรรจุแบ่งได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

1. เพลงบรรเลง มีจำนวน 22 เพลง
2. เพลงประกอบการแสดง มีจำนวน 16 เพลง

จากจำนวนเพลงทั้งหมด จำนวน 38 เพลงข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าเพลงมีส่วนสำคัญมากในการแสดงละคร โดยผู้บรรเลงและผู้ขับร้องได้เป็นสื่อความรู้สึกของตัวละครผ่านเพลง ทำให้ผู้ชมได้รับอรรถรสในการชมละคร เรื่อง พระมหาชนกอย่างครบถ้วน โดยผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างบทที่บรรจุในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ ที่แสดงถึงความสอดคล้องระหว่างอารมณ์ของตัวละคร และฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร ดังนี้

แสดงอารมณ์ตัวละคร วิตกังวลใจภายในจิตใจ โศกเศร้า เสียใจ หรืออารมณ์ผิดหวัง

ช่วงการแสดงตอนที่พระเทวี (พระมเหสีของพระอริราชชนก) ทรงหนีภัยสงครามของพระโพลชนก หลังจากที่พระเทวีได้ทราบว่าพระอริราชชนก กับพระโพลชนกไล่ช้างทรงเข้าต่อสู้กันด้วยพระแสงง้าว สุดท้ายพระโพลชนกสังหารพระอริราชชนกถึงแก่ความตาย พระเทวีจึงเสียพระทัย และด้วยทรงมีครรภ์จึงลี้ภัย เพื่อประสงค์จะให้ลูกน้อยในครรภ์นั้นปลอดภัยจากภัยสงคราม พระนางจึงได้วิ่งวอนต่อเทวดา ในช่วงนี้ตามบทละครแสดงถึงความสมเพชเวทนาใจนายเสรี หวังในธรรม จึงบรรจุเพลงร้องเพลงสรภัญญะ และเพิ่มอารมณ์ด้วยเสียงของซอสามสาย ที่มีเสียงในเครื่องดนตรีชนิดนี้ มีลักษณะโหยหวน เศร้าสลด ดังยกตัวอย่างบทละครดังนี้

-ร้องเพลงสรภัญญะ-(คลอซอสามสาย)

ข้าเจ้า ผู้เทวี	มเหสีพระทรงชัย
อริราชภูวนาย	ซึ่งประลัยในสงครามฯ
จำเนรเทศตน	ให้ผ่านพ้นกลียุค
กลียุคอันลูกกลาม	มีอาจตายวายชีวาฯ

เพราะห้วงพระลูกแก้ว	อันเกิดแล้วในครรภา
โปรดเถิดพระเทวา	ช่วยอารักษ์พิทักษ์ชนม์ฯ
ช่วยชี้ตำแหน่งจร	แลผันผอนที่กังวล
ขอแต่ได้รอดตน	จนลูกคลอດอย่างปลอดภัยฯ

บทละครที่แสดงอารมณ์ของตัวละครในบทละครพระมหาชนก ที่ตัดพ้อรำพึง ผิดหวังกับตนเอง ที่ไม่คิดทำการใด กับหนีเอาตัวเองหลบซ่อนลี้ภัย ช่วงบทละครนี้ เป็นช่วงระหว่างที่พระมหาชนกจะทรงตรัสกับพระมารดา เพื่อเสด็จไปทวงคืนเอกราชสมบัติซึ่งเคยเป็นของพระราชบิดา กลับคืนมา การบรรจุเพลงก็บรรจุเพลงที่แสดงถึงภาวะการณึกคิดในจิตใจของตัวละครไว้ดังตัวอย่างดังนี้

-ร้องเพลงบ้าน-

พระมหาชนก -	ตัวเราเป็น หน่อเนื้อ เชื้อกษัตริย์	สุริยวงศ์ จักรพรรดิ มหาศาล
	มามัวอยู่ ในแดน แสนกันดาร	ปล่อยภัยพาล สิ่งสู่ มาตุคาม
	เหมือนทอดทิ้ง อาณา ประชาชาษฎ์	เพราะพริ้งตัว มัวขลาด ขยาดขาม
	ต้องเชิดชู กู้ชื่อ ให้ลือนาม	ไม่ครั้นคร้าม ตามติด พิษิตชัย

การแสดงอารมณ์ตัวละคร อีกเหิม กล้าหาญ

การแสดงที่เห็นเด่นชัดในการแสดงอารมณ์ของตัวละคร คือในช่วงที่พระโปลชนกยกทัพ มาสู้รบกับพระอริราชชนก ในบทละครนี้แสดงถึงพลังของกองทัพทหารของพระโปลชนก ที่มีเหล่ากองทัพที่เข้มแข็ง ทรงพลัง การบรรจุเพลงลงในบทละครนี้แสดงถึงการ จัดทัพของเหล่าทหารชาญกล้า ที่มีความเข้มแข็ง แสดงถึงความอีกเหิม สง่างามของกระบวนเหล่าทัพที่ยกไป ในบทละครนี้บรรจุเพลงร้องเพลงตุงตุง ที่มีท่วงทำนองเพลงสื่ออารมณ์ดังกล่าวไว้ของละครดังตัวอย่างบทละครที่ว่า

-ร้องเพลงตุงตุง-

พระโปลชนก -	พระโปละ - ชนก ทรงยกทัพ	คณานับ ทวยทหาร ชาญสมร
	พร้อมศาสตรา อาวุธ ยุทธโศภรณ์	มุ่งราญรอน ธาณี มิถิลา
	จอมโยธี ชีพระยา คชาชาติ	องอาจ กางแก่น แสนสง่า
	ศุภฤกษ์ เบิกสวัสดิ์ พัฒนา	ให้กรีธา พลากร จรจรัส

ภาพที่ 30

รำตรวจพลพระโปลงนก โดยไพฑูรย์ เข้มแข็ง

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

การแสดงอารมณ์ตัวละครดีใจ ปิติยินดี หรือสมปรารถนาในสิ่งประสบ

ผลสำเร็จ

ส่วนทำนองเพลงที่บรรจุลงในบทละครที่บ่งบอกอารมณ์ของละคร แสดงถึงความดีใจ ประสบผลสำเร็จตามที่ตนปรารถนาไว้ ทางผู้วิจัยขอยกตัวอย่างช่วงที่นางมณีเมขลา นางฟ้าทั้ง 8 ตนออกมาจับระบำ แสดงความปิติยินดีที่พระมหาชนกทรงมีดำริก่อสร้างบ้านฯ ปูทะเลย์มหาวิทยาลัย โดยนายเสรี หวังในธรรม ได้บรรจุเพลงร้องเพลงมหาชัย ไว้ในบทละคร เพื่อแสดงถึงความเป็นมิ่งมงคล ความประสบผลสำเร็จอันใหญ่หลวง ดังตัวอย่างบทละครดังนี้

-ร้องเพลงมหาชัย-

มหาชนก มหาสัตว์ อุบัติสู่	เพื่อชี้ชู มรรคา อาตคัย
ว่าความเพียร พริยะ มหาชัย	คือมรรคา พาให้ ได้สัมฤทธิ์
พรจากโอษฐ์ คือพร โพธิญาณ	ผลบุญ โอบาร ประสานประสิทธิ์
สาธุชน ผู้ใด ได้ใช้ชิต	ย่อมสำเร็จ เสร็จกิจ เป็นนิจเทอญ

-ปี่พาทย์ทำเพลงรวีตักดาบรรพ์-

การประกอบการแสดงอาภักปฏิกิริยาของตัวละคร

ความอลหม่านวุ่นวาย ในละครพระมหาชนกนี้ได้บรรจุเพลงเขมรไล่ควาย ปรากฏในช่วงที่เหล่าบรรดาทหาร และข้าราชการบริพารทั้งนั้น ครั้นพระมหาชนกเสด็จไปลับตาเข้าไปสวนอุทยานต่างเข้าไปที่ต้นมะม่วงต้นมีลูกแย่งกันเก็บผลมะม่วง ดังบทละครนี้

-ร้องเพลงเขมรไล่ควาย-

ฝ่ายบรรดา ข้าราชการ-บริพาร	ครั้นภูบาล เสด็จไป ในสวนหลวง
ความละโมภ โลกใน ใจทั้งปวง	เข้ารุมล้อม ต้นมะม่วง ไม่นำพา
บ้างยื้อ บ้างยุต อุดซึก	บ้างหัก กิ่งก้าน ด้วยต้นหา
บ้างป็น ขึ้นบน ต้นพวา	อุตกระชาก พกษา ไม่ปราณี
แย่งเก็บ แย่งกิน จนสิ้นต้น	ลูกใบ เกลือ่นกล่น ป่นปี้
กิ่งก้าน รานหล่น บนธรณี	แม้นัน พกษี ก็ไค่นลง

บ่งบอกอาภักปฏิกิริยา การบรรจุเพลงที่อยู่ในช่วงที่นางเมขลากำลังเพลินเพลินอยู่ในห้วงเวหา ได้บรรจุเพลงเชิดฉิ่ง สื่อถึงอาภักปฏิกิริยาการเหาะ การเดินทางของตัวละคร ดังตัวอย่างบทละคร

-ร้องเพลงเชิดฉิ่ง-

นางมณีเมขลา -	ปางนั้น เมขลา เทวี	จรัส เทียวไป ในเวหา
เสวยทิพย์ สมบัติเปรม เอมอุรา		ลืมนตรจตรา มหาสมุทร ถึงเจ็ดวัน
ครั้นรู้สึก สำนึก ถึงหน้าที่		พระเทวี ตกใจ ไหวหวั่น
รู้ว่า มหาสัตว์ ทรงธรรม		ต้องภยัน-ตราย ในวารี

จากละคร เรื่อง พระมหาชนก แสดงให้เห็นว่านายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางการดนตรีและคีตศิลป์ กล่าวคือ ยังมีการนำดนตรีมาประกอบ ละคร เรื่อง พระมหาชนกจะค่อนข้างร่วมสมัย ตามปกติละครทั่วไปจะใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบละคร โดยตลอด แต่ละครเรื่องนี้นายเสรี หวังในธรรม ได้นำขอสามสายมาสอดแทรก อีกทั้งยังเอาเทคนิคเสียงต่างๆเข้ามาร่วมอยู่ในบทละครนี้ด้วย นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานปรับเอาทำนองพากย์มาไว้ในช่วงฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนารธรรมในมหาสมุทร โดยมาให้ตัวละครนางเมขลาใช้ร้อง เป็นบทสนทนาระหว่างนางเมขลากับพระมหาชนกแทนบท พูดเจรจาทั่วไป ก็ถือเป็นเรื่องแปลกใหม่ ที่การแสดงละครนำบททำนองพากย์มาใช้แบบอย่างการแสดงของโขน แต่ก็แตกต่างกันตรงที่ท้ายบททำนองพากย์ไม่ต้องร้องรับคำว่า “แพ้ย” อย่างทำนองการพากย์โขน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้รู้ว่าการแสดงนั้นเป็นการแสดงประเภทใด เพราะว่าเพลงที่ใช้

ประกอบการแสดงแต่ละประเภทยังไม่เหมือนกัน ทั้งรู้เรื่องที่จะแสดงนั้นอย่างถ่องแท้ว่าการแสดงนั้นแสดงเรื่องอะไร เรื่องดำเนินไปอย่างไร โดยการบรรจุเพลงก็ต้องรู้เรื่องอย่างชัดเจนตลอดเรื่องของละคร และที่สำคัญในการบรรจุเพลงของนายเสรี หวังในธรรม ก็รู้จักตัวละครในเรื่องที่จะแสดงว่าเป็นตัวอะไร มีฐานะแค่ไหน เพราะว่าการบรรจุเพลงต่างๆ จะต้องเป็นไปตามฐานันดรศักดิ์ของตัวละครนั้นๆ นอกจากนี้ยังต้องให้ตรงกับอุปนิสัยใจคอของตัวละครด้วย

วิเคราะห์ดนตรีและเพลงในละครเรื่องพระมหาชนก

ดนตรีและเพลง เป็นเครื่องสร้างอารมณ์ ความรู้สึก นอกจากการได้ดูแล้วการได้ฟังก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อมีการกำหนดการแสดงและเขียนบทละคร สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ การบรรจุเพลงที่นายเสรี หวังในธรรมได้ให้ความสำคัญกับการบรรจุเพลงเป็นอย่างมาก ด้วยหวังว่าจะใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างการแสดงสู่ผู้ชมละครด้วย โดยในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ สรุปเพลงใช้ประกอบการแสดงในละคร เรื่อง พระมหาชนก มีทั้งสิ้น 38 เพลง แบ่งประเภทได้ดังนี้ คือ

1. เพลงบรรเลง มีจำนวน 22 เพลง
2. เพลงประกอบการแสดง มีจำนวน 16 เพลง

จากจำนวนเพลงที่นายเสรี หวังในธรรม ได้บรรจุไว้ในบทละคร เรื่อง พระมหาชนกนั้น ถือว่ามีจำนวนเพลงมาก แสดงให้เห็นว่านายเสรี หวังในธรรม ให้ความสำคัญอย่างมากในการบรรจุเพลงไม่แต่จำนวนของเพลงที่มีจำนวนมากแล้วนั้น แต่ก็ยังแสดงให้เห็นถึงการเรียงร้อยทำเพลงให้ผสมผสานไปตามอารมณ์และบทบาทของตัวละครอย่างแนบสนิท ถูกต้องตามขนบการบรรจุเพลง และสัมพันธ์กับทำนอง ลีลาอารมณ์ของบทเพลง เพื่อให้ผู้ชมละครคล้อยตามอารมณ์ของเพลงและตัวละครในการบรรจุเพลงของนายเสรี หวังในธรรม ในละคร เรื่อง พระมหาชนก ยังคำนึงถึงสำคัญของการเลือกใช้เพลง โดยเมื่อนำไปใช้แล้วจึงต้องได้ผลตามประสงค์ของบทเพลง และอยู่ในแนวเจตนารมณ์ของภาพรวมการแสดงละคร เพราะในทำนองเพลงแต่ละเพลงย่อมแฝงไว้ด้วยกระแสอารมณ์ โดยสำเนียงเพลงอาจจะดัดแปลงความหมายเป็นอย่างอื่นไม่ตรงตามอารมณ์และบทบาทของตัวละครได้ จึงที่เห็นเด่นชัดในละครเรื่องพระมหาชนก นายเสรี หวังในธรรมยังได้นำการบรรเลงขอสามสาย มาบรรเลงประกอบในการแสดงละครพระมหาชนกในช่วงที่มีการขับร้องในทำนองสรภัญญะ ช่วงการแสดงตอนที่พระเทวี (พระมเหสีของพระอริราชชนก) ทรงหนีภัยสงครามของพระโพลชนก หลังจากที่พระเทวีได้ทราบข่าวพระอริราชชนก กับพระโพลชนกเสียดวงทรงเข้าต่อสู้กันด้วยพระแสงจักร สู้ตายพระโพลชนกสังหารพระอริราชชนกถึงแก่ความตาย พระเทวีจึงเสียพระทัย และด้วยทรงมีครรภ์จึงลี้ภัย เพื่อประสงค์จะให้ลูกน้อยในครรภ์นั้นปลอดภัยจากภัยสงคราม พระนางจึงได้วิ่งวนต่อเทวดา

ด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มุ่งหวังให้ละคร เรื่อง พระมหาชนก เป็นละครเรื่องพิเศษสุด ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นายเสรี หวังในธรรม จึงใช้ความประณีต ในการบรรจุเพลง ลงในบทประพันธ์ อย่างสุดความสามารถ เพื่อหวังให้หลักคำสอนที่แฝงอยู่ในบท พระราชนิพนธ์ สะท้อนให้ผู้ชมประทับใจ แล้วสัมผัสผ่านการชมการแสดงละคร พระมหาชนกให้มากที่สุด

4. ฉาก แสง สี เสียงและอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ เวทีและอุปกรณ์ส่วนประกอบตาม ท้องเรื่อง ที่สามารถบอก สถานที่ ลักษณะของตัวละคร ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร เป็นการระบุ เจาะจงช่วงเวลาในเรื่องราวนั้นเกิดขึ้น ฉากในละครพระมหาชนกนี้บางฉากใช้ฉากหลักๆ ที่กรม ศิลปากรได้ใช้มาแต่เดิม เช่นฉากท้องพระโรง ฉากป่า ฉากสวน เป็นต้น

ฉากและบรรยากาศในบทละครเรื่องพระมหาชนกของ นายเสรี หวังในธรรม ส่วนมากจะกำหนดไว้ในบทละคร ซึ่งแบ่งเนื้อเรื่องการแสดง ออกเป็น 10 ฉากนาฏการ ตามลำดับ ดังนี้

1. ฉากพระโพลชนกตรวจพล และเคลื่อนทัพประจัญบานทัพพระอริราช ขนกจบฉากลงที่พระอริราชชนกสิ้นพระชนม์
2. ฉากพระราชเทวีปลอมพระองค์ลี้ภัย และขอพรเทพเจ้า
3. ฉากอุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี และรับไปอภิบาล
4. ฉากพระมหาชนกลาพระราชเทวีไปเมืองสุวรรณภูมิ
5. ฉากเรือสำเภาแตก
6. ฉากนางฟ้า และนางเมขลาจับระบำ จบฉากลงที่นางเมขลาทราบถึง เหตุร้ายที่กำลังเกิดแก่พระมหาชนก
7. ฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร
8. ฉากพระมหาชนกประพาสุทธาน จนถึงทรงสดพระทัย และทรง พระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล
9. ฉากอุทิจจพราหมณ์เข้าเฝ้า หลังจากนำพระราชเทวีเสด็จเข้าเมือง มิถิลาจนถึงอุทิจจพราหมณ์รับพระราชดำริ เรื่อง การชีวาณสงเคราะห์
10. ฉากพระมหาชนกเสด็จออกท้องพระโรง แกล้งพระราชประสงค์ เรื่อง “ปู่ทะเลยมหาวิชาลัย” จนถึงนางเมขลาและนางฟ้าอำนวยพร (จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา.2541 : 45-46)

ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง ที่ปรากฏในบทละคร เรื่อง พระมาชนก นายเสรี หวังในธรรมใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้าช่วยสร้างบรรยากาศ อรรถรสของฉากละคร ไปพร้อมกับอุปกรณ์ต่างที่ทั้งตัวละครใช้ประกอบการแสดง ใช้ตกแต่งฉาก โดยผู้วิจัยจะนำมาอธิบายไว้ ดังนี้

ฉากนาฏการที่ 2 พระราชเทวีปลอมพระองค์ลี้ภัยและขอพรเทพเจ้า ในช่วงการแสดงของฉากละครในช่วงนี้เป็นช่วงที่พระโพลชนกประจัญบานทัพ พระอริราชชนกจนพระอริราชชนกสิ้นพระชนม์ในกองทัพบก โดยให้ตัวละครที่ทำสงครามกันนั้น ถือดาบ อาวุธ ประกอบกันในการสู้รบ แล้วส่วนพระมเหสีของพระอริราชชนก ปลอมเป็นชาวบ้าน ลี้ภัย แสดงอาการลักษณะตระหนก เหลียวซ้ายแลขวา นั้น นายเสรี หวังในธรรม ก็ยังให้ตัวละครถืออุปกรณ์ประกอบตามบท พระราชานิพนธ์ แต่งกายเป็นหญิงชาวบ้าน เพื่อให้ละครดูสมจริงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ยังใช้เทคนิคแสง สี ของเวที ประกอบฉาก คือ การกะพริบไฟ พร้อมเปิดซาวด์เสียงกัมปนาท (เสียงฟันทาบ อาวุธ การรบของทหารในศึกสงคราม)

ภาพที่ 31

ฉากพระโพลชนกรบกับพระอริราชชนก

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ฉากนาฏการที่ 5 ฉากเรือสำเภาแตก นายเสรี หวังในธรรม ก็ใช้เทคนิคแสง สี โดยการให้ไฟกะพริบไฟแสดงถึงฟ้าร้อง ฟ้าผ่าอย่างรุนแรง ทั้งเปิดเสียงคลื่นลมพายุ และฝน ทำให้ผู้ชมได้บรรยากาศตามบทละคร ทั้งนี้นอกจากเทคนิคแสง สี เสียงแล้ว การออกแบบฉากนายเสรี หวังในธรรม ยังใส่ใจในเรื่องรายละเอียด โดยสั่งให้มีการทำฉากเป็นลักษณะเป็นเรือสำเภา ขนาดใหญ่ โดยมองจากผู้ชม จะสมมุติว่าผู้ชมมองผ่านจากภายในเรือสำเภานั้น และให้ตัวละคร ทุกตัวในฉากนั้น สมมุติว่าอยู่บนเรือสำเภา ฉากนี้สมจริงเป็นอย่างมากโดยสร้างนำเทคนิคฟ้าผ่า มีการจุดดินปืน เพราะให้สมจริง เหมือนมีการระเบิดจริงจากฟ้าที่ผ่าลงบนเรือสำเภา

ภาพที่ 32

ฉากเรือสำเภาแตก

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ แนวความคิดในการใช้เทคนิคเพื่อเสริมและส่งเสริมให้ตัวละครออกมามีชีวิตภายในระยะเวลาที่กำหนด ด้วยการใช้แสงไฟ และคำบรรยายประกอบรวมในระหว่างการแสดง เช่น มีการเพิ่มเติมภาพหนึ่งประกอบในส่วนตัวบท โดยมีเสียงบรรยายจากในโรงละคร เทคนิคนี้ปรากฏอยู่ใน 2 ช่วงด้วยกันคือ ก่อนเริ่มฉากนาฏการที่ 1 ผู้ชมจะได้เห็นตัวละครในภาพหนึ่งภาพต่างๆ ได้แก่ ภาพพระมหาชนกซึ่งเป็นพระอัยกาของพระมหาชนกโพธิสัตว์ และตัวละครในภาพหนึ่งพระอริราชชนกและพระโปลชนก เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นอุปราชและเสนาบดี ตามลำดับ

ตัวละครภาพนิ่งออกมาตยไปเผ้ากราบทูลพระราชารัฐชนก และตัวละครภาพนิ่งพระโปลชนกถูกจองจำ นอกจากนั้น ในตอนที่พระโปลชนกตั้งสัจจาธิฐาน นายเสรี หวังในธรรม กำหนดให้ตัวละครขณะแสดงภาพนิ่ง เคลื่อนไหวเล็กน้อย คือ ระบุว่า “ผู้แสดงภาพนิ่ง เคลื่อนไหวให้เห็นเครื่องจองจำหลุดจากร่าง”

ไพฑูรย์ เข้มแข็ง (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย) วิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยถึงนายเสรี หวังในธรรม ไว้ดังนี้ว่า

“...พ่อเส หรืออาจารย์เสรี เวลาซ้อมการแสดง ไม่ว่าจะซ้อม โขน ซ้อมละคร จะให้เกียรติผู้ร่วมงานทุกคน ด้วยตนเอง(ไพฑูรย์ เข้มแข็ง) ในช่วงนั้นเป็นครูสอนที่วิทยาลัยอยู่แล้ว เรื่องการรำ หรือแสดง อาจารย์เสรีจะให้เกียรติในการตีบท ...แต่อาจารย์เสรีจะเป็นผู้แนะแนวทาง ว่าต้องทำอะไร แสดงอารมณ์ออกมาอย่างไร คือ อธิบายให้เราฟัง ก่อนเสมอ ... ส่วนในครั้งที่แสดงละครพระมหาราชกนี้ ครูเองได้รับบทเป็นพระโปลชนก บทพูดไม่มาก มีแต่กระบวนการรำ คือ การรำตรวจพลพระโปลชนก หลังจากนั้นก็กระบวนการบระหว่างพระโปลชนก กับพระอริราชชนก ซึ่งการแสดงนี้ ทั้งรูปแบบการแสดง อาจารย์เสรี จะเป็นผู้กำกับดูแล ชี้แนะอย่างละเอียด ...ทั้งมีการซักซ้อมหลายครั้ง ให้การแสดงออกมาสมบูรณ์ที่สุด ดีที่สุด ตรงตามคิว ที่กำหนดไว้ในบท...แต่ในการแสดงละครแต่เรื่อง จะได้เห็นเทคนิคของอาจารย์เสรี ในการจัดการแสดง ทำให้ละครไม่จำเจน่าเบื่อ คนเลยติด คอยชมผลงานของท่านเสมอ คือพ่อเส..รู้จักหยิบยกเทคนิคการสร้างฉาก แบบละครเวที ที่ทันสมัยมากในสมัยนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนในละครพระมหาราชกคือ พ่อเส..หยิบเอา ตาโบลวิวงศ์ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มาร่วมในละครพระมหาราชก คือ การแสดงที่ตัวละคร จะแต่งตัวออกมายืนบนเวทีเป็นหุ่นนิ่ง ไม่เคลื่อนไหวแสดงบทบาท ประกอบคำบรรยาย หรือเพลงประกอบให้คนดูรู้ว่า ตัวละคร กำลังทำอะไร” (ไพฑูรย์ เข้มแข็ง. สัมภาษณ์. 23 มีนาคม 2558)

นอกจากเทคนิคด้านการจัดทำฉากแล้ว สิ่งเหล่านี้จากสัมภาษณ์ที่นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย) วิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยถึงนายเสรี หวังในธรรม ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการที่นายเสรี หวังในธรรม พยายามสร้างสรรค์ผลงานให้ออกมาดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด รู้จักหยิบยก สิ่งใหม่ แลกตา สร้างสรรค์ผลงานอย่างประณีต เพื่อให้ละคร เมื่อผู้ชมดูแล้ว ไม่น่าเบื่อ เทคนิคต่างๆที่นายเสรี หวังในธรรม คัดเลือกโดยพิจารณาแล้วนำมาในการสร้างละครพระมหาราชก ถึงแม้เทคนิคบางสิ่งจะเป็นเทคนิคที่มีมาแต่โบราณ เช่น “ตาโบลวิวงศ์” แต่นายเสรี หวังในธรรม ก็รู้จักดัดแปลง ให้สามารถดูแปลกใหม่ได้ ตัวอย่างคือการแสดงตาโบลวิวงศ์ ในอดีต เป็นการแสดงที่ตัวละคร จะแต่งตัวออกมายืนบนเวทีเป็นหุ่นนิ่ง ไม่เคลื่อนไหวแสดงบทบาท ประกอบคำบรรยาย หรือเพลงประกอบ แต่ในพระมหาราชกนี้

นายเสรี หวังในธรรม ก็ให้ผู้แสดง เคลื่อนไหวได้บาง ประกอบคำบรรยาย ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดูแล้ว สร้างสุนทรีย์ให้แก่ผู้ชมได้เพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 33

พระโปลกนตังสัจจาอริฐานเพื่อให้เครื่องจองจำหลุดจากร่าง
ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

นายเสรี หวังในธรรม ยังใช้เทคนิคของการแสดงภาพนิ่งในการแสดง ในตอนที่พระมหากษัตริย์พวกรักเด็กๆที่ทำให้ทรงขัดเคือง หลังจากนั้นกำหนดให้ มีการตีไฟมืด คือ การลดแสงแสงสว่างของไฟลง เพื่อเพิ่มแสงสว่างตรงตามตำแหน่งที่ตัวละครอยู่ โดยจัดเป็นภาพนิ่ง 2 จุด จุดหนึ่งเป็นภาพพระมหากษัตริย์กับพระมารดา อีกจุดหนึ่งเป็นภาพเด็กๆ ถูกตีลุ่มอยู่ ทั้งนี้เพื่อแสดงภาพตัดสลับไปมาประกอบคำบรรยายในช่วงที่พระมหากษัตริย์พวกรักพาลามพระราชเทวี

ภาพที่ 34

มหาชนกฤมรทรงตีพวกเด็กๆทำให้ทรงชดเคื่อง

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 35

พระมหาชนกฤมรทูลถามความจริงจากพระราชเทวี

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

จะเห็นได้ว่านายเสรี หวังในธรรม ในการสร้างละคร เรื่อง พระมหาชนก นี้ มีการแบ่งฉาก แบ่งตอน ทำให้เกิดเทคนิคการเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง และในบทละครมีการบอกตัวละครที่มีอยู่ในฉาก บอกลักษณะ บอกบรรยากาศของฉากแต่ละตอน จากการวิเคราะห์แล้วสิ่งเหล่านี้เอื้อผลให้ในการสร้างฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง จนส่งผลให้ละครเกิดความสมจริง โดยผสมผสานกับการใช้เทคนิคใหม่เข้ามาประกอบฉาก มีการใช้ แสง สี เสียง เข้าช่วยอย่างลงตัวและสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้ที่กล่าวมานี้เป็นเครื่องมือหนึ่งที่โน้มน้าวอารมณ์และสร้างความประทับใจให้กับผู้ชม จนเป็นผลทำให้ละครพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรมได้รับความนิยมอย่างมาก

วิเคราะห์ฉาก แสง สี เสียง และอุปกรณ์ประกอบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก

ฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดง เป็นส่วนประกอบตามท้องเรื่อง ที่สามารถบอก สถานที่ ลักษณะของตัวละคร ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร เป็นการระบุเจาะจงช่วงเวลาที่เกิดขึ้น ฉากในละครพระมหาชนกนี้บางฉากใช้ฉากหลายๆ ที่กรมศิลปากรได้ใช้มาแต่เดิม เช่น ฉากท้องพระโรง ฉากป่า ฉากสวน เป็นต้น ฉากและบรรยากาศในบทละครเรื่องพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม ส่วนมากจะกำหนดไว้ในบทละคร ซึ่งแบ่งเนื้อเรื่องการแสดง ออกเป็น 10 ฉากนาฏการ ตามลำดับดังนี้

1. ฉากพระโพลชนกตรวจพล และเคลื่อนทัพประจัญบานทัพพระอริราชชนกจบฉากลงที่พระอริราชชนกลิ้นพระชนม์
2. ฉากพระราชเทวีปลอมพระองค์ลี้ภัย และขอพรเทพเจ้า
3. ฉากอุทิจจพราหมณ์พบพระราชเทวี และรับไปอภิบาล
4. ฉากพระมหาชนกลาพระราชเทวีไปเมืองสุวรรณภูมิ
5. ฉากเรือสำเภาแตก
6. ฉากนางฟ้า และนางเมขลาจับระบำ จบฉากลงที่นางเมขลาทราบถึงเหตุร้ายที่กำลังเกิดแก่พระมหาชนก
7. ฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร
8. ฉากพระมหาชนกประพาสุอุทยาน จนถึงทรงสลดพระทัย และทรงพระราชปรารภจะเป็นเช่นมะม่วงไร้ผล
9. ฉากอุทิจจพราหมณ์เข้าเฝ้า หลังจากนำพระราชเทวีเสด็จเข้าเมืองมิถิลาจนถึงอุทิจจพราหมณ์รับพระราชดำริ เรื่อง การชื้อาญสงเคราะห์
10. ฉากพระมหาชนกเสด็จออกท้องพระโรง แดงพระราชประสงค์เรื่อง “ปุทะเลยมหาวิชาลัย” จนถึงนางเมขลาและนางฟ้าอำนวยการ (จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา. 2541 : 45-46)

จากในจำนวน 10 ฉากนาฏการดังกล่าวนี้ นายเสรี หวังในธรรม ได้พยายามออกแบบฉากให้ออกมา ยิ่งใหญ่อลังการ อาทิเช่น ฉากเรือสำเภาแตก (ฉากนาฏการที่ 5) นายเสรี หวังในธรรม ก็ใช้เทคนิคแสงสี โดยการใช้ไฟกะพริบไฟแสดงถึงฟ้าร้อง ฟ้าผ่าอย่างรุนแรง ทั้งเปิดเสียงคลื่นลมพายุ และฝนคะนอง เพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้ชมละครสัมผัสได้จริงว่ามีคลื่นลมพายุฟ้าฝนคะนองในห้วงมหาสมุทร ทั้งยังมีการทำฉากเป็นลักษณะเป็นเรือสำเภา ขนาดใหญ่ ที่สามารถบรรจุนักแสดงได้จริง เทคนิคการสร้างฉากนี้เป็นการสร้างฉากโดยใช้มุมมองจากผู้ชม จะสมมติว่าผู้ชมมองผ่านจากภายในเรือสำเภานั้นด้วย นายเสรี หวังในธรรม ยังใช้เทคนิคเสริมสร้างฟ้าผ่า โดยมีการจุดดินปืน เหมือนมีฟ้าที่ผ่าลงบนเรือสำเภาของพระมหาชนกจริงๆ

ในฉากนาฏการที่ 7 ฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร นายเสรี หวังในธรรม ได้พยายามสร้างให้เวทีโรงละครแห่งชาตินั้นเป็นห้วงมหาสมุทรขนาดกว้างใหญ่ โดยมีพระมหาชนก(ปรภรณ์ พรพิสุทธิ์) ลงไปแวกว่ายได้ แต่จุดน่าประทับใจอยู่ตรงที่ นางมณีเมขลาอุ้มพระมหาชนกเหาะผ่านพื้นมหาสมุทรอันมีสัตว์น้ำที่ดุร้าย โดยการสร้างฉาก(แท่นสูงโดยประมาณ)เสมือนนางมณีเมขลาเหาะอยู่บนท้องฟ้า เพื่อสนทนาธรรมกับพระมหาชนก แล้วหลังจากจบการสนทนาธรรมระหว่างนางมณีเมขลากับพระมหาชนก นายเสรี หวังในธรรม ก็สร้างฉากให้พระมหาชนกเหยียบบนแท่นสูงที่นางมณีเมขลา นั่งอยู่ แล้วลากเลื่อนเหมือนกับเหาะลอยไปพร้อมด้วยนางมณีเมขลา

ภาพที่ 36

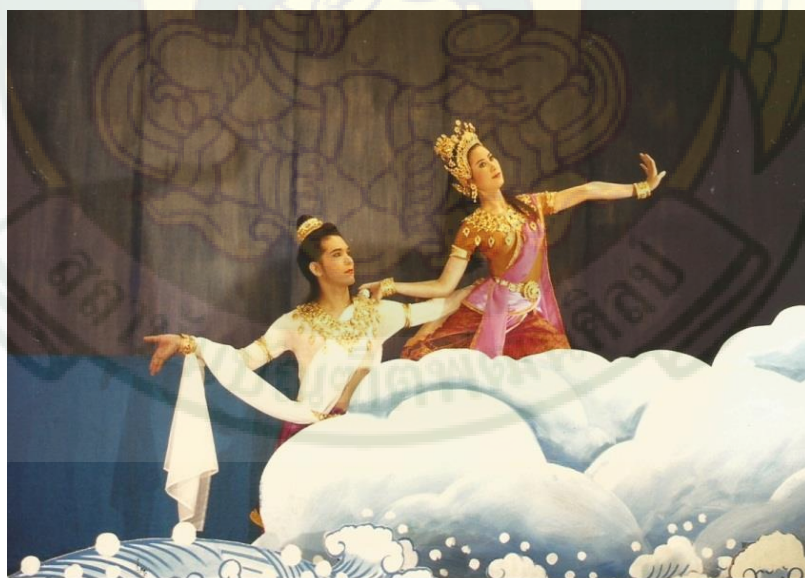
(ฉากนาฏการที่ 7) ฉากพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนาธรรมในมหาสมุทร

ที่มา : กรมศิลปากร. 2540 : 8

ภาพที่ 37

ภาพจิตรกรรมพระมหาชนกและนางเมขลาสนทนารธรรมกลางมหาสมุทร
ที่มา : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. 2540 : 74

ภาพที่ 38

(ฉกนาฏการที่ 7) นางเมขลาอุ้มช่วยพระมหาชนกพ้นจากโนมมหาสมุทร
ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ด้วยการที่นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้ข้างริเริ่มสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา จนส่งผลให้การสร้างละครเรื่องพระมหาชนกก็ประสบผลสำเร็จด้วยเช่นกัน เหมือนกับละครหลายเรื่องที่นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้กำกับการแสดง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการแสดงละครพันทาง เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ด้วยการพิถีพิถันในการสร้างฉาก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกำไรทางด้านการขายบัตร แต่หวังแต่เพียงว่าจะทำอย่างไร ให้การจัดการแสดงออกมาให้สมบูรณ์มากที่สุด เพราะพิจารณาจากราคาบัตรการซื้อเข้าชมละครในโรงละครแห่งชาติด้วยแล้วที่มีราคาย่อมเยา ประมาณ 60 – 100 บาท เท่านั้นเองในสมัยนั้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นอีกเหตุหนึ่งที่กลุ่มผู้ชมการแสดงถึงคอยติดตามผลงานการจัดการแสดงของนายเสรี หวังในธรรม เพราะเพื่อหวังจะได้ชมในสิ่งที่มีคุณภาพ และศิลปะการแสดง ตลอดจนความอลังการของฉาก แสง สี เสียงที่น่าประทับใจ โดยสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการจัดการแสดงละครที่ดี หรือว่ามีศิลปะที่ดีมากแค่ไหน ก็ไม่เกิดประโยชน์ถ้าขาดผู้ชมผู้ดูให้การสนับสนุน เพื่อนำให้ผลงานการจัดละครนำไปสู่ความสำเร็จ วัตถุประสงค์ของการจัดการแสดงที่ตั้งไว้

5. เครื่องแต่งกาย

แต่เดิมละครไทยนิยมการแสดงละครนอก ละครใน มีการแต่งกายแบบ ยืนเครื่อง คือ เลียนแบบเครื่องต้นของพระมหากษัตริย์ ในปัจจุบันนี้การแสดงละครมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งละครพันทาง ละครร้อง ละครสลักรำ หรือละครเวทีต่างๆ ซึ่งการแต่งกายก็จะมีเครื่องแต่งกายของตัวละครที่เป็นธรรมชาติและสมจริงมากขึ้น ยิ่งถ้าการแสดงละครนั้น เป็นการแสดงที่กล่าวถึงชนชาติต่างๆ ก็จะต้องแต่งกายเลียนแบบเครื่องแต่งกายตามเชื้อชาติของตัวละครในเรื่องนั้นๆ

การแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม ที่ได้เป็นผู้ประพันธ์เป็นบทละครร่ำ ทั้งมีหน้าที่เป็นผู้กำกับ จากการศึกษาค้นคว้า นำเครื่องแต่งกายเครื่องแต่งกายละครพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม มาเปรียบเทียบกับภาพในหนังสือบท พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก พบว่าส่วนใหญ่ทอดแบบมาจากภาพวาดที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก โดยนายเสรี หวังในธรรมได้มอบหมายให้ฝ่ายพัสดุราภรณ์ และเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายของตัวละครพระมหาชนกตามสัมภาษณ์ที่นายเสรี หวังในธรรม ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในนิตยสารรายปักษ์ “แพรว” ความว่า

“และสิ่งสำคัญที่สุดซึ่งเราคิดกันมากเลยว่าตัวละครในเรื่องนี้ควรแต่งกายอย่างไร บังเอิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้บรรดาจิตรกรเขียนภาพกิจกรรมประกอบบทพระราชนิพนธ์ไว้ เราจึงได้ภาพเขียนเหล่านั้นเป็นแบบฉบับ เพราะฉะนั้นท่านที่อ่านหนังสือ เรื่อง “พระมหาชนก” มาแล้ว และได้ชมละคร จะพบว่าทั้งเครื่องแต่งกาย ฉาก รวมไปถึงบทพูดบางตอนจะมาจากหนังสือพระราชนิพนธ์ทั้งสิ้น” (จตุพล บุญพริตต์. 2540 : 282)

ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงขอนำรูปภาพการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม มาเปรียบเทียบกับความคล้ายคลึงระหว่างเครื่องแต่งกายของตัวละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรมกับภาพวาดที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ดังนี้

ภาพที่ 39

ภาพวาดจิตรกรรมพระโพลชนกยกทัพประจัญบานกับทัพพระอริราชชนก

ที่มา : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. 2540 : 18

ภาพที่ 40

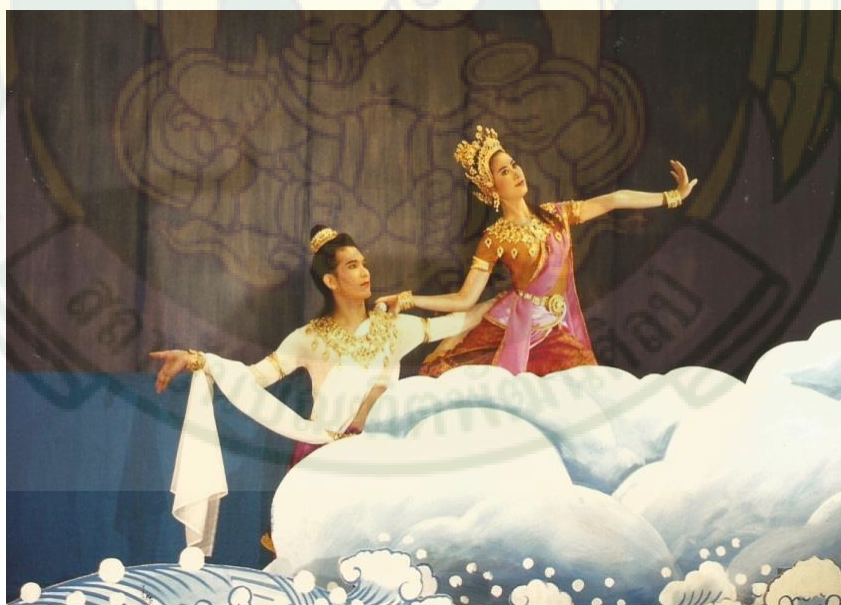
พระโพลชนกยกทัพประจัญบานกับทัพพระอริราชชนก (ฉากนาฏการที่ 1)

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 41

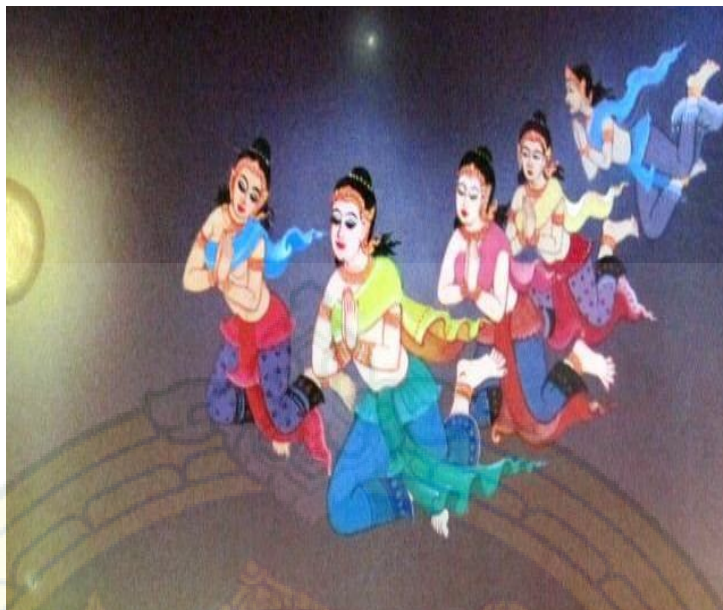
ภาพวาดจิตรกรรมเครื่องแต่งกายพระมหาชนก และนางมณีเมขลา
ที่มา : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. 2540 : 100

ภาพที่ 42

เครื่องแต่งกายตัวละครพระมหาชนก และนางมณีเมขลา (ฉกนาฏการที่ 7)

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 43

ภาพวาดจิตรกรรมเครื่องแต่งกายเหล่าบรรดาเทวดา(นางฟ้า)
ที่มา : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. 2540 : 97

ภาพที่ 44

เครื่องแต่งกายตัวละครเหล่าบรรดานางฟ้า (ฉกนาฏการที่ 6)
ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนากการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

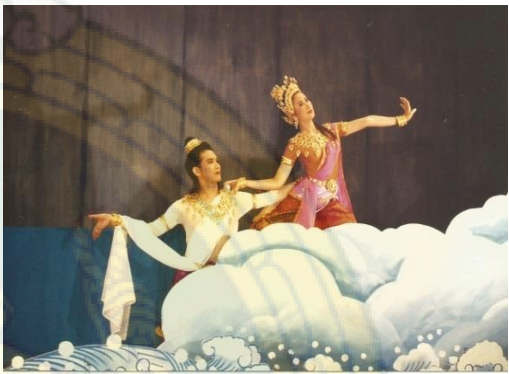
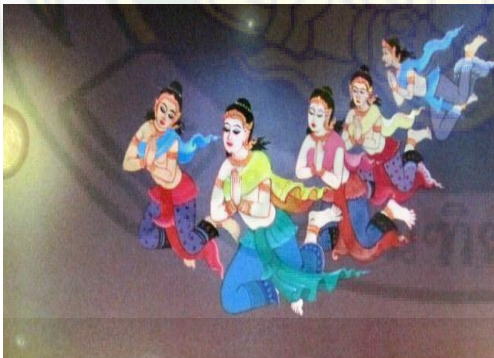
วิเคราะห์เครื่องแต่งกาย

จากการศึกษาค้นคว้า นำเครื่องแต่งกายละครพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม มาเปรียบเทียบกับภาพในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก พบว่าส่วนใหญ่ทอดแบบมาจากภาพวาดที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก โดยนายเสรี หวังในธรรม ได้มอบหมายให้ฝ่ายพัสดราภรณ์ และเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายของตัวละครในเรื่องพระมหาชนก ซึ่งผู้วิจัยจึงขอนำรูปภาพการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม มาเปรียบเทียบกับความคล้ายคลึงระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมพระมหาชนก

ที่	ภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก	ภาพเครื่องแต่งกายในการแสดงละครพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
1	ภาพที่ 45 ภาพวาดจิตรกรรมพระโปลงนกยกทัพ ประจัญบานกับทัพพระอริราชชนก	ภาพที่ 46 เครื่องแต่งกายพระโปลงนกและพระอริราชชนก ยกทัพทำสงครามระหว่างกัน

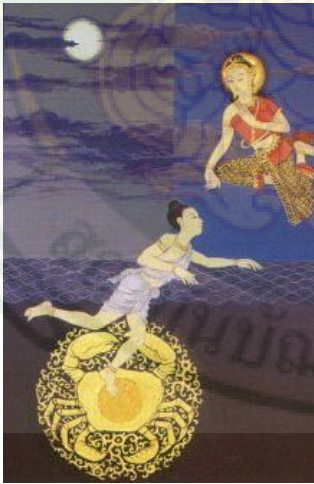
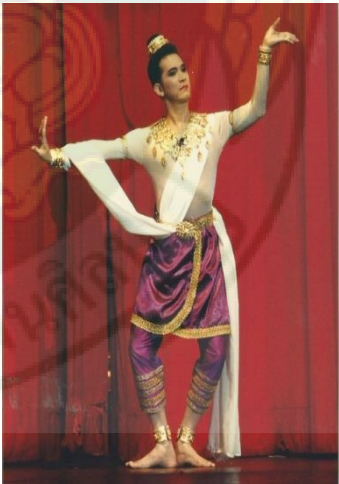
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมพระมหาชน (ต่อ)

ที่	ภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือ บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชน	ภาพเครื่องแต่งกายในการแสดง ละครพระมหาชนของนายเสรี หวังในธรรม สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
2	ภาพที่ 47 ภาพวาดจิตรกรรมนางมณีเมขลา ช่วยพระมหาชน	ภาพที่ 48 เครื่องแต่งกายนางมณีเมขลาและพระมหาชน
3	ภาพที่ 49 ภาพวาดจิตรกรรมเหล่าบรรดานางฟ้า	ภาพที่ 50 ภาพเครื่องแต่งกายบรรดานางฟ้า

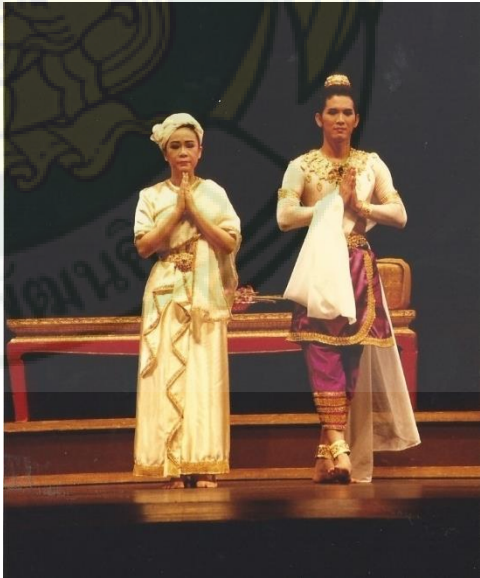
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมพระมหาชนก (ต่อ)

ที่	ภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือ บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก	ภาพเครื่องแต่งกายในการแสดง ละครพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
4	ภาพที่ 51 ภาพวาดจิตรกรรมเหล่าบรรดาพ่อค้าวาณิช	ภาพที่ 52 ภาพเครื่องแต่งกายเหล่าบรรดาพ่อค้าวาณิช
5	ภาพที่ 53 ภาพวาดจิตรกรรมมหาชนกกุมาร	ภาพที่ 54 เครื่องแต่งกายมหาชนกกุมาร

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมพระมหาชนก (ต่อ)

ที่	ภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือ บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก	ภาพเครื่องแต่งกายในการแสดง ละครพระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
6	ภาพที่ 55 ภาพวาดจิตรกรรมพระมหาชนกประพาสุ อุทยาน	ภาพที่ 56 เครื่องแต่งกายพระมหาชนกประพาสุอุทยาน
7	ภาพที่ 57 ภาพวาดจิตรกรรมช่วงพระมหาชนกว่ายน้ำ ในมหาสมุทร	ภาพที่ 58 เครื่องแต่งกายพระมหาชนก

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบเครื่องแต่งกายระหว่างกับภาพวาดของจิตรกรรมพระมหาชน (ต่อ)

ที่	ภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือ บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชน	ภาพเครื่องแต่งกายในการแสดง ละครพระมหาชนของนายเสรี หวังในธรรม สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
8	ภาพที่ 59 ภาพวาดจิตรกรรมอุทิศพราหมณ์พบ พระราชเทวี	ภาพที่ 60 เครื่องแต่งกายอุทิศพราหมณ์และพระราชเทวี ภาพที่ 61 เครื่องแต่งกายพระราชเทวีกับพระมหาชน

ในการนำรูปภาพการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม มาเปรียบเทียบกับความคล้ายคลึงระหว่างกับภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช นั้นจะเห็นถึงความคล้ายคลึง ในการพยายามสร้างเครื่องแต่งกายให้เหมือนกับภาพวาดจิตรกรรมมากที่สุด โดยนายเสรี หวังในธรรม ในฐานะผู้กำกับการแสดง ได้กำหนดให้การสร้างเครื่องแต่งกาย พยายามถอดแบบจากภาพวาดจิตรกรรมที่ปรากฏอยู่ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ให้ใกล้เคียงมากที่สุด แต่ก็มีข้อจำกัดอยู่บ้าง เนื่องด้วยภาพวาดจิตรกรรมในบางส่วนเป็นสิ่งที่วาดจินตนาการขึ้นมาจากความคิดของจิตรกร การที่จะนำสิ่งดังกล่าวมาสร้าง ตัดเย็บให้เป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สามารถให้ตัวละครหรือผู้แสดงสวมใส่ได้จริงย่อมเป็นสิ่งที่ยาก จึงได้พยายามใช้กรอบพื้นฐานของการแต่งการชุดละครไทยมาเป็นแนวทางตัดเย็บร่วมด้วย และในบางส่วนนายเสรี หวังในธรรมก็พิจารณาให้มีการปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้สวยงามตามแบบจินตนาการของการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ โดยการเพิ่มเติมให้ตัวละครสวมใส่เครื่องประดับได้ สร้างความสวยงามตามความเหมาะสมในแบบฉบับของชุดนาฏศิลป์ละครไทย แต่ทั้งหมดก็ยังคงไว้ซึ่งตามภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชให้มากที่สุด

สรุปผลจากการศึกษา ประวัติของนายเสรี หวังในธรรม พบว่านายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้ใฝ่รู้ ในด้านการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งเป็นผู้สร้างความแปลกใหม่ให้กับวงการการแสดงของกรมศิลปากร ทั้งสร้างความแปลกใหม่ให้แก่วงการละครไทย เพื่อผู้ชมจะได้มีละครเรื่องใหม่ๆ ชมและนักแสดงได้พัฒนาการแสดงของตนเองเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ผู้ชมติดตามผลงานของนายเสรี หวังในธรรม กันอย่างเนืองแน่น ด้วยการมองกลับด้าน มองจากคนดู ผู้ชม ว่าต้องการอะไรแล้ว นายเสรี หวังในธรรม ก็พยายามสร้างสรรค์ผลงานการละครสิ่งนั้นกลับไปหาผู้ชม

ด้วยประสบการณ์เฉพาะตัวของนายเสรี หวังในธรรม ในการจัดทำบทละคร เรื่อง พระมหาชนก จากที่ฝึกฝนตนเองจนเกิดความชำนาญ และเป็นที่ยอมรับในวงการนาฏศิลป์ ทั้งในด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการแสดงละครจนสามารถดึงดูดผู้ชมได้เป็นจำนวนมาก ในส่วนของการจัดการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนกของนายเสรี หวังในธรรม นี้คือ 1) มีการแบ่งฉาก แบ่งช่วงตอน ทำให้เกิดเทคนิคการเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง 2) ระบุตัวละครที่มีอยู่ในแต่ละฉาก ระบุลักษณะ ระบุบรรยากาศของฉากแต่ละตอน 3) เน้นบทเจรจาประกอบท่าทาง 4) กระบวนการประพันธ์บทละครมีความไพเราะในสำนวนร้อยแก้วและร้อยกรอง 5) มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เกี่ยวกับแสง สี เสียง ช่วยในการสร้างจินตนาการของผู้ชมละครได้เป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศิลปินของกรมศิลปากรตลอดจนครู อาจารย์ และนักเรียน นักศึกษา ที่ร่วมแสดงได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดง กระบวนการรำ ทั้งได้เรียนรู้ลีลาการแสดงละคร เทคนิคการถ่ายทอดอารมณ์ จิตใจ

ของตัวละครได้สมบัตินักของตัวละคร ในด้านบุคลิกรูปร่าง น้ำเสียง สิ่งที่ถูกวิจัยได้กล่าวมานี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความประทับใจ สร้างความสุนทรีย์ให้แก่ผู้ชม โนมน์าวอารมณ์คล้อยตามไปพร้อมกับการแสดงของตัวละครบนเวที

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบละคร เรื่อง พระมหาราชก ของนายเสรี หวังในธรรม มีเอกลักษณ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะ สรุปได้ดังนี้

1. เนื้อหาในการจัดทำบทละครที่ได้ดัดแปลงตัดทอน เรื่องราวแล้ว นำเหตุการณ์มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ทำให้ละครเรื่อง พระมหาราชกมีเรื่องราวตลอดทั้งเรื่องกระชับและเหมาะสมในการจัดการแสดง ทำให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวในละคร ที่ได้ถอดความมาจากพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาสู่บทละคร

2. ใช้รูปแบบการจัดการแสดงละคร โดยการสอดแทรกตัวละครตลกในการเชื่อมโยงเรื่องราวของละคร พระมหาราชก ทำให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปในช่วงการชมละคร อีกทั้งเป็นการย่นย่อกระชับเรื่องราวได้อย่างเหมาะสมกับเวลา

3. กลวิธีในการจัดการแสดงละคร โดยการผสมผสานเทคนิคต่างๆ รูปแบบจนสร้างมิติใหม่ในละครที่จัดแสดง เช่นในละคร เรื่องพระมหาราชก ก็มีการนำรูปแบบการแสดงตาโบลวิ้งด์ (การแสดงภาพนิ่ง) ผสมกับบทพากย์เสียงบรรยายเหตุการณ์เหมือนกับการแสดงจินตลีลาประกอบแสง สี เสียง เข้ามานำเสนอในละคร เรื่อง พระมหาราชก สิ่งเหล่านี้ก็เปรียบเสมือนเป็นการเล่าเรื่องราวของบทละครให้กับผู้ชมได้เข้าใจตั้งแต่ต้นเรื่องราว ดีกว่าจะเสียเวลาไปกับการนำเสนอโดยผ่านบทเจรจา และขับร้อง ที่ต้องใช้ระยะเวลานานด้วยเช่นกัน

4. มีการบรรจุเพลงที่ใช้ประกอบในการแสดงละคร พระมหาราชก ที่มีความไพเราะ โดยคำนึงถึงขนบธรรมเนียมปฏิบัติในการบรรจุเพลง และรสเพลง ที่ต้องสื่อสาร ถ่ายทอดอารมณ์ของเพลงให้สอดคล้องกับอารมณ์และบทบาทของตัวละครขณะนั้น อย่างสมบูรณ์

5. นายเสรี หวังในธรรม เข้าใจความต้องการของผู้ชม ด้านความนิยมในตัวศิลปินผู้แสดง ด้านความต้องการชมบทบาทการแสดง ชื่นชอบ ผลงานของศิลปิน จึงมีการวางตัวละครเพื่อให้ผู้แสดง (ศิลปิน) ที่มีความนิยมในขณะนั้น รับบทบาทเป็นตัวละคร(ตัวเอก)ของเรื่อง ซึ่งได้แก่ศิลปิน ดังนี้

5.1 นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง (ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์)

5.2 รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ (ศิลปินแห่งชาติ)

5.3 นายปรกรณ์ พรพิสุทธิ

6. การสรรค์สร้างฉากและเครื่องแต่งกายซึ่งได้มีการพัฒนารูปแบบให้สวยงามและเหมาะสมกับการแสดง เรื่องราว และมีการจัดสร้างฉากการแสดง ด้านแสง สี เสียงประกอบให้ดูสมจริง ด้วยเทคนิคสมัยใหม่ ทั้งมีการเปลี่ยนฉาก แบ่งฉาก แบ่งตอนไปตามเรื่องราวของการแสดงละครได้อย่างน่าประทับใจ สามารถดำเนินเรื่องราวได้อย่างต่อเนื่องไม่หยุดพัก

รูปแบบแนวทางการสร้างบทละคร หรือการแสดงของนายเสรี หวังในธรรม นั้น ตรงกับหลักวิธีการของการประพันธ์บทละคร ซึ่งการจัดและดำเนินงานในการแสดงทุกครั้ง สิ่งแรกที่จะต้องนำมาพิจารณาคือ บทละคร ผู้กำกับการแสดง หรือผู้อำนวยการแสดงละคร จะต้องพิจารณาคัดเลือก หรือสร้างบทละครที่ดีที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การจัดการแสดงละครแต่ละครั้ง จะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวก็ขึ้นอยู่กับบทละคร เพราะถ้าบทละครไม่ดี จะนำมาปรับปรุงวิธีการแสดงอย่างไรก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้ในการกำหนดกรอบการประพันธ์บทละคร ของนายเสรี หวังในธรรม ก็ยังใช้หลักโครงสร้างบทละครตรงกับหลักวิธีการ ที่ว่าด้วยการประพันธ์บทละครต้องมีโครงสร้างกำกับให้บทอยู่ในกรอบของการดำเนินเรื่องที่เหมาะสม โครงสร้างบทละครมีลักษณะเป็นสากล คือ มีการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ บทละครที่ดีต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากมาย ทั้งตัวละคร สถานการณ์ สถานที่ บรรยากาศ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงติดต่อกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ จึงจะสร้างความสนใจแก่ผู้ชม ก่อให้เกิดความประทับใจในการชมการแสดงละคร ดังนั้นการเขียนบทละครจึงต้องมีระบบและการทำงานที่เป็นขั้นตอน ด้วยเหตุผลทั้งหมดนี้ยังเป็นประโยชน์ที่สามารถช่วยส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปหันมาสนใจการแสดงละครไทย ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้การจัดการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม ได้รับความนิยมสูงสุดร่วมด้วย

บทที่ 4

วิเคราะห์กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสัจธรรม ของศุภชัย จันทรสุวรรณ

การสร้างละคร เรื่อง “พระมหาชนก” ของกรมศิลปากร ที่จัดทำบทและบรรจุเพลง โดยนายเสรี หวังในธรรมนั้น เพื่อแสดงเป็นครั้งแรกเนื่องในวันข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2540 ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม ปีพุทธศักราช 2540 เป็นรอบปฐมฤกษ์ บทละคร เรื่อง พระมหาชนก นายเสรี หวังในธรรมได้เป็นผู้ประพันธ์และบรรจุเพลง ด้วยอาศัยบทพระราชนิพนธ์เป็น ต้นเค้า

ละคร เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม นอกจากจะเป็นการแต่งประพันธ์ในการ ใช้เค้าโคลงเดิมจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ด้วยการ นำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยในรูปแบบฉบับละครของนายเสรี หวังในธรรมเอง โดยในการ จัดการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ จากการได้มีการปรับปรุง เลียบแบบเครื่องแต่งกายให้ เหมาะสมกับเรื่องราวพระมหาชนกแล้ว ยังมีการจัดฉาก แสง สี ให้ดูสมจริง ด้วยเทคนิคสมัยใหม่ขึ้น กว่าแต่ก่อน และยังมีการประดิษฐ์ระบำที่ใช้ประกอบในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนกขึ้นใหม่ จำนวน 3 ชุดด้วยกัน คือ

1. รำกรวตตรวจพลพระโปลงนก ปรากฏในฉากจัดพลเคลื่อนทัพเพื่อประจัญบานทัพ กับพระอริราชชนก
2. ระบำนางฟ้า(นางมณีเมขลา) ปรากฏในฉากนางฟ้า และนางเมขลาจับระบำ
3. ระบำนางฟ้าอำนวยการ ปรากฏในฉากที่พระมหาชนกเสด็จออกท้องพระโรง แดงพระราชประสงค์สร้างสถาบัน “ปุทะเลียมหาวิชาลัย”

ภาพที่ 62

ภาพการแสดงการรำกรวตตรวจพล

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 63

ระบำนางฟ้า(นางมณีเมขลา) (ฉากนาฏการที่ 6)

ที่มา : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 64

ระบำนางฟ้าอำนวยพร

ที่มา : กรมศิลปากร. 2540 : 10

แนวความคิดในการจัดระบำทั้ง 3 ชุดนี้ ก็ยังคงรูปแบบแผนตามนาฏศิลป์ในการสร้างชุดระบำ ประกอบในละคร ทั้งกระบวนท่ารำที่ประกอบในการสร้างชุดระบำก็ตาม ก็เพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมละคร หรือเพื่ออธิบายความหมายของความสำเร็จของเรื่องราวในละครนั้นๆ เป็นการกระชับหมวดปมเรื่องราวทั้งหมดปรากฏอยู่ในชุดของระบำที่สร้างขึ้น

กระบวนการทำรำที่ใช้ประกอบในการแสดงละคร ลีลา กริยาท่าทางที่แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึก และการเคลื่อนไหวต่างๆของตัวละครที่ปรากฏอยู่บนเวที ตลอดทั้งการตีบทของผู้แสดง สิ่งต่างๆเหล่านี้จะต้องอยู่ในกรอบของการแสดงละครของนาฏศิลป์ไทย ที่ทำรำต้องมีความประณีต สวยงาม สื่อความหมายได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นกริยาท่าทางต่างๆก็ต้องประดิษฐ์สรรสร้างขึ้นแล้วโดยอาศัยทักษะพื้นฐานของหลักการแสดงนาฏศิลป์ไทย

ในการแสดงละคร เรื่อง พระมหาราชนกนี้ นอกจากผู้แสดงจะต้องแสดงท่าทาง กริยารวมทั้ง ทำรำยาว เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครที่กำลังแสดงความรู้สึกตามบทพูดและความรู้สึกตามบทร้อง ก็เพื่อจุดประสงค์หลักของหัวใจในการแสดงที่ผู้แสดงต้องการสื่อสารกับผู้ชม ว่าตัวละคร กำลังทำอะไร นึกคิด คาดหวังสิ่งใด เพื่อให้สร้างอารมณ์ของผู้ชมให้คล้อยตามบทละคร รู้สึกสะท้อนอารมณ์ในการชมละคร

อักษรารดี เสียงดัง ได้สัมภาษณ์ ดร. ไพโรจน์ ทองคำสุก เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2555 กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง เอกลักษณ์ไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาราชนก โดยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องการแสดง เรื่อง พระมหาราชนก ของกรมศิลปากร ความว่า

“การแสดงละคร เรื่อง พระมหาราชนก เรียกว่าเป็นการแสดงประเภทละครชาตก เหมือนเรื่อง พระเวสสันดร พระเทมียไ้ ที่กรมศิลปากรเคยจัดการแสดง เรื่อง พระมหาราชนกนี้เป็นกึ่งละครรำ เนื่องจากท่าทางการแสดงมีทั้งทำรำ เช่น ระเบียบเทพอัปสร รำออกกราว และทำธรรมชาติ เช่น ผายมือ เดิน นั่ง ...ผู้แสดงตัวละครหลักๆ เป็นนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร เช่น ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ปกรณ์ พรพิสุทธิ์ ขวัญใจ คงถาวร แสดงเป็นนางมณีเมขลา และนักศึกษาจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ....เนื่องจากเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า การแสดงของกรมศิลปากรเน้นความเป็นไทย และจารีตของคนไทยอย่างชัดเจน เช่น กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย รูปแบบการแสดง ดนตรี และบทร้อง เป็นแบบไทยทั้งหมด มีบทบาทต่อสังคมไทย ในด้านการให้ความบันเทิงและความรู้ บทละครเน้นสอนคนไทย อาจารย์เสรี หวังในธรรม ได้แต่งบทละครขึ้นใหม่โดยยังคงบทสำคัญๆไว้ มีการสอดแทรกธรรมะด้วยบทสวดเรื่องความเพียร และเรื่องผลมะม่วงสอดแทรกความโลภ ” (อักษรารดี เสียงดัง. 2554 : 26)

จากบทความการสัมภาษณ์ ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก ข้างต้น จะทราบถึงรูปแบบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาราชนก ของนายเสรี หวังในธรรม โดยเป็นการแสดงในรูปแบบละครรำที่มีการผสมผสานนำกระบวนท่ารำกึ่งละครเวที คือ มีการใช้ท่าทางแบบธรรมชาติ เข้ามาร่วมกับท่ารำแบบจารีตนาฏศิลป์ไทยประกอบในการแสดงด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระบวนท่ารำในลำดับต่อไป

กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังฆกรรม ของศุภชัย จันทร์สุวรรณ์

การแสดงละคร ไม่ว่าจะเป็นการตีบทของผู้แสดง การแสดงท่าทาง กริยาต่างๆ ของตัวละคร ที่มีหลากหลายประการซึ่งจะต้องนำมาพิจารณาประกอบ ได้แก่ ประเภทของการแสดง ดนตรี บทร้อง เครื่องแต่งกาย อารมณ์ ความรู้สึก และการเคลื่อนไหวของผู้แสดง ทั้งนี้เพื่อให้ทำรำมีความประณีต สวยงาม สื่อความหมายได้ชัดเจน ในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ นอกจากผู้แสดงจะแสดงความรู้สึกตามบทพูดแล้ว ยังต้องแสดงความรู้สึกตามบทร้องด้วย เพื่อจุดประสงค์หลักที่ผู้ชมต้องการดูลีลาทำรำประกอบเพลงของนักแสดง โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ ผู้รับบทบาทเป็นพระมหาชนก ถึงกระบวนการทำรำในละคร เรื่อง พระมหาชนก ว่ามีลักษณะอย่างไร ความว่า

“ การแสดงในละคร เรื่อง พระมหาชนกนี้ ก็ไม่ต่างจากการแสดงละครพื้นทางเท่าไรมากนัก ในเรื่องของกระบวนการทำรำ เพราะละครพระมหาชนก ก็ถือว่าเป็นละครรำผสมละครเวที โดยกระบวนการทำรำ ในละครพระมหาชนก ก็แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. การรำแบบมาตรฐาน 2. การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ...ซึ่งการรำแบบมาตรฐานนั้น คือการรำแบบแผนของนาฏศิลป์ไทย... ก็จะเป็นกระบวนการทำรำการตีบทตามบทร้อง เป็นทำรำที่ตามจารีตนาฏศิลป์ไทย ส่วนในการรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ...จะเป็นการรำแบบเบาๆ...โดยเป็นการแสดงอารมณ์ของตัวละคร ที่กำลังนึกคิด คำนึงคิด อยู่ภายในใจ โดยอาจมีการตีบท แต่ก็ยังเป็นเพียงท่าทางที่ธรรมชาติๆ เพื่อให้สอดคล้องกับอารมณ์ นึกคิดภายในใจของตัวละคร ...จากเรื่องทำรำในการรำตีบทที่ดี พอเสได้มอบบทให้ และให้ครูออกแบบท่ารำด้วยตนเอง แต่ก็ยังมีครูธงไชย โพธิ์อารมย์ช่วยให้คำปรึกษาแนะนำ เพราะละครเรื่องนี้เป็นการผสมกับละครเวที จึงต้องมีบางส่วนที่ต้องเป็นแบบธรรมชาติ และท่ารำแบบมาตรฐาน ส่วนในการจะนำท่ารำมาประกอบการแสดงนั้น ครูเองต้องคำนึงถึง บทบาทของตัวละคร ต้องทำความเข้าใจตัวละคร และตีความหมาย และบทละครก็มีคำราชศัพท์อยู่ด้วย เพราะถ้าแปลความหมายไม่ถูกต้องจะทำให้การตีความหมาย ทั้งทำรำผิดเพี้ยนไป ” และถ้าไม่เข้าใจในตัวละคร ก็ทำให้ไม่สามารถแสดงอารมณ์ ท่ารำ กริยาของตัวละครออกมาได้(ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์. สัมภาษณ์. 31 ตุลาคม 2559)

จากบทสัมภาษณ์รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ ว่าด้วยเรื่องกระบวนการทำรำของตัวละครพระมหาชนก(ครองเมือง) ผู้วิจัยจึงได้เห็นความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะท่ารำเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบการแสดง ที่เป็นหัวใจหลัก ที่ตัวละครจะสามารถสื่อสารกับผู้ชมได้ นอกจากบทละครและดนตรีแล้ว จากการที่รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ์ ได้แบ่งประเภทของกระบวนการทำรำที่ปรากฏอยู่ในละคร เรื่อง พระมหาชนก ฉากสังฆกรรม ไว้ 2 ประเภท คือ 1. การรำแบบมาตรฐาน 2. การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงกระบวนการทำรำ ช่วงการแสดงตอน

ที่พระมหากษัตริย์เสด็จประพาสอุทยาน ในฉากสังกรรม ซึ่งจะปรากฏกระบวนการรำทั้ง 2 ประเภทในบทละครเรื่อง พระมหาชนก ดังนี้

1. การรำแบบมาตรฐาน เป็นการแสดงช่วงที่พระมหาชนกในคราวเสด็จประพาสอุทยาน ทรงทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผลดกงาม อีกต้นไม่มีผล ทรงเสวยผลมะม่วงจากต้นที่มีผลแล้วตรัสชมว่า “ดุจโอชารสทิพย์” ดังบทละครว่า

-ร้องเพลงชมदनอก-

เสด็จโดย พระยา คชาชาติ	ทรงประพาส อุทยาน อันยิ่งใหญ่
เอี่ยมสะอาด ทศนา อ่ำอำไพ	มีมะม่วง ปลูกไว้ หน้าอุทยาน
ต้นหนึ่ง ลูกดก ดูสะพรั่ง	สุกปลั่ง ที่ทำ ว่าหอมหวาน
ต้นหนึ่ง ไร้ลูก ปลูกมานาน	มีแต่ก้าน กิ่งใบ ไร้ผลพวง

(กรมศิลปากร. 2540 : 24)

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
(เพลงชมदनอก) เสด็จโดย พระยา	ภาพที่ 65	ปฏิบัติท่าเดินก้าวเท้าตามเท้าของข้างไปพร้อมกันในลักษณะการก้าวเท้าตามกันในจังหวะของทำนองนำของเพลง มือขวาถือข้อสับข้างวางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายแตะบริเวณบ่าของข้าง ข้าง ก้าวเท้าซ้ายแล้วทอดเท้าขวา ในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ก้าวเท้าซ้ายเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขาส่วนล่างบริเวณน่องขาขวาของข้าง และเสี่ยวลำตัวออกมา

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมดงนอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
		ทางด้านขวาพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้น ขาขวาอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย มือขวาถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายแตะบริเวณบ่าของข้างขวาพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้น ขาขวาอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย มือขวาถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายแตะบริเวณบ่าของข้าง
คชาชาติ	ภาพที่ 66	ทิศหน้าตรง ข้าง ก้าวเท้าซ้ายแล้วทอดเท้าขวา ในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ทำซ้ายเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขาส่วนล่าง บริเวณน่องขาขวาของข้างเสี้ยว ลำตัวออกมาทางด้านขวา ขาขวาอยู่ในลักษณะย่อลง มือซ้ายปฏิบัติทำจับคว่ำ มือขวาถือขอสับข้างหักข้อมือขึ้นแล้วหงายท้องแขน งอแขนเข้าหาลำตัว ในคำร้องว่า “คชา” แล้วยืดเท้าขวาพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้น มือทั้งสองข้างจบในท่าสอดสูงเอียงศีรษะทางขวาเล็กน้อย สายตามองไปทางมือซ้าย ในคำร้องว่า “ชาติ”

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ทรงประพาส อุทยาน อันยิ่งใหญ่	ภาพที่ 67	ทิศหน้าตรง ปฏิบัติท่าเดินก้าวเท้าตามเท้าของข้างไปพร้อมกัน ในลักษณะการก้าวเท้าตามกันในจังหวะของทำนอง ของเพลง มือขวาถือขอสับข้างวางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง (ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายตั้งวงบนในลักษณะการมอง และในจังหวะที่เดินให้เดินก้าวตามจังหวะของเพลงโดยยึดจังหวะ ฉิ่ง – ฉับ พร้อมกับเดินเคลื่อนที่ไปข้างหน้าจากด้านขวาของเวทีมายังด้านซ้ายของเวที
เอี่ยมสะอาด	ภาพที่ 68	ทิศหน้าตรง ข้าง ก้าวเท้าขวาแล้วทอดเท้าซ้าย ในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ก้าวเท้าซ้ายลงเหลี่ยม น้ำหนักอยู่ที่เท้าซ้าย มือขวาถือขอสับข้างวางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง (ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายแบฝ่ามือคว่ำลง แล้วปาดฝ่ามือออก ออกข้างลำตัวใน คำร้องว่า ”เอี่ยมสะอาด” ศีรษะเอียงซ้าย

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมดงนอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ทัศน	ภาพที่ 69	ทิศหน้าตรง ข้าง ก้าวเท้าขวาแล้วทอดเท้าซ้าย ในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ก้าวเท้าขวาเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขา ส่วนล่างบริเวณน่องขาซ้ายของข้าง และเสี้ยวลำตัวออกมาทางด้านซ้ายพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้นเล็กน้อย ขาซ้ายอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย มือขวาถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ซ้ายของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายตั้งวงกลางระดับหัวไหล่ แขนเล็กน้อย ปฏิบัติในลักษณะการมอง
อ่ำอ่ำไฟ	ภาพที่ 70	ทิศหน้าตรง ข้าง ยืนในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ก้าวเท้าขวาเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขา ส่วนล่างบริเวณน่องขาซ้ายของข้าง และเสี้ยวลำตัวออกมาทางด้านซ้ายพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้นเล็กน้อย ขาซ้ายอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย มือขวาถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมดงนอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
		ซ้ายของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายจับคว่ำในระดับวงกลาง แล้วเดินมือขึ้น คลายจับตั้งวง บนแบบฝ่ามือปลายนิ้วหันออก ข้างลำตัว(ท่าบัวบาน)
มีมะม่วง ปลุกไว้...	ภาพที่ 71 ภาพที่ 72	ทิศหน้าตรง ข้าง ยืนในลักษณะก้าวลง เหลื่อม พระมหาชนก ก้าวเท้าขวา เหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขา ส่วนล่างบริเวณน่องขาซ้ายของ ข้าง และเสี้ยวลำตัวออกมา ทางด้านซ้ายพร้อมกับแผ่นลำตัว ขึ้นเล็กน้อย ขาซ้ายอยู่ใน ลักษณะย่อเล็กน้อย เปลี่ยนมือ ซ้ายถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้ บนไหล่ซ้ายของข้าง(ผู้แสดง ข้าง) มือขวาวางทาบบนขอสับ ข้าง แล้วในคำร้องว่า”ปลุกไว้” ยกเท้าขวาลง ก้าวเท้าซ้ายลง เหลื่อม มือซ้ายปฏิบัติทำไทยมือ ซ้ายขึ้นในระดับได้รวนนม ศีรษะเอียงทางซ้าย

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
หน้าอุทยาน.....	ภาพที่ 73	ทิศหน้าตรง ข้าง ยืนในลักษณะก้าวลงเหลื่อม พระมหาชนก ก้าวเท้าขวาเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขาส่วนล่างบริเวณน่องขาซ้ายของข้าง และเสี้ยวลำตัวออกมาทางด้านซ้ายพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้นเล็กน้อย ขาซ้ายอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย เปลี่ยนมือซ้ายถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ซ้ายของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือขวาชี้ไปทางด้านข้าง (ทิศเบื้องหลัง สมมุติเป็นฉากอุทยาน) ในช่วงทำนองเอื้อนผู้แสดงทั้งสองก็เดินเปลี่ยนทิศทางมาทางทิศด้านซ้าย โดยเดินวนวกกลับตัวมาจากทิศด้านขวา เพื่อจะไปทิศด้านซ้ายของเวที (ผู้แสดงข้าง เป็นผู้นำในการเดินกลับตัว โดยผู้แสดงพระมหาชนกเป็นผู้ตาม โดยปฏิบัติก้าวเท้าเดินไปพร้อมๆกันของผู้แสดงทั้งสอง

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ต้นหนึ่ง ลูกตก...	ภาพที่ 74 ภาพที่ 75	ทิศหน้าตรง ข้าง ก้าวเท้าซ้ายแล้วทอดเท้าขวา ในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก เท้าขวาเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขาส่วนล่าง บริเวณน่องขาขวาของข้างซ้าย ลำตัวออกมาทางด้านขวา ขาซ้ายอยู่ในลักษณะย่อลง ในคำร้องว่า "ต้นหนึ่ง" มือขวาถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้าย ปฏิบัติท่ามอง ตั้งวงบน แล้วหันหน้ามองไปทางต้นมะม่วงที่มีผลตก แล้วในคำร้อง "ลูกตก" ปฏิบัติโดยมือทั้งสองจับคว่ำระดับหน้าอก แล้วเดินมือขึ้น มือขวาถือขอสับข้างไว้ระดับอกแทน การปฏิบัติมือจับ หันเข้าหาลำตัว มือซ้ายจับปรกข้าง ศีรษะเอียงซ้าย น้ำหนักตัวอยู่ที่ขาข้างซ้าย

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ดูสะพรั่ง	ภาพที่ 76	ทิศหน้าตรง ข้าง ก้าวเท้าซ้ายแล้วทอดเท้าขวา ในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ปฏิบัติในลักษณะการยืน โดยน้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างซ้าย มือซ้ายถือขอสับข้างวางพาดลงไปบนไหล่ข้างขวาของผู้แสดงข้าง มือซ้ายจับคว่ำระดับอก งอแขนเข้าหาลำตัวเล็กน้อย แล้วเดินมือคลายจับขึ้นระดับใบหน้า ศีรษะเอียงทางซ้าย สายตามองตามมือจับขณะปฏิบัติการคลายจับ
สุกปลั่ง	ภาพที่ 77	ทิศหน้าตรง ข้าง อยู่ในท่าเดิมทอดเท้าซ้ายในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชนก ก้าวข้างเท้าขวา ลงเหลี่ยม น้ำหนักตัวอยู่เท้าขวามือขวาถือขอสับข้าง ข้างตั้งวงกลาง แต่ที่ปลายขอสับข้าง ในคำร้อง“สุกปลั่ง” พร้อมกับลักค่อมองโดยเริ่มจากลักค่อมองทางขวาตรงกับคำร้องว่า “สุกปลั่ง(ในตอนร้องคำซ้ำ)” และลักค่อมองทางซ้ายตรงกับคำร้องว่า “ทีท่า”

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมดงนอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ที่ท่า	ภาพที่ 78	ทิศหน้าตรง ข้าง อยู่ในท่าเดิมที่ก้าวเท้าขวา แล้วทอดเท้าซ้ายในลักษณะก้าวลงเหลื่อม พระมหาชนก ลงเหลื่อมถ่ายน้ำหนักตัวมาทางซ้าย และลักคอทางซ้ายตรงกับคำร้องว่า “ที่ท่า” มือขวาถือขอสับข้างซ้ายตั้งวงกลาง ตะเท้าปลายขอสับข้าง
ว่าหอมหวาน...	ภาพที่ 79	ทิศหน้าตรง ข้าง อยู่ในท่าเดิมที่ก้าวเท้าขวา แล้วทอดเท้าซ้าย ในลักษณะก้าวลงเหลื่อม พระมหาชน ก้าวเท้าซ้ายเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขาส่วนล่างบริเวรน่องขาขวาของข้าง และเสียวลำตัวออกมาทางด้านขวา พร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้น ขาขวาอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย มือขวาถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายปฏิบัติท่าเดิม มือซ้ายจับ

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
		ระดับปลายจมูก ในช่วงทำนองเอื้อน ผู้แสดงทั้งสองก็เดินเปลี่ยนทิศทางมาทางทิศด้านขวา โดยเดินวนวกกลับตัวมาจากทิศด้านซ้าย เพื่อจะไปทิศด้านขวาของเวที (ผู้แสดงข้าง เป็นผู้นำในการเดินกลับตัว โดยผู้แสดงพระมหานกเป็นผู้ตาม โดยปฏิบัติก้าวเท้าเดินไปพร้อมๆกันของผู้แสดงทั้งสอง
ต้นหนึ่ง ไร่ลูก	ภาพที่ 80	ทิศหน้าตรง ข้าง ยืนในลักษณะก้าวลงเหลื่อม พระมหานก ก้าวเท้าขวาเหยียบไปทาบทับที่ช่วงท่อนขาส่วนล่างบริเวณน่องขาซ้ายของข้าง และเสี้ยวลำตัวออกมาทางด้านซ้ายพร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้นเล็กน้อย เปลี่ยนมือซ้ายถือขอสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ซ้ายของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือขวาดั้งบน ลักษณะท่ามองไปทางด้านข้าง(ทิศเบื้องหลัง มองที่ต้นมะม่วงไม่มีผล)

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมदनอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ปลุกมานาน	ภาพที่ 81	ทิศหน้าตรง ข้าง ยืนในลักษณะก้าวลง เหลื่อม พระมหาชนก ก้าวข้างทางซ้าย ลงเหลื่อมหน้าหันไปมองทาง ต้นที่ไม่มีผล ในคำร้องว่า “ปลุกมานาน”มือขวาถือข้อสับ ข้างวางพาดไปไว้บนไหล่ขวา ของข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือขวา ปฏิบัติโกยมือ เอียงศีรษะ ทางซ้าย
มีแต่ ก้าน	ภาพที่ 82 ภาพที่ 83	ทิศหน้าตรง ข้าง ยืนในลักษณะก้าวลง เหลื่อม พระมหาชนก ในคำร้องว่า “มีแต่ก้าน”ให้ก้าวเท้าซ้าย เหยียบไปพาดที่ช่วงท่อนขา ส่วนล่างบริเวณน่องขาขวาของ ข้าง และเสี้ยวลำตัวออกมา ทางด้านขวาพร้อมกับแผ่นลำตัว ขึ้น ขาขวาอยู่ในลักษณะย่อ เล็กน้อย มือขวาถือข้อสับข้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของ ข้าง(ผู้แสดงข้าง) มือซ้ายทำมือ จีบหงายระดับอกแต่ให้เฉียง ออกไปด้านข้างลำตัว ศีรษะ เอียงทางซ้าย แล้วในจังหวะ ที่ร้องซ้ำในคำว่า “ มีแต่ก้าน

ตารางที่ 4 กระบวนท่ารำเพลงชมดงนอก (ต่อ)

คำร้อง/ทำนอง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
กึ่งใบ...	ภาพที่ 84	กึ่งใบ” ตอนนีให้ ปฏิบัติซ้ำท่าเดิม คือใช้มือซ้ายที่ทำมือจับ หายสะบัดจับเป็นมือตั้งวง พร้อมกลับเอียงศีรษะมาทางขวา และสะบัดตัวตามจังหวะ
ไร้ผลพวง...	ภาพที่ 85	ทิศหน้าตรง ช้าง ยืนในลักษณะก้าวลงเหลี่ยม พระมหาชน เฝ้าซ้ายเหยียบไปทาบที่ช่วงท่อนขาส่วนล่าง บริเวณน่องขาขวาของช้าง และเสี้ยวลำตัวออกมาทางด้านขวา พร้อมกับแผ่นลำตัวขึ้น ขาขวาอยู่ในลักษณะย่อเล็กน้อย มือขวาถือขอสับช้าง วางพาดไปไว้บนไหล่ขวาของช้าง(ผู้แสดงช้าง) มือซ้ายทำมือจับผายหาง ข้อมือออกไปทางด้านซ้ายในคำร้องว่า “ไร้ผล” และในคำว่า “พวง” ผายมือหมดท่าพร้อมกับนำเท้าซ้ายที่เหยียบช้างนั้นลงมาวางในท่ายืนพอดี

จากกระบวนการทำรำแบบมาตรฐาน ที่เป็นการแสดงช่วงที่พระมหาชนก ในคราวเสด็จประพาสราชอุทยาน รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ได้แนวคิดการออกแบบ ทำรำโดยใช้พื้นฐานจากท่ารำแม่บท มาเชื่อมโยงระหว่างท่าเชื่อม และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ ในส่วนของท่ารำแบบมาตรฐานที่นำมาจากท่ารำแม่บท มีจำนวนท่ารำ 6 ท่ารำ ประกอบด้วยท่ารำแม่บทดังนี้

1. ท่ากษิณรพ็อนโอ
2. ท่าบังพระสุริยา
3. ท่าสารถิซักรถ
4. ท่าตระเวนเวหา
5. ท่าหลงไหลได้สิ้น
6. ท่าเหราเล่นน้ำ

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท

ภาพท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท	ที่มา/ความหมาย
ท่ารำที่1 ภาพที่ 86 ท่ารำแม่บท : ท่ากษิณรพ็อนโอ ภาพที่ 87	ที่มา : รำแม่บท ท่ากษิณรพ็อนโอ ความหมาย : เป็นการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ในเพลงชมदनอก เนื้อร้องที่ว่า “คชาชาติ” แสดงถึงการที่พระมหาชนกทรงช้าง ตันมาประพาสยังอุทยาน ด้วยความสง่างาม และสมกับบรรณกะษัตริย์ การออกแบบท่ารำโดยผสมผสานกับ ลีลาท่ารำต้นแบบ(รำแม่บท)ท่ากษิณรพ็อนโอ เพื่อให้สอดคล้องกับอาการกริยาของตัวละคร ในการสื่อความหมายของตัวละครพระมหาชนกในการตีบทตามคำร้องในการทรงช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท (ต่อ)

ภาพท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท	ที่มา/ความหมาย
<u>ท่ารำที่ 2</u> ภาพที่ 88 <u>ท่ารำแม่บท : ท่าบังพระสุริยา</u> ภาพที่ 89	<u>ที่มา</u> : รำแม่บท ท่าบังพระสุริยา <u>ความหมาย</u> : เป็นการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ในเพลงชมदनอก เนื้อร้องที่ว่า “ทรงประพาสุอุทยาน อันยิ่งใหญ่” แสดงถึงบทบาทของตัวละครพระมหาชนกได้ทรงช้างต้นประพาสุอุทยาน ทอดพระเนตรชมพระราชอุทยานอันกว้างใหญ่ ทั้งมีมวลพฤกษชาตินานาพรรณ การออกแบบท่ารำโดยผสมผสานกับลีลาท่ารำต้นแบบ(รำแม่บท)ท่าบังพระสุริยา เพื่อให้สอดคล้องกับอาการกริยาของตัวละคร ในการสื่อความหมายของตัวละครพระมหาชนกในการตีบทตามคำร้อง

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท (ต่อ)

ภาพท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท	ที่มา/ความหมาย
<u>ท่ารำที่ 3</u> ภาพที่ 90 <u>ท่ารำแม่บท : ท่าสารถิ์จักรถ</u> ภาพที่ 91	<u>ที่มา</u> : รำแม่บท ท่าสารถิ์จักรถ <u>ความหมาย</u> : เป็นการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ ในเพลงชมदनอก เนื้อร้องที่ว่า “ทัศนาศา” แสดงถึงกริยาของตัวละครพระมหาชนกได้ทรงช้างต้นประพาไปยังอุทยานทอดพระเนตรชมพระราชอุทยานอันกว้างใหญ่ทั้งมีมวลพฤกษชาตินานาพรรณ การออกแบบท่ารำโดยผสมผสานกับลีลาท่ารำต้นแบบ(รำแม่บท)ท่าสารถิ์จักรถเพื่อให้สอดคล้องกับอาการกริยาของตัวละครในการสื่อความหมายของตัวละครพระมหาชนกในการตีบทตามคำร้องในการมองในระยะไกล

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท (ต่อ)

ภาพท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท	ที่มา/ความหมาย
ท่ารำที่ 4 ภาพที่ 92 ท่ารำแม่บท : ท่าตระเวนหา ภาพที่ 93 ท่ารำแม่บท : ท่าหลงไหลได้สิ้น ภาพที่ 94	<u>ที่มา</u> : รำแม่บท ท่าตระเวนหา <u>ความหมาย</u> : เป็นการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ในเพลงชมदनอก เนื้อร้องที่ว่า “อ้ออไฟ” แสดงถึงกริยา ของตัวละครพระมหาชนกได้ทรงช้างต้นประพาसยังอุทยาน ทอดพระเนตรชมพระราชอุทยานอันกว้างใหญ่ ทั้งมีมวลพฤกษชาตินานาพรรณ โดยแสดง อารมณ์ของตัวละครในการชื่นชมอุทยาน การออกแบบท่ารำโดยผสมผสานกับ ลีลาท่ารำต้นแบบ(รำแม่บท)ท่าตระเวนหา เพื่อให้สอดคล้องกับอาการกริยาของตัวละคร ในการสื่อความหมายของตัวละครพระมาหาชนกใน การตีบทตามคำร้องในการชื่นชม สมใจ ความ ยิ่งใหญ่ของอุทยาน

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท (ต่อ)

ภาพท่ารำแบบมาตรฐานกับท่ารำแม่บท	ที่มา/ความหมาย
<u>ท่ารำที่ 5</u> ภาพที่ 95 <u>ท่ารำแม่บท : ท่าเหราเล่นน้ำ</u> ภาพที่ 96	<u>ที่มา</u> : รำแม่บท ท่าเหราเล่นน้ำ <u>ความหมาย</u> : เป็นการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ในเพลงชมดงนอก เนื้อร้องที่ว่า “ลูกดก” แสดงถึงกิริยา ของตัวละครพระมหาชนกได้ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงในอุทยาน ต้นหนึ่งมีผลดกเป็นจำนวนมาก การออกแบบท่ารำโดยผสมผสานกับลีลาท่ารำต้นแบบ(รำแม่บท)ท่าเหราเล่นน้ำ เพื่อให้สอดคล้องกับอาการกิริยาของตัวละคร ในการสื่อความหมายของตัวละครพระมาหาชนกในการตีบทตามคำร้อง ต้องการสื่อในท่ารำแสดงให้เห็นว่าต้นมะม่วงต้นหนึ่งมีผลดก มีผลมากเต็มไปตลอดทั้งกิ่งและก้านของต้นมะม่วง

จากกระบวนการทำรำแบบมาตรฐาน ที่รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ได้แนวความคิดการออกแบบท่ารำโดยใช้พื้นฐานจากท่ารำแม่บท มาเชื่อมโยงระหว่างท่าเชื่อม มีจำนวนท่ารำ 6 ท่ารำ ประกอบด้วยท่ารำแม่บท คือ

1. ท่ากนิรพอนโอ
2. ท่าบังพระสุริยา
3. ท่าสารถิ์กรรณ
4. ท่าตระเวนเวหา
5. ท่าหลงไหลได้สิ้น
6. ท่าเหราเล่นน้ำ

และในกระบวนการทำรำแบบมาตรฐาน ยังมีการนำภาษาท่าทางนาฏศิลป์ คือ ท่าชี้ ท่าหอม ท่าเดิน (เป็นการเดินลักษณะตามจังหวะท่วงทำนองเพลง) ซึ่งกระบวนการทำรำทั้งสิ้นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็เป็น การทำรำแบบทำรำมาตรฐานตามแบบแผนจารีตของการแสดงละครไทย ที่เน้นกระบวนการทำรำที่ประณีต สวยงาม มีความสง่างามตามบทบาทของตัวละคร

2. การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ เป็นช่วงการแสดงที่

พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลถูกหักโค่นลง ด้วยการโดยแย่งชิงเก็บผลมะม่วง ก็ทรง เกิดความสังเวชพระทัย ที่คนทั้งหลายหวังแต่ประโยชน์อย่างขาดปัญญา การแสดงละครในช่วงบทร้อง นี้เป็นการสื่อถึงภาวะด้านอารมณ์ภายในของตัวละครพระมหากษัตริย์ ในฉากสังกรรม ที่สื่อความหมาย แสดงให้เห็นอารมณ์ความเศร้าใจ สังเวชใจ หม่นหมอง และได้รู้ถึงสังกรรมแห่งหลักธรรมแห่งชีวิต ดังบทละครที่ว่า

-ร้องเพลงน้ำloodใต้ทราย-

ในโลกนี้ มีแต่ ความแก่งแย่ง	เข้าขันแข่ง แก่งกลั่น กันเพราะหลง
แรงตันทา พาใจ ให้งวยง	ลืมหอง สังกรรม อันสัมา
ไม่ขอเป็น เหมือนเช่น มะม่วงดก	อันต้องตก สู้ห้วง ห่วงตันทา
ขอเป็นเพียง พฤษะ ต้นพวา	ที่นับว่า โชคดี มีแต่ใบ

(กรมศิลปากร. 2540 : 24)

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
(เพลงน้ำลอดใต้ทราย) ในโลกนี้ มีแต่	ภาพที่ 97 ภาพที่ 98	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก อยู่ในทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างขวา มือขวากำมือหลวมๆระดับเอว มือซ้ายปฏิบัติทำขึ้นนิ้ว ให้มือซ้ายชี้สูงระดับศีรษะ สายตามองที่มือซ้าย แล้วในคำร้องที่ว่า “มีแต่” ให้เคลื่อนมือทั้งสองข้าง ปฏิบัติในท่าลักษณะตบลงตรงบริเวณหน้าขาของทั้งสองข้าง ขาทั้งสองข้างปฏิบัติคงเดิม

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ความแก่ง แย่ง	ภาพที่ 99 ภาพที่ 100	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ก้าวเท้าไปทางข้างขวา พร้อมกับปฏิบัติท่าโกยมือข้างขวาขึ้นมือซ้ายเท้าเอว ในคำร้องที่ว่า ”ความแก่ง” แล้วขยับเปลี่ยนถ่ายน้ำหนักมาทางซ้ายพร้อมกับปฏิบัติท่าโกยมือข้างซ้ายขึ้น มือขวาเท้าเอว ในคำร้องที่ว่า ”แย่ง”
เข้าชั้นแย่ง	ภาพที่ 101	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ขยับตัวกับก้าวเท้าขวามาด้านหน้า พร้อมกับสะดุ้งตัวขึ้น แล้วพลิกมือซ้ายตั้งวงกลาง มือขวาอยู่ในลักษณะวางทาบลงที่ท่อนขาส่วนบน น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าขวา ศีรษะเอียงทางซ้าย

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
แกลังกลั่น	ภาพที่ 102	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างซ้าย พร้อมกับค่อยๆ จีบมือซ้ายสอดขึ้น อยู่ระดับวงกลาง ในคำร้องว่า “แกลังกลั่น” มือขวาเท้าเอว ศีรษะเอียงซ้าย
กันเพราะหลง	ภาพที่ 103	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างขวา พร้อมกับมือขวาจิบลักษณะ “ล่อแก้ว” แล้วม้วนมือเข้าหาลำตัว ในระดับเอว ในคำร้องว่า “เพราะหลง” มือขวาเท้าเอว ศีรษะเอียงขวา
แรงต้นหา	ภาพที่ 104	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ก้าวเท้าขวา มาด้านหน้า โดยน้ำหนักตัวอยู่ทางด้านหน้า(เท้าขวา) มือขวาเท้าเอว มือซ้ายปฏิบัติทำซ้ำ แล้วตัวด้นิ้ว พร้อมกับกระทบจังหวะในคำร้องว่า “ต้นหา”

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
พาใจ	ภาพที่ 105	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักตัวทางขวา มือซ้ายกำมือหลวมๆระดับเอว มือขวากำมือ ชูนิ้วหัวแม่มือ ชี้เข้าเข้าที่ระดับอกปฏิบัติทำตัวเรา ในคำร้องว่า “ใจ” ศิริชะเอียงขวา
ให้วงยง	ภาพที่ 106	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ก้าวเท้าไปทางข้างซ้าย น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าซ้าย พร้อมกับมือซ้ายจับคอกว่าแล้วม้วนมือเข้าหาลำตัว ในระดับเอวแล้วคล้ายมือออกเป็นวง ระดับวงล่าง ในคำร้องว่า “วงยง” มือขวาทำวเอว ศิริชะเอียงซ้าย
ลีมพะวง	ภาพที่ 107	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน มือทั้งสองตั้งวงกลาง โดยมือขวาสูงกว่ามือซ้ายเล็กน้อย ใบหน้าหันไปทางมือขวา

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
สัจจะธรรม	ภาพที่ 108	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ทางซ้าย มือขวา แขนงมือตะแคงขึ้นชูไว้มือระดับศีรษะ มือซ้ายท้าวเอว สายตามองที่มือข้างขวา
อันสัสมา	ภาพที่ 109	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ทางขวา มือทั้งสองพนมมืออยู่ในระดับอก เปิดปลายคาง สายตามองไปตรงไปข้างหน้า
ไม่ขอเป็น	ภาพที่ 110	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ทางซ้าย มือทั้งสองข้างกำมือหลวมๆ พร้อมกับส่ายหน้าเล็กน้อย

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
เหมือนเช่น	ภาพที่ 111	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำเดินไป หันมองตรงต้นมะม่วงที่ล้ม(ต้นมะม่วงที่ผลตก)
มะม่วงตก	ภาพที่ 112	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ก้าวข้างเท้าซ้ายลงเหลี่ยม น้ำหนักอยู่ที่เท้าข้างซ้าย มือซ้ายจับปรกข้าง หันปลายจับเข้าหาตัว ระดับศีรษะ มือขวาจับหงายอยู่ระดับอก ศีรษะเอียงซ้าย
อันต้องตก	ภาพที่ 113	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างขวา เดินมือคลายจับลงให้อยู่ในลักษณะแบฝ่ามือคว่ำลง ระดับอยู่ในระดับอกแล้วค่อยๆ กดฝ่ามือทั้งสองลงมา ในคำร้องว่า " ต้องตก " ศีรษะเอียงทางซ้าย

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
สู่ห้วง	ภาพที่ 114	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน คืบ น้ำหนักอยู่ที่เท้าซ้าย มือขวา ท้าวเอว มือขวาปฏิบัติทำจับ ใน ลักษณะการม้วนข้อมือแล้ว ค่อยๆวาดออกนอกลำตัวในคำ ร้องว่า”ห้วง”
ห้วงค้นหา	ภาพที่ 115	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักอยู่ที่เท้าซ้าย มือขวากำ มือหลวมๆระดับเอว มือขวา ปฏิบัติลักษณะทำชี้ แล้วตัวนี้ พร้อมกับกระทบจังหวะในคำ ร้องว่า “ค้นหา”
ขอเป็นเพียง	ภาพที่ 116	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน มือ ทั้งสองตั้งวงกลาง โดยมือขวา สูงกว่ามือซ้ายเล็กน้อย ใบหน้า หันไปทางมือขวา (ต้นมะม่วงที่ ไม่มีผล)

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
พฤกษ์ตันพวา	ภาพที่ 117	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ใน คำร้อง ”ว่าพฤกษ์” ให้ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า มือทั้งสองจับคว่ำพร้อมกับในจังหวะที่ก้าว และในคำร้องว่า ”ตันพวา” ค่อยๆ เคลื่อนมือทั้งสองข้างกางออกเป็นท่าในลักษณะ ให้มือซ้ายจับประก้างหันปลายนิ้วเข้าหาลำตัวในระดับวงบน มือขวาจับหางงอข้อศอกเล็กน้อย พลิกท้องแขนขึ้น เอียงศีรษะทางซ้าย พร้อมกับยกเท้าซ้าย โดยให้ส้นเท้าซ้ายมาติดที่ระดับของน่องข้างขวา
ที่นับว่า	ภาพที่ 118	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างซ้าย เคลื่อนมือทั้งสองข้างจากท่าเดิมมาอยู่ระดับหน้าท้อง แล้วใช้ฝ่ามือขวาตบลงบนฝ่ามือซ้าย 1 ครั้ง (เบาๆ) พร้อมกับกระทบจังหวะขาโดยให้จังหวะของการกระทบ และการตบของมือตรงกับคำร้องว่า ”ว่า”

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
โซคดี	ภาพที่ 119	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติทำยืน น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าขวา มือขวาเท้าสะเอว มือซ้ายปฏิบัติทำไว้มือระดับศีรษะ ในคำร้องว่า” ดี” พร้อมกับยืนกระทบจังหวะ
มี แต่...	ภาพที่ 120 ภาพที่ 121	ทิศหน้าตรง พระมหาชนก ปฏิบัติก้าวเท้าซ้ายมาด้านข้าง มือซ้ายทำยเอว มือขวาจับคว่ำระดับอก หน้าเอียงศีรษะทางขวาในคำร้องว่า “มี” และในคำร้องว่า “แต่” ให้คลายมือที่จับคว่ำอยู่นั้นผายและสับดปลายมือทิ้งลง พร้อมกับตีไหล่จากทางซ้ายมาทางขวา และคำร้องว่า”ใบ” มือขวาจับหงายขึ้นระดับอก แล้วให้กวดข้อมือขวา เดินมือจับ โดยให้ปลายนิ้วเข้าหาลำตัว แล้ววนข้อมือตัวมีออกนอกลำตัว เปลี่ยนเป็นตั้งวงกลางเอียงศีรษะทางซ้าย ตามองตามปลายมือขวา ในขณะเดียวกันมือซ้ายก็ปฏิบัติในลักษณะกำ

ตารางที่ 6 กระบวนท่ารำเพลงน้ำลอดใต้ทราย (ต่อ)

ทำนอง/คำร้อง	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
ใบ	ภาพที่ 122	บริเวณด้านหลังของเอว ยึดลำตัวขึ้น ยืน โดยให้น้ำหนักตัวอยู่ที่เท้าข้างขวา

การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ คือ ช่วงการแสดงละครในช่วงบทร้องนี้เป็นการสื่อถึงภาวะด้านอารมณ์ภายในของตัวละครพระมหาชนก ในฉากสังกรรม โดยจะเป็นการผสมผสานระหว่างท่ารำแบบมาตรฐาน ที่ไม่ต้องรำตามแบบแผนจารีตมากนัก โดยพยายามให้ท่ารำมีความเป็นธรรมชาติมากที่สุด กับท่าทางทางธรรมชาติเสมือนในชีวิตจริง โดยสามารถแบ่งลีลาท่ารำออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ท่ากึ่งท่ารำแบบมาตรฐาน คือ ท่ารำที่ไม่ต้องออกท่ารำตามแบบแผนมากนัก ไม่เน้นการย่อเข้า เหลี่ยม ให้มากโดยผู้แสดงจะแสดงท่ารำในลักษณะเบาๆ ย่อเข้าหรือเหลื่อมเพียงเล็กน้อย เป็นท่าทางที่ดัดแปลงมาจากท่าทางตามธรรมชาติของคนเรา แต่ปรับปรุงให้ดูสวยงามอ่อนช้อยมากยิ่งขึ้น โดยใช้ลักษณะการ ร่ายรำเบื้องต้นมาผสมผสาน

2. ท่าทางธรรมชาติ คือ เป็นลีลาท่าทางที่เป็นการนำท่าทางธรรมชาติให้ค่อนข้างไปในชีวิตจริงมากกว่ากระบวนท่ารำทั่วไป โดยผสมท่าทางต่างๆ กัน เช่น จะไม่มีการจับมือ ตั้งวง ผสมอยู่ เช่น ถ้าตัวละครจะแสดงท่าไหว้ ก็จะปฏิบัติท่าไหว้ โดยจะไม่มีการเชื่อมระหว่างท่า จะไม่เน้นการย่อเข้าหรือย่อเหลื่อม ตัวละครจะปฏิบัติท่าในลักษณะยืน หรือนั่งตามบทบาทขณะนั้นของตัวละครที่ได้รับ

วิเคราะห์กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังฆกรรม ของศุภชัย จันทรสุวรรณ์

จากการศึกษาทำรำของพระมหาชนก ในช่วงฉากสังฆกรรมจากรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ผู้รับบทบาทเป็นพระมหาชนก ที่กำกับการแสดงโดยนายเสรี หวังในธรรม ถึงกระบวนการทำรำในละคร เรื่อง พระมหาชนก โดยได้จำแนกกระบวนการทำรำออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การรำแบบมาตรฐาน คือ การแสดงที่มีการรำสวยงาม โดยการประดิษฐ์คิดค้น ทำรำต่างๆ เป็นระเบียบแบบแผนนาฏศิลป์ ให้เหมาะสมกับการแสดงเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว และสื่อความหมายในการแสดง

2. การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ คือ การนำท่าทางธรรมชาติที่มักใช้ในชีวิตจริง มากกว่ากระบวนการรำทั่วไป โดยผสมท่ารำที่ใช้ในลักษณะการกำมือบ้างแบมือบ้าง ผสมการไม่ตั้ง เหลี่ยมย่อเข้าแบบละครรำ ใช้ท่าทางของการยืนแบบท่าธรรมดาสามัญ

การศึกษากระบวนการทำรำ ตอน พระมหาชนกเสด็จประพาสอุทยาน ในฉากสังฆกรรมพบว่า ปรากฏกระบวนการรำทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวในละคร เรื่อง พระมหาชนก ซึ่งการแสดงทำรำตาม ความรู้สึกและบทบาทของละคร เรื่อง พระมหาชนก สามารถแสดงได้เหมือนถึงละครเวที(ละครรำ ผสมละครเวที) โดยไม่ต้องออกท่ารำตามแบบแผนมากนัก ใช้การแสดงท่าทางให้คนดูเข้าใจได้ง่าย คงมีเพียงท่ารำบางเพลงที่ต้องการวัดความงามของกระบวนการทำรำอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามการ ออกแบบท่ารำต่างๆเหล่านี้ผู้แบต้องมีความรู้ ความเข้าใจในบทละครอย่างชัดเจน ทั้งหลักภาษาทาง กวี เพื่อที่จะได้สื่อสารความหมายภาษาทำนฏศิลป์ให้ผู้ชมเข้าใจอย่างถูกต้อง ทั้งนี้จากแนวความคิด ในการออกแบบท่ารำของรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ยังได้นำประสบการณ์จากการ แสดงละครพื้นทาง เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ของตัวละคร มังตรา ตลอดจนประสบการณ์จากการฝึกฝน ซึมซับ และประสบการณ์จากตัวละครต่างๆ ที่เคยได้รับบทบาทในตัวละครต่าง ๆ นั้นมาปรับใช้ในการ แสดงละครเรื่อง พระมหาชนกนี้ด้วย โดยใช้วิธีในการเลือกสรรสิ่งต่างๆมาปรับใช้ในการออกแบบท่ารำ ตามอารมณ์ หรือบทบาทของตัวละครได้อย่างเหมาะสม

วิเคราะห์แนวคิดการออกแบบท่ารำตามบทบาทของพระมหาชนกของรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ สรุปผลได้ดังนี้

1. ละคร เรื่อง พระมหาชนก เป็นละครผสมละครเวที ซึ่งมีบทรำและบทร้อง ที่สำหรับผู้ แสดงสวมบทบาทเป็นตัวละครนั้นๆ ที่มีบางช่วงของบทละคร ที่ไม่จำเป็นต้องเน้นกระบวนการทำรำเป็น แบบแผนนาฏศิลป์ทุกกระบวนการในบางเพลง โดยใช้การรำดิบตามคำร้องเบาๆ ไม่หนักมือหนักท่า จนเกินไป คือ เป็นการรำที่ใช้ท่ารำแบบผสมผสานท่าทางธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับอารมณ์ ภายในของตัวละครที่เกิดขึ้นในบทละคร การออกแบบท่ารำแบบผสมผสานท่ารำธรรมชาติจึงได้ถูก กลมกลืนในละคร เรื่อง พระมหาชนก

2. ผู้ออกแบบกระบวนการทำรำต้องศึกษา คือ ต้องทำความเข้าใจคำประพันธ์และตีความหมายในภาษากวีให้แตกฉาน รวมทั้งคำราชาศัพท์ เพราะถ้าแปลความหมายไม่ถูกต้องจะทำให้ออกแบบทำรำผิดเพี้ยนไปทันที

3. นำแนวความคิดในการออกแบบทำรำโดยการทำรำแม่บทหรือเพลงช้าเพลงเร็ว (ทำรำที่มีอยู่เดิม) มาใช้ในการออกแบบทำรำเชื่อมระหว่างท่าเชื่อมของแต่ละท่าอย่างเหมาะสมในการติดบตามบทร้อง โดยคำนึงถึงอารมณ์และสถานการณ์ของบทบาทของตัวละครเป็นหลักสำคัญ

4. ออกแบบทำรำให้มีการผสมผสานกับท่าที่เป็นธรรมชาติ ทำให้คนดูเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครมากยิ่งขึ้น เพราะมีความใกล้เคียงกับชีวิตจริง ไม่เหมือนกับละครในจินตนาการอย่างรูปแบบของละครใน

5. ผู้ออกแบบทำรำต้องมีประสบการณ์ในการแสดง ทั้งจากการฝึกฝนตนเอง ทั้งเคยออกแสดงในบทร้องต่าง ๆ ในละครเรื่องอื่นๆ อย่างมากมาย จึงเป็นพื้นฐานให้ท่านสามารถออกแบบกระบวนการทำรำได้อย่างสวยงาม และเหมาะสมในละครเรื่องพระมหาชนก โดยมีครูอาจารย์ผู้อาวุโสเป็นที่ปรึกษา คือ คุณครูธงชัย โพธิ์ยารมย์ เป็นผู้ชี้แนะ กำกับดูแลร่วมด้วยอีกท่านหนึ่ง

6. ผู้ออกแบบทำรำเป็นผู้มีฝีมือทางการแสดง ลีลาการรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังนั้นการจะออกแบบกระบวนการทำรำในแต่ละท่ารำ เพื่อสื่อความหมายของอารมณ์ตัวละคร จึงสามารถปฏิบัติได้เป็นอย่างดี สวยงาม สง่างาม เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ชมจนเป็นที่ยอมรับ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาละคร เรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาวรรณกรรมที่เรื่อง พระมหาชนก เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสู่การศึกษาแนวทางการสร้างบทละคร รูปแบบและองค์ประกอบการแสดง เรื่อง พระมหาชนก ของนายเสรี หวังในธรรม รวมไปถึงการนำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการทำรำละคร เรื่อง พระมหาชนก ในฉากสังฆกรรม ที่รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ เป็นผู้รับบทบาทเป็นผู้แสดงพระมหาชนก (ฉากสังฆกรรม) โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บทความ ตำรา เอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางด้านนาฏศิลป์ไทย และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ศิลปิน นักแสดง ที่ร่วมแสดงในละคร เรื่อง พระมหาชนกที่กำกับโดยนายเสรี หวังในธรรม เก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างโดยกำหนดเป็นประเด็นข้อคำถาม และคำถามปลายเปิด ใช้วิธีจัดบันทึกข้อมูล ถ่ายภาพนิ่งบันทึกเสียง และศึกษาเอกสารเพิ่มเติม นำข้อมูลที่ได้มาสรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. ขาดกที่เกี่ยวข้องพระมหาชนก

ขาดกเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ พระพุทธเจ้าในอดีตชาติเรียกว่า พระโพธิสัตว์หรือมหาสัตว์ เรื่องราวดังกล่าวนี้มีในพระสุตตันตปิฎก คัมภีร์พุทธศาสนา โดยวรรณกรรมขาดกมีอยู่จำนวนมากมาย ด้วยผู้แต่งได้สร้างสรรค์เอาไว้ด้วยมีจุดมุ่งหมายที่จะเทิดทูนพระพุทธเจ้า และถ่ายทอดคติธรรมเพื่อให้ผู้อ่าน ผู้ฟังธรรมะ จะได้นำไปปฏิบัติตาม อันจะก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม วรรณกรรมขาดกส่วนหนึ่งเชื่อกันว่าเป็นพุทธวจนะที่พุทธสาวกได้จดจำกันมา และได้มีการสังคายนา จัดทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรสืบทอดกันมาตามลำดับ วรรณกรรมขาดกเหล่านี้ได้มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ ในชนชาติของตนที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชาติไทยได้มีการแปลและแต่งขาดก เอาไว้มากมายตั้งแต่โบราณมาแล้ว จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ขาดกของไทยทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะจึงมีอยู่จำนวนมาก วรรณคดีขาดกดังกล่าวนี้มีคุณค่าทั้งทางด้านคติธรรม ในการนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุข ทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ขาดก หรือ นิทานขาดกในอรรถกถาขาดก มีจุดมุ่งหมายก็คือ เพื่อแสดงเป็นสุภาพิต อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยนิทานขาดกเป็นการเล่าเพื่อสอนธรรม และประกาศศาสนา และมุ่งให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินระหว่างฟังการแสดงธรรม และสอนธรรมะสำหรับนำไปใช้

ในการดำเนินชีวิต ให้ประพฤติและปฏิบัติตนในความดี โดยโครงเรื่องของนิทานชาดกแทบทุกเรื่องจะเป็นการนำคุณธรรมที่เป็นหัวใจในพุทธศาสนาแทรกไว้ คือ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี และชำระจิตใจให้ผ่องแผ้ว การไม่ทำความชั่ว คือการงดเว้นจากการทำสิ่งเลวทราม ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ความดีคือสิ่งที่ชอบธรรมอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนและผู้อื่น

จากพระธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกสู่ “นิทาน” หรือ “นิทานชาดก” นั้น สรุปได้ว่านิทาน ก็คือเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมา ซึ่งมีเนื้อหาหลากหลาย มุ่งแต่เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง เป็นการเล่าเพื่อยกเป็นตัวอย่าง อุทาหรณ์ และเป็นคติสอนใจแก่ผู้ฟัง โดยผู้เล่าเน้นคติธรรมเป็นหลักสำคัญในการเล่า สอดแทรกเนื้อหาให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินสู่คติธรรม ทั้งนี้การใช้นิทานเป็นเครื่องมือสู่ธรรมะนั้น ก็เป็นเหตุอันหนึ่งที่จะเล็งมิให้เป็นการกระทบเทียบเปรียบเปรยบุคคล หรือแนะนำจากพระธรรมคำสั่งสอนในพระไตรปิฎกโดยตรงมากเกินไป เพื่อผู้ฟังเข้าใจในธรรมะได้ง่ายขึ้นเท่านั้นเอง

เมื่อมีการพิมพ์หนังสือเป็นเล่มขึ้น จึงได้มีการนำข้อความโบราณนั้น มาเรียงพิมพ์จัดทำพระไตรปิฎกเป็นเล่มหนังสือ โดยเฉพาะในประเทศไทยมีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่ม ดังต่อไปนี้

รัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการตรวจชำระ และจัดพิมพ์ระหว่าง ปีพุทธศักราช 2431 – ปีพุทธศักราช 2435 จำนวนครบชุดในครั้งนั้นมี 39 เล่ม นอกจากใช้ประโยชน์ในราชอาณาจักรไทยแล้ว ยังได้ส่งไปยังสถาบันสำคัญต่างๆ ในต่างประเทศด้วย

รัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีการตรวจชำระ สอบทานกับพระไตรปิฎก ที่พิมพ์ในประเทศอื่นๆ และบันทึกไว้เป็นหลักฐานด้วย การพิมพ์ครั้งนี้มีจำนวนพระไตรปิฎกเพิ่มขึ้นเป็น 45 เล่ม เพิ่มเติมส่วนที่ยังขาดอยู่ ในการพิมพ์ครั้งแรก ระยะเวลาตรวจชำระ และจัดพิมพ์ระหว่างปีพุทธศักราช 2468 - 2473 และได้ขนานนามว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” แม้จะมีความพยายามในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับไทยสยามขึ้นแต่พระไตรปิฎกฉบับในปีพุทธศักราช 2468 ก็ยังเป็นแต่เพียงพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเท่านั้น ยังไม่มีการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นภาษาไทย ทั้ง 3 ฉบับพระไตรปิฎกครบถ้วนอย่างเป็นทางการ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (แพ ติสสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช ในปีพุทธศักราช 2483 ทรงปรารภถึงความสำคัญของการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยในที่ประชุมพระเถรานุเถระว่า ควรดำเนินการให้มีการแปลเป็นภาษาไทยให้ครบ ทั้ง 3 ไตรปิฎกอย่างสมบูรณ์ โดยทรงให้เหตุผลว่า “เพื่อเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติแห่งพระมหากษัตริย์ และเป็นที่เชิดชูเกียรติแห่งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ให้ปรากฏไพศาลไปตลอดถึงนานาประเทศ”

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงแยกต้นฉบับพระไตรปิฎกส่วนพระสูตรออกมาชำระแปลเป็นภาษาไทย เน้นความสนใจไปที่

ทศชาติ ด้วยทรงมุ่งหวังจะตีพิมพ์เผยแพร่เป็นการกุศล เนื่องในงานวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์ ปีละเรื่องต่อเนื่องกันไป นับแต่ปีพุทธศักราช 2471 จนถึงวาระอายุครบ 70 ปี ในปีพุทธศักราช 2480 แต่ปรากฏว่าบางปี เช่น ในปีพุทธศักราช 2472 ทรงพิมพ์มากกว่าหนึ่งเรื่อง นับเป็นทศชาติฉบับแปลที่กล่าวกันว่าเป็นที่เชื่อถือ เป็นมาตรฐานของทศชาติฉบับพิมพ์ครั้งแรก หลังจากนั้นเรื่อยมาจนถึงระยะที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเริ่มให้ความสนใจสนพระทัย “พระมหาชนก”

พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก เป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดก อันเป็นชาดก 10 ชาดกสุดท้ายก่อนที่ พระโพธิสัตว์จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาดกเรื่องนี้เป็นการทำเพื่อบำเพ็ญความเพียรเป็นบารมี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหาชนกในพระไตรปิฎกและทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษตรงจากมหาชนชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังทรงแปลเป็นภาษาสันสกฤตประกอบอีกภาษา

พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก มีทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษอยู่ในเล่มเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลพระมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์ เมื่อปีพุทธศักราช 2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดพิมพ์ ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล เมื่อปีพุทธศักราช 2539

จากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก สะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตร และพระปณิธานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงวิริยะอุตสาหะในการสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนและบ้านเมือง ในขณะเดียวกันพระองค์มีพระประสงค์ที่จะแสดงธรรมเรื่อง ความพราดเพียร และคำสอนเรื่องอื่นๆ แก่ประชาชนผ่านวรรณกรรม เรื่อง พระมหาชนก จึงทรงนิพนธ์ชาดกเรื่องนี้ให้เป็นหนังสือที่ร่วมสมัยที่อ่าน นอกจากทรงดัดเรื่องให้สั้น ขยายเรื่องราวที่สำคัญ และปรับสำนวนภาษาให้อ่านเข้าใจง่ายแล้ว ยังมีพระราชดำริให้ออกแบบรูปเล่ม และจัดทำบทพระราชนิพนธ์เป็นหนังสือสวยงามชวนอ่าน มีทั้งเนื้อความเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และมีรูปประกอบไปตลอด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมิได้ทรงนำ เรื่อง มหาชนกชาดกจากอรรถกถาในพระไตรปิฎกมาโดยตรงทั้งหมด หากแต่ทรงปรับปรุงหลายประการ ได้แก่

1. ทรงตัดทอนเรื่องราวให้สั้นกระชับ เช่น ในตอนเสนาบดี และบุคคลอื่นๆ ไม่สามารถทำให้พระนางสีวลีพอพระทัย
2. ทรงเพิ่มเติมเนื้อความ เช่น ความที่ตอนนางเมขลากล่าววาทะเรกคาถาสรรเสริญพระมหาชนก และแนะนำให้ตั้งโพธิญาณมหาวิชชาลัย

3. ทรงเปลี่ยนตอนจบของเรื่องในพระมหากษัตริย์ ทรงเพิ่มเติม เรื่องพระมหากษัตริย์พระราชทานวิธีฟื้นฟูต้นมะม่วงที่ถูกหักโค่น 9 วิธี และมีพระราชดำริในการสร้างสถาบันโพธิยาลัย หรือ ปุทธะเลียมมหาวิทยาลัย

4. ทรงเปลี่ยนคำบาลีสันสกฤตให้เป็นคำไทยสามัญเพื่อให้ผู้อ่านทุกวัยทุกคุณวุฒิสามารถเข้าใจได้โดยง่าย

5. ทรงสร้างคำใหม่ทั้งคำไทยและคำภาษาอังกฤษ

6. ทรงคัดคาถาภาษาบาลี พร้อมแปลความมาจากพระอรรถกถา ได้ทรงพระอักษรเทวนาครี กำกับคาถาบาลีทุกคาถา

2. การวิเคราะห์แนวทางการสร้างบทละคร เรื่อง พระมหากษัตริย์ ของเสรี หวังในธรรม

1. วิธีการเขียนบทละคร ได้ใช้วิธีการอ่านเรื่องราวลดทั้งเรื่องให้เข้าใจอย่างถ่องแท้หลายครั้ง หลายรอบ และพิจารณา ด้วยความประณีตในการเขียนบทละคร เพื่อถ่ายทอดความหมายอันลึกซึ้ง ซึ่งมีอยู่ในถ้อยความของบทพระราชนิพนธ์ออกมาเป็นการแสดงละครรำ โดยมีการเปิดเรื่องปิดเรื่องได้อย่างประทับใจ คงไว้ตามเค้าโครงเรื่องเดิมของบทพระราชนิพนธ์

2. วิเคราะห์ พิจารณาถึงบทบาทของตัวละคร เพื่อใช้เป็นวิธีการในจับอารมณ์ของตัวละครแต่ละตัวให้ได้ตามที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมกำหนดไว้ สามารถวาดภาพบุคลิกภาพของตัวละครในเรื่องได้อย่างถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน

3. วิธีการเขียนบทละคร โดยการกำหนดเจาะจง ถึงกริยา บทบาท อารมณ์ตัวละครจะปฏิบัติอย่างไรในฉากนั้น ทั้งมีการอธิบายเทคนิคของเวที ด้านฉาก แสง สี เสียง ไว้อย่างชัดเจนเป็นประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคเวที และผู้แสดง เพื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ต่างๆได้อย่างถูกต้อง ซึ่งแตกต่างจากบทละครก่อนๆ ที่จะบอกเพียงคำกลอน และการบรรจุเพลงร้อง เพลงหน้าพาทย์ปรากฏอยู่ภายในบทละครเท่านั้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบการเขียนบทละคร บทโขน หรือบทการแสดงต่างๆ ของนายเสรี หวังในธรรม จะเป็นแนวทางการพัฒนามาตรฐานถึงรูปแบบในการเขียนบทต่างๆ ที่นักประพันธ์ทั่วไปนำไปใช้เป็นแบบอย่างในปัจจุบัน ด้านองค์ประกอบทางเทคนิคเวทีนี้เป็นการเสริมสร้างให้ละครของนายเสรี หวังในธรรมนั้นสมบูรณ์ และสมจริงมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมต่อผู้ชมได้เป็นอย่างดี

4. วิธีการสอดแทรกการแสดงตลก เพื่อช่วยเล่าเรื่อง และเพื่อบรรยายเนื้อเรื่องที่ยืดยาวให้กระชับได้ใจความ เหมาะสมกับเวลา โดยไม่ทำให้บทละคร เนื้อเรื่อง เสียใจความที่กำหนดไว้

5. เข้าใจในความต้องการของผู้ชม ว่าต้องการจะชมอะไรในการแสดง เปรียบดังกระแຈที่สะท้อนให้เห็น ทั้งมีความเข้าใจในตัวละครเป็นอย่างดี ผสมผสานเทคนิคเฉพาะตัวในการประพันธ์ได้อย่างกลมกลืนไม่ละทิ้งสาระสำคัญของเรื่อง และมีการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้รวบรัด กระชับ

ผู้ชมสามารถติดตามชมได้อย่างต่อเนื่อง และมีการแบ่งฉากการแสดงต่อเนื่องกันไปตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ทำให้ละครมีความน่าสนใจ จึงส่งผลให้ได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ชมละครอย่างเป็นมาก

3. การวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดง ละคร เรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม

1. เนื้อหาเรื่องราวในการจัดทำละคร ได้ดัดแปลงตัดทอน เรื่องราวแล้ว นำเหตุการณ์มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ทำให้ละคร เรื่อง พระมหาชนกมีเรื่องราวตลอดทั้งเรื่องกระชับและเหมาะสมต่อเวลาในการจัดการแสดง ทำให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับเรื่องราว

2. รูปแบบการจัดการแสดงละคร มีการสอดแทรกตัวละครตลกลงในเรื่องราวของละคร พระมหาชนก โดยไม่เสียเนื้อเรื่องเดิม เพื่อให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปในการชมละคร และเป็นการย่นย่อกระชับเรื่องราวได้อย่างเหมาะสมกับเวลา

3. กลวิธีที่นำเสนอในการจัดการแสดงละคร ผสมผสานเทคนิคต่างๆ จนสร้างมิติใหม่ในละครที่จัดแสดง เช่น มีการนำรูปแบบการแสดงตาโบลิวังต์(การแสดงภาพนิ่งประกอบแสงเงา) ผสมกับบทกวีเสียงบรรยายเหตุการณ์เหมือนกับการแสดงจินตลีลาประกอบแสง สี เสียง เพื่อเป็นวิธีการเล่าเรื่องราวละครให้กับผู้ชมได้เข้าใจตั้งแต่ต้น ดีกว่าจะเสียเวลาไปกับการนำเสนอโดยผ่านบทเจรจาและขับร้อง ที่ต้องใช้ระยะเวลานาน

4. การบรรจุเพลงที่ใช้ประกอบในการแสดง คำนึงถึงขนบทำเนียมปฏิบัติในการบรรจุเพลง และความหมาย ที่ต้องสื่อสาร ถ่ายทอดอารมณ์ของเพลงให้สอดคล้องกับอารมณ์และบทบาทของตัวละครในแต่ละฉาก อย่างสมบูรณ์

5. การคัดเลือกผู้แสดง ตามความนิยมของผู้ชมในตัวศิลปินผู้แสดง ที่ความต้องการชมบทบาทการแสดง ชื่นชอบ ผลงานของศิลปิน จึงมีการวางตัวละครเพื่อให้ผู้แสดง(ศิลปิน)ที่มีความนิยมรับบทบาทเป็นตัวละคร(ตัวเอก)ของเรื่อง

6. การสรรค์สร้างฉากและเครื่องแต่งกาย มีการพัฒนารูปแบบให้สวยงามและเหมาะสมกับการแสดง เรื่องราว ตามรูปแบบการแสดงละครไทย เพิ่มเติมการจัดสร้างฉากการแสดง ด้านแสง สี เสียงประกอบให้ดูสมจริง ด้วยเทคนิคสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่อง แล้วดำเนินเรื่องราวอย่างต่อเนื่อง

4. การวิเคราะห์กระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสังฆกรรม ของศุภชัย จันทร์สุวรรณ

โดยได้จำแนกกระบวนการทำรำออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การรำแบบมาตรฐาน 2) การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ จากแนวความคิดในการออกแบบท่ารำ ผลที่ได้จากการศึกษาสรุปผลได้ดังนี้

1. ละคร เรื่อง พระมหาชนก เป็นละครรำผสมละครเวที จึงไม่เน้นกระบวนการทำรำ

2. ทำความเข้าใจคำประพันธ์ ตีความหมายในภาษากวีให้แตกฉาน รวมทั้งคำราชาศัพท์

3. นำความรู้จากทำร่ำแม่บทหรือเพลงช้าเพลงเร็ว (ทำร่ำที่มีอยู่เดิม) มาใช้ในการออกแบบทำร่ำ โดยคำนึงถึงอารมณ์และสถานการณ์ของบทบาทของตัวละครเป็นหลักสำคัญ

4. มีการผสมผสานกับท่าที่เป็นธรรมชาติ

5. ผู้ออกแบบทำร่ำต้องมีประสบการณ์ในการแสดง

6. ผู้ออกแบบทำร่ำเป็นผู้มีฝีมือทางการแสดง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าว มีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

1. การศึกษารูปแบบแนวทางการสร้างบทละคร เรื่อง พระมหาชนก นายเสรี หวังในธรรม มีวิธีการเขียนบทละคร ได้ใช้วิธีการอ่านเรื่องราวตลอดทั้งเรื่องให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และพิจารณา การปรับเรื่องราวให้เหมาะสมกับการแสดงละคร แต่ยังคงเนื้อเดิมไว้ จนถ่ายทอดความหมายอันลึกซึ้ง ซึ่งมีอยู่ในถ้อยความของบทพระราชนิพนธ์ออกมาเป็นการแสดงละครอย่างคงไว้ตามเค้าโครงเรื่องเดิมตามบทพระราชนิพนธ์ไว้ทุกประการ สามารถสอดแทรกบทตลกเข้าไปในบทละครช่วยเพิ่มเติมอารมณ์ในการชม และดำเนินเรื่องราวกระชับเวลาให้เหมาะสมตามเวลาที่กำหนด ทั้งยังมีการลำดับเหตุการณ์ได้อย่างน่าสนใจ ชวนติดตามในตลอดเรื่องราว ภายใต้วิธีการแนวทางการสร้างบทละคร ที่มีการเปิดเรื่องปิดเรื่อง โดยการสร้างจุดกำเนิดสาเหตุปัญหาของเรื่องราวแล้วจบลงด้วยการที่ตัวเอกของเรื่องสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ จบเรื่องราวการแสดงได้อย่างน่าประทับใจ ต่อเนื่องตลอดทั้งเรื่อง ทั้งนี้ในการสร้างละครของนายเสรี หวังในธรรม มีวิธีการเขียนบทละครโดยการกำหนดเจาะจง ถึงกริยา บทบาท อารมณ์ตัวละครจะปฏิบัติอย่างไรในฉากนั้น กำหนดการบรรจุเพลง ทั้งมีการอธิบายเทคนิคของเวทีต่างๆ ด้านฉาก แสง สี เสียง ไว้อย่างชัดเจน เพื่อสะดวกต่อการกำกับการแสดง และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคเวที และเพื่อสร้างความน่าตื่นเต้น สมจริงในเรื่องราวของการแสดงละคร

จากประเด็นการศึกษานี้ สอดคล้องกับ สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา (2546) การวิเคราะห์บทละครพันทาง เรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของเสรี หวังในธรรม ผลการวิจัยพบว่า เสรี หวังในธรรมมีกลวิธีการประพันธ์บทละครให้สนุกสนาน น่าติดตาม โดยการใช้วิธีการเล่าเรื่อง การลำดับเรื่อง การใช้เทคนิคพิเศษ คือการขึ้นต้นและลงท้ายเรื่องในแต่ละตอนให้น่าสนใจ การใช้ตัวตลกในการดำเนินเรื่อง การใช้ถ้อยคำสื่อสารอารมณ์ขันการให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการแสดง และพบว่าเสรี หวังในธรรมมีกลวิธีการดัดแปลงบทประพันธ์อื่นที่นำมา ดังนี้ การคงเนื้อหาไว้ การดัดเนื้อหาบางส่วนออก

การปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับการแสดงละคร การเพิ่มเนื้อหาและการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาโดยยังคงเนื้อหาและอรรถรสเดิมทุกประการ

ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับสมพิศ สุขวิวัฒน์ (2539) ศึกษาเรื่อง ละครพันทางของ เสรี หวังในธรรม ผลการวิจัยพบว่า นายเสรี หวังในธรรม จัดละครพันทางเรื่องใหม่คือ ผู้ชนะสิบทิศ โดยแปลงบทร้อยแก้ว เป็นร้อยกรองโดยสามารถรักษารสของเนื้อหาและภาษาเอาไว้ ให้ตัวละครแสดงนิสัยและอารมณ์แบบสมจริง สอดแทรกความตลกในเนื้อหาและบุคลิกของตัวละคร ออกแบบเครื่องแต่งกายให้แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมพอควร เพิ่มความสมจริงในเรื่องฉาก แสง เสียง

2. รูปแบบในการสร้างบทละคร ซึ่งแตกต่างจากบทละครก่อนๆ ที่จะบอกเพียงคำกลอน และการบรรจุเพลงร้อง เพลงหน้าพาทย์ ปรากฏอยู่ในบทละครเท่านั้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบการเขียนบทละคร บทโขน หรือบทการแสดงต่างๆ ของนายเสรี หวังในธรรม จะเป็นแนวทางการพัฒนามาตรฐานถึงรูปแบบในการเขียนบทต่างๆ ที่นักประพันธ์ทั่วไปนำไปใช้เป็นแบบอย่างในปัจจุบัน และในด้านแนวทางการจัดการแสดง ได้มีการผสมผสานเทคนิคต่างๆ จนสร้างมิติใหม่ในละครที่จัดแสดง โดยมีการประดิษฐ์ชุดระบำขึ้นใหม่ สำหรับสอดแทรก อันเป็นวิธีการขมวดปมเรื่องราวทั้งหมดให้ปรากฏรวมอยู่ในชุดของระบำ ทั้งได้นำรูปแบบการแสดงตาโบลวิงด์ (การแสดงภาพนิ่งประกอบแสงเงา) ผสมกับบทพากย์เสียงบรรยายเหตุการณ์เหมือนกับการแสดงจินตลีลาประกอบแสง สี เสียง เพื่อเป็นวิธีการเล่าเรื่องราวละครให้กับผู้ชมได้เข้าใจตั้งแต่ต้น ดีกว่าจะเสียเวลาไปกับการนำเสนอโดยผ่านบทเจรจา และขับร้อง ที่ต้องใช้ระยะเวลานาน ของการแสดงละครเรื่อง พระมหาชนก กระบวนการสร้างสรรค์ต่างๆ ของนายเสรี หวังในธรรมนี้ ได้คำนึงถึงแบบแผนตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของนาฏศิลป์ไทยเป็นประการสำคัญ ด้วยการที่นายเสรี หวังในธรรมเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ ทันสมัย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ในการพัฒนาเทคนิคการผสมผสานสร้างสรรค์ผลงานนี้ ก่อให้เกิดเป็นแนวทางให้กับผู้กำกับการแสดงหลายๆ คน ตลอดจนศิลปินคนอื่นๆ ใช้เป็นแนวทางและรูปแบบในการจัดการแสดงต่อไป

จากประเด็นการศึกษานี้ สอดคล้องกับ ไพโรจน์ ทองคำสุก (2548) ศึกษาเรื่อง ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครู ผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูของครูเสรี หวังในธรรมพบว่าท่านเป็นปูชนียบุคคล เป็นครูด้านนาฏศิลป์ไทยผู้ฝากผลงานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มอบไว้ให้กับแผ่นดินไทยเป็นจำนวนมาก และดำรงไว้ซึ่งรูปแบบของครูไทยที่พร้อมด้วยคุณธรรมอันเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นครูที่มีความทันสมัย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สังเกตและคัดเลือกผู้ที่มารับการถ่ายทอด จนในปัจจุบันมีศิษย์ที่ประสบความสำเร็จในด้านนาฏศิลป์ และดนตรีไทยอยู่เป็นจำนวนมาก ครูเสรี หวังในธรรม มีความรอบรู้ลึกซึ้ง และเชี่ยวชาญในสิ่งที่สอนและมีคุณลักษณะ

เฉพาะตัวในการคิดสร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่ายิ่งต่อวงการนาฏศิลป์ไทยโดยยังคงรักษาแบบแผนของความเป็นไทยไว้ได้อย่างมั่นคง แม้ในการถ่ายทอดความรู้ ท่านก็มีวิธีการสอนในรูปแบบของท่านซึ่งยึดแนวการสอนแบบครูไทยโบราณเป็นหลัก

3. การออกแบบองค์ประกอบการแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก ที่นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้ประพันธ์ บรรจุเพลง และกำกับการแสดง โดยได้นำเค้าโครงเดิมจากหนังสือพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มาเป็นแนวทางในการสร้างละคร โดยคำนึงถึงรูปแบบของหลักจารีตแบบแผนนาฏศิลป์ไทยมาประกอบเป็นแนวทางกำหนดองค์ประกอบการสร้างละคร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบทเจรจา บทร้อง ก็เป็นสิ่งที่ถอดความมาจากเค้าโครงบทพระราชนิพนธ์เป็นเค้าโครงเดิมโดยแปลงรูปจากร้อยแก้วสู่ร้อยกรอง กระบวนการรำที่ใช้พื้นฐานจากท่ารำนานาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับลีลาท่าทางของการแสดงละครเวที เพลงประกอบละครดำเนินเรื่องโดยใช้วงปี่พาทย์ตลอดจนฉากและเครื่องแต่งกายของตัวละคร พยายามสร้างฉากและเครื่องแต่งกายให้เหมือนกับภาพวาดจิตรกรรมมากที่สุด โดยนายเสรี หวังในธรรม ในฐานะผู้กำกับการแสดง ได้กำหนดให้การสร้างเครื่องแต่งกาย พยายามถอดแบบจากภาพวาดจิตรกรรมที่ปรากฏอยู่ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ให้ใกล้เคียงมากที่สุด แต่ก็มีข้อจำกัดอยู่บ้าง เนื่องจากภาพวาดจิตรกรรมในบางส่วนเป็นสิ่งที่วาดจินตนาการขึ้นมากจากความคิดของจิตรกร การที่จะนำสิ่งดังกล่าวมาสร้าง ตัดเย็บให้เป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สามารถให้ตัวละครหรือผู้แสดงสวมใส่ได้จริงย่อมเป็นสิ่งที่ยาก จึงได้พยายามใช้กรอบพื้นฐานของการแต่งการชุดละครไทยมาเป็นแนวทางตัดเย็บร่วมด้วย และในบางส่วนนายเสรี หวังในธรรมก็พิจารณาให้มีการปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้สวยงามตามแบบจินตนาการของการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ โดยการเพิ่มเติมให้ตัวละครสวมใส่เครื่องประดับได้ สร้างความสวยงามตามความเหมาะสมในแบบฉบับของชุดนาฏศิลป์ละครไทย แต่ทั้งหมดก็ยังคงไว้ซึ่งตามภาพวาดจิตรกรรมที่ประกอบไว้ในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชให้มากที่สุด

จากประเด็นการศึกษานี้ สอดคล้องกับ อักษรวดี เสียงดัง (2554) ศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหาชนก โดยผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยที่เชิดชูเอกลักษณ์ไทย และให้แง่คิดที่ดีต่อสังคมไทย ควรประกอบด้วย 1)บทละครภาษาไทย ประพันธ์โดยคนไทย เนื่องเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตชนบททำเนียบประเพณี ความเชื่อต่างๆของคนไทยในอดีตถึงปัจจุบัน 2)ลีลาท่าทางที่มีพื้นฐานมาจากท่ารำไทย ได้รับแรงบันดาลใจจากภาพจิตรกรรมไทย สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์แบบนาฏศิลป์ไทย 3) เครื่องแต่งกายแบบไทย นุ่งห่มด้วยวิธีแบบไทยเดิม หรือใช้ผ้าไทยในการตัดเย็บ และใช้เครื่องประดับแบบไทยเดิม 4) ทำนองเพลงและบทร้องแบบไทยเดิม ประพันธ์บทร้องด้วยฉันทลักษณ์ไทย และ 5) ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก สร้างสรรค์แบบศิลปะไทย

4. การศึกษาวิเคราะห์ท่ารำของพระมหาชนก ฉากสังกรรมจากระองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ผู้รับบทบาทเป็นพระมหาชนก ที่กำกับการแสดงโดย นายเสรี หวังในธรรม ถึงกระบวนการท่ารำ โดยได้จำแนกกระบวนการท่ารำออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การรำแบบมาตรฐาน 2) การรำผสมผสานแบบท่าทางธรรมชาติ ในด้านการออกแบบท่ารำต่างๆเหล่านี้ผู้ออกแบบท่ารำ จำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในบทละครอย่างชัดเจน ทั้งหลักภาษาทางกวี เพื่อที่จะได้สื่อสาร ความหมายภาษาทำนาฏศิลป์ให้ผู้ชมเข้าใจอย่างถูกต้อง จากแนวความคิดในการออกแบบท่ารำของ รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ยังได้นำประสบการณ์จากการแสดงละครพื้นทาง เรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ของตัวละครมังกร ที่ตนเองได้เป็นผู้ออกแบบท่ารำด้วยตนเองเช่นกัน ภายใต้งานองค์ ความรู้เดิม ประสบการณ์จากการฝึกฝน ซึมซับ และประสบการณ์จากตัวละครต่างๆ ที่เคยได้รับ บทบาทในตัวละครต่างๆนั้นมาปรับใช้ในการออกแบบท่ารำในการแสดงละครเรื่อง พระมหาชนกนี้ ด้วย โดยวิธีเลือกสรรท่ารำแม่บท (ท่ารำที่มีอยู่เดิม) หรือเพลงช้าเพลงเร็ว มาใช้ในการออกแบบท่ารำ เชื่อมโยงระหว่างท่าเชื่อมของแต่ละท่าอย่างเหมาะสมในการตีบทตามบทร้อง โดยคำนึงถึงอารมณ์และ สถานการณ์ของบทบาทของ ตัวละครเป็นหลักสำคัญต่างๆ มาปรับใช้ในการออกแบบท่ารำตาม อารมณ์ หรือบทบาทของตัวละครได้อย่างเหมาะสม สวยงาม สว่างตามบทบาทของพระมหาชนก โดยมีครูอาจารย์ผู้อาวุโสเป็นที่ปรึกษา คือ คุณครูธงไชย โพธิ์อารมย์ เป็นผู้ชี้แนะ กำกับดูแลร่วมด้วย อีกท่านหนึ่ง

จากประเด็นการศึกษานี้ ได้สอดคล้องกับ ฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ ศึกษาเรื่อง ศึกษาแนวความคิดการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ตามแบบแผนละครพื้นทางเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ กรณีศึกษา : ตัวมังกรตะเบงขะเวตี้ โดยผลการวิจัยพบว่าศุภชัย จันทรสุวรรณ์ ได้นำ แนวคิดมาจากครูอาจารย์ การศึกษาเรียนรู้ และประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน หลักการที่ นำมาใช้ในการออกแบบท่ารำคือ นำท่ารำที่มี ผู้ประดิษฐ์ไว้แล้วมาใช้ในการรำตามบทร้อง การนำท่า รำเดิมมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะของการแสดง บทบาทเนื้อเรื่องที่แสดง โดยยึดหลักการทาง นาฏศิลป์ไทยและส่วนท่าทางประกอบ อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร นำลักษณะตามธรรมชาติของ คนมาปรุงแต่งตามจินตภาพ(ภาพในความคิด) และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามบทบาทตัวละครนับเป็น การออกแบบท่ารำที่ต้องใช้กระบวนการคิดสร้างสรรค์

ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจินตนา สายทองคำ (2558) ศึกษาเรื่อง ศึกษา กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราช ของคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยผลการวิจัยพบว่า การคิดสร้างสรรค์นาฏศิลป์สร้างสรรค์ของ คุณครู เฉลย สุขะวนิช กล่าวถึงการคิดสร้างสรรค์ท่ารำทางนาฏศิลป์ไทยว่า ใช้ท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผน มาตั้งแต่เดิม คือ กลอนตำรารำ และบทรำเพลงช้า เพลงเร็ว โดยใช้กลวิธีที่จะสร้างสรรค์ให้ได้ท่ารำที่ เหมาะสมสวยงาม ซึ่งต้องคำนึงถึง จังหวะและทำนองเพลง จุดมุ่งหมายของการรำ การเชื่อมท่า

การวิ้งแปรแถวรูปแบบต่าง ๆ เช่นเดียวกับแนวคิดในการออกแบบนาฏยประดิษฐ์ของ อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ มีแนวคิดในการออกแบบจากประสบการณ์การแสดง ประกอบกับแรงบันดาลใจนำมา ออกแบบโดยใช้หลักการออกแบบลีลาท่ารำ 4 ประการ ได้แก่ หลักการจินตนาการ หลักการสืบทอด ผสมผสานท่าทางธรรมชาติ หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ หลักการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำใหม่ ในรูปแบบการตีบทตามคำร้องและทำนองเพลง กระบวนท่ารำแบบมาตรฐาน มีการนำแม่ทำนาศิลป์ ไทยและนาฏศิลป์ต่างชาติมาร้อยเรียงกระบวนลีลาท่ารำใหม่อย่างมีเอกลักษณ์

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษารูปแบบวิธีการสร้างบทละคร และวิธีแนวทางการจัดแสดงละครประเภทละคร ชาดกเรื่องอื่นๆ ที่กำกับ และประพันธ์บทละคร โดยนายเสรี หวังในธรรม (ศิลปินแห่งชาติ) ซึ่งบทละครเหล่านี้ ในปัจจุบันยังคงนำมาจัดการแสดงอยู่เสมอ เพื่อเป็นแบบแผนในการจัดแสดง
2. ศึกษาความสามารถการแสดงบทบาทตัวละคร ของรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงในบทบาทการแสดงตัวละครอื่นๆ อีกมากมาย อาทิ พระเอก นางเอก พระรอง เพื่อให้เห็นถึงแนวทางวิธีการแสดงเป็นแนวทางของศิลปินรุ่นใหม่ๆต่อไป

บรรณานุกรม

- การศาสนา, กรม. **เทศมहाชาติ**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2503.
- กองบัญชาการทหารสูงสุดเหล่าทัพ และกรมตำรวจ. **มหานิบาตชาดก ทศชาติฉบับชินวร**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : 2532.
- กำพล จำปาพันธ์. การชำระ “พระมหาชนก” ในประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่. วันที่ 27 กรกฎาคม 2558. <http://prachatai.com/journal/2014/05/53151>
- กุหลาบ มลลิกมาศ. **วรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, 2517.
- กุหลาบสีชา บัวเงิน (นามแฝง). **พระองค์ที่ 11 : สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ**. 19 เมษายน 2558. <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13626>.
- ขวัญใจ คงถาวร. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2558.
- _____. สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2558.
- _____. สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2560.
- จตุพล บุญพริต, บรรณาธิการ. **ละครเรื่องพระมหาชนก, หนังสือนิยายสารรายปักษ์ “แพรว” ปีที่ 18 ฉบับที่ 431, 2540.**
- จักรกฤษณ์ ดวงพิตร. **บทสำหรับแสดงและบทสำหรับอ่าน เรื่อง พระมหาชนก แปรรูปจาก พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.
- จินตนา สายทองคำ. **ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราช**. คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. กรุงเทพมหานคร. 2558.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. “ศิลปะการประพันธ์ สรรค์ร้อยแก้วเป็นร้อยกรอง”. **แปรสมุพร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **“พระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดก”**. ในพระพุทธรูป (พิน ชุตินธรโร). (ผู้แปล). พระคัมภีร์ชาดกแปลเรื่อง มหาชนก สุวรรณสาม มโหสถ วิสูตร. กรุงเทพฯ : จรัสศิลป์การพิมพ์, 2511.
- ชลประทานรังสฤษฎ์, วัด. **กระจงส่องใจไปสู่วิเวกต้องอุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534.
- ชลัช เกตุสิงห์. **กระจงส่องใจไปสู่วิเวกต้องอุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534.
- ฐานิสร์ ชาคริตพงศ์. **ความรู้เรื่องชาดก. อักษรสาร**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2515.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เต็มสิริ บุญยสิงห์. **หลักการเขียนบทสนทนาในบทละคร**. เอกสารประกอบการเรียนการสอน, ม.ป.ป.
ทรงวิทย์ แก้วศรี. **การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า**. พุทธศาสตร์
ดุสิตบัณฑิต(พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- ทรัพย์ ประกอบสุข. **วรรณคดีชาดก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2527.
- เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระ. **ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. ปรินญา
อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2524.
- ธวัชชัย ดุยสุจริต. “เตรียมตัว ก่อนเรียนสันสกฤต”. 16 มกราคม 2558.
<https://www.gotoknow.org/posts/563479>
- ธิดา มหาเปารยะ. “บุคคล เกียรติและงาน เสรี หวังในธรรม นักการละคร,” **กระจกส่องใจไปสู่
วิวาททองอุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534.
- นพรัตน์ หวังในธรรม. **แปรสุมพร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535.
- บุรณี สุนทรชัย. **กระจกส่องใจสู่วิวาททองอุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,
2534.
- ปกรณ (นามแฝง). **สำรวจห้องสมุดอเมริกา ตามรอยพระไตรปิฎกสมัย ร.5**. 20 มีนาคม 2558.
<http://oknation.nationtv.tv/blog/kobkab>
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. **เอกสารประกอบการสอน วิชาจาริตนาฏศิลป์ไทย หลักสูตรปริญญาบัณฑิต
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์**. ม.ป.ป.,ม.ป.ท.
- พรรณพร สมบัติทวี. **แปรสุมพร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535.
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒิน. สมเด็จพระสังฆราช. **มหานิบาตรชาดก ทศชาติฉบับ
ชินวร**. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กองบัญชาการทหารสูงสุด เหล่าทัพ และกรมตำรวจ, 2532.
- พระสูตรและพระอรรถกถา (แปล) พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2**.
พระนคร : มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2525.
- พุทธวิริโย ภิกขุ. **ธรรมะจากเรื่องพระมหากษัตริย์**. 19 สิงหาคม 2558.
<http://oknation.nationtv.tv/blog/Aug-saraporn>
- พิสิฐ เจริญสุข. **เกร็ดความรู้ในนิทานชาดก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.
- ไพฑูรย์ เข้มแข็ง. สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2558.
_____. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2559.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ไพโรจน์ ทองคำสุก. **ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้ถ่ายทอด และ
สร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, 2548.

ภูมิพลอดุลยเดชฯ. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ปกอ่อน) **พระมหาชนก**. กรุงเทพฯ :
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), 2540.

_____. **พระมหาชนก**. (ฉบับการ์ตูน) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วังสวนจิตรลดา, 2542.

ยงยุทธ ไหวพริบ. สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2560.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2511.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. พระมหาชนก : คำสอนจาก “พ่อ”. 3 มกราคม 2557.

<http://www.phd-lit.arts.chula.ac.th/King33-62.pdf>

รุ่งวิทย์ สุวรรณอักษร. **ความเป็นมาพระมหาชนก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้อยทอง, 2547

ฤทธิเทพ เกวี่หิรัญ. ศึกษาแนวคิดการออกแบบท่ารำของศุภชัย จันทรสุวรรณ ตามแบบแผนละคร
พันทางเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ กรณีศึกษา : ตัวมั่งตราตะเบงขะเวดี. ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต , สาขานาฏศิลป์ไทย, สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, 2556.

วรรณัย (นามแฝง). **เคยสงสัยไหมว่า....ทำไมศาสนาจึงหลากหลายในประเทศไทย**, 3 มกราคม 2557.

<http://www.bloggang.com>.

วรรณุช อุณกร. **ในหลวงผู้ทรงพระอัจฉริยภาพ**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2544.

วินิตา ดิถียนต์. “จากวรรณกรรมสู่การแสดง” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง
วรรณคดีวิพาท 18-19 สิงหาคม 2537 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ**
(เอกสารอัด สำเนา), หน้า 19. 2537.

วีณา วิสเพ็ญ. **วรรณคดีการละคร**. พิมพ์ครั้งที่ 2(ฉบับปรับปรุง). มหาสารคาม : อภิชาตการพิมพ์,
2549.

วันทนี ม่วงบุญ. **แปดสุมพร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535.

ศิลปากร, กรม. **ตำราฟ้อนรำ**. อนุสรณ์ในงานฉาปนกิจ นางยวง อังสุสิงห์ ณ เมรุวัดธาตุทอง
พระโขนง กรุงเทพฯ : 20 ธันวาคม 2510.

ศิลปากร, กรม. **ชาดกและพระพุทธรูปประวัติจากตุลารัตนน้ำ**. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์,
2549.

ศิลปากร, กรม. **สู่จิตรกรรมแสดงละคร เรื่อง พระมหาชนก**. (สู่จิตร). ม.ป.ท. : 2549.

ศุภชัย จันทรสุวรรณ. รองศาสตราจารย์ ดร. สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2558.

บรรณานุกรม (ต่อ)

_____. สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2558.

_____. สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2559.

_____. สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2560.

สมพิศ สุขวิวัฒน์. **ผู้ชนะสิบทิศ : ละครพันทางของเสรี หวังในธรรม**. ปริญญาศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต, สาขานาฏศิลป์ไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สมภพ ภิรมย์. ศ. พลเรือตรี. บรรณาธิการ. **สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติและบทร้องเพลง**

ดับประวัติเพลงหน้าพาทย์และเพลงโหมโรง. กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, 2550.

สมศรี ตั้งตรงจิตร. **แปดสุขุมพร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาตก**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2542.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **“นิทานชาตก”**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านเนียร

พลานุกรม ณ เมรุวัดธาตุทอง พระนคร, 31 สิงหาคม 2511.

เสรี หวังในธรรม. **กระจกส่องใจไปสู่วิเวกต้องอุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534.

เสรี หวังในธรรม. **วารสารอักษรศาสตร์**. อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.

เสรี หวังในธรรม. **ศิลปินแห่งชาติ**. (2550). ม.ป.ท.,ม.ป.พ.

เสาวณิต วิงวอน. **วรรณคดีการแสดง**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวรรณคดีไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554.

สุพิชฌาย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา. **การวิเคราะห์บทละครพันทาง เรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของเสรี**

หวังในธรรม. ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สุนนมาลย์ นิเมเนติพันธ์. **การละครไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2539.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. **วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

_____. **หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

อักษราวดี เสียงดัง. **เอกลักษณ์ไทยในการแสดงวิจิตรนาฏกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์**.

ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อักษรารณ์ (นามแฝง). ธรรมะจากเรื่องพระมหาชนก. 18 มกราคม 2557.

<http://oknation.nationtv.tv/blog/Aug-saraporn/2012/07/20/entry-1>

อานันท์ ปันยารชุน. บทวิจารณ์พระราชนิพนธ์พระมหาชนก. ในการสัมมนาเฉลิมพระเกียรติ
ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 18 เมษายน 2558.

<http://www.anandp.in.th/th-speech/>

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

ละครเรื่อง พระมหาชนก ของ เสรี หวังในธรรม

THE DRAMA OF MAHAJANAKA BY SERI WANGNAITHAM

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หรือเติมข้อความลงในช่องว่างตรงตามความเป็นจริง

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง อายุ.....ปี
  2. จากหน่วยงาน/สังกัด..... ☐ อื่น ๆ .....
  3. ระดับการศึกษาสูงสุด
    1. ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี
    2. ☐ ปริญญาตรี
    3. ☐ สูงกว่าปริญญาตรี
    4. ☐ อื่น ๆ โปรดระบุ.....
  4. ท่านรู้จักนายเสรี หวังในธรรม เป็นระยะเวลากี่ปี
    1. ☐ ประมาณ ระยะ 5 ปี
    2. ☐ ประมาณ ระยะ 10 ปี
    3. ☐ ประมาณ ระยะ 20 ปี ขึ้นไป
    4. ☐ อื่น ๆ โปรดระบุ.....
  5. ท่านรู้จักนายเสรี หวังในธรรม ในฐานะใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
    1. ☐ ผู้ร่วมงาน.....(ระบุ)
    2. ☐ ลูกศิษย์
    3. ☐ เป็นผู้ชมละคร
    4. ☐ เป็นบุคคลในครอบครัว
    5. ☐ อื่น ๆ .....
  6. ท่านเคยชมผลงานการแสดง/กำกับ ของนายเสรี หวังในธรรม หรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย
  7. ท่านเคยชมการแสดงละครเรื่อง พระมหาชนก ของเสรี หวังในธรรม หรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย
  8. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อผลงานการแสดงละคร เรื่องพระมหาชนก ที่กำกับโดยนายเสรี หวังในธรรม โปรดแสดงข้อคิดเห็น .....
- .....
- .....
- .....

แบบสัมภาษณ์

ละครเรื่อง พระมหาชนก ของ เสรี หวังในธรรม

THE DRAMA OF MAHAJANAKA BY SERI WANGNAITHAM

ส่วนที่ 2 ด้านการกำกับการแสดง และสร้างสรรค์ผลงานของเสรี หวังในธรรม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงตามความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ด้านการกำกับการแสดง และสร้างสรรค์ผลงานของเสรี หวังในธรรม	ใช่	ไม่ใช่
1. เป็นผู้บุกเบิกการแสดงละครแนวใหม่จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป		
2. เป็นต้นคิด สร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบต่างๆ ไว้มากมาย		
3. เป็นต้นคิด ในการออกแบบรายการแสดงแบบต่างๆ ไว้มากมาย		
4. เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจพอที่จะรู้จักพลิกแพลงรูปแบบการแสดงแล้วนำมาใช้ได้อย่างงดงาม		
5. มีความจำเป็นเลิศ สามารถจำกระบวนท่าได้ทั้งหมด ทุกตัวแสดง		
6. สามารถจับทโนละคร และสามารถร้องได้ทั้งเรื่อง		
7. เป็นผู้ดำเนินการเผยแพร่ทางศิลปไทย อันเป็นศิลปะประจำชาติ สู่นานาชาติ ด้วยการจัดแสดงละครประเภทต่างๆ มากมาย		
8. เป็นผู้อนุรักษ์ไว้ซึ่งการแสดงละครแบบดั้งเดิมโดยนำกลับมาถ่ายทอดและแสดงอีกครั้ง		
9. บำรุงรักษา และผดุงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทย โดยฟื้นฟูการแสดงโขนละคร ฟ้าโขนรำ		
10. เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งเอกอัครราชทูตแห่งนาฏศิลป์ไทยอันประดิษฐ์ดงาม โดยการส่งเสริม และสนับสนุนเมื่อมีโอกาส เพื่อดำรงไว้ซึ่งศิลปะการแสดง		

แบบสัมภาษณ์

ละครเรื่อง พระมหาชนก ของ เสรี หวังในธรรม

THE DRAMA OF MAHAJANAKA BY SERI WANGNAITHAM

ส่วนที่ 3 ทศนคติเกี่ยวกับละครเรื่อง พระมหาชนก ที่กำกับและบรรจเพลงโดยนายเสรี หวังในธรรม

1. นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ โดยประพันธ์บท และออกแบบรายการในลักษณะใหม่ๆ เพื่อความหลากหลายในการชม และพัฒนานาฏศิลป์ไทยให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ข้อความนี้ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร .....

.....

2. นายเสรี หวังในธรรม เป็นผู้มีความทันสมัย รอบรู้ลึกซึ้ง ในการแสดงหลายด้าน โดยเฉพาะด้านตลก

.....

3. นายเสรี หวังในธรรม มีความสามารถในการบูรณาการความรู้ในด้านต่างๆ(รูปแบบการแสดง/การประพันธ์บทและบรรจเพลง/ฉาก/เทคนิคเวที/การจัดผู้แสดง /การเข้าใจตลาด) ส่งผลให้การจัดการแสดงละครเรื่องพระมหาชนกประสบผลสำเร็จ

.....

4. การปฏิบัติงานของนายเสรี หวังในธรรม ในการเป็นผู้กำกับการแสดง ตลอดจนช่วงการวางแผนและการดำเนินงานต่างๆ

.....

การบันทึกภาพกระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสัจธรรม

กำกับการบันทึกภาพ และถ่ายทอดกระบวนการทำรำพระมหาชนก ฉากสัจธรรม
โดยรองศาสตราจารย์ ดร. ศุภชัย จันทรสุวรรณ

ภาพที่ 123
กระบวนการทำสาธิต (การตีบทตามคำร้อง “มีมะม่วงปลูกไว้”)
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 124
กระบวนการทำสาธิต (การตีบทตามคำร้อง “หน้าอุทยาน”)
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 125
กระบวนท่าสาธิต (การตีบทตามคำร้อง “อ้ออไฟ”)
ที่มา : ผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายอนัส มาลาวงษ์
วัน เดือน ปี เกิด	27 กรกฎาคม 2526
สถานที่เกิด	จังหวัดสระบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	27/1 หมู่ 12 ตำบลห้วยขมิ้น อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี 18230
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2547 ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย (โขน) วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี พ.ศ. 2549 ปริญญาศิลปบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2554 ประกาศนียบัตรบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2559 ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
สถานที่ทำงาน	สำนักงานอธิการบดี ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม กองบริการการศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

